Raftul Denisei

Autoarea romanului
ISTORIA IUBIRII

Nicole Krauss

MAREA CASĂ

roman

HUMANITAS fiction

NICOLE KRAUSS

Marea casă

Traducere din engleză și note
CARMEN TOADER

Sunt profund recunoscătoare Centrului pentru Scriitori și Oameni de Știință Dorothy și Lewis B. Cullman al Bibliotecii Publice din New York, Fundației Rona Jaffe și Academiei Americane din Berlin pentru amabilitatea și sprijinul lor și pentru că mi-au pus la dispoziție o cameră unde am putut să scriu în liniște exact când aveam cea mai mare nevoie de așa ceva. Povestea lui Rafi despre cum privea spre teritoriul disputat în Ierusalim este din proiectul *Eruv* al Sophiei Caile. Pentru relatarea mea despre Yochanan ben Zakkai îi sunt îndatorată lui Rich Cohen și scrierii sale *Israelul e real.*

Pentru Sasha și Cy

I
Ridicați-vă, intră instanța!

Vorbește cu el.

Domnule judecător, în iarna anului 1972, R. Și cu mine ne-am despărțit sau, mai bine zis, el s-a despărțit de mine. Motivele lui au fost vagi, dar ideea principală era că avea în el o parte secretă, o parte lașă și demnă de dispreț, pe care n-a putut niciodată să mi-o arate, și că a simțit nevoia să plece, aidoma unui animal bolnav, și să nu se întoarcă la mine până când nu izbutea să-și vindece această parte a lui suficient de mult încât să mă merite. M-am contrazis cu el – eram iubita lui de aproape doi ani, secretele lui deveniseră și ale mele, iar dacă în el exista ceva plin de lașitate și cruzime, doar eu eram cea care ar fi trebuit să știe –, dar a fost inutil. La trei săptămâni după ce s-a mutat din apartamentul nostru am primit de la el o carte poștală (fără adresă de retur) în care îmi scria că, în opinia lui, decizia noastră – așa cum o numea el, deși fusese greu de luat, era corectă, iar eu am fost nevoită să recunosc față de mine însămi că relația noastră se încheiase definitiv.

După aceea m-am simțit prost și abia mai târziu mi-am mai revenit puțin. N-o să intru în amănunte, ci o să spun doar că n-am mai ieșit din casă, nici măcar să mă văd cu bunica mea, și nici n-am acceptat să vină nimeni la mine. În mod bizar, singurul lucru care m-a ajutat a fost furtuna de afară, care m-a făcut să alerg de colo-colo prin apartament, cu o mică și ciudată cheie franceză specială din alamă, pentru a strânge șuruburile de o parte și de alta a lemnăriei vechi și scumpe a ferestrelor – dacă vântul le slăbea, ferestrele începeau să scârțâie. Erau șase ferestre și, exact când terminam de strâns șuruburile uneia dintre ele, alta începea să troncăne, așa că fugeam până la ea cu cheia franceză, iar după aceea mă alegeam poate cu o jumătate de oră de liniște, pe când ședeam pe singurul scaun care mai exista în apartament. Cel puțin pentru o vreme mi s-a părut că singurele lucruri care mai rămăseseră pe lumea asta erau ploaia îndelungă și nevoia mea de a ține strânse șuruburile. Când, până la urmă, norii s-au risipit, am ieșit la plimbare. Totul era inundat, și apa aceea nemișcată ca o oglindă îmi dădea o senzație de liniște. M-am plimbat multă vreme, cel puțin șase sau șapte ore, prin cartiere în care nu mai fusesem și în care nu m-am mai dus de atunci. Am ajuns acasă extenuată, dar simțind că m-am eliberat de ceva.

Ea mi-a spălat sângele de pe mâini și mi-a dat un tricou curat, probabil al ei. A crezut că sunt iubita sau chiar soția ta. Nimeni nu a venit să te vadă până acum. N-o să plec de lângă tine. *Vorbește cu el.*

La puțină vreme după aceea, pianul lui R. A fost coborât prin fereastra uriașă a camerei de zi, așa cum fusese și adus înăuntru. Era ultimul obiect al lui care mai rămăsese la mine acasă și, câtă vreme fusese acolo, încă m-am mai simțit de parcă n-ar fi plecat de fapt. În săptămânile când am conviețuit cu pianul, înainte ca ei să vină și să-l ia, îl mângâiam uneori, când treceam pe lângă el, așa cum îl mângâiasem și pe R.

Câteva zile mai târziu, un vechi prieten de-al meu pe nume Paul Alpers a trecut pe la mine ca să-mi povestească un vis pe care-l avusese. În vis, el și marele poet Cesar Vallejo se aflau la țară, într-o casă ce îi aparținuse familiei lui Vallejo pe vremea când acesta era copil. Era pustie și avea toți pereții vopsiți într-un alb cu reflexe azurii. Totul i se părea foarte liniștitor, a spus Paul, iar în vis îl credea norocos pe Vallejo, fiindcă putea să se ducă într-un asemenea loc ca să lucreze. Semăna cu anticamera în care te duci înainte de Viața de Apoi, i-a zis Paul. Vallejo nu l-a auzit, iar el a trebuit să-și repete cuvintele. Până la urmă, poetul, care în viața reală a murit la patruzeci și șase de ani, sărac, în ploaie, exact așa cum prevăzuse, a înțeles și a încuviințat din cap. Înainte de a intra în casă, Vallejo îi istorisise lui Paul un episod despre cum obișnuia unchiul lui să-și înmoaie degetele în noroi și să-i facă un semn pe frunte – ceva legat de Lăsata Secului. Iar apoi Vallejo a zis (mi-a povestit Paul) că făcea un lucru pe care nu l-am înțeles niciodată. Vallejo i-a arătat ce anume, înmuindu-și două degete în noroi și desenând o mustață sub nasul lui Paul. Amândoi au râs. Cel mai mult l-a frapat, a zis Paul, că pe parcursul întregului vis a simțit că exista o legătură între ei, de parcă s-ar fi știut de mulți ani.

Nu era nimic neobișnuit în faptul că Paul se gândise la mine când s-a trezit, căci ne cunoscusem la un seminar despre poeții avangardiști, în al doilea an de facultate. Ne împrieteniserăm pentru că la curs eram mereu de acord unul cu altul pe parcursul semestrului, în vreme ce toți ceilalți au început să ne contrazică din ce în ce mai vehement, iar între Paul și mine se formase o alianță care, după atâția ani – cinci, încă mai ieșea la lumină și se refăcea instantaneu. M-a întrebat cum mă simt, făcând aluzie la despărțirea despre care probabil îi povestise cineva. I-am spus că sunt bine, doar că am senzația că-mi cade părul. I-am mai zis că, pe lângă R., au dispărut și pianul, canapeaua, scaunele, patul, chiar și vesela, fiindcă, atunci când îl cunoscusem, tot ce aveam ar fi putut intra într-o valiză, pe când el trăise ca un Buddha, înconjurat de toată mobila pe care o moștenise de la mama lui. Paul a spus că știe pe cineva, un poet, un prieten al unui prieten de-al lui, care se întorcea în Chile și ar putea avea nevoie de un adăpost temporar pentru mobila sa. A dat un telefon și a primit confirmarea că, într-adevăr, poetul Daniel Varsky avea câteva obiecte

cu care nu știa ce să facă și nu voia să le vândă în caz că se răzgândea și lua decizia să revină în New York. Paul mi-a dat numărul lui de telefon și mi-a zis că Daniel aștepta să iau legătura cu el. Am amânat să-l sun câteva zile, mai mult fiindcă era oarecum stânjenitor să-i cer mobila unui necunoscut, chiar dacă lucrurile fuseseră în prealabil aranjate, dar și pentru că, în luna care se scursese de când R. Și obiectele care îi aparțineau dispăruseră, mă obișnuisem să nu am nimic al meu. Problemele apăreau doar când venea vreo cunoștință pe la mine, iar eu vedeam reflectându-se în expresia de pe chipul musafirului, că, din exterior, condițiile în care trăiam, domnule judecător, păreau jalnice.

Când până la urmă l-am sunat pe Daniel Varsky, a răspuns imediat. Până când a aflat cine era la celălalt capăt al firului, în salutul lui inițial am simțit o prudență pe care mai târziu am ajuns s-o asociez cu Daniel Varsky și, în general, cu cei câțiva chilieni pe care i-am cunoscut de atunci încoace. I-a luat un minut să-și dea seama cine eram, un minut să-i pice fisa că sunt o prietenă a unui prieten, și nu o femeie nebună care-l sună – în legătură cu mobila lui? a auzit că vrea să scape de ea? sau doar să i-o împrumute? un minut în care m-am gândit să-mi cer scuze, să închei convorbirea și să trăiesc în continuare ca și până atunci, doar cu o saltea, tacâmuri din plastic și un singur scaun. Dar după ce i-a picat fisa (Aha! Bineînțeles! îmi pare rău! Toată mobila te așteaptă aici.), vocea i s-a înmuiat și, în același timp, a devenit mai puternică, exprimând o expansivitate pe care am ajuns s-o asociez cu Daniel Varsky și, generalizând, cu oricine din acea zonă geografică, un pumnal îndreptat spre inima Antarcticii, așa cum a numit-o odată Henry Kissinger.

Locuia într-o zonă rezidențială îndepărtată, la intersecția dintre 99th Street și Central Park West. Pe drum m-am oprit să-mi vizitez bunica, ce locuia într-un sanatoriu pe West End Avenue. Nu mă mai recunoștea, dar, după ce am reușit să mă obișnuiesc cu ideea, am început să mă simt bine în prezența ei. De obicei ședeam și discutam despre vreme în opt sau nouă feluri distincte, iar după aceea treceam la bunicul meu, care, la zece ani după moarte, continua să fie un subiect fascinant pentru ea, de parcă, odată cu fiecare an care trecea fără să-l vadă, viața lui sau, mai bine zis, viața lor împreună devenea un mister și mai mare pentru ea. Îi plăcea să șadă pe o canapea și să se uite plină de uimire la salonul de la intrare – Toate astea sunt ale mele? mă întreba ea din când în când, cu o fluturare de mână care cuprindea întreaga clădire – și să-și poarte toate bijuteriile deodată. Ori de câte ori mă duceam la ea, îi aduceam un chec cu ciocolată de la magazinul lui Zabar. Din politețe, mânca întotdeauna puțin din el, iar prăjitura i se fărâmița în poală sau i se lipea de buze, și, după ce plecam, le dădea infirmierelor ce mai rămăsese din el.

Când am ajuns pe 99th Street, Daniel Varsky a răspuns la interfon și mi-a deschis ușa. Pe când așteptam liftul în holul părăsi nit, mi-am dat seama că s-ar putea să nu-mi placă mobila lui, că ar putea să fie închisă la culoare sau poate prea sumbră și că era prea târziu să mai dau înapoi fără să-l supăr. Dar nu s-a întâmplat deloc așa. Când a deschis ușa, prima mea senzație a fost de lumină, atât de multă, încât am fost nevoită să-mi mijesc ochii, iar preț de o clipă n-am reușit să-i disting chipul, ci doar silueta. Am mai simțit și mirosul unei mâncări pe care învățase s-o gătească în Israel și care mai târziu s-a dovedit a fi făcută din vinete. Odată ce ochii mi s-au obișnuit cu lumina, am fost uimită când am văzut că Daniel Varsky era tânăr. Mă așteptasem să fie mai în vârstă, căci Paul spusese că prietenul lui e poet; noi, deși scriam amândoi poezii sau, mai bine zis, încercam să scriem, nu spuneam niciodată că suntem poeți, un termen pe care-l păstram pentru cei care fuseseră considerați demni de a fi publicați, nu în vreo revistă obscură sau două, ci într-o carte care se putea cumpăra de la librărie. În prezent mi se pare că pe atunci aveam o definiție a poetului stânjenitor de convențională și, deși Paul, eu și alții pe care-i cunoșteam ne mândream cu rafinamentul nostru literar, pe vremea aceea ambiția încă mai era intactă în noi și ne orbea în fel și chip.

Daniel avea douăzeci și trei de ani, cu un an mai puțin decât mine, și, deși încă nu-și publicase niciun volum de poezii, părea că-și trăiește viața într-un mod și mai plăcut sau, mai bine zis, mai plin de imaginație, ori poate ar fi mai nimerit să spun că simțea nevoia să se plimbe prin lume, să cunoască oameni și să aibă diverse experiențe, nevoie pe care o invidiam ori de câte ori o regăseam în cineva. În ultimii patru ani călătorise, dormind în mai multe orașe pe podeaua locuințelor oamenilor pe care îi cunoscuse în peregrinările lui și uneori în apartamente închiriate, când izbutea să-și convingă mama sau poate bunica să-i trimită bani, dar acum se întorcea în sfârșit acasă, pentru a-și relua locul printre prietenii cu care crescuse și care luptau pentru libertate, revoluție sau măcar socialism în Chile.

Mâncarea de vinete era gata, iar Daniel mi-a spus să mă uit la mobilă până când pune el masa. Apartamentul era mic, dar avea o fereastră mare, care dădea înspre sud și prin care intra multă lumină. Cel mai frapant lucru de acolo era dezordinea – hârtii peste tot pe podea, pahare din plastic mânjite cu cafea, carnețele, pungi din plastic, pantofi ieftini din cauciuc, discuri și coperte de discuri împrăștiate. Oricine altcineva s-ar fi simțit obligat să spună: Scuză deranjul, sau ar fi glumit zicând că o turmă de animale tocmai trecuse prin cameră, dar Daniel n-a făcut-o. Singurele suprafețe mai mult sau mai puțin libere erau pereții, pe care el prinsese în piuneze doar câteva hărți ale orașelor în care locuise – Ierusalim, Berlin, Londra, Barcelona, iar în dreptul unor străzi, intersecții sau piețe mâzgălise

niște notițe pe care nu le-am înțeles imediat, căci erau în spaniolă și ar fi fost nepoliticos să mă duc lângă ele și să încerc să le descifrez, în timp ce gazda și sponsorul meu aranja vesela pe masă. Așa încât mi-am îndreptat atenția asupra mobilei sau, mai bine zis, asupra a ceea ce puteam zări din ea sub învălmășeala de lucruri – o canapea, un birou mare din lemn cu multe sertare, unele mici și altele mari, două rafturi ticsite cu cărți în spaniolă, franceză și engleză și, cel mai frumos dintre toate, un fel de ladă sau cufăr cu mânere din fier, care arăta de parcă ar fi fost recuperat de pe o epavă pentru a fi folosit în chip de măsuță de cafea. Probabil cumpărase totul la mâna a doua, nimic nu părea nou, dar toate piesele de mobilier aveau aerul să se potrivească între ele, iar faptul că erau sufocate de hârtii și cărți le sporea frumusețea, nu le-o diminua. Brusc m-am simțit inundată de recunoștință față de proprietarul lor, de parcă mi-ar fi dat nu doar niște lemn și niște tapițerie, ci o șansă la o viață nouă, lăsându-mă pe mine să decid dacă să profit sau nu de ea. Mi-e rușine să spun că ochii mi s-au umplut de lacrimi, domnule judecător, deși, așa cum se întâmplă deseori, lacrimile izvorau din regretele mai vechi, nelămurite, la care amânasem să mă gândesc și pe care mobila dăruită – sau împrumutată – de un necunoscut mi le zgândărise cumva.

Cred că am stat de vorbă cel puțin șapte sau opt ore. Poate mai mult. A reieșit că amândurora ne plăcea la nebunie Rilke. De asemenea, amândurora ne plăcea Auden, deși mie mai mult decât lui, și niciunul din noi nu se prea dădea în vânt după Yeats, deși amândoi ne simțeam vinovați în sinea noastră pentru asta, fiindcă ar fi putut sugera un soi de eșec personal la nivelul acela unde poezia viețuiește și are importanță. Singurul moment de discordie dintre noi a apărut când am adus vorba despre Neruda, celălalt poet din Chile pe care-l știam, la care Daniel a replicat cu o izbucnire de furie: De ce, a întrebat el, oriunde s-ar duce un chilian în lumea asta, Neruda și scoicile lui de rahat au fost deja pe acolo și și-au stabilit un monopol? M-a țintuit cu privirea, așteptându-mă să-l contrazic, iar eu am căpătat senzația că în locul de unde venea el era un lucru obișnuit să discuți așa cum discuta el cu mine, și chiar să te contrazici pe tema poeziei până ajungeai la violență, iar preț de o clipă m-am simțit învăluită de singurătate. Însă totul a durat doar o clipă, apoi m-am grăbit să-mi cer scuze și am jurat să-i citesc pe toți marii poeți chilieni aflați pe scurta listă mâzgălită de el pe dosul unei pungi din hârtie (în capul căreia, cu majuscule și umbrindu-i pe ceilalți, se găsea Nicanor Parra) și, de asemenea, să nu mai pronunț niciodată numele lui Neruda, nici în prezența lui și nici în a altcuiva.

Am vorbit despre poeții polonezi, ruși, turci, greci și argentinieni, despre Sappho și despre manuscrisele pierdute ale lui Pasternak, despre moartea lui Ungaretti, despre sinuciderea lui Weldon Kees[1] și

despre dispariția lui Arthur Cravan2, despre care Daniel susținea că încă mai era în viață și trăia întreținut de curvele din Mexico City. Dar, uneori, în pauzele sau în răgazul dintre două divagații, un nor întunecat îi traversa chipul, șovăia preț de o clipă, de parcă s-ar fi hotărât să zăbovească, și apoi aluneca mai departe, destrămându-se undeva la marginea camerei, iar în acele clipe aproape că-mi venea să plec, pentru că, deși discutasem mult despre poezie, nu povestisem aproape nimic despre noi înșine.

La un moment dat Daniel a sărit în picioare și s-a năpustit asupra biroului cu multe sertare, deschizându-le pe unele și închizându-le pe celelalte, în căutarea unei serii de poezii pe care le scrisese. Se numea *Uită tot ce am spus vreodată* sau ceva de genul ăsta, și le tradusese chiar el.

Și-a dres vocea și a început să citească cu voce tare, cu o intonație care, dacă ar fi fost a altcuiva, ar fi părut prefăcută sau chiar comică, așa, puțin tremurată cum era, dar, fiind a lui Daniel, părea complet naturală. Nu și-a cerut scuze și nu s-a ascuns în dosul paginilor. Dimpotrivă. S-a îmbătușat precum un par, de parcă ar fi împrumutat energie de la poemul lui, și își ridica deseori privirea, atât de des, încât m-a cuprins bănuiala că învățase pe dinafară ce scrisese. Într-un astfel de moment, pe când privirile ni s-au intersectat în timp ce el rostea un anumit cuvânt, mi-am dat seama că arăta destul de bine. Avea un nas mare, un nas mare chilianoevreiesc, și mâini mari, cu degete subțiri, picioare mari, dar avea în el și o delicatețe probabil legată de genele lui lungi sau de structura osoasă. Poezia era bună, nu nemaipomenită, dar foarte bună sau poate chiar mai mult decât foarte bună, greu de spus, dacă nu puteam s-o citesc chiar eu. Părea să fie despre o fată care îi zdrobise inima, deși putea să fie la fel de bine și despre un câine. Pe la mijlocul ei, gândurile mi-au zburat la cum R. Obișnuia mereu să se spele pe picioarele-i subțiri înainte de a se băga în pat, pentru că podeaua apartamentului nostru era murdară și, deși nu-mi spusese niciodată să mă spăl și eu pe picioare, cererea era implicită, căci, dacă n-aș fi făcut-o, așternutul s-ar fi murdărit, iar el s-ar fi spălat de pomană. Nu-mi plăcea să stau pe marginea căzii sau în picioare lângă chiuvetă, cu un genunchi lângă ureche, urmărind cu privirea cum mizeria se scurge într-un vârtej pe porțelanul alb, dar era unul dintre nenumăratele lucruri pe care le faci în viață ca să eviți o ceartă, iar acum amintirea lui mă făcea să râd sau poate să mă sufoc.

Între timp apartamentul lui Daniel Varsky se întunecase, dându-mi senzația că mă aflu într-un acvariu, căci soarele coborâse în spatele unei clădiri, iar umbrele care se ascunseseră peste tot până acum începuseră să ne inunde. Îmi amintesc că erau niște cărți foarte mari pe un raft, cărți frumoase, cu cotoare prelungi, din pânză. Nu-mi aduc aminte niciun titlu, poate că aparțineau unui set, dar între ele și

momentul crepuscular părea să existe o stranie comunicare. Părea că dintr-odată pereții apartamentului său deveniseră capitonați, aidoma celor ai unei săli de cinema, pentru a împiedica unele sunete să iasă afară și pe altele să intre, iar înăuntrul acelui recipient, domnule judecător, noi doi eram și public, și film. Sau ca și cum doar noi doi plecaserăm de pe insulă și acum pluteam într-un ocean necunoscut, o apă neagră despre care nu știam cât de adâncă era. Pe vremea aceea eram considerată o femeie atrăgătoare, unii oameni chiar spuneau despre mine că sunt frumoasă, deși nu aveam o piele prea netedă și ăsta era lucrul pe care-l remarcam când mă uitam în oglindă, ăsta și o expresie puțin cam șuie, o ușoară încruntare a frunții, de care nu-mi dădeam seama. Dar înainte de a fi împreună cu R. Și câtă vreme am fost cu el, existaseră o mulțime de bărbați care îmi spuseseră pe șleau că ar vrea să vină acasă cu mine, fie numai pentru o noapte, fie pentru mai mult, iar când Daniel și cu mine ne-am ridicat în picioare și ne-am dus în camera de zi, m-am întrebat ce părere avea despre mine.

Atunci mi-a zis că biroul fusese folosit pentru scurt timp de Lorca. Nu știam dacă glumește sau nu, părea foarte puțin probabil ca acest călător din Chile, mai tânăr decât mine, să fi pus mâna pe un obiect atât de valoros, dar am luat hotărârea să-l cred, pentru a nu risca să jignesc o persoană care fusese atât de amabilă cu mine. Când l-am întrebat cum l-a obținut, a ridicat din umeri și a spus că l-a cumpărat, dar nu mi-a dat mai multe detalii. Îmi închipuisem c-o să spună: Și acum ți-l dau ție, dar n-a făcut-o, doar i-a lovit ușor unul dintre picioare, nu cu violență, ci cu blândețe, plin de respect, apoi a plecat de lângă el.

Atunci sau poate mai târziu ne-am sărutat.

Ți-a injectat încă o doză de morfină în perfuzie și a pus la loc un electrod care ți se desprinsese de pe piept. De cealaltă parte a ferestrei, răsăritul se așternea peste Ierusalim. Preț de o clipă, ea și cu mine am privit cum luminița verde a EKG-ului tău urca și apoi cobora. După aceea a tras draperia și ne-a lăsat singuri.

Sărutul nostru a fost lipsit de pasiune. Nu că ar fi fost neplăcut, ci doar un semn de punctuație în lunga noastră convorbire, o remarcă între paranteze, făcută pentru a ne convinge că între noi doi exista deja o înțelegere profundă, oferta de a ne ține reciproc companie, lucru mult mai rar decât pasiunea fizică sau chiar decât iubirea. Buzele lui Daniel erau mai mari decât mă așteptasem eu, nu mari comparativ cu fața lui, ci așa le-am simțit când am închis ochii și ele le-au atins pe ale mele, iar pentru o fracțiune de secundă mi s-a părut că mă învăluie cu totul. Cel mai probabil eram eu obișnuită cu buzele lui R., buzele lui nesemitice, care deseori se învinețeau de la frig. Cu o mână, Daniel Varsky m-a strâns ușurel de coapsă, iar eu l-am atins pe

părul care mirosea ca un râu murdar. Cred că tocmai ajunseserăm sau eram pe punctul de a ajunge la împuțitul subiect al politicii, iar Daniel Varsky, mai întâi plin de furie, apoi abia abținându-se să nu izbucnească în plâns, i-a înjurat pe Nixon și pe Kissinger, cu sancțiunile și intrigile lor pline de cruzime, spunând despre ei că încearcă să stranguleze tot ce-i mai nou, tânăr și frumos în Chile, speranța care îl purtase pe doctorul Allende tocmai până la Moneda Palace. Salariile muncitorilor mai mari cu 50, a zis el, iar porcilor ăstora nu le pasă decât de cuprul[3] și de corporațiile lor multinaționale! Doar gândul la un președinte marxist ales în mod democratic îi face să se cace pe ei! De ce nu ne lasă în pace și nu ne dau voie să ne trăim viața? a spus el și, pentru un minut, m-a privit de parcă m-ar fi implorat sau m-ar fi rugat ceva, ca și cum aș fi avut vreo influență asupra personajelor dubioase de la cârma vasului ticălos al țării mele. Avea un măr al lui Adam foarte proeminent care, de fiecare dată când înghițea, plutea prin gâtul lui, iar acum părea că plutește întruna, aidoma unui măr azvârlit în mare. Nu știam prea multe despre ce se petrecea în Chile, cel puțin nu pe vremea aceea, nu încă. Un an și jumătate mai târziu, după ce Paul Alpers mi-a spus că Daniel Varsky fusese arestat în totul nopții de poliția secretă a lui Manuel Contreras, aflasem deja. Dar în iarna anului 1972, pe când ședeam în apartamentul lui de pe 99th Street, în lumina târzie a serii, iar generalul Augusto Pinochet Ugarte încă mai făcea pe modestul și umilul în postul de șef al statului major și încerca să-i convingă pe copiii prietenilor lui să-i spună Tăticu', nu știam prea multe.

Ce-i ciudat e că nu-mi aduc aminte cum s-a terminat noaptea (o noapte lungă de iarnă în New York City). Fără doar și poate că ne-am luat rămas-bun, după care am plecat din apartamentul lui, sau poate că am plecat împreună, iar el m-a condus până la metrou sau mi-a chemat un taxi, căci pe vremea aceea nu te puteai plimba în siguranță prin acel cartier și, în general, prin oraș. Doar că nu-mi mai amintesc nimic. Două săptămâni mai târziu, un camion al unei companii de profil a sosit în fața apartamentului meu, iar bărbații au descărcat mobila. În acel moment, Daniel Varsky se întorsese deja acasă, în Chile.

Au trecut doi ani. La început primeam din când în când cărți poștale. Mai întâi erau calde, și chiar vesele: Totul e bine. Mă gândesc să mă înscriu în Societatea Chiliană de Speologie, dar nu-ți face griji, asta n-o să mă împiedice să scriu poezii, în fond cele două demersuri sunt complementare. S-ar putea să am o șansă să asist la un curs de matematică al lui Parra. Situația politică a luat-o razna, dacă nu mă înscriu în Societatea de Speologie, atunci mă înscriu în MIR[4]. Ai mare grijă de biroul lui Lorca, într-o bună zi o să mă întorc și o să-l iau înapoi. *Besos,* D.V. După lovitura de stat, au devenit mai serioase, iar

apoi criptice și mai târziu, cu vreo șase luni înainte să aud că a dispărut, n-am mai primit niciun mesaj de la el. Le țineam pe toate într-un sertar al biroului. Nu i-am răspuns la niciunul pentru că nu aveam nicio adresă la care să-i trimit vreo scrisoare. Pe vremea aceea încă mai scriam poezii și am compus câteva adresate sau dedicate lui Daniel Varsky. Bunica mea a murit și a fost înmormântată la periferia orașului, prea departe ca să mai ajungă la ea vreunul dintre noi, eu am avut mai multe relații cu diferiți bărbați, mi-am schimbat locuința de două ori și am scris primul meu roman la biroul lui Daniel Varsky. Uneori treceau luni întregi fără să mă gândesc la el. Nu știu dacă pe atunci aflasem deja despre Villa Grimaldi, aproape sigur că nu auzisem despre 38 Caile Londres, Cuatro Alamos sau Discoteca, cunoscută și sub numele de Venda Sexy, din cauza atrocităților sexuale care aveau loc acolo și din cauza muzicii asurzitoare pe care-o preferau torționarii, însă oricum știam destule, pentru că, uneori, când adormeam pe canapeaua lui Daniel – așa cum deseori mi se întâmpla – aveam coșmaruri despre ce îi făceau. Din când în când mă uitam la mobila lui, la canapea, birou, măsuța de cafea, rafturi și scaune, și uneori mă copleșea disperarea, alteori mă cuprindea o tristețe difuză sau mă uitam la toată mobila aia și căpătăm convingerea că era o ghicitoare, o ghicitoare pe care mi-o lăsase și pe care eu trebuia s-o dezleg.

Din când în când cunoșteam oameni, în mare parte chilieni, care-l știau sau auziseră de Daniel Varsky. După ce a murit, pentru o scurtă vreme reputația i-a crescut și a fost inclus printre poeții martiri, reduși la tăcere de către Pinochet. Dar bineînțeles că oamenii care îl torturaseră și îl uciseseră pe Daniel nu-i citiseră poeziile. Este posibil ca ei nici măcar să nu fi știut că scria poezii. La câțiva ani de la dispariția lui, cu ajutorul lui Paul Alpers, le-am trimis scrisori prietenilor lui Daniel și i-am întrebat dacă au vreo poezie de-a lui, pe care să mi-o poată trimite. Credeam că le-aș putea publica pe undeva, așa, în memoria lui. Dar am primit un singur răspuns, o scrisoare scurtă de la un vechi prieten și fost coleg de școală, în care îmi spunea că n-are nimic de la el. Probabil că în scrisoarea mea îi pomeneam despre birou, fiindcă altfel post-scriptumul ar fi fost prea ciudat: Apropo, scria acolo, nu prea cred că biroul a fost vreodată al lui Lorca. Asta a fost tot. Am pus scrisoarea în sertar, împreună cu cărțile poștale de la Daniel. O vreme m-a bătut gândul să-i scriu mamei lui, dar, până la urmă, n-am făcut-o.

De atunci au trecut mulți ani. Am fost măritată o vreme, dar acum locuiesc iarăși singură, deși nu sunt nefericită. Sunt momente când un soi de limpezime pogoară peste tine și brusc poți să vezi, prin ziduri, într-o altă dimensiune, pe care ai uitat-o sau pe care ai ales s-o ignori, pentru a continua să trăiești cu diferitele iluzii care te ajută să-ți duci

viața, mai ales viața alături de altcineva. Și aici am ajuns eu, domnule judecător. Dacă lucrurile pe care o să vi le povestesc nu s-ar fi întâmplat, poate aș fi continuat să nu mă gândesc deloc sau să mă gândesc foarte rar la Daniel Varsky, deși încă mai aveam rafturile, biroul și cufărul de pe un vas de război spaniol sau de pe o epavă eșuată în mijlocul oceanului, pe care îl foloseam într-un mod cu totul nepotrivit, pe post de măsuță. Canapeaua a început să putrezească, nu-mi aduc aminte când, dar am fost nevoită s-o arunc. Uneori mă gândeam să scap și de restul mobilei. Îmi amintea, când eram într-o anumită dispoziție, de lucruri pe care aș fi preferat să le uit. De pildă, uneori mă mai întreabă câte un jurnalist care vrea să-mi ia un interviu de ce n-am mai scris poezii. Eu spun ori că poeziile pe care le scriam nu erau bune, ci poate chiar oribile, sau că o poezie are potențialul de a fi perfectă și că această posibilitate până l-a urmă m-a amuțit, ori zic, uneori, că mă simt imobilizată în poeziile pe care încerc să le scriu, ca și cum aș spune că mă simt imobilizată în univers sau de iminența morții, dar adevărul e că motivul pentru care n-am mai scris poezii nu este niciunul dintre acestea, nu chiar, nu exact așa, adevărul e că, dacă aș fi putut să-mi explic de ce n-am mai compus poezii, atunci probabil că aș fi început din nou să le scriu. Vreau să spun că biroul ăla al lui Daniel Varsky, care a fost al meu peste douăzeci și cinci de ani, îmi amintea de toate lucrurile astea. Eu întotdeauna m-am considerat doar un custode interimar și am presupus că va veni ziua în care, deși cu emoții ambivalențe, voi fi absolvită de responsabilitatea de a trăi și de a avea grijă de mobila prietenului meu, poetul mort Daniel Varsky, și că după aceea voi fi liberă să plec oriunde aș vrea, poate chiar în altă țară. N-aș putea spune chiar că mobila m-a ținut în New York, dar, strânsă cu ușa, aș fi nevoită să recunosc că aceasta era scuza de care m-am folosit ca să nu plec toți anii ăștia, mult timp după ce mi-a devenit clar faptul că orașul nu mai avea ce să-mi ofere. Și totuși, când ziua aceea a sosit, viața mea, în sfârșit singuratică și senină, s-a zguduit din temelii.

Era anul 1999, la sfârșitul lui martie. Eu lucram la birou când a sunat telefonul. N-am recunoscut vocea care a întrebat de mine la celălalt capăt al firului. Calmă, am întrebat cine mă caută. De-a lungul anilor am învățat să-mi apăr intimitatea, nu fiindcă atât de mulți oameni au încercat s-o invadeze (unii așa au făcut), ci pentru că, atunci când scrii, este nevoie să fii atât de ferm și să ai un asemenea instinct de autoconservare, încât o anumită rezervă înnăscută față de strigătele de ajutor ale celorlalți se extinde și în situațiile când nu este necesară. Tânăra femeie a spus că nu ne cunoaștem. Am întrebat-o de ce mă sună. Cred că l-ați cunoscut pe tatăl meu, a zis ea, Daniel Varsky.

La auzul numelui am simțit cum mă trec fiorii, nu doar din pricina

veștii șocante că Daniel avusese o fiică sau pentru că aflam dintr-odată că o tragedie de care mă detașasem de atâția ani se continua de fapt, nici măcar fiindcă rolul meu de custode lua sfârșit, ci și pentru că o parte din mine așteptase un asemenea telefon de multă vreme, iar acum, deși foarte târziu, îl primise.

Am întrebat-o cum m-a găsit. M-am hotărât să vă caut, a zis ea. Dar cum de ați știut că *pe mine* trebuie să mă căutați? M-am întâlnit cu tatăl dumneavoastră o singură dată, acum foarte multă vreme. Prin mama mea, a spus. Habar n-aveam la cine se referă. Ea a zis: Odată i-ați scris mamei mele și ați întrebat-o dacă are vreo poezie de-a tatălui meu. Oricum, e o poveste lungă. Aș putea să v-o spun când ne vedem. (Firește că aveam să ne vedem, știa foarte bine că cererea ei era imposibil de refuzat, dar, în același timp, încrederea ei de sine m-a făcut să mă simt înfrântă.) În scrisoare spuneați că biroul e la dumneavoastră, a zis ea. Încă îl mai aveți?

Am privit spre biroul de lemn din cealaltă parte a camerei, la care scrisesem șapte romane și pe tăblia căruia, sub conul de lumină dată de o lampă, se afla un morman de hârtii și însemnări ce aveau să-l formeze pe al optulea. Un sertar era întredeschis, unul dintre cele nouăsprezece sertare, unele mici, altele mari, al căror număr impar și distribuție stranie, mi-am dat eu seama atunci, exact înainte ca el să-mi fie brusc luat, ajunseseră să formeze un soi de principiu misterios, care îmi ghida viața, ordonându-mi-o într-un fel aproape mistic, mai ales când munca îmi mergea bine. Nouăsprezece sertare de diverse mărimi, unele dedesubtul tăbliei și altele deasupra, a căror utilitate cotidiană (aici timbre, acolo clame pentru hârtie) ascunde un design mult mai complex, schema unei minți formate de-a lungul miilor de zile petrecute cugetând pe când le priveam, de parcă ar fi conținut concluzia unei propoziții încăpățânate, expresia apoteotică, refugiul drastic din tot ce scrisesem vreodată, care până la urmă m-ar fi condus la cartea pe care dintotdeauna îmi dorisem s-o scriu fără să izbutesc niciodată. Acele sertare presupuneau o logică singulară adânc săditǎ, o matriță a conștiinței, care nu putea fi exprimată altfel decât prin numărul și poziționarea lor precisă. Sau poate exagerez?

Scaunul meu rabatabil era puțin răsucit, așteptându-mă să revin și să-l întorc iarăși pentru a-i da atenție. Într-o asemenea seară aș fi putut să stau o jumătate de noapte ca să lucrez, să scriu și să mă uit pe geam la culorile întunecate ale râului Hudson, câtă vreme mai aveam energie și mintea limpede. Nu era nimeni care să mă cheme la culcare, nimeni care să-mi pretindă ca ritmurile vieții mele să funcționeze în duet, nimeni pentru care să fac compromisuri. Dacă m-ar fi sunat aproape oricine altcineva, după ce aș fi pus receptorul în furcă, m-aș fi întors la biroul lângă care, pe parcursul celor două decenii și jumătate, mă transformasem fizic, poziția corpului meu formându-se în anii

când mă aplecasem deasupra lui și mă mulasem după el.

Preț de o clipă m-am gândit să spun că îl dădusem cuiva sau că îl aruncasem la gunoi. Sau pur și simplu să-i zic persoanei de la telefon că se înșela: nu avusesem niciodată biroul tatălui ei. Speranța ei era firavă, îmi oferise chiar ea șansa de a scăpa – *încă îl mai aveți?* Ar fi fost dezamăgită, dar eu nu i-aș fi luat nimic, adică nimic din ce fusese vreodată al ei. Și aș fi putut continua să scriu la birou încă douăzeci și cinci sau treizeci de ani, oricât de mult timp mintea mi-ar fi rămas ageră și entuziasmul nu mi-ar fi pierit.

În schimb, fără a mă opri să mă gândesc la repercusiuni, i-am spus că da, era la mine. Mai târziu m-am gândit la asta și m-am întrebat de ce am pronunțat atât de repede acele cuvinte care mi-au dat aproape instantaneu viața peste cap. Și, deși răspunsul evident este că am vrut să fac un lucru bun și corect, domnule judecător, știam că nu ăsta a fost motivul pentru care le-am rostit. M-am purtat mult mai urât cu oameni pe care îi iubeam nespus în numele muncii mele, iar persoana care îmi adresa o rugăminte acum era o necunoscută. Nu, am acceptat din același motiv pe care l-aș fi folosit într-o povestire: pentru că mi s-a părut inevitabil să spun da.

Mi-ar plăcea să fie al meu, a spus ea. Bineînțeles, am răspuns eu și, fără a-mi acorda vreun răgaz să mă răzgândesc, am întrebat-o când ar vrea să vină după el. Mai stau în New York doar o săptămână, a spus ea. E bine sâmbătă? Așa mi-ar mai rămâne cinci zile să stau la birou, am făcut eu socoteala. Bine, am zis, deși nu ar fi putut exista o discrepanță mai mare între tonul degajat al vocii mele și tulburarea care mă cuprinsese pe când vorbeam. Mai am și alte piese de mobilier care i-au aparținut tatălui tău. Poți să le iei pe toate.

Înainte de-a încheia convorbirea, am întrebat-o cum o cheamă. Leah, a spus. Leah Varsky? Nu, a spus ea, Weisz. Și apoi, cu o voce plată, mi-a explicat că mama ei, care era din Israel, locuise în Santiago la începutul anilor ’70. Avusese o scurtă aventură cu Daniel în preajma loviturii de stat și, curând după aceea, plecase din țară. Când mama ei a aflat că era însărcinată, îi scrisese lui Daniel. N-a primit niciodată vreo veste de la el, deja fusese arestat.

Când, în tăcerea care a urmat, a devenit evident că epuizaserăm toate micile subiecte suportabile de conversație și ne mai rămăseseră doar cele prea incomode pentru a fi dezbătute la telefon, eu am zis că da, am păstrat biroul multă vreme. Mereu mă gândisem că într-o bună zi o să vină cineva după el, deși bineînțeles că aș fi încercat să-l dau înapoi mai devreme dacă aș fi știut.

După ce s-a încheiat convorbirea, m-am dus la bucătărie să-mi iau un pahar cu apă. Când m-am întors în cameră – o sufragerie pe care o folosesc pe post de bibliotecă pentru că n-am nevoie de sufragerie –, m-am dus și m-am așezat la birou, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat.

Dar bineînțeles că se întâmplase ceva, iar când m-am uitat la ecranul calculatorului, la propoziția pe care o abandonasem când sunase telefonul, mi-am dat seama că nu mai puteam lucra în seara aia.

M-am ridicat în picioare și m-am dus la fotoliul în care citeam de obicei. Am luat cartea de pe măsuța de alături, dar am descoperit că, într-un mod neobișnuit pentru mine, gândurile îmi zburau în altă parte. M-am uitat la biroul din cealaltă parte a camerei, așa cum îl privisem în nenumărate nopți când mă aflasem în impas, dar nu mă simțisem pregătită să renunț. Nu, eu n-am idei mistice despre a scrie, domnule judecător, munca mea este o meserie ca oricare alta. Întotdeauna am crezut că forța literaturii zace în cât de mult îți dorești s-o creezi. De aceea n-am dat niciodată crezare ideii că scriitorul are nevoie de vreun ritual deosebit pentru a scrie. Dacă era cazul, aș fi putut scrie aproape oriunde, într-o mănăstire la fel de ușor ca într-o cafenea aglomerată, sau cel puțin așa răspundeam cu obstinație întotdeauna la întrebarea dacă scriu cu stiloul sau la computer, dimineața sau seara, singură sau înconjurată de oameni, într-o șa ca Goethe, stând în picioare ca Hemingway, întinsă ca Twain și așa mai departe, de parcă ar fi existat un secret care să deschidă cu o pocnitură încuietoarea seifului care adăpostește romanul deja complet scris și gata de a fi publicat și care teoretic plutește în fiecare dintre noi. Nu, ceea ce mă tulbura era că pierdeam condițiile familiare în care munceam; vorbea doar sentimentalismul din mine, nimic altceva.

Era o piedică. O melancolie înconjura întreaga afacere, o melancolie care debutase cu povestea lui Daniel Varsky, dar acum îmi aparținea mie. Însă nu era o problemă de nerezolvat. Mâine-dimineață, am decis eu, o să mă duc și o să cumpăr un birou nou-nouț.

Trecuse de miezul nopții când am adormit și, ca întotdeauna când mă duceam la culcare într-un moment dificil, somnul meu a fost zbuciumat, iar visele intense și vii. Dar dimineață, deși aveam senzația că participasem la o adevărată epopee, mi-am amintit doar un fragment – un bărbat care stătea în picioare lângă clădirea unde locuiam, degerând sub vântul înghețat care sufla prin canalul Hudson dinspre Canada, venind chiar din Cercul Arctic, și care, pe când treceam pe lângă el, m-a rugat să trag de o sfoară roșie ce-i ieșea din gură. I-am făcut pe plac, constrânsă de nevoia de a face acte caritabile, și am tras de sfoara care nu se mai termina și care s-a încolăcit într-un morman lângă picioarele mele. Când brațele mi-au obosit, bărbatul s-a răstit la mine să trag în continuare și, după un timp comprimat, așa cum doar în vise se poate întâmpla, el și cu mine am căpătat convingerea că un lucru de o importanță capitală se afla la capătul acelei sfori. Sau poate că doar eu îmi permiteam luxul să cred sau să nu cred, în timp ce pentru el era o chestiune de viață și de moarte.

Nici a doua zi și nici în următoarea nu m-am dus să caut un alt

birou. Când m-am așezat să lucrez, nu numai că n-am izbutit să ating nivelul necesar de concentrare, dar, când m-am uitat peste paginile pe care deja le scrisesem, mi s-au părut doar niște cuvinte superficiale și lipsite de viață și de autenticitate, fără nicio motivație interioară semnificativă. Ce sperasem să fie un truc ingenios și sofisticat, pe care-l găsim în literatura de cea mai bună calitate, acum mi se părea doar un truc ordinar, care nu făcea decât să distragă atenția de la superficialitate și nu dezvăluia profunzimile zguduitoare care zac sub suprafața tuturor lucrurilor. Ce crezusem că era o proză simplă și pură, solidă, odată dezbrăcată de toate ornamentele țipătoare, era de fapt o masă ternă și inutilă, lipsită de tensiune sau energie, fără a fi în contrast cu nimic, fără a se îndrepta nicăieri, fără a striga nimic. Deși de ceva vreme mă luptam cu mecanismul din spatele cărții și nu eram în stare să-mi dau seama cum se îmbină piesele lui, tot timpul crezusem că acolo era ceva, un design pe care, dacă l-aș fi putut desprinde și separa de restul, s-ar fi dovedit că are toată delicatețea și ireductibilitatea ideii pe care un roman, scris doar într-un singur fel, trebuie s-o exprime. Dar acum îmi dădeam seama că mă înșelasem.

Am plecat de acasă și m-am dus să mă plimb prin Riverside Park și pe Broadway ca să-mi limpezesc mintea. M-am oprit la Zabar ca să cumpăr ceva pentru cină, l-am salutat pe bărbatul de la raionul de brânză, care era acolo încă de pe vremea când îmi vizitam bunica, mi-am croit drum printre bătrânele gârbovite, care se dădeau cu foarte multă pudră și care împingeau de colo-colo câte un cărucior cu un borcan de murături în el, am stat la coadă în spatele unei femei care încuviința involuntar tot timpul din cap – da, da, da, da, da-ul exuberant al fetei care fusese odinioară, chiar și când ar fi vrut să spună nu, nu, gata, îmi ajunge, nu.

Dar, când m-am întors acasă, totul era exact la fel. Următoarea zi a fost și mai grea. Părerea mea despre ce scrisesem în ultimul an sau mai mult a început să capete o soliditate grețoasă. În zilele care au urmat n-am reușit decât să pun în cutii manuscrisul și însemnările și să golesc sertarele biroului. Acolo erau scrisori vechi, bucăți de hârtie pe care scrisesem lucruri care acum deveniseră de neînțeles, tot felul de nimicuri împrăștiate, rămășițe ale unor obiecte pe care le aruncasem de mult la gunoi, diverse transformatoare electrice, foi de hârtie pe care era tipărită adresa unde locuisem cu fostul meu soț, S. – o mulțime de lucruri, cele mai multe inutile, și, sub ele, niște carnețele vechi, cărțile poștale ale lui Daniel. În partea din spate a unui sertar am găsit o carte îngălbenită, de care Daniel probabil că uitase cu mulți ani în urmă, o antologie de povestiri scrise de cineva pe nume Lotte Berg, pe care autoarea îi dăduse o dedicație în 1970. Am umplut o pungă mare cu lucrurile pe care voiam să le arunc la gunoi. Am pus restul într-o cutie, mai puțin cărțile poștale și cartea. Pe acestea le-am

pus, fără să le citesc, într-un plic din hârtie groasă. Am golit toate sertarele, unele foarte mici, așa cum am mai spus, și altele de mărime medie, pe toate în afară de cel cu încuietoarea mică din alamă. Când ședeai la birou, încuietoarea era chiar deasupra genunchiului drept. Sertarul fusese dintotdeauna încuiat și, deși am căutat-o de multe ori, n-am găsit cheia. Odată, într-un acces de curiozitate sau poate de plictiseală, am încercat să sparg încuietoarea cu o șurubelniță, dar n-am reușit decât să-mi zgârii degetele. Deseori îmi doream ca alt sertar să fi fost încuiat, căci cel din dreapta sus era cel mai la îndemână și, ori de câte ori mă apucam să caut ceva într-unul dintre sertare, mai întâi întindeam instinctiv mâna către el, și atunci mă cuprindea o nefericire trecătoare, un soi de senzație de abandon, despre care știam că n-are nimic de-a face cu sertarul, dar care zăcea cumva în mine. Dintr-un motiv sau altul, întotdeauna am presupus că sertarul conținea scrisorile fetei din poezia pe care mi-o citise odată Daniel Varsky, sau ale cuiva ca ea.

În sâmbăta următoare la prânz, Leah Weisz a sunat la ușa mea. Când am deschis ușa și am văzut silueta care stătea acolo, mi s-a tăiat răsuflarea: deși trecuseră douăzeci și șapte de ani, era Daniel Varsky, exact la fel cum mi-l aminteam că stătuse în fața mea, în acea după-amiază de iarnă, când sunasem la ușa lui și el îmi deschisese, doar că acum totul era pe dos, ca într-o oglindă, sau inversat, de parcă timpul se oprise brusc și pe urmă se năpustise înapoi, anulând tot ce se întâmplase până atunci. La fel de zveltă, același nas și, în pofida lui, aceeași delicatețe latentă. Acum copia asta a lui Daniel Varsky a întins o mână spre mine. Era rece când i-am strâns-o, în ciuda căldurii de afară. Purta un sacou albastru din catifea, ros la coate, și o eșarfa roșie din bumbac la gât, cu capetele aruncate peste umeri, sugerând îndrăzneala unei studente apăsate de povara primei întâlniri cu Kierkegaard sau Sartre, luptându-se cu vântul pentru a traversa o piațetă. Părea să aibă doar optsprezece sau nouăsprezece ani, dar, când am făcut calculul, mi-am dat seama că Leah probabil avea douăzeci și patru sau douăzeci și cinci de ani, aproape exact vârsta pe care o aveam eu și Daniel când ne-am cunoscut. Și, spre deosebire de o studentă, felul cum părul îi intra în ochi și chiar ochii ei, întunecați, aproape negri, mi se părea că prevestesc ceva rău.

Dar înăuntru mi-am dat seama că nu era tatăl ei. Printre altele, era mai scundă, mai îndesată, aproape poznașă. Avea părul castaniu cu reflexe roșietice, nu negru, ca al lui Daniel. Sub luminile din holul meu, trăsăturile lui Daniel erau estompate, așa încât probabil că, dacă aș fi trecut pe lângă Leah pe stradă, n-aș fi observat nimic familiar la ea.

A văzut imediat biroul și a mers alene până la el. S-a oprit în fața mobilei mătăhăloase, cu o prezență mai vie pentru ea decât ar fi putut

fi vreodată tatăl ei, îmi închipui, și-a dus mâna la frunte și s-a așezat pe scaun. Preț de o clipă am crezut că o să plângă. Însă ea și-a pus mâinile pe tăblie, le-a plimbat pe deasupra, apoi s-a apucat să umble prin sertare. Mi-am înăbușit enervarea provocată de o asemenea intruziune și de cele care au urmat, căci ea nu s-a mulțumit să se uite într-un singur sertar, ci a deschis vreo două sau trei, până când a constatat cu satisfacție că sunt toate goale. Preț de o clipă mi-a venit să plâng.

Din politețe și pentru a o împiedica să mai inspecteze mobila, i-am oferit un ceai. S-a ridicat în picioare și s-a răsucit pentru a arunca o privire prin cameră. Stai singură? m-a întrebat. Tonul vocii sau expresia de pe chipul ei, uitându-se la maldărele instabile de cărți de lângă fotoliul meu pătat și cești murdare care se adunaseră pe pervazul ferestrei, mi-au amintit de mila cu care mă priveau uneori prietenii, când veneau să mă vadă în lunile dinaintea întâlnirii cu tatăl ei, când locuiam singură în apartamentul golit de lucrurile lui R. Da, am spus. Ce vrei să pun în ceai? N-ai fost căsătorită? m-a întrebat ea și, poate pentru că am fost uimită de grosolănia ei, i-am răspuns, fără să mă gândesc, că nu. Nici eu nu vreau, a spus ea. Nu? am întrebat. De ce nu? Uită-te la tine, a zis ea. Ești liberă să pleci când vrei, îți duci viața cum ai chef. Și-a dat părul după urechi și a mai aruncat o privire prin cameră, de parcă tot apartamentul sau chiar întreaga-mi viață era pe cale de a trece în proprietatea ei, nu doar un birou.

Îmi era imposibil, cel puțin deocamdată, s-o rog să-mi spună tot ce voiam să aflu despre circumstanțele în care Daniel fusese arestat, în ce închisoare fusese dus și dacă se știa ceva despre locul unde murise și în ce fel. În schimb, în următoarea jumătate de oră am aflat că Leah locuise în New York doi ani și că studiase pianul la Juilliard, până când într-o zi și-a dat seama că nu mai vrea să cânte la instrumentul uriaș, de care fusese legată cu lanțuri încă de pe vremea când avea cinci ani, și că se dusese acasă, în Ierusalim, câteva săptămâni mai târziu. Locuise acolo tot anul trecut, încercând să-și dea seama ce să facă în continuare. Se întorsese la New York doar pentru a lua câteva dintre lucrurile pe care le lăsase prietenilor și plănuia să le expedieze pe toate, inclusiv biroul, la Ierusalim.

Poate că au mai fost unele detalii care mi-au scăpat, pentru că, în timp ce ea vorbea, m-am trezit că mă străduiesc să accept ideea că eram pe punctul de a da unicul obiect semnificativ din viața mea de scriitoare, singura întruchipare fizică a ceea ce altfel ar fi fost imponderabil și intangibil, acestei vagaboande care poate că avea să se așeze din când în când la el, de parcă ar fi fost un altar patern. Și totuși, domnule judecător, ce-aș fi putut să fac? Plănuia să se întoarcă în ziua următoare cu un camion care să ducă mobila direct la un container pentru transport, în Newark. Pentru că n-aș fi putut suporta

să văd cum îmi e luat, i-am spus că n-o să fiu acasă, dar că o să mă asigur că Vlad, administratorul român morocănos, o să fie acolo pentru a-i deschide ușa apartamentului.

A doua zi dis-de-dimineață am lăsat plicul din hârtie groasă, cafenie, cu cărțile poștale ale lui Daniel, pe biroul gol și m-am dus cu mașina până în Norfolk, Connecticut, unde S. Și cu mine închiriaserăm o casă pentru vreo nouă sau zece veri și unde nu mai fusesem de când ne despărțiserăm. Abia după ce am parcat lângă bibliotecă pentru a coborî din mașină să-mi dezmorțesc picioarele și văzând orașul cel verde, mi-am dat seama că n-aveam niciun motiv pentru care să mă aflu acolo și, mai mult, că îmi doream cu disperare să nu mă întâlnesc cu nimeni care mă cunoștea. M-am urcat din nou în mașină și în următoarele patru sau cinci ore am condus pe unde am văzut cu ochii, de-a lungul drumurilor de țară prin New Marlborough până în Great Barrington, spre Lenox, urmând itinerariile pe care S. Și cu mine le parcurseserăm de o sută de ori înainte de a ne dezmetici și de a ne da seama că mariajul nostru se dusese de râpă.

Pe când conduceam mașina, m-am trezit că mă gândesc la cum, după patru sau cinci ani de căsătorie, S. Și cu mine fuseserăm invitați la cină în casa unui dansator german, care pe atunci locuia la New York. Pe vremea aia S. Lucra la un teatru care acum se închisese, unde dansatorul interpreta un număr solo. Apartamentul era mic și plin cu obiectele neobișnuite ale dansatorului, lucruri pe care le găsise pe stradă sau în timpul deselor sale călătorii, ori pe care le primise cadou, toate aranjate frumos în spațiu, cu simțul proporțiilor și grația care îl făceau să te încânte atât de mult când dansa pe scenă. De fapt, era ciudat și aproape frustrant să-l vezi pe dansator în haine obișnuite și cu papuci cafenii, mișcându-se atât de concret prin apartament, fără a arăta aproape nicio urmă din imensul talent fizic care zăcea în el, și m-am trezit că îmi doresc nespus ca această fațadă pragmatică să crape puțin, doar pentru un salt sau o piruetă, o izbucnire a energiei lui autentice. Și totuși, după ce m-am obișnuit cu asta și m-am lăsat absorbită de micile lui colecții, am căpătat senzația euforică, de plutire, pe care o am uneori când pătrund în sfera vieții altcuiva, când preț de o clipă mi se pare foarte posibil să-mi schimb obiceiurile banale și să trăiesc *așa,* o senzație care se dizolvă întotdeauna până a doua zi dimineață, când mă trezesc printre formele familiare și de neclintit ale vieții mele. La un moment dat m-am ridicat de la masă ca să mă duc până la baie, iar în hol am trecut pe lângă ușa deschisă a camerei unde dormea dansatorul. Era austeră, doar cu un pat, un scaun din lemn și un mic altar cu lumânări într-un colț. Mai era o fereastră mare, prin care se vedea partea sudică a Manhattanului atârnând suspendată în întuneric. Ceilalți pereți erau albi, cu excepția unui tablou prins în piuneze, o pictură vie din ale cărei nenumărate

tușe strălucitoare și înfocate se întrezăreau uneori chipuri, ca dintr-o mlaștină, unele dintre ele având și câte o pălărie deasupra. Chipurile din partea de sus a tabloului erau cu fundul în sus, de parcă pictorul ar fi răsucit foaia sau ar fi înconjurat-o în genunchi în timp ce o picta, pentru a ajunge mai ușor la locul dorit. Era o operă bizară, nu semăna cu niciunul dintre celelalte obiecte din colecția dansatorului, iar eu am studiat-o un minut sau două înainte de a mă duce la baie.

Focul din camera de zi s-a stins, noaptea a continuat. La sfârșit, pe când ne îmbrăcam de plecare, m-am trezit că-l întreb pe dansator cine pictase tabloul. Mi-a răspuns că-l pictase cel mai hun prieten al lui din copilărie, pe vremea când avea nouă ani. Prietenul meu și sora lui mai mare, a zis el, deși cred că ea a făcut cea mai mare parte a lui. După aceea mi l-au dat mie. Dansatorul m-a ajutat să-mi îmbrac pardesiul. Știi, tabloul are o poveste tristă, a adăugat el după o clipă, ca o reflecție târzie.

Într-o după-amiază, mama le-a pus copiilor somnifere în ceai. Băiatul avea nouă ani, iar sora lui unsprezece. După ce au adormit, i-a cărat până la mașină și i-a dus în pădure. Deja se întunecase. A turnat benzină peste mașină și a aprins un chibrit. Toți trei au murit arși. E ciudat, a zis dansatorul, dar eu mereu am fost invidios pe felul cum mergeau lucrurile în familia prietenului meu. În anul ăla și-au ținut bradul de Crăciun până în aprilie. Se uscase și acele îi cădeau, dar de multe ori am bătut-o pe mama la cap să ținem bradul de Crăciun la fel de mult timp cât îl țineau cei din familia Jorn.

În tăcerea care a urmat după această povestire, istorisită așa, foarte sincer și direct, dansatorul a zâmbit. Poate pentru că aveam pardesiul pe mine sau poate pentru că în apartament era cald, am început să mă simt amețită și încinsă. Erau multe lucruri despre care aș fi vrut să-l întreb legate de copii și de relația lui de prietenie cu ei, dar mi-era teamă să nu leșin, așa încât, după ce alt musafir a făcut o glumă despre cât de morbid s-a terminat seara, i-am mulțumit dansatorului pentru cină și ne-am luat rămas-bun. Pe când coboram cu liftul, m-am străduit să-mi revin, dar S., care fredona încetișor, n-a părut să observe.

Pe atunci, S. Și cu mine ne gândeam să facem un copil. Încă de la început amândoi ne imaginaserăm că o să facem unul. Dar mereu apăreau lucruri pe care credeam că trebuie să le rezolvăm mai întâi în viața noastră, împreună sau separat, iar timpul pur și simplu trecea fără ca noi să luăm o decizie, ori să ne întrebăm mai serios cum am fi putut să fim mai mult decât ne străduiam deja să fim. Și, deși când eram mai tânără credeam că vreau un copil, n-am fost surprinsă când m-am trezit că am treizeci și cinci de ani, apoi patruzeci, fără să am unul. Poate că pare nehotărâre, domnule judecător, și presupun că parțial așa a și fost, dar mai era și altceva, un sentiment pe care l-am

avut dintotdeauna, în pofida dovezilor din ce în ce mai puternice că nu era așa, cum că aveam – și că întotdeauna o să am – mai mult timp. Anii au trecut, chipul mi s-a schimbat în oglindă, corpul nu mai era ce fusese odată, dar mi s-a părut greu de crezut că posibilitatea de a avea un copil al meu o să dispară fără acordul meu explicit.

În noaptea aia, în taxiul care ne ducea acasă, am continuat să mă gândesc la acea mamă și la copiii ei. Roțile mașinii învârtindu-se ușor peste acele de pin de pe solul pădurii, motorul oprit într-o poiană, chipurile palide ale celor doi mici pictori adormiți pe bancheta din spate, mizeria de sub unghiile lor. Cum a putut să facă așa ceva? l-am întrebat eu cu voce tare pe S. Nu era exact întrebarea pe care voiam să i-o pun, dar atunci n-am putut mai mult decât atât. A luat-o razna, a spus el laconic, de parcă asta explica totul.

Puțin după aceea am scris o povestire despre prietenul din copilărie al dansatorului, care a murit în somn în mașina mamei lui, în pădurea din Germania. N-am schimbat niciun detaliu, doar că mi-am imaginat și mai multe. Casa în care copiii trăiau, mireasma optimistă a serilor de primăvară strecurându-se prin ferestre, copacii din grădină, pe care îi plantaseră chiar ei, toate au răsărit cu ușurință în mintea mea. Cum cântau copiii împreună cântecele învățate de la mama lor, cum ea le citea din Biblie, cum își țineau colecția de ouă de păsări pe pervaz și cum băiatul se ducea în patul fetei în nopțile când era furtună. Povestirea a fost acceptată de o revistă de prestigiu. Nu l-am sunat pe dansator înainte de a o publica și nici nu i-am trimis o copie a povestirii. El o trăise, iar eu o folosisem, înfrumusețând-o după cum mă tăiase capul. Dintr-o anumită perspectivă, asta e munca pe care o fac, domnule judecător. Când am primit revista, preț de o clipă m-am întrebat dacă dansatorul avea s-o vadă și cum s-ar fi simțit atunci. Dar nu m-am gândit prea mult la asta, ci m-am delectat cu mândria că povestirea mea fusese tipărită cu fonturile selecte ale revistei respective. O vreme după aceea nu m-am mai văzut cu dansatorul și nici nu m-am gândit la ce i-aș fi spus dacă ne-am fi văzut. Mai mult, după ce povestirea a fost publicată, nu m-am mai gândit la mama și copiii care au ars de vii în mașină, de parcă, scriind despre ei, i-aș fi făcut să dispară.

Am continuat să scriu. Am scris încă un roman la biroul lui Daniel Varsky, apoi încă unul, mai mult despre tatăl meu, care murise cu un an în urmă. Era un roman pe care n-aș fi putut să-l scriu pe vremea când trăia. Dacă ar fi fost în stare să-l citească, n-am aproape nicio îndoială că s-ar fi simțit trădat. Spre sfârșitul vieții lui și-a pierdut controlul corpului și a fost părăsit de orice urmă de demnitate, un lucru de care a fost dureros de conștient până în ultimele lui zile de viață. În roman am istorisit aceste umilințe în detaliu, chiar și cea pe care o trăise când defecase în pantaloni, iar eu a trebuit să-l șterg, un

incident care i s-a părut atât de jenant, încât multe zile după aceea n-a putut să mă privească în ochi și pe care, se înțelege de la sine, m-ar fi implorat, dacă ar fi avut curajul să vorbească despre el, să nu-l povestesc nimănui. Dar eu nu m-am oprit la aceste scene intime și dureroase, scene despre care, dacă ar fi putut să-și înăbușe temporar senzația de rușine, ar fi putut recunoaște că spuneau mai puține despre el și mai multe despre condiția universală a îmbătrânirii și a confruntării cu moartea – nu m-am oprit aici, ci am considerat boala și suferința lui, cu toate amănuntele lor picante, și în final chiar și moartea lui, ca o oportunitate să scriu despre viața sa și mai ales despre eșecurile lui ca om și ca părinte, eșecuri ale căror detalii precise și abundente nu puteau fi atribuite decât lui și numai lui. Am înșirat defectele lui și suspiciunile mele, întâmplările dramatice ale copilăriei pe care am trăit-o alături de el, prost ascunse (mai ales prin exagerare) de-a lungul paginilor cărții. Am descris fără îndurare relele pe care le făcuse în opinia mea și pentru care mai târziu îl iertasem. Și totuși, chiar dacă, până la urmă, totul fusese pentru a câștiga o prețioasă compasiune, chiar dacă în ultimele cuvinte ale cărții răsunau iubirea triumfătoare și suferința pierderii lui, în săptămânile și lunile care i-au precedat publicarea, mă copleșea din când în când o senzație de greață care își revărsa în mine bezna, înainte de a-mi trece. În interviurile de promovare pe care le-am dat, am insistat pe faptul că romanul era o operă de ficțiune și mi-am exprimat frustrarea pe care mi-o provocau atât jurnaliștii, cât și cititorii care persistau în a considera romanele ca autobiografii ale autorilor, de parcă n-ar fi existat nicio imaginație a lor, de parcă munca scriitorului nu putea fi decât un reportaj, nu o născocire sălbatică. Am militat pentru libertatea scriitorilor – să creeze, să modifice și să adauge, să omită și să înflorească, să atribuie înțelesuri, să proiecteze, să interpreteze, să emoționeze, să aleagă o viață și să facă experimente și așa mai departe – și l-am citat pe Henry James, care vorbea despre „imensa creștere” a acelei libertăți, o „revelație”, așa cum o numește el, pe care oricine care a încercat realmente vreodată să scrie ceva nu poate să n-o recunoască. Da, prin romanul despre tatăl meu, care dacă nu zbura, atunci măcar migra de pe rafturile librăriilor din întreaga țară, am sărbătorit libertatea singulară a scriitorului, eliberarea de responsabilitatea față de oricine și orice în afară de propriile-i instincte și închipuiri. Poate că n-am spus direct, dar cu siguranță am sugerat că scriitorul slujește o instanță mai înaltă, cea căreia doar în artă și religie i se spune vocație, și nu poate să se preocupe prea mult de sentimentele celor de la care împrumută viețile.

Da, credeam – și poate mai cred – că scriitorul nu trebuie să fie constrâns de posibilele consecințe ale muncii lui. N-are nicio obligație să respecte realitatea sau să fie corect. Nu e contabil. Nici nu i se

pretinde să fie atât de ridicol și de ușor influențabil ca un barometru moral. În munca lui, scriitorul nu e supus nici unei reguli. Dar în propria-i viață, domnule judecător, nu e liber.

La câteva luni după ce a fost publicat romanul despre tatăl meu, mă plimbam prin oraș și am trecut pe lângă o librărie din apropiere de Washington Square Park. Din obișnuință mi-am încetinit pașii când am ajuns în fața vitrinei, ca să văd dacă romanul meu era expus acolo. În clipa aia l-am zărit pe dansator înăuntru, lângă casa de marcat, el m-a văzut și privirile ni s-au intersectat. Preț de o clipă m-am gândit să trec mai departe și nu mi-am amintit exact de ce mă simțeam așa de tulburată. Dar imediat n-am mai putut să fac asta, dansatorul a ridicat o mână în chip de salut și am fost nevoită să-l aștept până și-a luat restul și apoi a venit la mine.

Purta o haină frumoasă din stofa de lână și o eșarfă de mătase în jurul gâtului. Sub razele soarelui mi-am dat seama că era mai bătrân decât credeam. Nu mult mai bătrân, dar destul cât să nu mai poată fi considerat tânăr. L-am întrebat ce mai face, iar el mi-a povestit despre un prieten de-al lui care, la fel ca mulții alții pe vremea aceea, murise de SIDA. Mi-a spus că se despărțise recent de un iubit cu care avusese o relație lungă, un bărbat pe care nu-l cunoștea când ne văzuserăm ultima oară și apoi despre un spectacol care urma să aibă loc și a cărui coregrafie o făcuse. Deși trecuseră cinci sau șase ani, S. Și cu mine încă mai eram căsătoriți și locuiam în același apartament din West Side. Aparent nu se schimbase mai nimic, așa încât, când mi-a venit rândul să-i spun noutăți despre mine, i-am zis că totul era în regulă și că eu încă mai scriam. Dansatorul a încuviințat din cap. Poate că a și zâmbit din toată inima, un lucru care mă face, ori de câte ori mă lovesc de el, din cauza timidității mele fără leac, să mă simt puțin tulburată și stânjenită, fiindcă știu că niciodată n-aș putea să fiu atât de degajată, deschisă sau coerentă. Știu, a zis el. Citesc tot ce scrii. Zău? am făcut eu, surprinsă și brusc agitată. Dar el a zâmbit din nou, iar mie mi s-a părut că pericolul trecuse și că n-o să pomenească nimic despre povestirea aia.

Am mers o vreme împreună spre Union Square, cât de mult s-a putut înainte ca fiecare să trebuiască s-o ia în altă direcție. Pe când ne luam rămas-bun, dansatorul s-a aplecat și a luat o scamă de pe gulerul pardesiului meu. A fost un moment de tandrețe, aproape intim. Știi, l-am luat de pe perete, a spus el cu o voce moale. Ce? am făcut eu. După ce am citit povestirea ta, am luat tabloul de pe perete. Mi-am dat seama că nu mai suport să mă uit la el. Zău? am făcut eu dezarmată. De ce? La început m-am întrebat și eu asta, a spus el. L-am luat cu mine în toate apartamentele unde am stat, în toate orașele, vreme de aproape douăzeci de ani. Dar după un timp am înțeles cu ce

anume m-a lămurit povestirea ta. Cu ce? am vrut eu să-l întreb, dar n-am putut. Apoi, dansatorul care, deși îmbătrânise puțin, încă mai era mlădios și plin de grație, a întins o mână și m-a bătut ușurel cu două degete pe obraz, s-a întors și a plecat.

Pe drumul spre casă, gestul dansatorului mai întâi m-a uimit, apoi m-a enervat. La un nivel superficial se putea confunda ușor cu tandrețea, dar, cu cât mă gândeam mai mult la asta, cu atât mai plin de condescendență mi se părea, ba chiar umilitor. În mintea mea, zâmbetul dansatorului și-a pierdut din ce în ce mai mult din sinceritate și a început să mi se pară că își regizase gestul cu mulți ani în urmă și îl tot cizelase așteptând să se întâlnească cu mine. Dar oare îl meritam? Nu spusese el povestirea pe un ton jovial, nu numai mie, ci și tuturor oaspeților lui din acea seară? Dacă aș fi descoperit-o pe furiș – citindu-i jurnalul sau scrisorile, lucru imposibil pentru că nu-l cunoșteam așa de bine, ar fi fost altceva. Sau dacă mi-ar fi povestit-o între patru ochi, copleșit de emoții încă dureroase. Dar nu fusese așa. Mi-o oferise cu același zâmbet vesel cu care ne servise tuturor un pahar cu grappa după cină.

Întâmplător am trecut pe lângă un loc de joacă. Deși începea să se însereze, locul împrejmuit cu un mic gard fremăta de jocul însoțit de țipete pițigăiate al copiilor. Unul dintre nenumăratele apartamente în care am locuit de-a lungul anilor fusese situat peste drum de un loc de joacă și întotdeauna remarcasem că în ultima jumătate de oră înainte de amurg, vocile copiilor deveneau din ce în ce mai zgomotoase. Nu mi-am putut da seama niciodată dacă acest lucru se întâmpla pentru că orașul era cu un decibel mai liniștit sub lumina din ce în ce mai slabă sau pentru că realmente copiii țipau mai tare, știind că în curând erau nevoiți să plece acasă. Anumite propoziții sau hohote de râs se distingeau de celelalte, depășindu-le în volum, și uneori, auzindu-le, mă ridicam în picioare de la birou pentru a mă uita la copiii de jos. Însă acum nu m-am oprit să-i privesc. Fiind preocupată de întâlnirea mea cu dansatorul, aproape că nici nu-i remarcasem, până când a răsunat un țipăt plin de durere și groază, un țipăt de copil în suferință, care m-a sfârtecat pe dinăuntru, de parcă mi s-ar fi adresat doar mie. M-am oprit imediat și m-am întors, convinsă fiind că o să văd un copil rănit, care căzuse de la mare înălțime. Dar n-am văzut nimic, doar copii care fugeau de colo-colo și se jucau între ei, nu mi-am dat seama de unde venise țipătul. Inima îmi bubuia în piept, adrenalina îmi curgea prin vene, întreaga mea ființă era gata să fugă și să-l salveze pe copilul care scosese acel țipăt îngrozitor. Dar copiii continuau să se joace, impasibili. Am cercetat cu privirea clădirile din jur, gândindu-mă că poate țipătul se auzise printr-o fereastră deschisă, deși, fiind luna noiembrie, era frig și căldura fusese pornită în case. O vreme am rămas agățată cu mâinile de gard.

Când am ajuns acasă, S. Nu venise încă. Mi-am pus *Cvartetul de coarde în la minor* al lui Beethoven, o piesă care îmi plăcea de când un iubit din facultate mi-o pusese în camera lui din cămin, încă îmi amintesc protuberanțele de-a lungul coloanei lui vertebrale, când se aplecase să așeze cu grijă pe placă acul pick-upului. A treia mișcare este unul dintre cele mai emoționante fragmente muzicale care s-au compus vreodată și niciodată nu mi s-a întâmplat s-o ascult fără a mă simți de parcă numai eu am fost ridicată pe umerii unei creaturi uriașe, care hoinărește prin peisajul pârjolit al tuturor trăirilor omului. La fel cum se întâmplă cu toate operele muzicale care mă impresionează profund, n-o ascult niciodată când sunt și alții de față, așa cum nu împrumut niciodată nimănui o carte care mi-a plăcut mult. Mi-e jenă să recunosc lucrurile astea, fiindcă știu că exprimă un mare defect sau egoismul meu, și sunt conștientă de faptul că se împotrivesc instinctelor celor mai mulți, care vor să-și împărtășească pasiunile pentru a stârni în ceilalți pasiuni similare și că, dacă eu n-aș fi fost beneficiara acestui entuziasm, nici n-aș fi cunoscut multe dintre cărțile și piesele muzicale pe care le iubesc atât de mult, printre care la loc de frunte se află a treia mișcare din *Opus 132,* care m-a susținut într-o noapte de primăvară în 1967. Dar niciodată nu m-am simțit mai bine, ci plăcerea mi s-a diminuat când am poftit pe altcineva să mi se alăture, o fractură a intimității în care mă regăseam alături de operă, o intruziune în spațiul meu privat. E și mai rău când cineva ia cartea care abia m-a încântat pe mine și începe să răsfoiască cu nonșalanță primele pagini. Chiar și să citesc în prezența altcuiva mie mi se pare nefiresc și presupun că niciodată nu m-am obișnuit cu asta, nici măcar după mulți ani de căsătorie. Dar pe atunci S. Fusese angajat pe postul de manager responsabil cu vânzările de bilete în Lincoln Center și era nevoit să muncească mai multe ore pe zi, iar uneori pleca pentru zile întregi în delegații la Berlin, Londra sau Tokyo. Când rămâneam singură, alunecam într-un soi de nemișcare, ajungeam într-un loc aidoma mlaștinii pe care o desenaseră cândva acei copii, unde chipurile se confundă cu peisajul și totul amuțește, ca imediat să-ți vină o idee, o pace și o tihnă pe care nu le-am simțit decât în singurătate. Întotdeauna mă deranja când S. Intra până la urmă pe ușă. Dar de-a lungul timpului a ajuns să înțeleagă și să accepte asta și s-a obișnuit să se ducă într-o altă cameră decât cea în care mă aflam eu – în bucătărie dacă eu eram în camera de zi, în camera de zi dacă eu eram în dormitor – și să-și găsească acolo ceva de făcut, să-și golească buzunarele vreme de câteva minute sau să-și pună monedele din diverse țări în mici recipiente negre, în care se țin filmele fotografice, și abia mai târziu, treptat-treptat, să mi se alăture, iar acest mic gest făcea ca întotdeauna resentimentele să mi se preschimbe în recunoștință.

Când mișcarea s-a terminat, am oprit casetofonul fără a mai asculta restul cvartetului și m-am dus în bucătărie să fac o supă. Tocmai tăiam legumele când cuțitul mi-a alunecat și s-a înfipt adânc în degetul meu mare, iar în clipa când am țipat, am auzit un țipăt geamăn, care aparținea unui copil. Părea să vină din cealaltă parte a peretelui, din apartamentul vecin. Am fost copleșită de un sentiment de regret, atât de intens, încât am simțit un soi de durere fizică în burtă și am fost nevoită să mă așez pe un scaun. Recunosc că am plâns în hohote până când sângele din deget a început să-mi picure pe bluză. După ce mi-am venit în fire și mi-am înfășurat tăietura într-un prosop de hârtie, m-am dus să bat la ușa vecinei mele, o bătrână căreia îi spuneam doamna Becker, care locuia singură. I-am auzit pașii poticniți cum se târăsc până la ușă, iar apoi, după ce i-am spus cine sunt, a desfăcut răbdătoare toate zăvoarele de la ușă. M-a privit mijindu-și ochii pe sub ochelarii negri enormi, ochelari care o făceau să arate ca un animăluț dintr-o vizuină. Da, dragă, intră, mă bucur să te văd. M-a izbit un miros de mâncare antică, ani și ani de miresme culinare care îmbibaseră covoarele și tapițeria, mii de oale cu supă care îi permiseseră să-și ducă traiul de azi pe mâine. Adineauri mi s-a părut că aud un țipăt venind de aici. Un țipăt? m-a întrebat doamna Becker. Un țipăt ca de copil, am spus eu, încercând să privesc în spatele ei, spre cotloanele întunecate ale apartamentului ticsit cu mobilă ale cărei picioare aveau formă de gheară și care n-avea să fie scoasă de acolo decât cu greu, după moartea ei. Uneori mă uit la televizor, dar nu, nu cred că era pornit, eu stăteam aici, răsfoind o carte. Poate că a venit de jos. Sunt bine, draga mea, mulțumesc de întrebare.

N-am spus nimănui ce am auzit, nici măcar doamnei doctor Lichtman, psihoterapeuta la care m-am dus mulți ani de zile. Și o vreme după aceea n-am mai auzit acel țipăt de copil. Dar țipetele n-au dispărut. Uneori le auzeam brusc cum se înalță din mine în timp ce scriam, făcându-mă să-mi pierd șirul gândurilor sau să mă simt tulburată. Am început să descopăr în ele o undă de ironie, o nuanță pe care n-o auzisem prima oară. Alteori auzeam un țipăt când mă trezeam din somn, când încă nu mă dezmeticisem bine, dar începeam să devin lucidă, iar în acele dimineți mă trezeam cu senzația că ceva mi se încolăcește în jurul gâtului. O greutate ascunsă părea să se atașeze atunci obiectelor simple, o ceașcă de ceai, o clanță, un pahar, la început aproape imperceptibilă, dar cu timpul căpătăm impresia că fiecare mișcare necesita un efort din ce în ce mai mare din partea mea și, după ce terminam cu lucrurile astea și ajungeam la birou, simțeam că o parte a mea pusă la păstrare deja se consumase sau se prelinsese din mine. Pauzele dintre cuvinte deveneau mai lungi când, preț de o clipă, impulsul de a fi transpuse în cuvinte se poticnea, și pata neagră a indiferenței se împrăștia în locul lor. Presupun că, în viața mea de

scriitoare, cel mai mult cu asta m-am luptat, cu un soi de entropie a îngrijorării sau a slăbirii voinței, atât de consistentă, încât de fapt aproape că nu-i mai acordam nicio atenție – un impuls să cedez curentului submarin al lipsei de cuvinte. Dar acum rămâneam deseori suspendată în aceste momente, ele deveneau din ce în ce mai lungi și mai late, iar mie uneori mi se părea imposibil să văd celălalt mal. Iar când în sfârșit ajungeam acolo, când un cuvânt venea până la urmă spre mine, aidoma unei bărci de salvare, apoi încă unul și încă unul, le întâmpinam cu o ușoară neîncredere, o suspiciune care a prins rădăcini și care nu se limitează doar la munca mea. E imposibil să n-ai încredere în ce scrii fără să trezești o neîncredere și mai profundă în propria-ți persoană.

Cam tot pe atunci, o plantă pe care o țineam în casă de mulți ani, un ficus mare care a crescut fericit alături de noi, în colțul cel mai însorit al apartamentului nostru, s-a îmbolnăvit brusc, iar frunzele au început să-i cadă. Le-am adunat într-o pungă și le-am dus la un magazin de grădinărit ca să întreb cum să-l tratez, dar nimeni n-a izbutit să-mi spună ce are. Am devenit obsedată să-l salvez și i-am explicat de nenumărate ori lui S. Diversele metode prin care încercam să-l vindec. Dar nimic n-a reușit să-i alunge boala și, până la urmă, ficusul a murit. Am fost nevoită să-l arunc în stradă și, o zi întreagă, până când l-a luat de acolo mașina de gunoi, l-am putut vedea de la fereastra apartamentului meu, chel și bolnav. Chiar și după ce l-au luat gunoierii, eu am continuat să răsfoiesc cărți despre îngrijirea plantelor de apartament, să studiez pozele cu păduchi țestoși, tăciune și mălură, până când într-o noapte S. A venit în spatele meu, a închis cartea, și-a pus mâinile pe umerii mei și m-a strâns ferm, privindu-mă fix în ochi, de parcă tocmai îmi unsese tălpile cu clei și ar fi trebuit să mă țintuiască pe loc și să mă apese pe podea până când se uscau.

Acesta a fost sfârșitul ficusului, dar nu și al zbuciumului meu. Nu, s-ar putea spune că a fost doar începutul. Într-o după-amiază eram singură acasă. S. Era la serviciu, iar eu tocmai mă întorsesem de la o expoziție de pictură a lui R.B. Kitaj[5]. Mi-am pregătit masa de prânz și, când m-am așezat să mănânc, am auzit râsetul ascuțit al unui copil. Sunetul, apropierea lui și încă ceva, ceva sumbru și tulburător ce se ascundea în spatele acelei mici serii ascendente de note, m-au făcut să-mi scap sandviciul din mână și să sar atât de brusc de pe scaun, încât l-am dărâmat. Am fugit până în camera de zi și apoi în dormitor. Nu știu ce mă așteptam să găsesc acolo. Ambele erau pustii. Dar fereastra de lângă patul nostru era deschisă și, când m-am aplecat peste pervaz, am văzut un băiat care n-avea mai mult de șase sau șapte ani cum dispărea singur după colțul intersecției, târând după el un mic cărucior verde.

Acum îmi amintesc că, în acea primăvară, canapeaua lui Daniel

Varsky a început să putrezească. Într-o după-amiază am uitat să închid fereastra înainte să plec de acasă și s-a pornit o furtună care a udat canapeaua. Câteva zile mai târziu a început să emane un miros oribil, un miros de mucegai, dar și altceva, un miros de puroi, de parcă ploaia ar fi eliberat o hidoșenie ascunsă în străfundurile ei. Administratorul a luat-o de acolo, strâmbându-se din cauza duhorii, canapeaua pe care Daniel Varsky și cu mine ne sărutaserăm odată, cu atâția ani în urmă, iar apoi a zăcut abandonată în stradă până când gunoierii au venit s-o ia.

Câteva nopți mai târziu m-am trezit brusc dintr-un vis cavernos, care se petrecuse într-o veche sală de bal. Preț de o clipă nu mi-am dat seama prea bine unde mă aflu, iar când m-am răsucit, l-am văzut pe S. Care dormea lângă mine. O secundă m-am simțit în siguranță, dar, când m-am uitat cu mai multă atenție la el, am văzut că, în loc de piele umană, părea să fie înfășurat într-o piele dură, cenușie, asemănătoare celei a unui rinocer. Am văzut-o atât de clar, încât chiar și acum îmi pot aminti exact cum arăta acea piele solzoasă, cenușie. Nici nu mai dormeam, dar nici nu mă trezisem, și m-am speriat. Am vrut să-l ating ca să mă conving că ceea ce văzusem era real, dar mi-a fost teamă că o să trezesc bestia care stătea întinsă lângă mine. Așa că am închis ochii și până la urmă am adormit din nou, iar frica de pielea lui S. S-a preschimbat într-un vis în care găseam cadavrul tatălui meu eșuat pe malul unei ape, aidoma unei balene moarte, doar că, în loc să fie o balenă, era un rinocer în putrefacție, și, pentru a-l muta, am fost nevoită să înfig adânc harponul, așa încât să nu iasă din el și să-i pot târî corpul după mine. Dar, oricât de puternic înfigeam harponul în coastele rinocerului, tot nu izbuteam să-l înfig destul de adânc. Până la urmă cadavrul în putrefacție a ajuns pe trotuarul din fața blocului meu, unde fuseseră puși și ficusul bolnav, și canapeaua putrezită, dar deja se transformase din nou, iar când am privit într-acolo de la fereastra apartamentului meu, aflat la etajul al cincilea, mi-am dat seama că nu era de fapt un rinocer, ci corpul în putrefacție al poetului mort Daniel Varsky. În ziua următoare, când am trecut pe lângă administrator în holul blocului, am avut impresia că l-am auzit spunând: Tu profiți de moarte. M-am oprit și m-am răsucit pe călcâie. Ce ai spus? am întrebat eu. M-a privit calm, iar mie mi s-a părut că văd o undă de ironie în colțurile buzelor lui. O să repare acoperișul pe zece, a zis el. Mult zgomot, a adăugat el și a trântit ușa liftului de serviciu.

Munca mea a continuat să meargă prost. Scriam mai încet ca niciodată și criticam întruna ce scrisesem deja, neizbutind să scap de sentimentul că tot ceea ce scrisesem până atunci fusese aiurea, nechibzuit, un soi de greșeală enormă. Am căpătat impresia că, în loc de a expune partea ascunsă a lucrurilor, așa cum dintotdeauna

crezusem că fac, se întâmpla probabil exact pe dos, că mă ascunsesem în spatele lucrurilor despre care scriam, folosindu-mă de ele pentru a masca o lipsă secretă, un defect pe care toată viața îl ascunsesem cu ajutorul scrisului față de alții, chiar și față de mine. Ce fel de defect? Presupun că l-aș putea numi un defect al spiritului. Al puterii, vitalității sau compasiunii și, de aceea, venea la pachet cu un defect al efectului. Atâta timp cât continuam să scriu, exista și această iluzie. Faptul că nu remarcasem efectul nu însemna că el nu se găsea acolo. Îmi impusesem să răspund la întrebarea pe care o primeam uneori de la jurnaliști: Credeți că o carte poate schimba viața oamenilor? (care de fapt însemna: Chiar credeți că sunteți în stare să scrieți o carte care să însemne ceva pentru noi?), cu un mic exercițiu impenetrabil de gândire, în care îl rugam pe interlocutor să-și imagineze ce fel de om ar fi fost dacă toată literatura pe care o citise în viața lui i-ar fi fost cumva îndepărtată din minte, din minte și suflet, iar în vreme ce jurnalistul își contempla iarna nucleară, eu mă relaxam cu un zâmbet trufaș pe față, evitând din nou adevărul.

Da, un defect al efectului, care venea dintr-un defect al spiritului. Așa îl pot descrie cel mai bine, domnule judecător. Și, deși fusesem în stare să-l ascund mulți ani de zile, apărându-mă de apariția unei anumite anemii în viața mea, cu pretextul unui nivel mai profund al existenței în munca mea, brusc m-am trezit că n-o mai pot face.

N-am discutat despre asta cu S. De fapt, n-am adus vorba despre asta nici în fața doamnei doctor Lichtman, la care m-am dus regulat cât timp am fost căsătorită. Mă bătea gândul s-o fac, dar, de fiecare dată când ajungeam la cabinetul ei, tăcerea se pogora peste mine, iar defectul ascuns sub sutele de mii de cuvinte și milioanele de mici gesturi rămânea acolo, în siguranță, încă o săptămână. Pentru că, dacă aș fi recunoscut problema, dacă aș fi spus-o cu voce tare, atunci aș fi desprins stânca pe care se sprijinea totul, declanșând o stare de urgență și, după aceea, luni interminabile, poate chiar ani de ceea ce dr. Lichtman numea „munca noastră”, dar care de fapt era doar un proces de excavație chinuitoare în mine, cu un set de instrumente tocite, pe când ea stătea într-un fotoliu tapițat cu piele ponosită, ținându-și picioarele pe un taburet, notându-și din când în când câte ceva pe un blocnotes pe care-l ținea într-un echilibru precar pe genunchi, în clipele când eu mă luptam din răsputeri să ies afară din groapă, cu fața înnegrită și mâinile zgâriate, agățându-mă de câte o pietricică de autocunoaștere.

Așa că n-am făcut decât să trăiesc la fel ca înainte, deși nu chiar la fel, pentru că acum mă simțeam rușinată și dezgustată de mine însămi. În prezența altora – mai ales a lui S., de care bineînțeles că eram cea mai apropiată – sentimentele acestea erau cele mai intense, iar dacă eram singură, puteam să uit puțin de ele sau măcar să le

ignor. Noaptea în pat mă refugiam în cel mai îndepărtat colț, iar uneori, când S. Și cu mine treceam unul pe lângă celălalt pe hol, nu eram în stare să-l privesc în ochi nici dacă mă forțam, iar când îmi striga numele din altă cameră, trebuia să pun o mare presiune asupra mea ca să reușesc să-i răspund. Când m-a întrebat ce am, eu am ridicat din umeri și i-am răspuns că e ceva legat de munca mea, dar, fiindcă n-a insistat să-i spun, lăsându-mă în pace ca de obicei, așa cum îl învățasem eu să facă pentru a-mi da un spațiu din ce în ce mai mare, în sinea mea m-am înfuriat pe el, dezamăgită că n-a observat cât de disperate erau circumstanțele în care mă aflam și cât de groaznic mă simțeam, furioasă pe el și poate chiar și dezgustată. Da, dezgustată, domnule judecător, nu păstrasem doar pentru mine dezgustul, căci el nu remarcase în toți anii aceștia că trăia lângă o persoană a cărei muncă de o viață era duplicitară. A început să mă enerveze totul la el. Felul în care fluiera în baie și își mișca buzele când citea ziarul, felul în care distrugea orice moment frumos când îi observa frumusețea. Când nu eram nervoasă pe el, eram furioasă pe mine, furioasă și plină de vinovăție că-i provocam atât de multă suferință omului ăstuia, la care fericirea sau măcar bucuria veneau cu ușurință, care avea talentul de a-i face pe necunoscuți să se simtă în largul lor atrăgându-i de partea lui, așa încât se dădeau peste cap să-i facă servicii, dar al cărui călcâi al lui Ahile era slaba judecată, dovada fiind că se legase de bunăvoie de mine, o persoană care mereu se prăbușea prin stratul de gheață, care avea un efect opus asupra celorlalți, căci îi făcea să se zbârlească imediat, de parcă ar fi simțit că o să le tragă un șut în țurloaie.

Pe urmă, într-o noapte, a venit acasă târziu. Afară ploua, iar el era ud fleașcă, cu părul lipit de pielea capului. A venit în bucătărie, încă îmbrăcat cu paltonul din care se scurgea apa și cu pantofii plini de noroiul din parc. Eu citeam ziarul, așa cum fac întotdeauna seara, iar el s-a oprit în picioare, lângă mine, împrăștiind stropi de ploaie pe hârtia din fața mea. Avea o expresie oribilă pe față și la început am crezut c-a pățit ceva îngrozitor, un accident aproape fatal, sau că a văzut cum a murit cineva pe șinele metroului. A întrebat: îți amintești de planta aia? Nu mi-am dat seama despre ce vorbea, așa ud fleașcă, cu ochii scăpărători. Ficusul? am întrebat eu. Da, a zis el, ficusul. Ai avut mai multă grijă de planta aia decât de mine în toți anii ăștia, a spus el. Am fost uluită. A fornăit și și-a șters apa de pe față. Nici nu-mi amintesc când m-ai întrebat ultima oară ce cred despre ceva, despre orice lucru mai important, de fapt. Instinctiv m-am întins spre el, dar s-a ferit. Ești prinsă într-o lume doar a ta, Nadia, în lucrurile care se întâmplă acolo, și ai încuiat toate ușile. Uneori mă uit la tine când dormi. Mă scol din somn, te privesc și mă simt mai aproape de tine așa, vulnerabilă, decât atunci când ești trează. Când ești trează parcă

ești o persoană cu ochii închiși, care se uită la un film ce rulează pe interiorul pleoapelor ei. Nu mai pot să ajung la tine. A fost o vreme când puteam, dar ni și acum, și de multă vreme nu mai pot. Și nu cred că ție îți pasă nici cât negru sub unghie dacă ajungi la mine sau nu. Cu tine mă simt mai singur decât mă simt cu oricine altcineva, chiar dacă nu fac decât să mă plimb singur pe stradă. Îți poți închipui cum mă simt?

O vreme a continuat să vorbească, pe când eu ședeam și-l ascultam în tăcere, pentru că știam că are dreptate și, ca doi oameni care s-au iubit odată, oricât de fragil, care au încercat să-și clădească o viață împreună, oricât de fragilă, care au trăit unul lângă altul și au văzut cum încetul cu încetul se formează ridurile la colțul ochilor celuilalt și au zărit cum o picătură cenușie, parcă scursă dintr-un urcior, se prelinge pe pielea celuilalt și se întinde uniform peste tot, ascultându-i tușea, strănuturile celuilalt și micile bâiguieli, ca doi oameni care odată au avut o idee comună și treptat-treptat au îngăduit ca ea să fie înlocuită de două idei separate, mai puțin ambițioase și optimiste, am discutat cea mai mare parte a nopții, toată ziua următoare și apoi și noaptea. Mi-aș dori să spun patruzeci de zile și patruzeci de nopți, dar de fapt ne-a luat doar trei. Unul din noi îl iubise pe celălalt mai deplin, îl urmărise pe celălalt mai îndeaproape, unul din noi ascultase, iar celălalt nu, și unul din noi se agățase cu ambiție de acea unică idee mult mai mult timp decât ar fi fost rezonabil, pe când celălalt, trecând pe lângă un coș de gunoi într-o seară, o aruncase cu nonșalanță în el.

În timpul discuției a apărut și s-a developat o poză a mea, care a reacționat la suferința lui S. La fel cum o fotografie Polaroid reacționează la căldură, o poză a mea, pe care am pus-o pe perete lângă fotografia cu care trăiam deja de luni de zile – cea a cuiva care folosea durerea altora în scopuri personale, care, atunci când alții sufereau, mureau de foame sau erau torturați, se ascundea departe, în bârlogul ei, și se mândrea cu simțul observației și sensibilitatea ei specială la simetria îngropată înăuntrul lucrurilor, cineva care nu avusese nevoie de niciun ajutor pentru a se convinge că proiectul ei trufaș avea un scop măreț, dar care de fapt era irelevant și fără sens, ba mai rău, o impostoare care ascundea o sărăcie a spiritului în spatele unui munte de cuvinte. Da, lângă fotografia cea drăguță am agățat acum încă una: o poză a unei femei atât de egoiste și egocentrice, încât nu prea luase în seamă cum se simțise soțul ei când ea nu-i dăruise nici măcar o frântură din iubirea și atenția pe care le investea imaginându-și viețile emoționale ale oamenilor pe care îi schița pe hârtie, populându-le lumile interioare, făcând eforturi să le potrivească lumina pe chipuri, dându-le în lături o șuviță pe păr de pe ochi. Prea ocupată cu toate astea, nedorindu-mi să fiu deranjată, n-am catadicsit să mă gândesc la cum s-ar fi putut simți S., de pildă când

intra pe ușa apartamentului nostru și își găsea soția mută, cu spatele la el și umerii aplecați pentru a-și apăra mica împărăție, cum se simțea el când își scotea pantofii, își tria corespondența, își aranja monedele în micile lor recipiente, întrebându-se cât de glacial o să reacționez când până la urmă încerca să se apropie de mine pe podul cel șubred. Nu-mi luasem aproape niciun moment de răgaz ca să mă gândesc vreun pic la el.

După ce am stat de vorbă trei nopți, așa cum nu se mai întâmplase de mulți ani, am ajuns la inevitabilul sfârșit. Încetul cu încetul, aidoma unui mare balon umplut cu aer cald, care coboară în derivă și aterizează zgâlțâindu-se în iarbă, căsnicia noastră de zece ani s-a dezumflat. Dar ne-a luat ceva vreme să ne despărțim. Apartamentul trebuia vândut, cărțile împărțite, însă, de fapt, domnule judecător, nu-i nevoie să intrăm în detalii, ar lua prea mult timp și am impresia că nu trebuie s-o lungesc prea mult, așa că n-o să vorbesc despre suferința a doi oameni care își disecă viețile centimetru cu centimetru, brusca vulnerabilitate a condiției umane, mâhnirea, regretele, furia, vinovăția și scârba față de tine însuți, teama și singurătatea sufocantă, dar și ușurarea care nu se poate compara cu nimic, pot să zic doar că, atunci când totul s-a terminat, m-am trezit iarăși singură, într-un apartament nou, înconjurată de lucrurile care-mi aparțineau mie și de ceea ce mai rămăsese din mobila lui Daniel Varsky, care venise după mine aidoma unei mari haite de câini.

Presupun că restul vi-l puteți imagina, domnule judecător. Probabil că în munca dumneavoastră vă confruntați tot timpul cu așa ceva, cu felul în care oamenii continuă să repete mereu și mereu aceeași poveste a lor, cu tot cu greșelile vechi. S-ar zice că cineva ca mine, cu destulă perspicacitate psihologică încât să dezvăluie probabil scheletul delicat care organizează comportamentul celorlalți, ar fi în stare să învețe din lecțiile dureroase de autocunoaștere și să se corecteze puțin, să găsească o cale de a ieși din jocul circular exasperant în care ne mâncăm la nesfârșit propriile cozi. Nu-i așa, domnule judecător? Lunile s-au scurs și, nu după mult timp, am întors acele poze cu mine cu fața la perete și m-am lăsat absorbită de o nouă carte pe care am scris-o.

Când m-am întors din Norfolk era deja întuneric. Am parcat mașina, apoi m-am plimbat încoace și-ncolo pe Broadway, născocind diferite treburi de făcut, pentru a ajunge cât mai târziu cu putință acasă, unde m-aș fi confruntat cu absența biroului. Când până la urmă am intrat pe ușă, am găsit un mesaj pe măsuța din hol. Mulțumesc, scria în el, cu litere surprinzător de mici. Sper să ne mai întâlnim cândva. Și apoi, sub semnătura ei, Leah își pusese adresa de pe strada Ha'Oren din Ierusalim.

Am stat în apartament doar cincisprezece sau douăzeci de minute – destul timp cât să observ golul care se căsca în locul biroului, să-mi fac un sandvici și, foarte hotărâtă, să mă duc și să aduc cutia care conținea mai multe fragmente îndelung studiate ale noii mele cărți, când am suferit primul atac de panică. M-a pocnit instantaneu, fără niciun avertisment. Am început să mă zbat ca să respir. Totul părea că mă împresoară, de parcă aș fi căzut într-o groapă îngustă. Pulsul mi-a crescut atât de mult, încât m-am întrebat dacă n-o să fac un infarct. Anxietatea era copleșitoare – mă simțeam de parcă aș fi fost abandonată pe un mal întunecat, în timp ce totul și toți cei pe care i-am cunoscut vreodată în viața mea plecaseră cu un vapor mare și plin de lumini. Mi-am dus o mână la piept și am început să vorbesc singură ca să mă liniștesc, am traversat fosta cameră de zi, care acum era și fostă cameră de lucru, dar, doar când m-am răsucit spre televizor și am văzut chipul crainicului, am început să mă simt mai bine, deși mâinile au continuat să-mi tremure încă vreo zece minute.

În săptămâna care a urmat am suferit atacuri de panică similare aproape zilnic, uneori chiar și de două ori pe zi. La simptomele inițiale s-au adăugat o durere îngrozitoare de stomac, greață intensă și mai multe feluri de groază ascunsă în cele mai mici lucruri pe care mi le-aș fi putut imagina vreodată. Deși la început atacurile erau declanșate de gânduri sau amintiri legate de munca mea, foarte repede ele s-au răspândit în toate direcțiile, amenințând să molipsească totul. Numai ideea de a pleca din apartament și de a încerca să duc la bun sfârșit o sarcină minoră și neînsemnată, idee la care pe vremea când o duceam bine nici nu m-aș fi gândit, mă umplea de groază. Stăteam tremurând în fața ușii, încercând să mă imaginez cum ies pe ea și ajung în partea cealaltă. Douăzeci de minute mai târziu încă mai stăteam acolo fără a fi reușit să fac nimic altceva decât să transpir din cap până-n picioare.

Nu înțelegeam nimic din ce se întâmplă. Jumătate din viața mea scrisesem și publicasem cam câte o carte la patru ani. Trecusem printr-o mulțime de dificultăți emoționale legate de profesia mea, mă poticnisem și căzusem de nenumărate ori. Criza care debutase cu dansatorul și țipătul de copil fusese cea mai rea, dar mai fuseseră și altele în trecut. Uneori câte o depresie, rezultatul prețului pe care îl plăteam în urma luptei cu mine însămi ca să scriu, în ciuda faptului că-mi pierdeam încrederea și speranța, mă scotea din funcțiune. Mi se întâmpla des între două cărți, când, obișnuită fiind ca munca să mă reflecte pe mine însămi, trebuia să mă descurc uitându-mă doar la un vid opac. Dar, indiferent cât de rău ar fi fost, capacitatea mea de a scrie, oricât de poticnit sau de prost, nu mă părăsise niciodată. Întotdeauna simțeam cum apare războinicul din mine și deveneam capabilă să înving cu surle și trâmbițe. Să preschimb vidul într-un lucru pe care reușeam să-l împing cu perseverență, până când îl

duceam cu greu pe partea cealaltă, încă împotrivindu-mi-se. Dar acum – acum era ceva total diferit. Trecuse de toate resorturile de apărare, parcursese neobservată coridoarele rațiunii, aidoma unui supervirus care a devenit rezistent la orice și, de îndată ce își înfipsese rădăcinile în miezul meu cel mai profund, își ițise și capul oribil.

La cinci zile după ce au început atacurile de panică, am sunat-o pe dr. Lichtman. După ce am divorțat, nu m-am mai dus la ea, căci, încetul cu încetul, am renunțat la ideea de a mă mai înhăma la o renovare drastică a fundației personalității mele, pentru a izbuti să mă adaptez mai bine vieții sociale. Am acceptat consecințele tendințelor mele naturale și, ușurată, mi-am lăsat deprinderile să alunece înapoi pe făgașul lor dezlânat. De atunci încoace ne-am mai văzut doar din când în când, dacă nu izbuteam să găsesc ieșirea dintr-o stare în care fusesem multă vreme. Pentru că biroul ei se afla în apropierea casei mele, mai des ne întâlneam întâmplător pe stradă și, ca doi oameni care fuseseră la un moment dat apropiați, dar nu mai erau, ne salutam, ne încetineam mersul cu intenția de a ne opri, însă ne continuam până la urmă drumul.

A fost necesar un efort supraomenesc să ajung de la apartamentul meu la cabinetul ei, situat la nouă cvartale depărtare. La intervale regulate am fost nevoită să mă opresc și să mă țin de vreun stâlp sau de vreo balustradă ca să capăt un sentiment al continuității. Când m-am așezat în sala de așteptare a doamnei doctor Lichtman, care era plină cu cărți vechi și expresive, subsuorile bluzei mele erau ude de transpirație, iar când ușa s-a deschis și ea a apărut, cu razele furișându-i-se prin părul auriu, pieptănat cu grijă, pe care vreme de douăzeci de ani și l-a tapat în vârful capului, o coafură pe care n-am mai văzut-o decât la ea, de parcă fusese nevoită să ascundă în pripă un obiect și îl pusese acolo, dedesubt, am fost pe punctul să-i sar în brațe. Înfășurată în canapeaua familiară, cu tapițerie din lână gri, înconjurată încă o dată de obiectele la care mă uitasem atât de des în trecut și care acum îmi păreau puncte de hotar pe harta psihicului meu, am descris ce se întâmplase în ultimele două săptămâni. Pe parcursul acelei ședințe duble (căci izbutise să-mi rezerve o oră și jumătate), un sentiment de calm a început să mă cuprindă încetul cu încetul, după atâtea zile de anxietate. Și chiar când vorbeam despre faptul că nu putusem să fac nimic din cauza panicii, povestindu-i experiența mea de a mă simți în ghearele unui monstru care parcă apăruse din senin și mă transformase într-o persoană pe care n-o recunoșteam, la un alt nivel al minții mele, cel eliberat de motivul pentru care venisem să o văd, în mintea mea a început să se întrezărească o idee care era absurdă, domnule judecător, dar îmi oferea o cale de scăpare. Viața pe care mi-o alesesem, o viață în care de obicei alții lipseau, fără doar și poate că lipsită de legăturile care-i

țin pe cei mai mulți laolaltă, avea o noimă doar când scriam genul de operă pentru a cărei concepere mă și izolasem. N-ar fi corect să spun că această viață fusese grea pentru mine. O parte din mine migra în mod firesc departe de luptă, preferând semnificația deliberată a ficțiunii realității absente, preferând o libertate amorfa muncii perseverente de a-mi îmbina gândurile cu logica și fluxul celuilalt. Ori de câte ori încercasem într-un mod mai susținut să o fac, mai întâi în relații, apoi în căsnicia mea cu S., eșuasem. Privind înapoi, poate că singurul motiv pentru care fusesem uneori fericită cu R. Era că el fusese la fel de absent ca și mine, ba chiar și mai mult. Am fost doi oameni încuiați în costumele noastre antigravitaționale, care întâmplător orbitau în jurul aceleiași mobile vechi a mamei lui. Iar apoi el s-a îndepărtat de mine, evadând printr-o portiță din apartamentul nostru într-o parte a cosmosului unde nu se putea ajunge. După aceea a urmat o serie de relații sortite pieirii, apoi căsnicia mea, iar de îndată ce S. Și cu mine ne-am despărțit, mi-am promis mie însămi că n-o să mai încerc niciodată așa ceva. În cei cinci sau șase ani care au trecut de atunci, am avut doar niște relații scurte, iar când acei bărbați au încercat să obțină mai mult de la mine, am refuzat și, la scurt timp după aceea, o terminam cu ei și mă întorceam la viața mea solitară.

Și cum e cu ea, domnule judecător? Cum e cu viața mea? Vedeți dumneavoastră, m-am gândit… Trebuie să faci sacrificii. Am ales libertatea după-amiezilor lungi și lejere, în care nu se întâmplă nimic, doar o infimă schimbare de dispoziție, parcă exprimată în punct și virgulă. Da, asta era munca pentru mine, un exercițiu iresponsabil de libertate pură. Iar dacă neglijam sau ignoram celelalte lucruri, asta se întâmpla fiindcă îmi imaginam că ceilalți conspirau să-mi smulgă acea libertate, să intervină și s-o preschimbe cu forța într-un compromis. Primele cuvinte care-mi ieșeau dimineața pe gură și pe care i le adresam lui S. Însemnau deja primele constrângeri, o politețe falsă. Deprinderile se formează. În primul rând bunătatea, receptivitatea, exprimarea răbdătoare a interesului. Dar mai trebuie să încerci să fii amuzant și să distrezi. E o muncă obositoare, în sensul că e foarte obositor când încerci să menții deodată trei sau patru minciuni. Doar pentru a le repeta mâine și apoi poimâine. Auzi un sunet și îți dai seama că adevărul se răsucește în mormânt. Imaginația moare încetul cu încetul, prin sufocare. Încerci să înalți ziduri, să-ți delimitezi un locșor pe care să-l consideri altfel, cu o altă climă și cu alte reguli. Dar deprinderile se preling înăuntru oricum, aidoma apei otrăvite din pânza freatică, și tot ce încercai să clădești acolo se blochează și se destramă. Încerc să spun că, după părerea mea, nu poți să ai și una, și alta. Așa că am făcut un sacrificiu și m-am desprins de asta.

Ideea care a început să prindă contur în acea primă ședință cu dr.

Lichtman mi-a rămas în minte, așa încât, după ce m-am dus la ea de zece sau de unsprezece ori în tot atâtea zile, și, ajutată de Xanax, după ce am izbutit să-mi diminuez panica de coșmar până când a devenit doar o amenințare suportabilă, am anunțat-o că m-am hotărât ca peste o săptămână să plec într-o excursie. Bineînțeles că ea a fost surprinsă și m-a întrebat unde mă duc. Prin minte mi-au trecut mai multe răspunsuri posibile. Locuri în care de-a lungul anilor am primit invitații care poate mai erau valabile. Roma. Berlin. Istanbul. Dar până la urmă am spus ce avusesem tot timpul de gând să zic. Ierusalim. Ea a ridicat din sprâncene. Nu mă duc să cer înapoi biroul, dacă la asta vă gândiți, am spus eu. Atunci de ce? a întrebat ea, cu razele de lumină care intrau pe fereastră răsucindu-i-se prin păr, cu șuvița umflată deasupra capului ei, aproape transparentă – aproape, nu complet, așa încât secretul unei vieți bune, oricât de puțin probabil ar fi fost, s-ar fi putut încă ascunde acolo. Dar ședința se terminase, iar eu am fost scutită de a-i da un răspuns. Lângă ușă ne-am strâns mâinile, un gest care întotdeauna mi se păruse ciudat de nefiresc, de parcă, dacă toate organele tale ar fi fost înșirate pe masă, iar timpul pe care-l puteai petrece în sala de operație era pe terminate, chirurgul ar fi fost nevoit să le împacheteze pe fiecare în parte în folie de plastic, și apoi le-ar fi pus la loc și ți-ar fi cusut în grabă tăietura. În vinerea următoare, după ce i-am dat instrucțiuni lui Vlad despre cum să se ocupe de apartament în lipsa mea, am înghițit un Xanax ca să pot trece prin controalele de securitate și încă unul când avionul decola de pe pistă, am luat zborul de noapte pentru Ben Gurion.

Adevărata bunătate

Nu sunt de acord cu planul tău, ți-am spus. De ce? m-ai întrebat tu cu ochi mici și furioși. Ce-o să scrii? am întrebat eu. Mi-ai spus o poveste întortocheată despre patru, șase sau poate opt oameni care stau cu toții întinși în niște camere, conectându-se printr-un sistem de electrozi și sârme la un rechin alb. Toată noaptea rechinul plutește într-un acvariu luminat, visând visele acelor oameni. Nu, nu visele, coșmarurile, lucrurile prea greu de suportat. Așa că ei dorm, iar prin acele sârme, lucrurile înspăimântătoare ies din ei și-l inundă pe mărețul pește cu pielea plină de cicatrice și care poate suporta atâta nenorocire acumulată. După ce ai terminat, am tăcut destul de mult timp înainte de a spune ceva. Cine sunt oamenii ăștia? am întrebat eu. Oameni, ai spus tu. Am mâncat un pumn de nuci, privindu-ți chipul. Nici nu știu cu ce să încep, de la care problemă cu povestioara ta, ți-am zis. Probleme? ai întrebat tu, cu o voce pițigăiată și răgușită. În fântânile ochilor tăi, mama ta a văzut suferința unui copil crescut de către un tiran, dar până la urmă faptul că nu ai devenit scriitor n-a avut nimic de-a face cu mine.

Și ce? De unde să încep? După toate astea, după milioanele de cuvinte, conversații nesfârșite, vorbărie interminabilă, telefoane, explicații, insistențe, sublinieri, clarificări și evazivitate, iar apoi tăcerea atâtor ani – de unde?

E aproape dimineață. De unde stau eu așezat la masa din bucătărie, pot să văd poarta din față, pe unde din clipă în clipă tu te poți întoarce din hoinărelile tale nocturne. O să te văd cum apari în fulgarinul tău vechi, albastru, cel pe care l-ai scos din dulapul tău, cum te apleci să tragi zăvorul ruginit și apoi intri în casă. O să deschizi ușa, o să-ți dai jos adidașii uzi, cu dâre de noroi pe margini și fire de iarbă lipite de tălpi, iar pe urmă o să vii în bucătărie și o să mă găsești așteptându-te.

Când tu și un erați mici, mama ta trăia cu teama că o să moară și o să vă lase singuri. Singuri cu mine, am subliniat eu. Se uita de trei-patru ori înainte să traverseze strada. De fiecare dată când ajungea teafără acasă, se simțea un pic triumfătoare în fața morții. Vă lua pe tine și pe fratele tău în brațe, dar întotdeauna tu te agățai de ea mai mult timp, îngropându-ți năsucul care veșnic îți curgea în gâtul ei, de parcă ai fi simțit ce miză existase. Odată ea m-a trezit în totul nopții. Asta se întâmpla la puțină vreme după războiul din Suez, în care eu am luptat, așa cum am luptat și în ’48, la fel ca toată lumea care putea să țină în mână o pușcă sau să arunce o grenadă. Vreau să plecăm, a zis ea. Ce spui? am întrebat eu. N-o să-i trimit la război, a spus ea. Eve, am zis eu, e târziu. Nu, a spus ea, ridicându-se în capul oaselor,

n-o să permit asta. De ce-ți faci griji? am întrebat eu, sunt mici. O să se termine războiul până cresc ei. Culcă-te. Cu trei săptămâni în urmă, un tip din batalionul meu se plimba pe lângă cortul nostru, când un obuz l-a lovit și l-a omorât. A fost făcut bucăți, în ziua următoare, un câine pe care toată lumea îl hrănea cu resturi a venit lângă noi cu mâna lui și s-a pus s-o roadă sub soarele de după-amiază. Mie mi-a revenit sarcina să iau mâna de la animalul înfometat. Am învelit-o într-o cârpă și am ținut-o sub patul meu, în așteptarea cuiva care să i-o trimită familiei. Mai târziu am fost informat că nu se returnau asemenea părți neînsemnate. N-am întrebat ce se întâmpla cu ele. Am predat mâna, iar ei au făcut cu ea ce au crezut de cuviință. Am avut oare coșmaruri după aceea? Am țipat oare noaptea? Hai să trecem peste asta. Ce sens are să vorbim despre așa ceva? Nu te gândi acum la asta, i-am spus eu mamei tale și am vrut să adorm la loc. M-am gândit deja, a spus ea. O să ne mutăm la Londra. Și din ce o să trăim? am întrebat eu, răsucindu-mă spre ea și apucând-o de încheieturile mâinilor. Preț de o clipă a tăcut, trăgând aer în piept. O să găsești tu o soluție, a spus ea cu o voce moale.

Dar nu ne-am mutat, eu n-am găsit nicio soluție. Am venit în Israel pe vremea când aveam cinci ani, mi-am petrecut aproape toată viața aici. Nu voiam să plec. Fiii mei urmau să crească sub razele soarelui din Israel, mâncând fructe din Israel, cu țărâna strămoșilor lor sub unghii, luptând dacă avea să fie nevoie. Mama ta a știut asta de la bun început. Sub lumina zilei, sub lumina încăpățânării mele, ea ieșea pe stradă cu părul prins într-o eșarfa, se ducea să se lupte cu moartea și se întorcea victorioasă acasă.

Când a murit, pe un l-am sunat primul. Poți să crezi ce vrei despre asta. În toți acești ani, Un venea dacă ușa garajului era înțepenită, când sistemul DVD mergea aiurea, Un când GPS-ul, de care nimeni n-are nevoie într-o țară de mărimea unui timbru poștal, urla încontinuu: La următorul semafor, luați-o la stânga! Stânga, stânga, stânga! Morții mă-tii, o iau la dreapta. Da, Un, care venea și știa pe ce buton să apese ca să-l oprească, iar eu să pot să conduc iarăși în liniște. Când mama ta s-a îmbolnăvit, Un a dus-o cu mașina la chimioterapie de două ori pe săptămână. Dar tu, fiul meu? Tu unde ai fost în tot timpul ăsta? Așa că zi-mi, de ce nu te-am sunat pe tine primul?

Du-te acasă, i-am spus eu, și adu-mi costumul roșu al mamei tale. Tată, a zis el, cu vocea destrămându-i-se, aidoma unei panglici căzute de pe un acoperiș. Cel roșu, Un, cu nasturi negri. Nu cu nasturi albi, e important. Trebuie să fie nasturi negri. De ce trebuie să fie așa? Pentru că poți găsi multă alinare în detalii. După o tăcere: Dar, tată, n-o s-o înmormântăm îmbrăcată în haine. Un și cu mine am stat lângă trupul ei toată noaptea. Pe când tu așteptai avionul în Heathrow, noi am stat lângă cadavrul femeii care te-a adus pe lume, căreia îi era teamă să

moară și să te lase singur cu mine.

Mai explică-mi o dată, ți-am spus. Pentru că vreau să înțeleg. Tu scrii, apoi ștergi ce ai scris. Ție asta ți se pare o profesie? Iar tu, în înțelepciunea ta nemărginită, ai spus: Nu, așa îți poți câștiga traiul. Ți-am râs în nas. În nas, băiete! Traiul! Și apoi râsul mi-a dispărut de pe buze. Cine te crezi? am întrebat eu. Eroul vieții tale? Te-ai retras în tine însuți. Ți-ai vârât capul înăuntru, asemenea unei broaște-țestoase. Spune-mi, am zis eu, chiar aș vrea să știu. Cum e să fii în pielea ta?

Cu două nopți înainte ca mama ta să moară m-am așezat să-i scriu o scrisoare. Eu, care detest să compun scrisori, care prefer să spun ce am de spus la telefon. O scrisoare nu are sunet, iar eu sunt un om care are nevoie de sunet ca să se facă înțeles. Dar, OK, nu exista niciun fir care să ajungă până la mama ta sau poate că totuși mai exista un fir, dar nu mai era niciun telefon de cealaltă parte a lui. Sau doar un țârâit interminabil și nimeni care să răspundă, sfinte Isuse, băiete, gata cu metaforele astea împuțite. Așa că m-am așezat în cantina spitalului să compun o scrisoare pentru ea, pentru că erau niște lucruri pe care voiam să i le spun. Nu sunt un om care să aibă idei romantice despre continuitatea spiritului, când corpul cedează, s-a terminat, adio, cortina, kaput. Și totuși mă hotărâsem să îngrop scrisoarea alături de ea. Am împrumutat un pix de la infirmiera supraponderală și m-am așezat sub afișele cu Machu Picchu, Marele Zid Chinezesc și ruinele din Efes, de parcă aș fi stat acolo ca s-o trimit pe mama ta într-un loc îndepărtat, și nu nicăieri. Un pat pe rotile a zdrăngănit, cărând un săculeț cu oase, chel și împuținat, aproape mort, care a deschis un ochi unde se concentrase toată simțirea lui și care m-a țintuit cu privirea pe când trecea pe lângă mine. M-am întors către foaia de hârtie din fața mea. *Dragă Eve.* Dar, după aceea, nimic. Brusc mi s-a părut imposibil să mai scriu încă un cuvânt. Nu știu ce-a fost mai rău, rugămintea din acel ochișor patetic sau reproșul foii goale. Când mă gândesc că odată ai vrut să-ți faci o meserie din cuvinte! Slavă Domnului că te-am salvat eu de la asta. Oi fi tu acum un mare grangur, dar mie trebuie să-mi mulțumești pentru asta.

Dragă Eve, apoi nimic. Cuvintele s-au uscat aidoma frunzelor și apoi s-au răspândit care-ncotro. Tot timpul cât stătusem lângă ea, zăcând acolo inconștientă, în mintea mea totul fusese atât de clar, multe lucruri pe care încă simțeam nevoia să i le spun. Le-am tot analizat și am continuat așa, totul doar în capul meu. Dar acum fiecare cuvânt pe care îl extrăgeam mi se părea fals și lipsit de viață. Exact când mă pregăteam să renunț și să mototolesc hârtia, mi-am adus aminte ce mi-a spus odată Segal. Îți amintești de Avner Segal, vechiul meu prieten, tradus în multe limbi obscure, dar niciodată în engleză, motiv pentru care a rămas sărac? Acum câțiva ani ne-am întâlnit să luăm masa de

prânz în Rehavia. M-a surprins cât de mult îmbătrânise în cei câțiva ani de când nu-l mai văzusem. Fără îndoială că și el credea același lucru despre mine. Pe vremuri am muncit umăr la umăr printre găini, plini de idei despre solidaritate. Bătrânii din kibbutz hotărâseră că talentele noastre tinerești le foloseau cel mai mult dacă ne duceam să vaccinăm păsările și apoi să curățăm găinațul din fân. Stăteam acolo unul lângă celălalt, procurorul pensionat și scriitorul în vârstă, cu părul care ne creștea în urechi. Era cocoșat. Mi-a mărturisit că, deși ultima lui carte câștigase un premiu (nu auzisem niciodată de ea), îi mergea foarte prost. Nu izbutea să scrie niciun paragraf fără să-l arunce la gunoi după aia. Și atunci ce faci? l-am întrebat eu. Bine, a zis el, îți spun, dar rămâne între noi. S-a aplecat peste masă și a șoptit două cuvinte: Doamna Kleindorf. Ce? am întrebat eu. Exact ce am spus, doamna Kleindorf. Nu înțeleg, i-am zis. Îmi închipui că-i scriu doamnei Kleindorf, a spus el. Profesoara mea din clasa a șaptea. N-o să mai citească nimeni altcineva, îmi spun eu în gând, doar doamna Kleindorf. Nu contează că a murit acum douăzeci și cinci de ani. Mă gândesc la ochii ei plini de bunătate și la micile fețe roșii zâmbitoare pe care obișnuia să le deseneze pe lucrările mele de control, apoi încep să mă relaxez. Și după aia, a zis el, pot să scriu puțin.

M-am răsucit spre foaia din fața mea. *Dragă…* am scris eu, dar m-am oprit încă o dată, pentru că nu mi-am putut aminti numele profesoarei mele din clasa a șaptea. Nici dintr-a șasea, nici dintr-a cincea și nici dintr-a patra. Îmi aminteam de mirosul cerii de parchet amestecându-se cu cel al pielii nespălate, de senzația dată de praful de cretă din aer și de duhoarea de lipici și de urină. Dar uitasem complet numele profesorilor.

Dragă doamnă Kleindorf, am scris eu, *soția mea e pe moarte la etaj. Cincizeci și unu de ani am dormit în același pat. De o lună zace într-un pat de spital, iar eu în fiecare seară mă duc acasă și dorm singur în patul nostru. N-am spălat cearșafurile de când a plecat ea. Mi-e teamă că, dacă fac asta, n-o să mai pot dormi. Zilele trecute m-am dus la baie și menajera curăța peria de părul Evei. Ce facil am întrebat-o eu. Curăț peria, a zis ea. Să nu te mai atingi vreodată de peria asta, 'am spus eu. Înțelegeți ce vreau să spun, doamnă Kleindorf Și, fiindcă tot am ajuns la dumneavoastră, dați-mi voie să vă pun o întrebare. De ce întotdeauna erau doar materii precum istorie, matematică, știință și Dumnezeu știe ce alte informații inutile, pe care-i foarte ușor să le uiți complet și pe care le predați acelor elevi de-a șaptea an de an, dar niciodată vreo materie despre moartei Niciun exercițiu, nicio culegere, niciun examen final pentru singurul subiect care contează*?

Îți place asta, băiete? M-am gândit eu c-o să-ți placă. Suferința: exact lucrul la care te pricepi cel mai bine.

Oricum, n-am ajuns mai departe. Mi-am băgat scrisoarea neterminată în buzunar și m-am întors în camera unde mama ta zăcea printre fire, tuburi și perfuzii. Era un peisaj în acuarelă pe perete, o vale pastorală, câteva dealuri îndepărtate. Știam fiecare centimetru pătrat al lui. Era un tablou tern și primitiv, oribil de altfel, de parcă ar fi fost dintr-o carte de colorat, unul dintre acele peisaje de-a gata care se vând în magazinele de suveniruri, dar în acel moment, pe loc, m-am hotărât ca, atunci când o să părăsesc pentru ultima oară camera, să-l dau jos de pe perete și să-l iau cu mine, cu tot cu rama ieftină. Mă uitasem atâtea ore, atâtea zile la el, încât, inexplicabil, tabloul ăla de rahat începuse să capete o semnificație. Îl rugasem, adusesem o mulțime de argumente, îl blestemasem, intrasem în el, îmi croisem cu coatele drum prin valea aia ineptă și, treptat-treptat, începuse să însemne ceva pentru mine. Așa că m-am decis, pe când mama ta se agăța de ultimul fir inuman de viață care-i fusese ursită, că, după ce totul se va termina, eu o să-l iau de pe perete, o să-l bag sub haină și o să plec cu el. Am închis ochii și am ațipit. Când m-am trezit, infirmierele se adunaseră într-un mic grup compact în jurul patului. Un mic acces de activitate, apoi au plecat, iar mama ta a rămas nemișcată. A plecat de pe lumea asta, cum s-ar zice, Dova'leh, de parcă ar mai exista alta. Tabloul era bătut în cuie. Așa-i viața mea, băiete: dacă îți imaginezi că ești original în vreo privință, mai gândește-te puțin.

M-am dus cu trupul ei la morgă. Eu am avut grijă de ea pentru ultima oară. I-am tras cearșaful peste față. Cum de se poate una ca asta? îmi tot spuneam eu. Cum de fac așa ceva, privește-mi mâna, se întinde, acum apuc cearșaful, cum? Ultima oară când văd fața pe care mi-am petrecut o viață studiind-o. Hai să trecem peste asta. Mi-am băgat mâna în buzunar ca să caut un șervețel. În schimb, am scos scrisoarea mototolită, adresată profesoarei din clasa a șaptea a lui Avner Segal. Fără a sta pe gânduri, am netezit-o, am împăturit-o și am strecurat-o lângă ea. I-am pus-o lângă cot. Sunt convins că ea ar fi înțeles. Au vârât-o în pământ. Atunci mi-au cedat genunchii. Cine săpase mormântul? Brusc am vrut să știu. Îi trebuise o noapte întreagă să-l sape. Pe când mă apropiam de groapa abisală, mi-a trecut prin cap gândul absurd că trebuie să-l găsesc și să-i dau un bacșiș.

La un moment dat, ai venit și tu. Nu știu când. M-am răsucit și erai acolo, într-un trenci de culoare închisă. Îmbătrâniseși. Dar erai încă zvelt, căci întotdeauna ai avut genele mamei tale. Stăteai acolo în picioare, în cimitir, singurul supraviețuitor care moștenise aceste gene, fiindcă un, și nu-i nevoie să ți-o spun, Un întotdeauna a semănat cu mine. Erai acolo, judecătorul baștan din Londra, cu mâna întinsă, așteptându-ți rândul să iei lopata. Și știi ce am vrut să fac, băiete? Am

vrut să-ți trag o palmă. Acolo, în acel moment, am vrut să-ți trag o palmă peste față și să-ți spun să te duci și să-ți găsești o altă lopată. Dar, de dragul mamei tale, căreia nu-i plăceau asemenea izbucniri, ți-am dat-o. A fost nevoie să fac un mare efort ca să mă abțin, dar ți-am dat-o și te-am urmărit cu privirea cum te-ai aplecat, ai înfipt lopata într-un morman de pământ afânat și, cu mâinile puțin tremurânde, te-ai apropiat de groapă.

După aceea, toată lumea s-a adunat la un acasă. Am crezut că doar atât pot să suport – nu la mine acasă, nu șapte zile –, și chiar și asta a fost prea mult. Copiii stăteau îngrămădiți în camera de zi și se uitau la televizor. I-am privit pe musafirii din jurul meu și brusc n-am mai putut suporta să rămân printre ei nicio secundă. N-am putut să suport fie superficialitatea doliului lor, fie profunzimea lui – care dintre ei știa cu adevărat ce se pierduse? N-am putut să suport virtutea consolărilor lor, justificările cretine ale bisericoșilor, nici empatia vechilor prieteni ai Evei sau a fiicelor acelor prieteni, mâna pusă cu grijă pe umărul meu, buzele strânse și frunțile încrețite pe care chipurile lor le afișau atât de firesc după anii în care își crescuseră copiii, îi trimiseseră în armată și își îndrumaseră soții prin valea întunecată a vârstei mijlocii. Fără să spun niciun cuvânt, am pus jos farfuria de care nici nu mă atinsesem și pe care cineva mi-o umpluse cu vârf, o farfurie atât de plină, încât n-ar mai fi încăput nicio firimitură în ea, și a cărei meschinărie, ca procent de mâncare raportată la suferință, mă dezgusta, și m-am dus la baie. Am încuiat ușa și m-am așezat pe closet.

Puțin mai târziu cineva mi-a strigat numele. După un timp au început să mă caute și alții. Te-am văzut cum ai traversat grădina, cu silueta deformată de fereastră, strigându-mă. Tu! Să mă chemi pe mine! Asta aproape m-a făcut să râd. Brusc te-am văzut așa cum erai la zece ani, în căutarea lui Ramon Crater, mergând agitat, gâfâind, cu gurița căscată, cu transpirația curgându-ți șiroaie pe față și pălăria ridicolă de soare pe cale să-ți cadă de pe cap, aidoma unei flori veștejite. Strigându-mă iar și iar, fiindcă credeai că te-ai rătăcit. Și ce să vezi, băiete? Eu am fost tot timpul acolo! Ghemuit în spatele unei roci, puțin mai sus pe stâncă. Chiar așa, în timp ce tu mă strigai, în vreme ce țipai după mine, crezând că ai fost abandonat în deșert, eu m-am ascuns în spatele unui bolovan, urmărindu-te răbdător cu privirea, aidoma berbecului care l-a salvat pe Isaac. Eram și Abraham, *și* berbecul. Cât de multe minute au trecut, timp în care te-am lăsat să te căci pe tine, un băiat de zece ani, care se confruntă cu neajutorarea și insignifianța lui, coșmarul singurătății sale absolute, nu știu. Doar după ce m-am convins că ți-ai învățat lecția, că ți-a devenit foarte clar cât de mare nevoie aveai de mine, am ieșit din spatele bolovanului și am coborât alene pe potecă. Liniștește-te, am zis eu, de ce urli, m-am

pișat doar.

Da, asta mi-am amintit brusc, pe când te urmăream cu privirea prin fereastra băii, cu treizeci și șapte de ani mai târziu. E o greșeală să crezi că emoțiile puternice ale tinereții se diminuează în timp. Nu-i adevărat. Înveți să le controlezi și să le reprimi. Dar nu scad. Pur și simplu se ascund și se concentrează în locuri mai discrete. Când te împiedici și cazi într-un asemenea abis, durerea e fantastică. Eu găsesc astfel de mici abisuri peste tot acum.

Ai continuat să mă strigi vreo douăzeci de minute. I-ai atras și pe copii, răpindu-i de lângă televizor pentru un mister din viața reală sau poate, cu puțin noroc, chiar o situație de criză. L-am văzut pe cel mai mic dintre ei cum țâra prin iarbă după el puloverul meu. Ca să-l adulmece câinii și să simtă mirosul meu, probabil. Sunt cu toții atât de educați, nepoții și nepoatele. Dacă le-ai pune la un loc, cunoștințele lor ar putea conduce o țară mică și înfricoșătoare. Vorbesc plini de încredere în ei, căci ei dețin cheile castelului. Eu eram afikomanul[6] pe care-l căutau. După ce s-au jucat câteva minute, i-am auzit pe unii dintre ei cum zgâriau la ușă. Știm că ești acolo, au strigat ei. Deschide, a spus unul dintre ei cu o voce răgușită, iar apoi i s-au alăturat și ceilalți, într-o ploaie de pumni. Mi-am atins ușurel o vânătaie uriașă de pe genunchi, pe care nu-mi aminteam de unde o căpătasem. Am ajuns la o vârstă când vânătăile se formează în urma unor eșecuri interioare, nu a unor accidente din afară. Un a sosit și a alungat lighioanele. Tată? a făcut el prin ușă. Ce faci acolo? Ești în regulă? Sunt multe feluri în care i-aș fi putut răspunde la întrebare, dar niciunul potrivit. N-ai hârtie igienică? a intervenit unul dintre copii. O pauză, pași care se îndepărtează, apoi se întorc. Sunetul luptei cu clanța și, înainte de a izbuti să mă pregătesc, ușa s-a zgâlțâit și s-a deschis, trântindu-se. Mulțimea s-a holbat la mine. Din partea copiilor, numai chicoteli și aplauze stinghere. Mezina, mica mea Cordelia, s-a apropiat și mi-a atins genunchiul vânăt. Ceilalți s-au retras, așa cum se cuvenea. Pe chipul lui Un am zărit o expresie de teamă pe care n-o mai văzusem până atunci. Calmează-te, fiule, m-am pișat doar.

Nu, nu sunt un om care să aibă idei romantice despre continuitatea spiritului. E ceva ce-mi place să cred că i-am învățat și pe fiii mei, să se implice în lumea fizică cât timp poate fi a lor, pentru că acesta este unul dintre sensurile vieții pe care nimeni nu-l poate contesta. Să guste, să atingă, să respire, să mănânce și să se îmbuibe – toate celelalte, tot ce se petrece în suflet și în minte, zac în umbra nesiguranței. Dar tu nu ți-ai învățat ușor lecția și, până la urmă, n-ai acceptat-o deloc. Te-ai împușcat în picior, iar apoi ți-ai petrecut ani întregi încercând să justifici durerea. Un a fost cel care și-a însușit lecțiile mele despre apetitul fizic. Poți să bați la orice oră din zi și din

noapte la ușa lui Un și o să-ți răspundă cu mâncarea în gură.

În seara aceea, după ce au plecat invitații, lăsând în urma lor vase cu humus care se întărea, salată de ouă, pește puturos, lipii care se învecheau sub ochii noștri, te-am văzut pe tine și pe un purtând o discuție în bucătărie. L-ai lăsat singur să îndure povara părinților tăi care îmbătrâneau – să ne ducă cu mașina de colo-colo, să-și petreacă timpul cu noi prin săli de așteptare, să treacă fără niciun chef pe la noi pe acasă ca să se ocupe de vreo problemă, să studieze vreo plângere, să găsească o pereche de ochelari pe care nimeni nu reușise s-o găsească, să rezolve vreo confuzie cu formularele de asigurări de viață, să trimită un muncitor care să astupe o gaură din acoperiș, sau, fără a spune niciun cuvânt altcuiva, să instaleze un scaun care să urce scara, după ce a descoperit că dormeam pe canapeaua de la parter de o lună, pentru că nu mai puteam să urc treptele. Închipuie-ți, Dovik, un *scaun-lift,* ca, ori de câte ori voiam, să pot zbura în sus și în jos pe scară, aidoma unui schior alpin. Și asta nu-i totul, ne suna în fiecare dimineață să întrebe cum am dormit noaptea și în fiecare seară ca să afle ce se mai petrecuse peste zi. A făcut toate astea fără să se plângă, fără nicio nemulțumire, deși avea tot dreptul să fie furios pe tine. M-am uitat în bucătărie și stăteați acolo amândoi, cu capetele alăturate, doi oameni în toată firea discutând în șoaptă, așa cum făceați și în copilărie, discutând aprins despre ce discutați voi de obicei, despre fete, probabil, cu părul lor lung și strălucitor, cu fundurile și sânii lor. Doar că de data asta știam că vorbeați despre mine. Încercând să vă dați seama ce să faceți cu mine acum, bătrânul vostru tată, fără să aveți nicio idee, la fel ca atunci când n-aveați nicio idee despre ce să faceți cu două țâțe. Dacă Un ar fi făcut asta de unul singur, n-aș fi avut nimic împotrivă, eram deja obișnuit cu așa ceva, avea un mod de a se purta care nu-mi leza demnitatea. Doamne ferește să nu-mi mai pot ține propriu-mi penis când mă piș, dar atunci Un ar găsi o cale s-o facă el pentru mine, una care mi-ar permite să-mi păstrez intactă demnitatea, găsind gluma cea mai potrivită și o poveste hazlie despre ce i s-a întâmplat deunăzi la supermarket. Așa e un. Dar faptul că acum, dintr-odată, te implicai și tu, tu, care de atâta vreme locuiai departe în tăcere, pe când mama ta și cu mine îmbătrâneam pe dibuite, care dintr-odată luaseși decizia să te năpustești și să ne răsplătești cu mărinimia ta, să pretinzi că te implici și tu, cu expresia aia dezgustătoare de îngrijorare pe față – asta era mai mult decât puteam să duc. Ce naiba se întâmplă aici? am întrebat eu. Atunci tu te-ai răsucit înspre mine, iar în ochii tăi, în spatele mărinimiei tale false, am avut impresia că văd o licărire din vechea furie, cea care clocotea, pe care ai simțit-o mereu pentru mine când aveai șaptesprezece, nouăsprezece, douăzeci de ani. Și am fost fericit, băiete.

Am fost fericit s-o revăd, așa cum cineva e fericit când își vede o rudă cu care nu s-a mai întâlnit de mult.

Nimic, ai zis. Niciodată n-ai știut să minți. Discutam despre ce să facem cu toată mâncarea asta. Nu te-am băgat în seamă. Acum vreau să plec acasă, Un, am spus. Tată, a zis el, ești sigur că nu vrei să rămâi aici? Ronit poate să facă patul în camera oaspeților, salteaua e nouă-nouță, foarte confortabilă, și eu am fost nevoit să dorm pe ea de câteva ori, iar apoi a abordat unul dintre rânjetele lui, căci îi place să fie autoironie. Nu ratează nimic. Chiar dimpotrivă: cu cât e mai autoironie, cu atât mai tare îi încurajează pe ceilalți să râdă de el, și atunci cu atât mai fericit se simte. Asta te uimește, Dov? Că un om poate să accepte, ba chiar să *provoace,* râsetele batjocoritoare ale altora? Ție dintotdeauna ți-a fost frică să nu te faci de râs. Dacă cineva îndrăznea să râdă de tine, deveneai acru imediat și mai trăgeai în sinea ta o liniuță în carnețelul unde țineai evidența. Așa erai tu. Iar acum uită-te la tine: judecător vișiniu[7]. Într-o bună zi, dacă totul merge bine, o să-ți ofere un post de judecător la Curtea Supremă din Anglia. O să judeci infracțiuni majore, cele mai grave dintre toate. Dar ți-ai început calificarea cu multă vreme în urmă. Să ocupi o poziție deasupra tuturor, să judeci, să condamni – toate astea erau firești pentru tine.

Mulțumesc oricum, am spus eu, dar vreau să merg acasă, iar Un a ridicat din umeri, a strigat-o pe Ronit ca să-mi pună niște mâncare la pachet și s-a dus să caute cheile de la mașină. Gilad, pe care pentru prima oară de o droaie de ani îl vedeam fără căștile enorme pe urechi, a intrat în cameră cu o expresie hotărâtă pe față și a venit direct spre mine. M-am întors să mă uit în spatele meu, crezând că atenția lui nu se îndrepta spre mine, iar când m-am răsucit spre el, ne-am ciocnit unul de celălalt. Băiatul, de fapt nici nu mai era copil, ci un bărbat-băiat de cincisprezece ani, îmi făcea ceva, un soi de apăsare sau de strânsoare care s-a dovedit a fi o îmbrățișare. O îmbrățișare, Dovik, nepotul meu, care de ani de zile nu-mi răspunsese la nicio întrebare altfel decât monosilabic, acum se agăța de mine, cu ochii strâns închiși, cu dinții rânjiți. Probabil că încerca să-și înăbușe lacrimile. L-am bătut pe spate. Gata, gata, i-am spus eu, bunica ta te-a iubit foarte mult. Asta a fost de ajuns să-l facă să mă împroaște cu salivă și să izbucnească în hohote de plâns. Pentru că nimeni nu l-a învățat nimic, nici măcar aici, în țara asta, unde moartea se întrepătrunde cu viața, iar acum Gilad se lovește de ea pentru prima oară. Și nu plânge pentru ea, pentru bunica lui, ci plânge pentru el însuși: că și el o să moară într-o zi. Iar înainte de asta, prietenii lui o să moară și prietenii prietenilor lui tot așa, iar, odată cu trecerea timpului, copiii prietenilor lui și, dacă are parte de un destin cu adevărat amar, propriii săi copii. Deci acum plânge. Și, pe când eu încerc să-l liniștesc

în tăcere (am senzația că, chiar și în starea asta de slăbiciune și agitație, bărbatul-băiat nu poate să audă niciun cuvânt în afară de cele care ajung la el prin enormele portaluri pufoase ale căștilor), Un se întoarce, zdrăngănindu-și cheile. Și pe urmă, din senin, întinzi o mână ca să-l oprești. Tu, care, din câte știu, habar n-ai despre nimic. Îl duc eu, ai zis. Îl duc? aproape că am urlat eu. *Îl duci* De parcă aș fi fost un copil care așteaptă să fie dus la cursul de dans. Un mi-a aruncat o privire ca să-mi observe reacția. Un, care ține telecomanda de la garajul meu prinsă de parasolarul din mașina lui, alături de telecomanda de la propriu-i garaj, atât de des o folosește. Și totuși, ce-aș fi putut să spun? Gilad încă se mai agăța de mine. M-ai pus într-o situație urâtă. Cum aș fi putut să-ți spun ce credeam cu adevărat despre oferta ta, cu copilul ăla supradimensionat care se agăța de mine ca de un reazem consolator, pe când asimila șocul că toate astea, noi toți, tot ce cunoscuse el vreodată este efemer?

Așa încât, cinci minute mai târziu, împotriva dorinței mele, m-am trezit în mașina închiriată alături de tine, cu punga lui Ronit plină de mici recipiente din plastic cu mâncare la mine în poală. Mașina avea în interior piele neagră. Ce mașină-i asta? am întrebat eu. Un BMW, ai zis tu. Mă duci acasă într-o mașină germană? Ești un grangur atât de mare, încât nu poți să iei un Hyundai, ca toți ceilalți? Trebuie să plătești mai mult pentru o mașină făcută de fiii naziștilor? Sau ai gardienilor din lagărele morții? N-am avut destulă piele neagră până acum? Lasă-mă să cobor din mașina asta, am spus eu, mai bine merg pe jos. Tată, te-ai rugat tu de mine, iar eu am auzit în vocea ta un lucru pe care nu l-am recunoscut. Ceva ce se ascundea acolo, în notele mai înalte. Te rog, ai zis. Nu mă face să te implor. A fost o zi grea. Și aveai dreptate, așa că m-am răsucit ca să mă uit pe geam.

Când erai mic, obișnuiam ca vinerea să te iau cu mine în piață. Îți amintești, Dova'leh? îi cunoșteam pe toți negustorii, iar ei mă știau pe mine. Întotdeauna îmi dădeau să gust câte ceva. Alege câteva curmale, îți spuneam eu, pe când mă contraziceam cu Zegury, cel care vindea fructe, pe teme politice. Cinci minute mai târziu mă uitam spre tine, iar tu le culegeai cu două degete, una câte una, studiind-o pe fiecare cu o detașare exotică. Eu înșfăcam punga care conținea mica și jalnica ta colecție. Așa o să murim de foame, spuneam eu. Luam doi sau trei pumni cu vârf și-i puneam înăuntru. Nu te-am văzut niciodată mâncând vreuna. Susțineai că arată ca un gândac de bucătărie. În piață era un arab bătrân, care obișnuia să decupeze profile de oameni din hârtie neagră. Omul se așeza pe o cutie, iar arabul se uita la el și apoi tăia cu foarfecă. Obișnuiai să tresari privindu-l, de teamă ca nu cumva să se taie, deși niciodată nu i se întâmplase așa ceva. Decupa frenetic, apoi îi dădea omului esența din hârtie a chipului său. Pentru

tine era un geniu de nivelul lui Picasso. Amuțeai în prezența lui. Când nimeni nu venea să se așeze în fața lui, arabul își ascuțea foarfecă pe o piatră și fredona un cântec lung și complicat. Într-o zi vă luasem cu mine pe tine și pe un, iar când am ajuns lângă arab, eu, mândru de mine sau plin de mărinimie, am spus: Cine vrea un portret, copii? Un a sărit pe cutie. S-a străduit să pară cât mai serios și demn în tinerețea lui, și a pozat. Arabul l-a privit cu ochii mijiți și a scos imediat profilul mândru al lui Un. Toată gloria unei vieți redutabile putea fi citită în acel nas acvilin. A sărit de pe cutie și și-a luat portretul, extrem de încântat. Ce știa el despre dezamăgiri și moarte? Nimic, așa cum reieșea din profilul arabului. Emoționat, tu te-ai așezat pe cutie, unde mulți alții fuseseră evaluați și apoi reduși la o singură linie neîntreruptă de către formidabilul artist. Arabul a început să taie. Tu stăteai nemișcat. Apoi ți-am văzut ochii cum clipesc și coboară spre podeaua unde se adunaseră bucățile decupate din hârtie neagră. Te-ai uitat iarăși în ochii arabului, ți-ai deschis gura și ai țipat. Ai țipat și ai plâns, nimic nu te-a putut face să te oprești. Te porți ca un nebun, ți-am spus și te-am zgâlțâit de umeri, dar tu ai continuat să urli. Ai țipat pe tot drumul spre casă, mergând la doi metri în spatele nostru. Un ținea strâns în mână profilul lui, uitându-se îngrijorat în spate la tine. Mai târziu mama voastră i l-a înrămat. Nu știu ce s-a întâmplat cu al tău. Poate că arabul l-a aruncat la gunoi. Sau poate că l-a ținut, crezând că o să mă întorc după el, pentru că deja îl plătisem. Dar nu l-am luat niciodată. După aceea n-ai mai venit cu mine în piață. Vezi, băiete? Vezi cu cine am avut de-a face?

M-ai dus cu mașina acasă, casa mamei tale și a mea, doar că acum nu mai era și a ei. Își petrecea prima ei noapte sub pământ. Nici măcar acum nu mă pot gândi la asta. Doamnă Kleindorf, mă sufoc când mă gândesc la trupul neînsuflețit al soției mele, vârât la doi metri sub pământ. Dar nu fug de gândul ăsta. Nu mă liniștesc, imaginându-mi că e presărată pe lângă mine în atmosferă sau că s-a întors în corpul ciorii care a sosit în grădină la câteva zile după moartea ei și a rămas acolo, într-un mod bizar, fără perechea ei. Nu-i devalorizez moartea cu închipuiri meschine. Pietrișul a scrâșnit sub roțile mașinii tale germane, am încetinit lin și ne-am oprit, iar tu ai închis motorul. Cerul de deasupra dealurilor era de un albastru-violet intens, o ultimă licărire a zilei, dar casa era deja învăluită de întuneric. Și, ascultând micile tresăriri muribunde ale motorului în noua tăcere, mi-am adus aminte brusc de ziua când ne-am mutat aici din casa din Beit Hakarem[8]. Îți amintești? Toată dimineața stătuseși încuiat la tine în cameră, mutându-ți peștii din acvariu în pungi din plastic umplute cu apă – te-ai ocupat de ele, le tot închideai și le deschideai. Pe când noi, ceilalți, fugeam de colo-colo, lipind cu bandă adezivă cutiile și mutând

mobila, tu ți-ai îngrijit peștii și ți-ai pregătit broasca-țestoasă mult iubită pentru călătorie. Câtă grijă aveai de reptila aia! Obișnuiai s-o lași să-și dezmorțească picioarele în grădină. În fiecare zi o lăsai să stea puțin la soare. Te uitai în ochișorii ăia strălucitori ca să-i descoperi secretul din suflet. Când mama ta a cumpărat un alt soi de varză, te-ai înfuriat atât de tare, încât ai plâns – *ai țipat ți ai plâns,* pentru că ea, în lipsa ei de sensibilitate, cumpărase varză roșie în loc de verde. Am țipat și eu la tine că ești un nenorocit nerecunoscător. Mânios, ți-am înșfăcat micul prieten și l-am ținut deasupra lamei rotative a blenderului. Disperat, a încercat să-și vâre piciorul la adăpostul carapacei, dar eu i l-am prins între degete și am pornit aparatul. Ai urlat de parcă ți-ar fi înghețat sângele-n vine. Ce țipăt! De parcă pe tine aveam de gând să te sacrific tăindu-te cu lama. Am simțit fiori plăcuți în terminațiile mele nervoase. După aceea, de îndată ce tu ai fugit din cameră, ocrotind în brațele tale creatura jalnică, chipul mamei tale s-a împietrit. Ne-am certat, așa cum se întâmpla mereu când era vorba de tine, iar eu i-am spus că era nebună dacă credea că o să-ți încurajez un asemenea comportament. Iar ea, care încă de pe vremea când erai bebeluș se îndopase cu toate cărțile de psihologie infantilă, înghițise toate teoriile posibile, încerca să mă convingă că în ochii tăi broasca aia țestoasă te simboliza chiar pe tine însuți, și că, dacă-i neglijam ei nevoile și dorințele legate de tine însemna că ți le neglijam pe ale tale. Să te simbolizeze pe tine însuți, pentru numele lui Dumnezeu! Urmând recomandările din cărțile alea ridicole, ea a izbutit să se contorsioneze în așa fel încât să încapă în micul tău craniu, nu doar ca să te înțeleagă, ci și ca să *empatizeze* cu tine și cu convingerea ta cum că, cumpărând varză roșie în loc de verde, comisese un atac emoțional asupra ta. Am lăsat-o să termine. Am lăsat-o să obosească și să se încurce în atâtea teorii. Apoi i-am spus că și-a pierdut mințile. Că, dacă te consideri o reptilă fură creier, dezgustătoare și puturoasă, atunci era momentul să te și tratez așa. A ieșit val-vârtej din casă. Dar peste jumătate de oră s-a întors, ținând în mână o mică și amărâtă varză verde, apoi s-a rugat de tine, te-a implorat în șoaptă prin crăpătura ușii s-o lași să intre la tine în cameră. Câteva luni după aceea am cumpărat casa din Beit Zayit[9], iar tu ai stat treaz toată noaptea, făcându-ți planuri cum să muți broasca-țestoasă. Ți-ai petrecut toată dimineața punându-ți peștii în pungi și oferindu-i consiliere psihologică broaștei-țestoase. Ai ținut acvariul în poală pe când mergeam cu mașina spre noua noastră casă, iar la fiecare curbă pe care o luam broasca aluneca și se lovea de colțurile lui. Ochii ți s-au umplut de lacrimi, credeai că sunt plin de cruzime, dar m-ai supraestimat: nici eu nu eram în stare de o asemenea tortură deliberată. Până la urmă, nu din cauza mea și-a dat obștescul sfârșit prețiosul tău animal de companie. Într-o zi l-ai lăsat la soare, iar când

te-ai întors, zăcea pe spate, cu carapacea sfărâmată, mort în urma atacului unui adevărat animal prădător.

La puțină vreme după ce ne-am mutat, ai început să te plimbi noaptea. Credeai că nimeni nu știa, dar eu am aflat. N-aveai încredere în mine să-mi spui nimic, dar eu ți-am păstrat micul secret. Pe atunci deseori se întâmpla să mă trezesc în totul nopții hămesit. Mă duceam în bucătărie la frigider și sfâșiam carnea de pe puiul fript, prea înfometat ca să-mi iau vreo farfurie, să mă așez sau chiar să aprind lumina. Într-o noapte stăteam acolo mâncând în întuneric și am văzut o siluetă care traversa grădina din față, o formă ca un băț, căreia îi fusese imprimată niscaiva energie cinetică și care se deplasa pe gazon. S-a oprit preț de un minut, de parcă ar fi văzut sau ar fi auzit ceva care îi stârnise interesul. Luna lumina puțin și, din ce puteam eu să văd, silueta ca bățul nu semăna nici cu un bărbat, nici cu o femeie și nici cu un copil. Poate cu un animal. Un lup sau un câine sălbatic. Doar când silueta a început să se miște din nou și a cotit-o pe după casă, iar o clipă mai târziu am auzit ușa care se deschidea încetișor și mișcările rapide și viguroase ale cuiva care cunoștea bine locul – doar atunci mi-am dat seama că ești tu.

Am rămas nemișcat în bucătărie până când te-am auzit dispărând la etaj, în dormitorul tău. M-am dus să-ți cercetez adidașii plini de noroi, care zăceau extenuați la o parte, lângă ușă, ca să-mi dau seama de ce ai ieșit pe furiș din casă, în ce bucluc ai intrat și cu cine, deși, dacă ar mai fi fost implicat cineva, numai Shlomo ar fi putut fi. Ce s-o fi întâmplat cu el? Shlomo, de care te atașaseși ca de un geamăn siamez, cu care comunicai sub privirea celorlalți într-un limbaj privat, doar al vostru, de grimase, rostogoliri ale ochilor și ticuri. Da, eram aproape sigur că plimbarea ta de la miezul nopții era legată de vreun plan de-al vostru, pe care îl urziserăți împreună pe mutește, doar cu câteva zvâcnete ale mușchilor faciali, pe care ați izbutit să le schimbați între voi în timpul orelor în care doamnele Kleindorf, cu o expresie chinuită pe chip, vă băteau la cap cu cei două mii de ani, mereu cei două mii de ani, și vă trimiteau să stați în colțuri opuse ale camerei. A doua zi de dimineață am vrut să te întreb despre asta, dar, când ai apărut la micul dejun, nimic de pe chipul tău nu trăda nici cel mai mic indiciu despre aventura ta nocturnă, iar eu am început să mă întreb dacă nu cumva erai somnambul. După numai patru sau cinci nopți eram treaz la ora două și devoram ultimul șnițel rămas, când te-am văzut cum vii pe aleea din față. Razele lunii erau puternice, iar eu, preț de o secundă, ți-am zărit fața cuprinsă de cea mai liniștită expresie cu putință.

Acum m-ai condus pe aceeași alee din față și ai așteptat până când m-am scotocit după chei, iar eu, pentru prima oară, m-am bucurat că

uitasem să las o lumină aprinsă, așa încât să nu poți vedea că mâinile începuseră dintr-odată să-mi tremure. Până la urmă am descuiat ușa și am aprins luminile. Sunt bine, am zis eu. Acum poți să pleci. Și abia atunci m-am uitat în jos și am văzut că țineai în mână o mică valiză. M-am uitat la valiză și apoi la tine. La chipul tău pe care nu-l mai privisem, adică nu-l mai privisem cu adevărat, de multă vreme. Îmbătrâniseși, așa e, dar mai era și altceva, ceva în ochii tăi sau în curbura gurii tale, un soi de durere – și nu doar durere, mai mult decât atât, o expresie care spunea că fuseseși înfrânt de toată lumea, parcă în sfârșit fuseseși biruit. Și ceva s-a petrecut în mine. Un soi de sentiment răvășitor m-a străpuns. De parcă acum, când mama ta se prăpădise, acum, că nu mai era aici să-ți absoarbă durerea, să se ocupe de ea, să o simtă de parcă ar fi fost a ei, mi-o lăsase mie. Încearcă să înțelegi. Toată viața, durerea ta mă înfuriase, încăpățânarea, fermitatea, felul tău închis de-a fi, dar, mai mult decât orice, toată suferința ta, care întotdeauna o făcea să sară în ajutorul tău. Iar în clipa aceea, privindu-te sub lumina din hol, am zărit ceva în ochii tăi. Ea se prăpădise, până la urmă ne abandonase, ne lăsase singuri unul cu celălalt, iar eu am zărit ceva pe chipul tău și am fost copleșit.

M-am uitat la valiză și apoi la fața ta, pe urmă iarăși la valiză. Și am așteptat să-mi povestești.

Când erai mic, mama ta mi-a spus că ar ucide ca să te salveze. Ai omorî pe cineva ca el să trăiască? am repetat eu. Da, a zis ea. Și ai lăsa cinci oameni să moară ca el să poată supraviețui? am întrebat eu. Da, a spus ea. O sută? am întrebat. N-a răspuns, dar ochii ei au căpătat o expresie glacială și dură. O mie? Mi-a întors spatele și a plecat.

Nu, nu e vina mea că n-ai ajuns scriitor, așa cum îți doreai. Ai vrut să scrii despre un rechin care duce greul emoțiilor umane. Suferință, ți-am spus eu. Ce? ai făcut tu, doar cu o tremurătură a buzelor. Ascultă-mă, Dov, trebuie să deții controlul. Trebuie să iei taurul de coarne și să-l pui la pământ. Trebuie să-l sufoci tu, pentru că altfel o să te sufoce el pe tine. Te uiți la mine de parcă n-aș fi înțeles niciodată nimic în viața mea. Dar tu ai fost cel care n-a înțeles nimic. Tu stăteai în uniforma ta, cu ranița atârnându-ți pe umăr. Un bărbat în uniformă poate să se detașeze de el însuși, se poate pierde în flancul măreței fiare căreia nu-i vede niciodată capul. Dar nu tu, nu tu, băiete. În haine civile erai plin de suferință, iar în uniformă era la fel. Ai venit acasă în permisie pentru prima oară după trei luni. Îți amintești? încă mai erai îndrăgostit de Dafna. Pentru ea ai venit atunci acasă. Poate că la început a fost atrasă de suferința ta, dar chiar și eu îmi dădeam seama că deja începea să se plictisească. A venit la noi acasă, iar voi doi v-ați încuiat în camera ta, dar nu așa cum obișnuiați să vă retrageți acolo, ca într-un poem, voi doi împotriva întregii lumi; ea a

ieșit atunci doar după vreo oră, purtând tricoul tău de armată, ca să umble în frigider sau să dea drumul la radio. Simte-te ca acasă, am spus eu, pe când ea ciugulea de prin holurile cu salată de pui și paste reci. Ședeam în fața ei și o urmăream cu privirea cum mănâncă. O fată atât de mică, cu o poftă de mâncare atât de mare. Era sigură pe frumusețea ei, se vedea din gesturile mărunte. Își flutura mâinile și picioarele cu o neglijență nestudiată, dar întotdeauna cu multă grație. Exista în ea o logică internă care o structura în profunzime. Spune-mi ceva, am zis. S-a uitat la mine, încă mestecând. Un miros de mosc se simțea în jurul ei. Ce? a întrebat ea. Ședeam acolo, cu părul crescându-mi în urechi. Nu contează, am spus eu și am lăsat rechinul uriaș să plece înotând din mine. Și-a terminat mâncarea în tăcere și s-a ridicat în picioare să-și spele farfuria. La ușă s-a oprit. Răspunsul la întrebarea ta e nu, a spus ea. Ce întrebare? am zis eu. Cea pe care n-ai pus-o, a spus ea. Da? Și care-i aia? Despre Dov, a zis ea. Am așteptat să continue, dar n-a făcut-o. În secunda aia s-au petrecut mult mai multe decât am izbutit eu să percep. Am auzit ușa din față închizându-se în urma ei.

În toată perioada cât ai fost în armată, înainte de a păți chestia aia, obișnuiai să trimiți acasă pachete care-ți erau adresate ție însuți. Mama ta ți-a respectat instrucțiunile și nu s-a atins de pachetele tale decât pentru a le pune într-un sertar al biroului tău. Le înfășurai cu bandă adezivă, așa încât să-ți dai seama dacă le-ar fi deschis cineva. Ei bine, ce crezi? Eu le-am deschis. Le-am deschis și le-am citit, apoi le-am lipit la loc, la fel ca tine, cu și mai multă bandă adezivă, iar dacă ai fi întrebat vreodată, ți-aș fi spus că cenzorii din armată erau de vină. Dar tu nu m-ai întrebat niciodată. Din câte mi-am dat seama, nu te-ai mai uitat niciodată peste ce-ai scris. Uneori chiar eram convins că știai despre faptul că am deschis pachetele și am citit ce-ai scris. Că voiai ca eu să le fi citit. Și, uite așa, când aveam eu chef, când mama ta era plecată și eu eram singur acasă, deschideam plicurile, ținându-le la abur, și citeam despre rechin și despre coșmarurile împărtășite de mai mulți oameni. Despre omul de serviciu care curăța acvariul în fiecare noapte, ștergând geamul și verificând tuburile și pompa prin care intra apa – și care se oprea din muncă pentru a arunca o privire trupurilor care tremurau din cauza febrei, adormite în paturile lor, care se sprijinea pe spălătorul lui și privea fix în ochii fiarei albe chinuite, pline de electrozi, legate cu tuburi, care zi de zi era din ce în ce mai bolnavă, pentru că absorbea suferința atâtor oameni.

Fata aia, Dafna, te-a părăsit, bineînțeles. Nu imediat, ci peste un timp. Ai descoperit că fusese cu altul. Ai fi putut s-o condamni? Poate că acel bărbat a scos-o în oraș și a dansat cu ea. Cu obrajii lipiți, cu abdomenele alăturate, într-una dintre discotecile alea zgomotoase, cu ritmuri tribale de tobe, iar pe ea a amețit-o apropierea de un bărbat al

cărui corp nu era pentru el o țară străină, o țară îndepărtată și uneori chiar vrăjmașă. Nu, povestea nu-i greu de imaginat. De la vreo doisprezece sau treisprezece ani ai început să te retragi în tine. Pieptul ți s-a prăbușit, umerii ți s-au rotunjit, brațele și picioarele au început să se așeze în poziții ciudate, de parcă s-ar fi separat de întreg. Te încuiai în baie ore întregi. Dumnezeu știe ce făceai acolo. Încercai să dai un sens lucrurilor. Când Un se ducea la baie, ieșea de acolo în fugă, pe când apa încă mai curgea în closet, cu obrajii rozalii și chiar cântând. Ar fi putut s-o facă și-n fața unui public. Dar tu, când până la urmă ieșeai din baie, erai palid, transpirat, necăjit. Ce făceai atâta vreme acolo, băiete? Așteptai să se risipească mirosul?

Ea te-a părăsit, iar tu ai amenințat că te sinucizi, ai venit acasă în permisie și ai stat în grădină ca o legumă, cu umerii înfășurați într-o pătură. Nimeni n-a venit să te vadă, nici măcar Shlomo, pentru că Dumnezeu știe cu ce te rănise cu câteva luni mai devreme, iar ție ți se păruse de neiertat și ai rupt-o cu el, cu cel mai bun prieten al tău, vechi de zece ani, atât de apropiat de tine, mai apropiat decât propriile-ți membre. Cum e, te-am întrebat eu odată, să fii un om cu niște principii atât de înalte, încât nimeni să nu le poată face față? Dar tu doar mi-ai întors spatele, la fel cum le întorceai spatele tuturor celor care te trădau cu defectele lor. Așa că ai stat în grădină cu umerii încovoiați, aidoma unui bătrân, înfometându-te pentru că lumea te dezamăgise din nou. Când am încercat să mă apropii de tine, ai paralizat și ai amuțit. Poate că ai simțit dezgustul meu. Te-am lăsat cu mama ta. Mereu șușoteați între voi și tăceați ori de câte ori intram în cameră.

După aceea a mai apărut o fată. Cea pe care ai cunoscut-o în armată, când ați fost amândoi detașați la Nachal Tzofar. N-ai mai venit acasă la sfârșit de săptămână, voiai să stai cu ea. Mai târziu ea a fost trimisă în nord, nu-i așa? Dar, chiar și așa, tot ați reușit să vă vedeți. Când și-a terminat serviciul militar, s-a înscris la Hebrew University. Mama ta mi-a spus că plănuiai să te duci și tu acolo. Armata voia să fii ofițer, dar tu ai refuzat. Aveai alte lucruri mai bune de făcut. Voiai să studiezi filosofia. La ce-ți folosește? te-am întrebat. Te-ai zgâit la mine cu o privire sumbră. Nu sunt prost. Cunosc valoarea lărgirii orizontului uman. Dar ție, băiete, îți doream o viață plină de lucruri solide. Mi se părea o catastrofa că tu te duceai în direcția opusă, spre lucruri din ce în ce mai abstracte. Sunt unii care au o constituție potrivită pentru asta, dar nu tu. Încă de mic, ai căutat fără încetare și ai adunat suferința. Firește că nu-i atât de simplu. Nu alegi între viața interioară și cea exterioară, ele coexistă, oricât de slabă ar fi legătura dintre ele. Întrebarea e: căreia îi dai mai multă importanță? Și aici, chiar dacă dur, am încercat eu să te îndrum. Stăteai în grădină învelit cu un șal și încercai să-ți revii după asediul

lumii asupra ta, citind cărți despre nebunia omului din societatea modernă. Ce legătură are omul din societatea modernă cu evreii? te-am întrebat eu, trecând pe lângă tine cu furtunul în mână. Evreii au trăit în nebunie de mii de ani. Pentru omul din societatea modernă e un hobby. Ce-ai fi putut să înveți din cărțile alea și nu știai încă de când te născuseși? Și apoi, pe când udam legumele, am lăsat un mic jet să vină spre tine și să-ți ude cartea. Dar nu eu ți-am stat în drum. N-aș fi putut s-o fac nici dacă mi-aș fi dorit-o.

Stăteam în holul casei care pe vremuri fusese și a ta, o casă care fremătase plină de viață, fiecare cameră a ei clocotind de râsete, certuri, lacrimi, praf, miros de mâncare, durere, dorință, furie și tăcere, tăcerea strâns încolăcită a oamenilor striviți unii de ceilalți în ceea ce se numește familie. Și apoi Un s-a înrolat în armată și, trei ani mai târziu, după ce ai pățit chestia aia, tu ai plecat din Israel și după aceea a devenit doar casa mea și a mamei tale, puteam să ocupăm doar o cameră, cel mult două camere deodată, lăsându-le pustii pe celelalte. Și acum e doar a mea. Doar că tu erai ca un oaspete stânjenit, un musafir extenuat, cu valiza în mână. M-am uitat la ea și apoi la tine. Ai mutat-o în cealaltă mână. Mă gândeam, ai început tu să spui, dar apoi te-ai oprit, privind către un obiect invizibil din cealaltă parte a camerei. Am așteptat.

M-am gândit că poate, ai început tu din nou să spui, dacă nu te deranjează, o să stau aici o vreme.

Probabil ți s-a părut că sunt șocat, căci ai înghițit și te-ai uitat în altă parte. Și eram, Dov. Eram șocat. Și am vrut să spun: Da. Bineînțeles. Stai cu mine aici. Îți fac patul în care dormeai pe vremuri. Dar n-am spus asta. Am spus doar: Pentru tine sau pentru mine? O ușoară grimasă, dar în confundabilă, s-a așternut pe chipul tău, apoi s-a destrămat, lăsându-ți iarăși trăsăturile impasibile și lipsite de viață. Și, preț de o clipă, m-am gândit că te-am pierdut, că o să mă abandonezi încă o dată, așa cum ai făcut întotdeauna. Dar n-a fost așa. Ai continuat să stai acolo, uitându-te peste umărul meu spre camera de zi, de parcă ai fi văzut pe cineva acolo, poate o amintire, fantoma copilului care fuseseși odată.

Pentru mine, ai spus tu laconic.

Ți-am studiat chipul, încercând să înțeleg.

Dar cum rămâne cu slujba ta? Nu trebuie să te întorci? am întrebat eu, pentru că asta fusese scuza ta în toți anii aceia când n-ai trecut aproape deloc pe la noi, mereu slujba de la care nu puteai pleca, care te ținea departe de noi.

Ai tresărit. Ridurile dintre ochii tăi s-au adâncit și ți-ai atins cu o mână tâmpla, exact deasupra micii vene albastre care obișnuia să se umfle și să palpite când erai furios în copilărie.

Mi-am dat demisia, ai spus tu.

Am crezut că n-am auzit bine. Tu, cel pentru care nu exista nimic în afară de profesie. Așa că te-am întrebat încă o dată. Dar sigur au nevoie de tine, nu-i așa? Însă mi-am dat seama că de fapt nu erai lângă mine, deși stăteai acolo în hol. Erai lângă amintirea pe care o vedeai în spatele meu și care traversa podeaua camerei de zi.

Un băiat straniu, care s-a retras în el încă de la început. Când îți puneam o întrebare, uneori trebuia să așteptăm jumătate de zi ca să căpătăm un răspuns. Doamne ferește să răspunzi fără să te gândești, fără să fii absolut sigur că spui adevărul. Când venea de la tine răspunsul, nimeni nu-și mai amintea despre ce se vorbise. La patru ani ai început să faci crize. Te trânteai pe jos, loveai cu pumnii și cu capul, făceai o mare harababură prin cameră. Deseori nu reușeai să obții ce voiai, dar alteori un lucru minor și complet neașteptat îți provoca o criză, o cariocă căreia nimeni nu-i putea găsi capacul, jumătățile de sandvici tăiate drept și nu în diagonală. Educatoarea a sunat ca să-și exprime îngrijorarea. Refuzai cu încăpățânare să participi la activitățile din grupa ta. Stăteai deoparte, ținându-te la distanță de ceilalți, de parcă ar fi fost leproși, și te prefăceai că nu înțelegi ce-ți spuneau când vorbeau cu tine. Nu râdeai niciodată, a zis ea, iar, când plângeai, nu erau doar un scurt acces de plâns și câteva suspine, așa cum se întâmpla cu ceilalți copii, un plâns care putea fi potolit și consolat. Pe tine nu te putea împăca nimeni. Pentru tine era un lucru existențial. Asta a fost cuvântul ei. Mama ta a fost nevoită să te ia mai devreme, să te salveze de acolo și să te aducă acasă atât de des, încât foarte repede a început să se ascundă de mine ca să nu mă înfurii. A programat o întâlnire cu psihologul școlii. S-a invitat la noi acasă. Era un bărbat chel, cu degetele de la picioare întoarse înăuntru, care folosea o batistă pentru a se șterge de transpirația abundentă. Am fost nevoit să fixez o oră când puteam pleca de la serviciu. Mama ta l-a servit cu fursecuri și cu cafea, ție ți-a dat un pahar cu lapte, iar apoi v-am lăsat singuri în camera de zi. Vreme de o oră, psihologul, domnul Shatzner, a scos niște lucruri din servieta lui și te-a pus să născocești povești despre jucăriile mici și eroii în miniatură. Vă puteam vedea prin ușile din sticlă dacă treceam prin hol. După aia ai fost trimis de acolo și te-ai dus să te joci în grădină, în timp ce el ne-a întrebat despre „viața noastră de familie”. Înainte să plece a făcut un tur al casei. A părut surprins când a văzut că toată casa era însorită și caldă, plină de plante, jucării din lemn și o mulțime de desene colorate de-ale tale prinse pe pereți. Aparențele înșală, mi-am dat eu seama că gândea el, străduindu-se să zgârie suprafața pentru a descoperi brutalitatea și neglijența de dedesubt. Privirea lui s-a oprit asupra păturii din lână de pe patul tău. Mama ta părea îngrijorată și

am văzut-o cum își mușcă buza și-și trage singură palme – de ce? Nu era destul de moale? Ar fi trebuit să cumpere una cu mașini și camioane pe ea, așa cum făcuse Yoni din casa vecină? Am fost nevoit să mă controlez zdravăn ca să nu-l înșfac de o ureche și să-l arunc în stradă. Tu te jucai afară. Îți zăream tricoul roșu în spatele gutuiului, unde descoperiseși un mușuroi de furnici cu două zile în urmă. Aș putea să vă întreb, ni s-a adresat Shatzner, dacă acasă mai sunt și alte probleme despre care ar trebui să știu? Poate în căsnicie? Asta a fost prea mult pentru mine. Am înhățat-o pe marioneta Pinocchio de pe raft și te-am strigat. Ai venit înăuntru urcând greoi treptele, cu genunchii plini de noroi, și ai stat să te uiți cum îl făceam pe Pinocchio să danseze și să cânte și apoi să pice în nas. De fiecare dată când îl făceam să cadă, tu râdeai în hohote. De ajuns, a spus mama ta, punându-și o mână pe brațul meu, sunt sigură că domnul Shatzner își dă seama că micul nostru Dovi nu e întotdeauna așa de serios. Dar eu am continuat să te fac să râzi atât de tare, încât ai făcut pe tine, iar apoi i-am strivit mâna psihologului chel în mâna mea, i-am spus că putea să se uite prin jur câtă vreme avea chef, dar că eu am lucruri mai importante de făcut. Am ieșit din casă, trântind ușa după mine.

Mama ta n-a renunțat atât de repede la subiectul ăsta. Chiar și cea mai mică aluzie că făcea vreo greșeală, oricât de mică, în rolul ei de mamă o inunda de vinovăție. Își bătea capul, se tot chinuia să-și dea seama unde greșise. A acceptat îndrumarea psihologului și îl asculta o dată pe săptămână cum îi explică ce aflase din ședințele cu tine, care au continuat la școală, și îi dădea instrucțiuni cum să-ți amelioreze unele dintre „dificultăți”. Construise o strategie și concepuse niște reguli de care mama ta se crampona, despre cum să se poarte și cum să nu se poarte cu tine. I-a dat chiar și numărul de telefon de la el de acasă, iar când nu știa prea bine cum să aplice vreuna dintre reguli sau cum să reacționeze la vreuna dintre crizele tale de nervi, îl suna la orice oră din zi și din noapte și îi explica problema pe un ton grav, serios, apoi îi asculta răspunsul în tăcere, încuviințând abătută din cap. Domnul Shatzner a spus că n-ar trebui să facem asta, îmi spunea ea de îndată ce tu plecai din cameră, domnul Shatzner a spus că n-ar trebui să-l lăsăm să facă aia, domnul Shatzner a zis că ar trebui să stăm în cap, să ne mușcăm limbile, să ne învârtim în cerc, domnul Shatzner, domnul Shatzner, domnul Shatzner, până când, într-un final, am cedat nervos și i-am spus că nu mai vreau să aud niciodată numele ăsta în casa mea și că știu cum să-mi cresc copilul, ce credea el că e asta, un joc de Scrabble sau de Monopoly, nu există reguli, chiar era atât de oarbă, încât nu putea să-și dea seama că piticania aia țicnită nu făcuse decât s-o preschimbe într-o fricoasă sensibilă și plină de îndoieli, deși rolul de mamă fusese firesc pentru ea încă de la început, un lucru pe care orice idiot l-ar fi putut vedea, adică faptul că era o

mamă minunată, plină de iubire și de răbdare? Are cinci ani, pentru numele lui Dumnezeu, am țipat eu, dacă te porți cu el de parcă ar fi un copil special, atunci așa va și rămâne. Ai observat vreun progres de când vă duceți la clovnul ăsta? Nu. Cine e el încât să devină așa brusc sursa cunoștințelor înțelepte despre comportamentul uman? Crezi că puțică ăla știe mai multe decât tine sau decât mine? Tăcerea s-a așternut între noi. Dar e un copil special, a spus ea încet. Întotdeauna a fost așa.

Până la urmă a cedat. Nu te-ai mai dus la nicio ședință și te-ai furișat de sub ochii lui Shatzner, aidoma unui animăluț lăsat liber, care se duce imediat să se ascundă în tufișuri. Însă toată experiența asta a schimbat ceva. Mama ta a continuat să ezite și să-și facă griji, să supună riguros fiecare toană de-a ta, fiecare incident sau criză de nervi, unui mic proces de analiză, căutând motivul durerii tale și rolul nostru în ea. Atitudinea asta autoflagelantă mă scotea din fire aproape la fel de mult ca plânsetele tale, care nu se mai opreau. Într-o seară, în totul unei crize de-ale tale, declanșată de faptul că apa din cadă nu era exact la nivelul care îți plăcea ție, te-am înșfăcat de subsuori și te-am ținut așa, gol și șiroind, deasupra podelei. Când eram de vârsta ta, am urlat eu, zgâlțâindu-te atât de tare, încât capul ți-a căzut fără vlagă în piept, nu aveam nimic de mâncare, nici bani de jucării, în casă era tot timpul frig, dar noi ne duceam afară și ne jucam, inventam jocuri din nimic și trăiam pentru că puteam trăi, pe când ceilalți erau uciși în masacre, noi puteam ieși din casă și simți razele soarelui, puteam fugi de colo-colo și trage șuturi în minge! Uită-te la tine! Ai tot ce ți-ai putea dori pe lume și nu faci decât să țipi din toți bojocii ca să ne nenorocești pe toți! Gata! Mă auzi? M-am săturat! Te-ai uitat la mine cu ochii tăi imenși și, reflectată în pupilele tale, mică și îndepărtată, am văzut imaginea mea.

Acum șaptezeci de ani și eu eram un copil. Șaptezeci de ani? *Șaptezeci?* Cum? Hai să trecem peste asta.

Acum stăteai în picioare cu valiza în mână. Nu mai era nimic de spus. Mi se părea că nu mai ai nevoie de ajutorul meu. Poate pe vremuri aveai, dar nu și acum. Am o durere crâncenă de cap, ai spus tu până la urmă. Mă dor ochii de la lumină. Dacă nu te deranjează, cred că mă duc să mă întind puțin. Putem sta de vorbă mai târziu.

Și uite-așa ai intrat iarăși în casa din care plecaseși cu atâta vreme în urmă. Ți-am auzit pașii cum urcau încet pe scară.

Erau leproși, Dov, ceilalți copii? Din cauza asta te țineai tu deoparte? Sau tu erai de fapt așa? Și noi doi, închiși în casa asta – suntem izbăviți sau condamnați?

O lungă tăcere, pe când probabil că tu stăteai în pragul fostei tale camere. Apoi scârțâitul podelei și sunetul ușii camerei tale, care se

închide din nou, după douăzeci și cinci de ani.

Iazurile

În seara aia citeam împreună, așa cum se întâmpla mereu. Era o noapte din aia englezească, când întunericul care se așterne la trei face ca ora nouă să pară miezul nopții, amintindu-ne cât de departe în nord a ajuns viața noastră. S-a auzit soneria de la ușă. Ne-am uitat unul la celălalt. Foarte rar se întâmpla să vină cineva pe la noi fără să ne anunțe. Lotte și-a lăsat cartea în poală. Eu m-am dus la ușă. Un tânăr stătea acolo, ținând o servietă în mână. Probabil că, cu o secundă înainte ca eu să-i deschid ușa, el își stinsese țigara, căci am văzut cum îi iese pe la colțul gurii o dâră de fum. Însă putea să fie doar respirația în ger. Preț de un minut am avut impresia că e un student de-al meu – toți au o anumită expresie de cunoscători, de parcă ar încerca să strecoare ceva ilegal peste granița unei țări fără nume. O mașină aștepta lângă trotuar, cu motorul încă pornit, iar el i-a aruncat o privire. Cineva – bărbat sau femeie, nu mi-am dat seama – era la volan.

Lotte Berg e acasă? a întrebat el. Avea un accent puternic, dar nu mi-am dat seama imediat de unde venea. Aș putea să vă întreb cine vrea s-o vadă? Tânărul s-a gândit, doar pentru o clipă de fapt, dar îndeajuns de mult încât să remarc o mică zvâcnitură în colțul buzelor lui. Numele meu e Daniel, a zis el. Am crezut că era unul dintre cititorii ei. Nu era foarte cunoscută, ar fi fost o exagerare să spui că pe atunci era faimoasă. Bineînțeles că era fericită de fiecare dată când primea o scrisoare de la vreo persoană care-i admira opera, dar o scrisoare era un lucru, iar un necunoscut în fața ușii la ora aia era cu totul și cu totul altceva. E puțin cam târziu – poate dacă ați fi sunat sau ați fi scris înainte, am spus eu, regretând imediat lipsa de amabilitate pe care credeam că Daniel o simțise în cuvintele mele. Dar el a mutat ceva ce ținuse în gură, lipit de un obraz, dintr-o parte în alta, și apoi a înghițit. Am observat că avea un măr al lui Adam proeminent. Mi-a trecut prin cap că de fapt nu era un cititor de-al lui Lotte. Am aruncat o privire în jos, spre întunericul care se adunase între faldurile jachetei lui din piele, care îi cădeau peste șolduri. Nu mai știu ce am crezut că se ascunde dedesubt. Dar bineînțeles că nu era nimic. A continuat să stea acolo, de parcă nu auzise ce-i spusesem. E târziu, am spus eu, iar doamna Berg – nu știu de ce i-am zis așa, era absolut ridicol, de parcă eu aș fi fost majordomul, dar asta mi-a ieșit întâmplător din gură – doamna Berg nu așteaptă niciun musafir. Atunci fața i s-a încrețit, dar doar pentru o fracțiune de secundă de fapt, și apoi și-a reluat forma inițială, atât de repede, încât altcineva poate că nici nu și-ar fi dat seama. Dar eu am sesizat asta și, cât timp fața lui a fost încrețită, am văzut dedesubt un alt chip, chipul pe care cineva îl afișează când e singur, sau nici măcar atunci, chipul pe care

cineva îl are când doarme sau zace inconștient pe targă, iar în chipul ăla am recunoscut ceva. Asta o să pară o tâmpenie, dar, deși locuiam împreună cu Lotte și, din câte știam, acest Daniel n-o mai întâlnise niciodată până atunci, în secunda aia am simțit că el și cu mine ne aliam într-un fel, ne aliam în pozițiile noastre față de ea, și că doar câteva nuanțe ne diferențiau. Era absurd, firește. În fond, eu eram cel care îl oprea să obțină ce voia de la Lotte. Era doar o proiecție a mea în tânărul ăsta, care își ținea servieta în mână în fața scheletelor de hortensii. Dar cum altfel am putea noi să luăm decizii care-i privesc pe alții? Mai era și ger pe deasupra.

L-am lăsat să intre. În holul nostru, încălțat cum era cu ghetele lui, sub mica noastră colecție de pălării din pai, toate umbrele s-au dat la o parte și l-am văzut limpede. Arthur? a strigat Lotte din camera de zi. Daniel și cu mine ne-am privit în ochi. I-am pus o întrebare, iar el mi-a răspuns. Niciunul din noi n-a rostit niciun cuvânt. Indiferent ce avea să se întâmple, el n-o să ne tulbure. Nu va face nimic ca să amenințe sau să distrugă ce construiserăm noi cu atâtea chinuri. Da, dragă, am strigat și eu la ea. Cine-i acolo? a întrebat ea. Am studiat încă o dată chipul lui Daniel, pentru a identifica cea mai mică urmă de nemulțumire. Dar n-am găsit nimic. Era doar seriozitate sau o înțelegere a seriozității pactului dintre noi și încă ceva, ceva ce mie mi s-a părut recunoștință. Exact atunci, în spatele meu, am auzit pașii lui Lotte. Pe tine te caută, am zis eu.

Vezi tu, viețile noastre erau regulate ca ceasul. În fiecare dimineață ne plimbam pe dealuri. Ne duceam acolo și ne întorceam pe aceeași potecă. O însoțeam pe Lotte până la iaz, așa cum îi spuneam noi, nu trecea nicio zi fără să se ducă acolo. Erau trei iazuri, unul pentru bărbați, unul pentru femei și unul mixt, iar acolo, în cel de-al treilea, înota când veneam și eu, pentru ca eu să pot sta pe o bancă din apropiere. Iarna bărbații veneau să facă o copcă în gheață. Probabil că munceau noaptea, pentru că gheața era deja spartă când ajungeam noi acolo. Lotte își scotea hainele pe rând: mai întâi paltonul, apoi puloverul, ghetele și pantalonii, favoriții ei, din lână groasă, apoi în sfârșit apărea corpul ei, alb și brăzdat de vene albastre. Îi cunoșteam fiecare centimetru al trupului, dar la vederea lui, dimineața, printre copacii uzi și negri, aproape întotdeauna mă excitam. Se apropia de malul apei. Preț de o clipă stătea complet nemișcată. Dumnezeu știe la ce se gândea. Până la sfârșit a fost un mister pentru mine. Uneori fulgi de zăpadă cădeau în preajma ei. Zăpada sau frunzele, deși cel mai des era ploaia. Uneori voiam să țip, să tulbur liniștea încremenită, care în acel moment părea să fie doar a ei. Iar apoi, într-o clipită, dispărea în negura apelor. Era o clipocire sau sunetul clipocirii, urmat de tăcere. Cât de îngrozitoare erau acele secunde, păreau să dureze la nesfârșit! De parcă n-ar mai fi ieșit niciodată la suprafață. Cât de adâncă e apa?

am întrebat-o eu odată, dar ea a pretins că nu știe. De multe ori chiar săream de pe bancă, fiind pe punctul să plonjez după ea, în ciuda fricii mele de apă. Dar chiar în acel moment capul îi ieșea la suprafață, aidoma unui cap neted de focă sau de vidră, și apoi înota până la scara unde o așteptam s-o înfășor în prosop.

Marți dimineață luam trenul de opt treizeci spre Oxford și mă întorceam la Londra joi seara la ora nouă. Ori de câte ori ieșeam cu colegi de-ai mei, Lotte explica de ce nu putea locui în Oxford. Zgomotele permanente ale clopotelor îi perturbau munca, zicea ea. În plus, ești mereu împins, îmbrâncit sau lovit de câte un student care aleargă disperat pe străzi sau de câte cineva care merge pe bicicletă, absorbit de ce se petrece în mintea lui. Cel puțin o dată în timpul unei astfel de cine o auzeam pe Lotte cum spune povestea despre cum a văzut o femeie lovită de un autobuz pe St. Giles. Acum traversa strada, spunea ea cu vocea în crescendo, iar în clipa următoare era aruncată la pământ de roțile unui autobuz. E o crimă, continua Lotte, că îi trimit în lume pe toții copiii ăștia cu capetele pline de Platon și Wittgenstein, dar nu le predau niciun cuvințel despre cum să se apere de pericolele vieții cotidiene. Era o opinie ciudată pentru o persoană care-și petrecea cea mai mare parte a timpului închisă în birou și născocind povestiri, căutând căi prin care să le facă plauzibile. Dar, din politețe, nimeni nu i-a spus-o vreodată.

Adevărul era mai complicat, firește. Lui Lotte îi plăcea să locuiască în Londra – îi plăcea anonimitatea care devenea a ei de îndată ce cobora din metrou la Covent Garden sau la Kings Cross și care ar fi fost imposibilă în Oxford. Îi plăceau iazul și casa noastră din Highgate. Și cred că îi plăcea să stea singură câtă vreme eu le predam tinerilor cu plete din Winchester și din saloanele lustruite din Eton. Joi seara mă aștepta cu mașina la Paddington, cu geamurile aburite și motorul la ralanti. În acele prime minute ale drumului spre casă, pe străzile întunecate, în vreme ce limpezimea separării dintre noi încă mai exista în mine, iar Lotte încă mai era o ființă distinctă, uneori remarcam în ea o răbdare nouă – față de viața noastră împreună, poate, sau pentru altceva.

Da, Lotte era un mister pentru mine, dar eu găseam alinare în micile insule pe care le descoperem în ea, insule pe care puteam mereu să le regăsesc, indiferent cât de dificile erau circumstanțele, și care mă ajutau să mă orientez. În miezul ei era o pierdere ca un hău fără fund. Fusese forțată să plece din casa ei din Nürnberg când avea șaptesprezece ani. Timp de un an a locuit împreună cu părinții ei într-un lagăr de tranzit din Zbszyri, Polonia, unde îmi pot doar imagina ce condiții crâncene erau. Ea niciodată nu vorbea despre acea perioadă, așa cum rareori vorbea despre copilăria sau părinții săi. În vara anului 1939, cu ajutorul unui tânăr medic evreu care stătea și el în lagăr, a

primit o viză pentru a însoți optzeci și șase de copii într-un *Kindertransport* până în Anglia. Acest amănunt, optzeci și șase, mă impresiona mereu, așa pentru că povestea pe care mi-o spunea avea așa de puține detalii, dar și pentru că părea un număr uriaș. Cum de avusese grijă de așa de mulți copii, știind că tot ce cunoscuse ea vreodată, ce cunoscuseră cu toții vreodată, se pierduse pentru totdeauna? Vaporul a plecat din Gdynia pe Marea Baltică. Călătoria, care ar fi trebuit să dureze trei zile, a durat cinci, pentru că în timpul ei Stalin a semnat acordul cu Hitler, iar vaporul a trebuit să fie deviat pentru a nu trece prin Hamburg. Au ajuns în Harwich cu trei zile înainte să înceapă războiul. Copiii au fost împrăștiați prin toată țara, fiind trimiși unor familii adoptive. Lotte a așteptat până când ultimul dintre ei a plecat cu trenul. Atunci toți au dispărut de lângă ea, au fost luați de lângă ea, iar Lotte a dispărut în viața ei.

Nu, n-aș putea deloc să știu ce purta ea în străfundurile ei. Dar încetul cu încetul am descoperit anumite puncte de sprijin. Când țipa în somn, aproape întotdeauna îl visa pe tatăl ei. Când o rănea ceva din ce făceam sau spuneam eu sau mai degrabă din ce nu făceam sau nu spuneam, devenea brusc prietenoasă, deși era un soi de cordialitate lăcuită, cordialitatea a doi oameni care șed din întâmplare unul lângă altul într-un autocar la drum lung, și doar unuia din ei i-a trecut prin cap să ia mâncare la el. Peste câteva zile se întâmpla un lucru minor – uitam să pun ceainicul pe raft sau îmi lăsam șosetele pe jos –, iar ea exploda. Forța și volumul furiei ei mă șocau, iar singura mea reacție posibilă era să încremenesc și să mă cufund în tăcere până când primul val trecea, iar Lotte începea să se retragă în ea însăși. În acea clipă se producea o pauză, exista o deschidere. O clipă mai devreme un gest menit s-o calmeze și să îndrepte lucrurile nu făcea decât să-i întețească furia. O clipă mai târziu deja se strecurase în ea însăși și închisese ușa, găsindu-și adăpost în acea încăpere obscură unde putea supraviețui zile întregi sau chiar săptămâni fără să-mi adreseze niciun cuvânt. Am avut nevoie de mulți ani pentru a izbuti să prind acel moment, pentru a învăța să-l văd cum se apropie și să profit de el când sosea, ca să ne salvez pe amândoi de acea tăcere represivă.

Se lupta cu tristețea ei, dar încerca s-o ascundă, s-o împartă în fragmente din ce în ce mai mici și să le împrăștie în locuri unde credea că nimeni n-o să le găsească. Însă eu o făceam deseori – în timp am aflat unde să caut – și încercam să pun laolaltă bucățile, îmi producea suferință faptul că ea n-avea încredere să vină la mine cu tristețea, dar știam că ar fi rănit-o mai mult să afle că descoperisem ceea ce ea nu voia ca eu să găsesc. Am impresia că în adâncul ei nu voia ca nimeni s-o cunoască. Sau îi displăcea, chiar dacă tânjea după asta. Îi dădea senzația de libertate. Însă nu-i posibil să privești persoana iubită cu o detașare calmă, să te mulțumești s-o contempli

plin de confuzie. Asta dacă nu doar te satisface s-o idolatrizezi, iar cu mine nu era așa. În miezul oricărei opere intelectuale zace nevoia de a căuta șabloane. Ai crede că dădeam dovadă de indiferență dac-aș sugera că am adoptat o atitudine intelectuală față de soția mea, dar eu cred că atunci te-ai înșela în privința instinctelor unui savant autentic. Cu cât am învățat mai mult în viața mea, cu atât mai acut mi-am simțit foamea și orbirea, și, în același timp, cu atât mai aproape m-am perceput de capătul foamei, de capătul orbirii. Uneori mă simțeam de parcă aș fi fost agățat de o margine – a cui nu pot spune, fără a risca să sune ridicol, dar imediat alunecam și mă simțeam și mai adânc în prăpastie. Iar acolo, în beznă, regăseam iarăși în mine o formă de laudă pentru tot ceea ce continua să-mi zdrobească certitudinea.

Pe tine te caută, i-am spus eu lui Lotte, dar nu m-am întors spre ea. Mi-am ținut ochii ațintiți asupra lui Daniel și astfel n-am văzut expresia de pe chipul ei când l-a zărit atunci, pentru prima oară. Mai târziu am ajuns să mă întreb dacă aș fi izbutit să disting ceva în expresia ei. Daniel a făcut un pas spre ea. Preț de o clipă a fost de parcă și-ar fi pierdut cuvintele. Pe chipul lui am văzut ceva ce nu mai văzusem înainte. Apoi s-a prezentat ca fiind unul dintre cititorii ei, așa cum mă așteptam. Lotte l-a invitat înăuntru, sau și mai înăuntru. M-a lăsat să-i iau jacheta, dar și-a ținut strâns servieta în mână – am presupus că acolo era un manuscris pe care voia să i-l arate lui Lotte. Jacheta mirosea grețos a apă de colonie, deși, din câte mi-am dat seama după ce m-am descotorosit de haina lui, Daniel nu mirosea deloc. Lotte l-a condus în bucătărie, iar el, mergând în urma ei, s-a uitat peste tot în jurul lui, la tablourile de pe pereții noștri, la plicurile de pe masă, care așteptau să fie puse la poștă, iar, când ochii i-au căzut pe reflexia lui din oglindă, am avut impresia că am văzut o undă de zâmbet. Lotte a făcut un gest spre masa din bucătărie, iar el s-a așezat, punându-și cu delicatețe servieta între picioare, de parcă un animăluț viu s-ar fi aflat înăuntru. Din felul cum o urmărea cu privirea pe Lotte, care a umplut ceainicul uzat cu apă și l-a pus pe aragaz, mi-am putut da seama că nu se așteptase să ajungă atât de departe. Probabil că sperase să plece cel mult cu un autograf pe o carte. Iar acum era în casa unei mari scriitoare! Pe punctul să bea ceai din ceștile ei! Mi-aduc aminte că mă gândeam: poate că exact de o asemenea încurajare avea nevoie Lotte, căci vorbea puțin despre operele sale când încă mai lucra la ele, însă îmi puteam da seama din dispoziția ei cum mergeau lucrurile de fapt și, de câteva săptămâni, mi se păruse apatică și deprimată. Mi-am cerut scuze, spunând că am de lucru, și m-am dus la etaj. Când am aruncat o privire peste umăr, am simțit un fior de regret pentru copilul pe care nu l-am avut niciodată, care ar fi putut deja să aibă cam vârsta lui Daniel și care ar fi putut

veni din gerul de afară, aidoma lui, plin de lucruri pe care ar fi vrut să ni le spună.

Nu m-am gândit până acum, dar Daniel a sunat la ușă în iarna anului 1970, într-o seară de pe la sfârșitul lui noiembrie, iar în aceeași perioadă a anului a murit și ea, douăzeci și șapte de ani mai târziu. Nu știu ce ar trebui să-ți spună asta. Nimic, doar că găsim alinare în simetriile pe care le întâlnim în viață, fiindcă ele sugerează că ar exista un design, deși nu există niciunul. Seara când și-a pierdut cunoștința pentru ultima oară mi se pare mai îndepărtată decât acea după-amiază din iunie 1949, când am văzut-o pentru prima oară. Eram la o petrecere în aer liber și sărbătoream logodna lui Max Klein, un prieten apropiat din studenție. Nimic n-ar fi putut fi mai încântător și mai elegant decât vasul de cristal cu punci și glastrele cu stânjenei proaspeți. Dar aproape imediat ce am ajuns acolo, am simțit ceva straniu în cameră, ceva ce întrerupea atmosfera altfel egală, tihnită. Am găsit sursa fără eforturi. Era o femeie mică, aidoma unei vrăbii, cu părul scurt, negru și drept, care îi cădea pe față, stând lângă ușa care dădea în grădină. Nu se potrivea cu nimeni din jurul ei. În primul rând, era vară, iar ea purta o rochie din catifea violet, care semăna cu un halat. Coafura ei era complet diferită de a celorlalte femei de acolo, cumva ca a unei fetișcane, deși tunsoarea era mai degrabă confortabilă decât rafinată. Purta un inel foarte mare din argint, care părea să cântărească prea mult pentru degetele ei subțiri (mult mai târziu, când și l-a scos și l-a pus pe noptiera mea, am observat că îi lăsase pe piele o urmă verde de coroziune). Dar de fapt chipul ei, sau mai bine zis expresia de pe chipul ei mi s-a părut cea mai deosebită. Îmi amintea de Prufrock[10] – *Mai este vreme, are să mai fie vreme / Să-ți compui fața, să faci față fețelor pe care le întâlnești* –, pentru că numai ea, din întreaga cameră, părea că nu avusese destul timp sau că nu se gândise să-și facă timp. Nu că fața ei ar fi fost prea expresivă sau prea sugestivă în vreun fel sau altul. Ci pur și simplu pentru că părea să fie relaxată, complet inconștientă de cum arăta, pe când ochii ei absorbeau tot ce se întâmpla în fața lor. Ceea ce la început crezusem că era o stânjeneală care venea dinăuntrul ei acum mi se părea, așa cum o vedeam din cealaltă parte a camerei, exact opusul: stânjeneala celorlalți, care ieșea la lumină când se confruntau cu ea. L-am întrebat pe Max cine e, iar el mi-a spus că era un fel de rudă, o verișoară îndepărtată a logodnicei lui. A rămas pironită în același loc pe tot parcursul petrecerii, ținând în mână un pahar gol. La un moment dat m-am dus alene până la ea și m-am oferit să i-l umplu.

Pe atunci locuia într-o cameră închiriată, destul de aproape de Russell Square. Cealaltă parte a străzii fusese distrusă de bombe, iar de la fereastra ei puteai vedea mormanele de moloz, unde veneau uneori copiii ca să se joace Regele din castel (mult după ce se întunecase le

puteai auzi vocile), și, din loc în loc, se înălțau scheletele unor case, ale căror ferestre lipsite de geamuri înrămau cerul. Într-una dintre ele mai rămăsese doar scara cu balustrade sculptate, care se ridica deasupra molozului, iar în alta încă mai puteai zări tapetul cu model floral, pe care soarele și ploaia îl erodau încetul cu încetul. Deși inspira melancolie, într-un mod ciudat, te mai simțeai în același timp și euforic când le vedeai așa interiorul. De multe ori am văzut-o pe Lotte cum contemplă acele ruine, cu hornurile lor solitare. Prima oară când am venit în vizită la ea, am fost uimit de cât de puține lucruri se aflau în cameră. Locuia în Anglia de aproape zece ani, dar, în afară de biroul ei, acolo nu mai erau decât câteva mobile simple, și mult mai târziu am ajuns să înțeleg că, într-un anumit fel, pereții și tavanul din camera ei, aidoma celor de pe cealaltă parte a străzii, nu existau deloc pentru ea.

Însă cu biroul ei era complet altă poveste. În acea cămăruță simplă domina totul, asemenea unui soi de monstru diform și amenințător, lipit de cea mai mare parte a unui perete și terorizând celelalte mobile, care se refugiaseră în cel mai îndepărtat colț, unde păreau să stea lipite unele de celelalte, de parcă s-ar fi supus unei forțe magnetice sinistre. Era din lemn închis la culoare, iar pe suprafața unde se scria se afla un corp de sertare, sertare de dimensiuni deloc practice, aidoma unui birou al unui vrăjitor din Evul Mediu. Doar că absolut toate sertarele erau goale, lucru descoperit într-o seară când o așteptam pe Lotte, care ieșise pe hol să se ducă la toaletă, și care, într-un fel sau altul, făcea biroul – sau mai bine zis spectrul acelui birou imens – să pară mai degrabă un vapor, un vapor care naviga pe o mare neagră ca smoala, în bezna unei nopți fără lună, fără nicio speranță de a ajunge la mal, indiferent în ce direcție ar fi luat-o, adică mi se părea și mai sinistru. Întotdeauna am crezut că era un birou foarte masculin. Adesea, sau mai bine zis uneori, când veneam s-o iau de acasă, chiar mă copleșea un soi de gelozie bizară și inexplicabilă, când ea deschidea ușa, iar acolo, suspendată în spatele ei și amenințând s-o înghită, era mobila aia îngrozitoare.

Într-o zi mi-am făcut curaj s-o întreb unde îl găsise. Era săracă lipită pământului. Îmi era imposibil să-mi imaginez că fusese vreodată în stare să strângă atâția bani încât să cumpere un asemenea birou. Dar în loc să-mi potolească temerile, răspunsul ei m-a aruncat în brațele disperării. L-am primit cadou, a spus ea. Iar când am întrebat-o, străduindu-mă să fiu nonșalant, dar simțind cum buzele încep să-mi zvâcnească, așa cum mi se întâmplă ori de câte ori mă simt copleșit de emoție, de la cine l-a primit, mi-a aruncat o privire, o privire pe care n-o s-o uit niciodată, căci mi-a sugerat pentru prima oară ce reguli complexe avea viața alături de Lotte, deși au trecut ani întregi până când am ajuns să înțeleg acele reguli, asta dacă am izbutit să le înțeleg

vreodată, o privire echivalentă cu ridicarea unui zid. Nu-i nevoie să mai spun că n-am mai dezbătut subiectul.

În timpul zilei ea muncea în subsolul Bibliotecii Britanice, aranjând cărțile pe rafturi, iar noaptea scria. Povestiri ciudate și deseori tulburătoare, pe care le lăsa afară, presupuneam eu, ca să le citesc. Doi copii care îl omoară pe al treilea pentru că-i invidiază pantofii și, doar după ce el moare, descoperă că pantofii nu li se potrivesc și atunci scapă de ei, dându-i altui copil, căruia îi vin și care îi poartă plin de încântare. O familie îndoliată care pleacă cu mașina printr-o țară unde e război, care ajunge din greșeală în zona inamică și descoperă o casă goală, unde se mută și trăiesc fără să le pese de crimele oribile ale fostului proprietar.

Scria în engleză, firește. În toți anii cât am locuit împreună, n-am auzit-o decât de câteva ori vorbind în germană. Nici măcar când Alzheimerul ei s-a înrăutățit și limbajul i-a devenit incoerent, tot nu s-a întors la silabele copilăriei ei, așa cum se întâmplă cu mulți alții. Uneori mă gândesc că, dacă am fi avut vreun copil, ea ar fi izbutit să găsească o cale de a se întoarce la limba maternă. Dar n-am avut niciun copil. Încă de la început Lotte a spus foarte ferm că asta nu intra în discuție. Mereu mi-am imaginat că la un moment dat o să am copii, poate doar pentru că mi se părea un lucru firesc, nu cred că m-am imaginat vreodată realmente în postura de tată. În cele câteva ocazii când am încercat să discut despre subiectul ăsta cu Lotte, imediat ea a înălțat un zid între noi, pe care mi-a luat zile întregi să-l dărâm. Nu ar fi fost nevoie să-mi dea explicații sau să-și argumenteze opinia. Aș fi înțeles. (Nu că s-ar fi așteptat să înțeleg. Dintre toți cei pe care-i cunosc, Lotte era cea mai mulțumită să trăiască cu sentimentul că nu e niciodată înțeleasă. E un lucru atât de rar, dacă stai să te gândești, o însușire pe care nu mi-o pot închipui decât aparținând unei specii mult mai avansate decât a noastră.) Până la urmă am ajuns să accept ideea unei vieți fără copii și nu pot să neg faptul că o parte din mine a simțit și puțină ușurare. Deși mai târziu, pe măsură ce anii treceau fără să se întâmple mare lucru, când nimic din viața noastră nu creștea și nu se schimba, uneori regretam faptul că nu încercasem cu mai multă insistență s-o conving – pași pe scară, o cantitate necunoscută, un mesager.

Dar nu: viața noastră împreună se organiza în jurul nevoii de a proteja obișnuința. Dacă am fi azvârlit un copil în ea, totul s-ar fi destrămat. Pe Lotte o deranja când rutina era tulburată. Eu încercam s-o țin departe de orice lucru neașteptat. Cea mai mică schimbare în planurile noastre o dărâma complet. Pierdea o zi întreagă încercând să-și recapete cât de cât liniștea. A fost nevoie de mai mult de un an ca s-o conving să plece din camera aia părăginită, cu vedere la moloz, și să vină cu mine la Oxford. Firește că am rugat-o să se mărite cu mine.

Ba chiar m-am mutat într-un apartament mai spațios, dintr-o casă a facultății, foarte confortabil, cu șemineuri în camera de zi și în dormitor, și o fereastră mare, care dădea spre grădină. Când în sfârșit a sosit ziua în care trebuia să se mute, m-am dus s-o iau din camera ei. În afară de birou și de mobila aia sărăcăcioasă, tot ce avea încăpuse în două valize ponosite, care erau deja lângă ușă. Euforic pentru că ne mutam împreună, plin de speranță că n-o să mai vedem niciodată biroul ăla nenorocit, i-am sărutat chipul, chipul pe care întotdeauna mă bucuram atât de tare să-l văd. Ea mi-a zâmbit. Am aranjat ca biroul să fie adus la Oxford cu o furgonetă, a spus ea.

Printr-o minune – sau coșmar depinde din ce punct de vedere priveai lucrurile – muncitorii au izbutit să se descurce pe coridoarele înguste și pe treptele casei, gemând de durere și țipând obscenități care au plutit pe briza răcoroasă de toamnă până în camera unde stăteam eu, așteptând plin de oroare, până când, într-un final, am auzit o bătaie în ușă și l-am văzut acolo, pe palier, cu lemnul închis la culoare, aproape negru, strălucind de parcă ar fi vrut să se răzbune.

Aproape imediat după ce am adus-o pe Lotte la Oxford mi-am dat seama că fusese o greșeală. În prima după-amiază a rămas în picioare, cu pălăria în mână, părând că nu știe ce să mai facă. Ce nevoie avea ea de un șemineu din piatră sau de scaune tapițate? Mă trezeam în totul nopții și n-o găseam în pat, apoi o descopeream stând în picioare în camera de zi, cu paltonul în mână. Când o întrebam unde voia să se ducă, ea se uita cu uimire la palton și pe urmă mi-l dădea mie. Apoi o duceam în pat și o mângâiam pe păr până când adormea, la fel cum am făcut și patruzeci de ani mai târziu, când începuse să uite totul, și pe urmă stăteam treaz, rezemat de perne, cu privirea ațintită asupra umbrelor din cameră, unde biroul aștepta, aidoma unui cal troian.

Puțin după aceea, într-o sâmbătă, ne-am dus la Londra să luăm masa de prânz cu mătușa mea. Pe urmă noi doi ne-am plimbat multă vreme pe Heath. Era o zi însorită de toamnă. Soarele își dăruia lumina tuturor. Pe când mergeam, i-am vorbit lui Lotte despre ce idee îmi venise, să scriu o carte despre Coleridge. Am traversat Heath și ne-am oprit să bem o ceașcă cu ceai în Kenwood House, unde după aceea i-am arătat lui Lotte ultimul autoportret al lui Rembrandt, cel pe care-l văzusem pentru prima oară în copilărie și pe care am ajuns să-l asociez cu expresia „un om distrus”, expresie care mi-a invadat mintea de copil și a devenit propria-mi aspirație personală mult râvnită. Am ieșit de pe Heath și am luat-o pe prima stradă laterală, adică întâmplător spre Fitzroy Park. Pe când mergeam spre satul Highgate, am trecut pe lângă o casă care era de vânzare. Nu era într-o stare prea bună, nu fusese îngrijită deloc, tufișurile, care crescuseră prea mult, o înghițiseră cu totul. Pe acoperișul ascuțit de deasupra ușii, un mic

gargui ciudat stătea ghemuit, cu o grimasă oribilă pe față. Lotte s-a oprit să se uite în sus la el, frământându-și mâinile, așa cum făcea uneori când reflecta, de parcă gândul ar fi zăcut concret în mâinile ei, iar ea ar fi trebuit doar să-l cizeleze. Am urmărit-o cu privirea cum studia casa. Am crezut că poate îi amintea de vreun loc, poate chiar de casa ei din Nürnberg. După ce am ajuns s-o cunosc mai bine, mi-am dat seama că ar fi fost imposibil să se întâmple una ca asta – evita orice i-ar fi putut aminti de fostul ei cămin. Nu, și de data aceasta era altceva. Poate că pur și simplu îi plăcea cum arată. Oricum, mi-am putut da seama imediat că era fascinată de acel loc. Am luat-o pe mica alee din fața casei, care era plină de tufișuri ce crescuseră prea mult. O femeie cu o ținută severă ne-a lăsat să intrăm după ce a ezitat puțin – am aflat că era fiica unei bătrâne, o olăreasă care locuise mulți ani acolo, dar care nu mai putea să locuiască singură. Am simțit un miros apăsător, de medicamente, iar tavanul din hol fusese ros de apă, de parcă cineva ar fi deviat din greșeală un râu, făcându-l să curgă exact deasupra lui. Într-o cameră care dădea în hol, am zărit spatele unei femei cu părul alb, care ședea într-un scaun cu rotile.

Aveam o mică moștenire de la mama mea, care mi-a permis să cumpăr casa. Unul dintre primele lucruri pe care le-am făcut a fost să zugrăvesc mansarda, care a devenit biroul lui Lotte. Ea și-a ales camera, dar recunosc că m-am simțit ușurat la gândul că biroul va fi surghiunit în mansarda complet separată de restul casei. Ea a selectat aceeași nuanță de cenușiu-deschis și pentru pereți, și pentru podea, iar din ziua în care am terminat de zugrăvit, până când a ajuns să fie prea bolnavă ca să mai poată urca treptele singură, eu am evitat să mă duc în mansardă. Nu din cauza biroului, firește, ci din respect pentru munca și intimitatea ei, fără de care ea n-ar fi putut supraviețui. Avea nevoie de un loc unde să evadeze, să scape chiar și de mine. Dacă aveam nevoie de ea, rămâneam în capul scării și o strigam de acolo. Când îi făceam o ceașcă cu ceai, i-o lăsam lângă scară.

Cam la vreun an după ce ne-am mutat acolo, Lotte a vândut prima serie de povestiri, *Ferestre sparte,* unei mici edituri din Manchester, care se specializase în literatură experimentală (o etichetă care nu-i convenea lui Lotte, dar nu într-atât încât să refuze oferta de publicare). În carte nu exista nici cea mai mică referire la Germania. Nu le-a permis decât să menționeze, în scurta ei biografie de pe ultima pagină, locul și data nașterii ei – Nürnberg, 1921. Dar exista o povestire strecurată spre sfârșitul cărții, care era aproape de groază. Era despre un arhitect designer de grădini, dintr-o țară fără nume, un egoist atât de fascinat de propriu-i talent, încât colaborează de bunăvoie cu oficialitățile din regimul barbar al țării, pentru a se asigura că un parc mare, pe care el îl proiectase, va fi construit în centrul orașului. Dă comandă de busturi din bronz cu chipurile oficialităților,

așa cum făcuseră fasciștii, și le împrăștie printre plantele tropicale rare. Pune numele dictatorului unei alei mărginite de palmieri. Când poliția secretă începe să îngroape cadavrele copiilor uciși în fundația parcului noaptea, el închide ochii. Oamenii vin buluc din toată țara să admire florile enorme și excepționala frumusețe a parcului. Titlul povestirii era *Copiii fac mult rău grădinilor* – o afirmație pe care arhitectul o spusese într-o doară, cu mulți ani înainte, unei tinere jurnaliste care era evident îndrăgostită de el – și, mult timp după ce am citit-o, mă surprindeam fixând-o cu privirea pe soția mea, un pic înspăimântat.

În seara aceea, când Daniel a venit pentru prima oară, n-am auzit ușa de la intrare deschizându-se și apoi închizându-se decât mult după miezul nopții. A mai trecut încă un sfert de oră până când Lotte a urcat la etaj. Eu eram deja în pat. Am urmărit-o cu privirea cum se dezbrăca pe întuneric. Imaginea corpului ei era de două ori pe zi una dintre cele mai mari plăceri ale vieții mele. S-a strecurat sub pătură. Am întins o mână și i-am pus-o pe coapsă. Am așteptat să spună ceva, dar n-a făcut-o. În schimb s-a suit pe mine. Totul s-a petrecut în tăcere, dar am simțit o tandrețe deosebită în felul cum și-a aplecat capul pentru a-i atinge pe al meu. După aceea am adormit amândoi. A doua zi de dimineață încă se mai simțea mirosul fumului de țigară în bucătărie, dar altfel nu s-a petrecut nimic ieșit din comun. N-am mai discutat nimic despre Daniel, iar eu am plecat la Oxford.

Dar când am venit acasă joi seară și m-am dus să-mi pun haina în cuier, m-a izbit o duhoare puternică de colonie. Mi-a luat un moment ca să fac legătura cu jacheta lui Daniel, iar când am izbutit, m-am așteptat s-o găsesc agățată acolo, uitată. Dar nu era nici urmă de ea. Poate că nu m-aș mai fi gândit la asta dacă, atunci când m-am așezat pe canapea să citesc după cină, n-aș fi văzut o brichetă din metal, care zăcea lângă o pernă. Cântărind-o în mână, m-am gândit cum să-i formulez întrebarea lui Lotte. Și, mai exact, care era întrebarea? Băiatul ăla a venit iarăși să te vadă? Și ce dacă o făcuse? Oare nu era liberă să se vadă cu cine voia? îmi spusese foarte clar încă de la început că nu puteam să-i îngrădesc nicicum libertatea, iar eu nici nu-mi doream așa ceva. Erau multe lucruri pe care nu mi le spunea, iar eu n-o întrebam nimic despre ele. Odată, într-o ceartă amară pe care am avut-o cu sora mea din cauza mamei noastre decedate, sora mea a spus că, după părerea ei, mie îmi plăcea să fiu căsătorit cu o persoană înconjurată de mister pentru că asta mă excita. N-avea dreptate – n-o înțelegea absolut deloc pe Lotte – dar poate că nici nu greșea foarte tare. Uneori mi se părea că soția mea fusese construită în jurul Triunghiului Bermudelor, pentru numele lui Dumnezeu! Dacă-i trimiteai un lucru era posibil să nu mai auzi niciodată de el. În același

timp, voiam să știu – și ce anume o făcuse să-l primească pe băiat imediat ce se întorsese? Nu exagerez când spun că nu era o persoană sociabilă. Și totuși, de îndată ce un necunoscut apare în fața ușii, ea se duce în bucătărie și se apucă să-i facă un ceai.

Vezi tu, noi căutăm șabloane, doar pentru a descoperi când ele se crapă. Și acolo, în acea fisură, ne înălțăm corturile și așteptăm.

Lotte citea în fotoliul din fața mea. Aș vrea să te întreb, am zis eu, de unde e Daniel? Ea și-a ridicat privirea din carte. Mereu aceeași expresie de supărare când o deranjam din citit. Cine? Daniel, am spus eu. Băiatul care a sunat la ușă acum câteva seri. I-am surprins accentul, dar nu mi-am dat seama de unde venea. Lotte a tăcut puțin. Daniel, a repetat ea, de parcă ar fi testat consistența numelui pentru una dintre povestirile ei. Da, de unde e? am repetat eu. Din Chile, a zis ea. Tocmai din Chile! am exclamat eu. Formidabil! Cărțile scrise de tine au ajuns tocmai până acolo. Din câte știu, a luat una de la Foyles, a spus Lotte. N-am vorbit despre asta. Citește mult și voia să discute cu cineva despre cărți, asta-i tot. Ești modestă, sunt sigur, am spus eu. Părea fascinat de prezența ta. Probabil că citează paragrafe întregi din operele tale. O expresie îndurerată i-a traversat chipul lui Lotte, dar n-a zis nimic. Se simte singur aici, asta-i tot, a spus ea.

În ziua următoare, bricheta dispăruse de unde o lăsasem, pe măsuța de lângă canapea. Dar în următoarele câteva săptămâni am continuat să găsesc urme ale băiatului – țigări în coșul de gunoi, un fir de păr lung și negru pe husele albe de pe mobilă și, o dată sau de două ori, când am sunat-o pe Lotte din Oxford, am avut impresia că simt în vocea ei prezența altcuiva. Apoi, într-o seară de joi, când am pus ceva în biroul meu, am găsit un jurnal cu coperte din piele, un carnețel negru, deformat și foarte ponosit. În el erau trecute zilele săptămânii pe fiecare pagină, luni, marți și miercuri în stânga și joi, vineri, sâmbătă/duminică în dreapta, iar fiecare spațiu era umplut dintr-un capăt într-altul cu un scris mărunt.

Doar când am văzut scrisul lui Daniel m-a izbit din plin gelozia. Mi-am amintit de el, cum mergea în urma lui Lotte pe coridor, iar acum, pe lângă micul zâmbet tăios pe care și l-a adresat lui însuși în oglindă, mi se părea că-i surprinsesem și o anumită îngâmfare. Singur aici! m-am gândit eu. Singur aici, cu o jachetă din piele, o brichetă din argint, un rânjet trufaș și ceva tensionat sub fermoarul blugilor lui strâmți. Acum mi-e jenă să recunosc, dar asta mi-a venit în minte. Avea aproape cu treizeci de ani mai puțin decât ea. Nu credeam că Lotte se culcase cu el – gândul ăsta era pur și simplu prea departe de legile care guvernau micul nostru univers. Dar chiar dacă nu-i acceptase avansurile, nici nu-l respinsese – ea le încurajase sau îl încurajase pe el, o anumită intimitate îi fusese permisă, iar eu mi-am dat seama – sau mai bine zis am crezut că-mi dau seama – că tânărul ăsta în

jachetă de piele, care se așezase comod la biroul meu, mă făcuse de râs cu nerușinare.

Știam că, în acel moment, orice i-aș fi spus lui Lotte ar fi înfuriat-o – ideea că eram suspicios și că o urmărisem i s-ar fi părut o violare inacceptabilă a libertății ei. Ce drept aveam eu? Vezi tu, eu aveam mâinile legate. Și totuși eram sigur că se petrecea ceva fără ca eu să știu, chiar dacă nu era decât dorința.

M-am apucat să concep un plan, un plan care ar putea părea lipsit de intuiție, dar care la vremea aceea avea sens. Voiam să plec pentru patru zile, să-i las singuri, așa, ca un test. Să mă îndepărtez, eu, obstacolul agasant dintre ei, și să-i dau ocazia lui Lotte să mă înșele cu tânărul ăsta fudul îmbrăcat în piele și în blugii lui strâmți, cu versurile sale din Neruda, pe care fără doar și poate că le recita cu respirația tăiată la câțiva centimetri de fața ei. Acum, când scriu aceste rânduri, mulți ani mai târziu, în lunga umbră a tragicului destin al băiatului, sună ridicol, dar pe atunci mi se părea real. În disperarea mea și rănit în orgoliu, voiam sau credeam că vreau s-o forțez să facă ceea ce eram convins că își dorea, să-și pună în aplicare dorința, în loc s-o simtă pe ascuns, iar apoi să ne livreze amândurora consecințele îngrozitoare care aveau să urmeze. Deși adevărul e că nu căutam decât o dovadă că mă dorea doar pe mine. Nu mă întreba de ce anume aș fi avut nevoie ca să-mi dovedesc vreuna dintre alternative. Când o să mă întorc, mi-am spus eu în sinea mea, totul o să fie clar.

Am anunțat-o pe Lotte că o să plec la un congres la Frankfurt. Ea a încuviințat din cap, iar pe chipul ei nu s-a citit nimic, deși mai târziu, stând întins în camera mizerabilă de hotel, în timp ce nimic nu se întâmpla, ba chiar lucrurile se înrăutățeau, am avut impresia că zărisem o mică scânteie în ochii ei. O dată sau de două ori pe an mă duceam la congrese de literatură engleză romantică, care se țineau prin Europa, scurte întruniri la care participanții se simțeau probabil cam la fel ca evreii care coborau din avion în Israel: ușurarea că în sfârșit sunt înconjurați de oameni de aceeași teapă – ușurare și groază. Lotte rareori mă însoțea în aceste călătorii, prefera să nu-și întrerupă munca, iar din acest motiv întotdeauna refuzam invitațiile la congresele din alte continente: în Sydney, Tokyo sau Johanesburg, unde experți băștinași în Wordsworth sau Coleridge erau foarte doritori să-și găzduiască prietenii și colegii. Da, refuzam aceste invitații pentru că m-ar fi ținut departe de Lotte prea multă vreme.

Nu-mi aduc aminte de ce am ales tocmai Frankfurtul. Poate că avusese loc de curând vreun congres sau era programat într-un viitor apropiat, așa încât, dacă vreun coleg de-al meu s-ar fi întâlnit cu Lotte și s-ar fi discutat despre congresul din Frankfurt, nimeni n-ar fi bănuit nimic. Sau poate, fiindcă nu mă pricepeam să mint, alesesem Frankfurtul pentru că numele era atât de impresionant și, în același

timp, era un oraș suficient de neinteresant pentru a nu trezi suspiciuni, ca Parisul sau Milano, deși ideea ca Lotte să fie suspicioasă era, oricum, absurdă. Așa că poate l-am ales fiindcă știam că Lotte nu s-ar fi întors niciodată, în nicio circumstanță, în Germania, și am vrut să fiu sigur că n-o să mă însoțească.

În dimineața plecării mele m-am trezit foarte devreme, m-am îmbrăcat cu costumul pe care îl purtam întotdeauna când zburam cu avionul și mi-am băut cafeaua, în timp ce Lotte încă dormea. Apoi am aruncat o ultimă privire prin casă, de parcă o vedeam pentru ultima oară: podelele cu dușumeaua cu stinghii late, netezite de uzură, fotoliul galben-deschis în care citea Lotte, cu petele de ceai de pe brațul stâng, rafturile burdușite, cu modelul nesfârșit și variat al cotoarelor de cărți, ușile din sticlă, care dădeau în grădină, copacii scheletici sub promoroacă. Le-am văzut pe toate și m-am simțit de parcă o săgeată s-ar fi înfipt în mine, nu în inima mea, ci în burtă. Apoi am închis ușa și m-am urcat în taxiul care mă aștepta lângă trotuar.

Aproape imediat după ce am ajuns în Frankfurt mi-am regretat alegerea. Zborul a fost plin de turbulențe și, în timpul aterizării zgâlțâite, prin furtună, o tăcere de rău augur s-a așternut peste cei câțiva pasageri zgribuliți sub paltoanele lor, ori poate că părea de rău augur pe fundalul gemetelor stridente ale unei indience într-un sari violet, care ținea la sânul ei un copilaș înfricoșat. De lângă banda pe care veneau bagajele se zărea cerul întunecat și încremenit. Am luat trenul până la stația centrală și de acolo m-am dus pe jos la hotelul unde îmi rezervasem o cameră, pe o străduță care ducea în Theaterplatz, hotel care s-a dovedit a fi mohorât și impersonal, a cărui unică încercare de a-și înveseli oaspeții erau tendele cu dungi roșii de deasupra ferestrelor restaurantului și recepției, tentativă făcută evident demult, cu o intenție abandonată sau uitată, căci tendele erau decolorate și murdare de găinaț. Un băiat de serviciu, plictisit și plin de coșuri, m-a condus până în cameră și mi-a dat o cheie prinsă de un breloc mare, prea greu și voluminos, obligând în acest fel clienții acelei clădiri jalnice să lase cheile la recepție ori de câte ori părăseau hotelul. După ce a pornit căldura și a dat la o parte draperiile, dezvelind imaginea clădirii din beton de pe cealaltă parte a străzii, băiatul de serviciu a mai zăbovit o vreme și chiar a deschis minibarul pentru a se asigura că era plin cu combinația potrivită de sticle și cutii minuscule, până când mi-am amintit să-i dau un bacșiș, iar el mi-a urat să am o dimineață bună și a plecat.

De îndată ce ușa s-a închis în urma lui, m-a copleșit un sentiment de singurătate, o singurătate cavernoasă, pe care n-o mai simțisem de mulți ani, probabil din studenție. Ca să mă liniștesc mi-am despachetat cele câteva lucruri pe care le aveam în valiză. La fundul ei

era jurnalul negru al lui Daniel. L-am scos și m-am așezat pe pat. Până atunci doar îl răsfoisem, fără a încerca să descifrez frazele în spaniolă, scrise cu literele alea minuscule, dar acum, fiindcă n-aveam nimic de făcut, m-am străduit să le deslușesc. Din câte-mi dădeam seama, părea să fie o relatare plictisitoare a vieții lui: ce mâncase, ce cărți citise, cu cine se întâlnise și așa mai departe, o listă lungă, fără nicio urmă de reflexivitate, ale acestor activități, un protest banal împotriva uitării, la fel de ineficient ca oricare altul. Firește că am căutat numele lui Lotte. L-am găsit de șase ori: în data când se suna pentru prima oară la ușă, apoi încă de cinci ori, întotdeauna în zilele când eram eu la Oxford. Am început să transpir, o transpirație rece, căci camera încă nu se încălzise, și mi-am deschis o sticlă cu Johnnie Walker. Apoi am pornit televizorul și, peste puțin timp, am adormit. În visele mele apăreau Lotte în patru labe și chilianul care i-o trăgea pe la spate. Când m-am trezit după numai o jumătate de oră, mi s-a părut că se scursese mult mai mult timp. M-am spălat pe față și am coborât la parter, am abandonat cheia în mâinile recepționerului ocupat să numere teancuri de mărci germane și am ieșit pe strada cenușie, unde tocmai începuse să plouă. La câteva cvartale de hotel am trecut pe lângă o femeie care se sprijinea de interfonul unei clădiri de apartamente vopsite în bej și plângea. M-am gândit să mă opresc și s-o întreb ce pățise, poate chiar s-o invit să bem ceva. Am încetinit îndreptându-mă spre ea și am ajuns suficient de aproape încât să remarc că avea ciorapii rupți, dar până la urmă un asemenea gest nu-mi stătea deloc în fire, nu se potrivea deloc cu cel care fusesem toată viața, fie că-mi plăcea, fie că nu, așa încât am continuat să merg.

Zilele acelea din Frankfurt s-au scurs cu o încetineală chinuitoare, aidoma prăbușirii unui lucru lipsit de viață în străfundurile oceanului, din ce în ce mai întunecat, din ce în ce mai rece, din ce în ce mai mică speranța. Mi-am petrecut timpul plimbându-mă încoace și-ncolo pe malurile râului Mâine, pentru că, din câte-mi dădeam seama, tot orașul era cenușiu, urât și plin de oameni nefericiți, și n-avea niciun rost să mă îndepărtez de acele maluri, pe care francii puseseră pentru prima oară piciorul, cu lăncile lor, și pentru că, din tot orașul, doar copacii de lângă râu, mari și frumoși, reușeau să mă liniștească cât de cât. Dacă nu eram lângă ei, îmi imaginam că aș putea păți tot ce poate fi mai rău. Stând întins în camera mea de hotel, prea agitat ca să citesc, cu brelocul imens care atârna din gaura cheii, îl vedeam pe Varsky, la bustul gol, cum merge țanțoș prin bucătărie sau caută prin dulapul meu o cămașă curată, aruncându-le pe podea pe cele care nu-i plăceau sau strecurându-se în patul pe care îl împărțisem cu ea vreme de douăzeci de ani, lângă trupul ei gol. Când nu mai puteam să suport mă forțam să ies iarăși pe străzile mohorâte și cenușii.

În a treia zi a început să plouă, iar eu m-am refugiat într-un

restaurant, de fapt o cantină populată de zombi, sau așa mi se părea mie sub lumina aia obscură. Pe când ședeam acolo, plângându-mi de milă în fața unei farfurii cu paste unsuroase, pe care nu le puteam mânca, brusc mi-am dat seama de un lucru. Pentru prima oară mi-a trecut prin cap că poate o înțelesesem greșit pe Lotte. Adică o înțelesesem complet și groaznic de greșit. De atâția ani crezusem că avea nevoie de ordine, rutină, o viață pe care nimic ieșit din comun să n-o întrerupă, și poate că lucrurile stăteau exact pe dos. Poate că în tot acest timp își dorise nespus de mult să apară ceva care să fărâmițeze toată ordinea aceea, menținută cu atâta grijă, un tren care să intre prin peretele dormitorului sau un pian care să se prăbușească din senin, și că, cu cât mă străduiam mai mult s-o protejez de surprize, cu atât mai sufocată se simțea, cu atât mai violentă devenea dorința ei, până când ajunsese să fie insuportabilă.

Părea posibil. Sau cel puțin, în cantina aia ca un purgatoriu, nu imposibil, ci la fel de probabil ca orice scenariu, cel în care crezusem dintotdeauna, mândrindu-mă cu cât de bine îmi înțelegeam soția. Brusc mi-a venit să plâng. Din frustrare, din cauza extenuării și din disperarea de a ajunge până la miez, miezul care mereu se muta, al femeii pe care o iubeam. Ședeam la masă cu privirea pironită asupra mâncării uleioase și așteptam să mă podidească lacrimile, chiar mi le doream, ca să mă pot descotorosi de ceva, căci, după cum stăteau lucrurile, mă simțeam atât de apăsat și de obosit, încât nu-mi dădeam seama cum m-aș fi putut urni de acolo. Dar ele n-au venit, așa că am continuat să stau acolo ore întregi, urmărind cum ploaia necontenită se prelinge pe geam, gândindu-mă la viața noastră împreună, a lui Lotte cu mine, cum totul fusese conceput pentru a sugera permanența, scaunul de lângă perete care era acolo când ne culcam și tot acolo când ne trezeam, micile obiceiuri repetate din ziua precedentă și prognozate pentru ziua următoare, deși de fapt totul era doar o iluzie, tot așa cum și materia solidă e o iluzie sau la fel cum trupurile noastre sunt o iluzie, pretinzând că formează un întreg, când de fapt sunt milioane de milioane de atomi care vin și pleacă, unii sosesc, pe când alții ne părăsesc pentru totdeauna, de parcă fiecare dintre noi n-am fi decât o gară imensă sau nici măcar atât, căci într-o gară pietrele, șinele și acoperișul din sticlă rămân nemișcate, în timp ce toate celelalte trec cu viteză prin ea, nu, mai rău decât atât, mai degrabă ca un câmp pustiu uriaș, unde în fiecare zi se înalță și apoi se dărâmă din temelii câte un circ, dar niciodată același, așa încât ce speranță am putea avea să ne înțelegem vreodată pe noi înșine, darămite pe ceilalți?

Până la urmă chelnerița a venit la mine. Nu observasem nici că se golise cantina și nici că ospătarii curățaseră mesele și puseseră pe ele fețe albe de masă, pregătindu-le pentru cină, când probabil localul

devenea respectabil. Tura de prânz se termină la patru, a spus ea. Închidem până începe cina, la șase. Nu mai purta uniforma ei negru cu alb, se schimbase în haine obișnuite, o fustă scurtă albastră și un pulover galben. Mi-am cerut scuze, am plătit consumația, plus un bacșiș mare, apoi m-am ridicat în picioare. Probabil că ospătărița, care nu avea mai mult de douăzeci de ani, a văzut atunci pe chipul meu o grimasă, grimasa unui om care duce în cârcă o povară uriașă, căci m-a întrebat dacă am mult de mers. Mă duc la Theaterplatz. A spus că merge și ea în aceeași direcție și, spre mirarea mea, m-a rugat s-o aștept până își ia poșeta. N-am umbrelă, mi-a explicat, și a arătat spre a mea. Cât timp am așteptat-o, am fost nevoit să-mi revizuiesc opinia despre cantină, unde acum pe fiecare masă erau lumânări, pe care un ospătar le așezase una câte una, și unde, trebuia să recunosc, când fata s-a întors zâmbind, erau angajate chelnerițe atât de drăguțe și de prietenoase.

Ne-am înghesuit sub umbrelă și am ieșit în furtună. Faptul că eram atât de aproape de ea m-a binedispus imediat. Am mers pe jos doar zece minute și am discutat mai mult despre cursurile ei la școala de arte și despre mama ei, care se internase în spital din cauza unui chist. Probabil că oamenii care treceau pe lângă noi credeau că suntem tată și fiică. Când am ajuns la Theaterplatz, i-am spus să ia umbrela. A încercat să refuze, dar eu am insistat. Pot să-ți pun o întrebare personală? a întrebat ea când eram pe punctul de a ne despărți. Bine, am spus eu. La ce te-ai gândit atâta timp în restaurant? Aveai o expresie foarte amărâtă pe față și, chiar când mă gândeam că nu poate fi și mai amărâtă decât atât, a devenit întocmai. La gări, am spus eu. La gări și circuri, apoi am atins obrazul fetei, foarte ușor, așa cum credeam că ar face tatăl ei, tatăl pe care ar fi trebuit să-l aibă dacă lumea ar fi fost dreaptă, pe urmă m-am întors la hotel, unde mi-am făcut bagajul, am plătit la recepție și m-am urcat în următorul avion spre Londra.

Era târziu când taxiul a oprit în fața casei noastre din Highgate, dar peisajul m-a umplut de bucurie – conturul ei familiar, care se profila pe cer, razele luminilor de pe stradă, care se strecurau printre frunze, luminile care ardeau galbene în spatele ferestrelor, galbene, așa cum par când le privești de afară, galbene ca în ferestrele din tabloul ăla de Magritte. Acolo, pe loc, m-am decis să-i iert orice lui Lotte. Atâta vreme cât viața continua să se scurgă ca și până atunci. Atâta timp cât scaunul care era acolo când ne culcam era tot acolo și dimineață, nu-mi păsa ce se întâmpla cu el când dormeam unul lângă celălalt, nu-mi păsa dacă era același scaun sau erau o mie de scaune diferite, sau dacă, în timpul nopții lungi, înceta să mai existe – atâta vreme cât atunci când mă așezam pe el să-mi pun pantofii, așa cum făceam în fiecare dimineață, nu se prăbușea. Nu aveam nevoie să știu totul.

Voiam să știu doar că viața noastră o să continue împreună, așa cum se întâmplase mereu. Cu mâini tremurânde, am plătit taxiul și m-am scotocit după chei.

Am strigat numele lui Lotte. O tăcere, apoi i-am auzit pașii pe scară. Era singură. De îndată ce i-am văzut expresia de pe chip, am înțeles că băiatul plecase pentru totdeauna. Nu știu cum mi-am dat seama, dar așa s-a întâmplat. Între noi a avut loc un schimb, dar fără cuvinte. Ne-am îmbrățișat. Când m-a întrebat cum a fost congresul și de ce am venit cu o zi mai devreme, i-am spus că a fost bine, nimic interesant și că mi-a fost dor de ea. Am pregătit împreună o cină târzie și, pe când o mâncam, am studiat chipul și vocea lui Lotte pentru a găsi vreun semn al despărțirii de Varsky, dar drumul mi-era blocat: în zilele care au urmat, Lotte a fost supărată, dusă pe gânduri, iar eu am lăsat-o în pace, așa cum făcusem mereu.

Au trecut luni întregi până când mi-am dat seama că îi dăruise biroul. Am descoperit că i-l dăduse când am observat că lipsea o masă pe care o țineam în pivniță. Am întrebat-o dacă o văzuse, iar ea îmi spusese că o folosea pe post de birou. Dar ai un birou, am zis eu năuc. L-am dat, a spus ea. L-ai dat? am făcut eu, nevenindu-mi să cred. I l-am dat lui Daniel, a zis ea. Îi plăcea, așa că i l-am dat.

Da, Lotte era un mister pentru mine, dar un mister cu care pe undeva mă descurcam. Era singură cu părinții ei când SS-iștii au sunat la ușă în noaptea aia din octombrie 1938, și i-au dus lângă ceilalți evrei polonezi. Frații și surorile ei erau toți mai mari decât ea – o soră de-a ei studia dreptul în Varșovia, unul dintre frați era editorul unui ziar comunist din Paris, iar altul, profesor de muzică în Minsk. Timp de un an ea s-a agățat de părinții ei în vârstă și ei de ea, în compartimentul sigilat al acelui coșmar care se mișca cu o viteză mare. Când a primit viza de însoțitoare, probabil că a considerat-o un miracol. Firește că ar fi fost inimaginabil să n-o accepte și să nu plece. Dar probabil că la fel de inimaginabil a fost să-și părăsească părinții. Nu cred că Lotte s-a iertat vreodată pentru asta. Întotdeauna am crezut că a fost singurul regret al vieții ei, dar un regret de asemenea proporții, încât nu reușea să se descurce cu el. Își ițea capul în cele mai ciudate locuri. De pildă, am avut impresia că ceea ce o deranjase cel mai mult pe Lotte când femeia fusese lovită de autobuz pe strada St. Giles a fost modul în care reacționase ea atunci. Văzuse cum s-a întâmplat totul – când femeia a coborât de pe trotuar, scrâșnetul frânelor, pocnetul îngrozitor și inanimat – și, pe când mulțimea se aduna în jurul femeii întinse pe jos, ea s-a răsucit și și-a continuat drumul. N-a pomenit despre asta până în noaptea aia, când citeam amândoi. Mi-a povestit și, firește, eu am întrebat ce ar fi întrebat oricine – dacă femeia pățise ceva. O anumită expresie a apărut pe chipul lui Lotte, o expresie pe care o văzusem de multe ori până atunci

și despre care pot spune că era un soi de încremenire, de parcă tot ce exista de obicei la suprafață se retrăgea în adâncuri. A mai trecut o secundă. Am simțit ceea ce simte cineva uneori la o persoană apropiată, când distanța care tot timpul fusese împăturită, aidoma unei jucării chinezești din hârtie, se desfășoară brusc între cei doi. Pe urmă Lotte a ridicat din umeri, rupând vraja, și a spus că nu știe. N-a mai vorbit deloc despre asta, dar a doua zi am văzut-o cum cercetează cu privirea ziarul, căutând, eram sigur de asta, vreun reportaj despre accident. Vezi tu, ea plecase de acolo. Plecase fără a aștepta să afle ce se întâmplase.

Credeam că toată viața ei se învârtea în jurul părinților săi. Când mi-a spus ce se întâmplase cu autobuzul, ea vorbea despre părinții ei, iar când se trezea plângând, tot despre părinții ei era vorba, ca și atunci când se înfuria și devenea glacială cu mine, și atunci, credeam eu, tot cu părinții ei avea într-un fel legătură. Pierderea ei fusese extremă, așa încât părea că nu-i nevoie să mai caut și altceva. Deci cum aș fi putut să știu că în vârtejul ăsta se rătăcise și un copil?

Probabil că n-aș fi aflat niciodată despre el dacă nu s-ar fi petrecut un lucru ciudat spre sfârșitul vieții lui Lotte. Pe atunci deja Alzheimerul ei ajunsese într-un stadiu avansat. La început încercase s-o ascundă. Îi aminteam de ceva ce făcuserăm împreună – un restaurant de pe malul mării, unde mâncaserăm cu mai mulți ani înainte în Bournemouth sau de excursia cu barca pe care o făcuserăm în Corsica, când i-a zburat pălăria de pe cap și a plutit pe coama valurilor până pe coasta Africii, sau mai bine zis așa ne-am imaginat noi mai târziu, când stăteam întinși în pat, dezbrăcați, fericiți și arși de soare. Îi vorbeam despre una dintre amintirile astea, iar ea spunea: Bineînțeles, bineînțeles, dar îmi dădeam seama din privirea ei că în spatele acestor cuvinte nu se află decât un abis, aidoma iazului cu apă neagră în care dispărea în fiecare dimineață, indiferent cum era vremea. Apoi urma o perioadă când era speriată, conștientă de cât de multe amintiri pierdea în fiecare zi, poate chiar în fiecare oră, asemenea unei persoane care sângerează până când moare, o hemoragie a uitării absolute. Când mergeam la plimbare, ea mă înșfăca de mână, de parcă în orice moment strada ar fi putut să se prăbușească, copacii și casele, întreaga Anglie, aruncându-ne într-o prăpastie unde am fi căzut rostogolindu-ne, fără a putea să ne recăpătăm echilibrul. Și apoi chiar și acea perioadă a trecut, iar ea nu-și mai amintea destul încât să-i fie teamă, presupun că nu-și mai amintea ca lucrurile să fi stat și altfel, iar de atunci încolo a pornit singură la drum, foarte singură, într-o călătorie pe care a făcut-o pentru a se întoarce pe țărmul copilăriei ei. Conversația, dacă i se mai putea spune așa, i se dezintegrase, lăsând în urma-i doar molozul din care pe vremuri se construise o clădire frumoasă.

Pe atunci începuse să hoinărească pe străzi. Mă întorceam de la cumpărături și găseam ușa de la intrare deschisă și casa pustie. Prima oară când s-a întâmplat, m-am suit în mașină și am condus pe străzi vreme de cincisprezece minute, din ce în ce mai îngrijorat, până când am găsit-o la vreun kilometru de casă, pe Hampstead Lane, șezând într-o stație de autobuz fără jachetă pe ea, deși era iarnă. Când m-a văzut, n-a făcut niciun gest să se ridice în picioare. Lotte, am spus eu, aplecându-mă către ea, sau poate am zis: Dragă. Unde voiai să te duci? În vizită la un prieten, a spus ea, încrucișându-și gleznele și apoi depărtându-le. Ce prieten? am întrebat-o eu.

A devenit imposibil s-o las singură. Nu pleca întotdeauna, dar mă speriasem de destule ori, așa încât am angajat o infirmieră care să stea cu ea trei după-amiezi pe săptămână pentru ca eu să mă pot duce să mă ocup de diverse lucruri. Prima infirmieră pe care am găsit-o s-a dovedit a fi un coșmar. La început mi se păruse foarte competentă, căci venise cu o listă lungă de recomandări, dar foarte repede am descoperit că era neglijentă și iresponsabilă, făcea meseria asta doar pentru bani. Într-o după-amiază am venit acasă, iar ea stătea lângă ușă, tulburată. Unde e Lotte? am întrebat-o eu. Își frământa mâinile. Ce se întâmplă? am zis eu, trecând pe lângă ea în holul unde intraserăm împreună pentru prima oară cu atât de mulți ani în urmă, când încă mai aparținea olăresei în scaunul cu rotile și deasupra încă mai erau stricăciunile pricinuite de râul deviat, un râu, recunosc, pe care, din când în când, trezindu-mă în totul nopții, încă mai aveam impresia că-l aud cum curge pe undeva prin pereți. Dar holul era pustiu, la fel ca bucătăria și camera de zi. Unde e soția mea? am întrebat eu sau poate că am urlat, deși nu-mi stă în fire să țip. E bine, m-a asigurat infirmiera asta, Alexandra sau Alexa, nu-mi pot aduce aminte. A sunat o femeie foarte cumsecade, o judecătoare, dacă nu mă-nșel. Chiar acum o aduce acasă pe Lotte. Nu înțeleg, am urlat eu, căci cu siguranță deja mă înfuriasem și începusem să țip, cum a plecat când tu stăteai lângă ea? De fapt, a zis infirmiera, nu stăteam chiar lângă ea. Se uita la televizor și era o emisiune care mie nu-mi prea place, așa că m-am hotărât să aștept în altă cameră până când se termină. Iar după emisiunea aia, ea s-a uitat la alta de același gen, așa că mi-am sunat o prietenă și am stat la taclale o vreme, iar pe urmă, când ea a decis să se uite la a *treia* emisiune, una din alea cu adevărat îngrozitoare, unde pun șerpii să devoreze animale neajutorate, șerpi și crocodili, cred, deși a treia cred că era despre peștii piranha, ei bine, după aia m-am dus la ea să văd dacă vrea ceva, dar deja plecase. Din fericire au sunat de la tribunal după câteva minute și mi-au spus că doamna Berg e la ei și că e bine.

Eu eram deja atât de mânios, încât abia mai puteam să vorbesc. La tribunal? am urlat eu. LA TRIBUNAL? Dacă o mașină n-ar fi oprit în

fața casei exact în acea clipă, cred că m-aș fi repezit la ea. Șoferul, o femeie care se apropia de șaizeci de ani, a coborât din mașină, apoi s-a dus să-i deschidă portiera lui Lotte. A condus-o răbdătoare pe poteca demult curățată de tufișuri, pe marginile căreia plantasem stânjenei și zambile violet, căci movul era culoarea preferată a lui Lotte. În sfârșit am ajuns acasă, doamnă Berg, a spus femeia, ținând-o de braț în timp ce mergea, de parcă Lotte ar fi fost propria-i mamă. În sfârșit acasă, a repetat Lotte și a zâmbit. Bună, Arthur, a spus ea, netezindu-și pantalonii, a trecut pe lângă mine și a intrat în casă.

Pe urmă femeia, care chiar era judecătoare, mi-a spus următoarea poveste: pe la ora trei ea a ieșit pe coridor să discute cu un coleg, iar când s-a întors, Lotte era acolo, șezând cu poșeta în poală, uitându-se în gol, de parcă ar fi stat într-o mașină, iar în fața ei se întindeau peisaje neștiute, sau de parcă ar fi fost într-un film unde ar fi mers cu o mașină, deși în realitate stătea complet nemișcată. Pot să vă ajut cu ceva? a întrebat judecătoarea, deși de obicei era anunțată prin telefon când venea cineva la ea și, din câte știa, nici n-avea programată vreo întâlnire. Mai târziu i s-a părut un mister cum reușise Lotte să treacă pe lângă paznic și pe lângă secretara ei. Lotte s-a răsucit încet ca să se uite la ea. Am venit să raportez o crimă, a zis ea. Bine, a spus judecătoarea, așezându-se în fața lui Lotte, fiindcă cealaltă opțiune a ei ar fi fost să-i ceară să plece și n-o lăsa inima să facă așa ceva. Ce crimă? a întrebat ea. Mi-am părăsit copilul, a anunțat Lotte. Copilul dumneavoastră? a întrebat ea, și în acel moment a început să-și dea seama că Lotte, care pe atunci avea șaptezeci și cinci de ani, era poate dezorientată sau nu era în toate mințile. Pe 20 iulie, 1948, la cinci săptămâni după ce s-a născut, a spus ea. Cui l-ați dat? a întrebat judecătoarea. A fost adoptat de un cuplu din Liverpool, a spus Lotte. În acest caz nimeni n-a comis nicio crimă, doamnă, a zis judecătoarea.

În acea clipă Lotte a amuțit. Mai întâi a devenit tăcută, apoi confuză. Confuză și apoi înfricoșată. Pe urmă s-a ridicat brusc în picioare și a rugat-o s-o ducă acasă. S-a ridicat în picioare și n-a știut unde să se ducă, de parcă ar fi uitat chiar și unde se afla ușa, de parcă și ieșirea ar fi dispărut odată cu restul lucrurilor. Când judecătoarea i-a cerut adresa, ea i-a dat numele unei străzi din Germania. Dinspre coridor s-a auzit sunetul scos de un ciocănel, iar Lotte a tresărit. Până la urmă a fost de acord ca judecătoarea să caute la ea în geantă adresa și numărul de telefon. Judecătoarea a sunat acasă și a vorbit cu infirmiera, apoi i-a spus secretarei că se va întoarce repede. Pe când părăseau clădirea, Lotte a ridicat privirea spre judecătoare, de parcă atunci ar fi văzut-o pentru prima oară.

Capul mi-a fost invadat de o răceală, un soi de amorțeală acută, de parcă gheața mi s-ar fi strecurat pe șira spinării și ar fi început să-mi cuprindă creierul, pentru a-mi proteja aparatul senzorial de impactul

veștii pe care tocmai o primisem. Am izbutit să-i mulțumesc din suflet judecătoarei și, de îndată ce s-a urcat în mașină și a plecat, eu am intrat în casă și am concediat-o pe infirmieră, care a plecat înjurând. Am găsit-o pe Lotte în bucătărie mâncând biscuiți dintr-o cutie.

La început n-am făcut nimic. Încetul cu încetul, mintea a început să mi se dezghețe. Am ascultat sunetele pe care le scotea Lotte umblând prin casă, respirația, trosnetul oaselor, înghițitul, umezirea buzelor uscate și micul geamăt pe care-l lăsa să-i iasă pe gură. Când o ajutam să se dezbrace sau să se spele, așa cum trebuia să fac acum, mă uitam la trupul ei slab, pe care crezusem că-l cunoșteam centimetru cu centimetru, și mă întrebam cum a fost posibil să nu-mi dau niciodată seama că purtase un copil, îi simțeam mirosurile, mereu cele familiare și niciodată cele ale bătrâneții, și mă gândeam: În casa noastră locuiesc două specii diferite. Aici, în această casă trăiau două specii diferite, una pe pământ și cealaltă în apă, una care se ținea la suprafață și cealaltă care hălăduia în adâncuri, și totuși, în fiecare seară, printr-o scăpare a legilor fizicii, împărțeau același pat. O priveam pe Lotte cum își pieptăna părul alb, uitându-se în oglindă, și știam că în fiecare zi de acum până la sfârșitul vieților noastre o să ne înstrăinăm din ce în ce mai mult.

Cine fusese tatăl copilului? Cui îi dăduse Lotte bebelușul? Îl mai văzuse vreodată de atunci sau mai păstrase oare legătura cu copilul în vreun fel sau altul? Unde era acum? îmi răsuceam pe toate părțile în minte aceste întrebări, întrebări pe care încă îmi venea greu să cred că mi le puneam, de parcă m-aș fi întrebat de ce e cerul verde sau de ce curge un râu prin pereții casei noastre. Lotte și cu mine nu discutaserăm niciodată despre iubiții pe care îi avuseserăm înainte de a ne cunoaște, eu din respect pentru ea, iar ea pentru că asta făcea ea cu trecutul ei: îl acoperea cu o tăcere deplină. Firește, eram conștient de faptul că mai avusese și alți iubiți. De pildă, știam că biroul fusese un cadou pe care i-l dăduse unul dintre ei. Poate că el fusese singurul, deși nu prea credeam una ca asta. Ea avea douăzeci și opt de ani când ne-am cunoscut. Dar acum mi-am dat seama că probabil el fusese tatăl copilului. Cum altfel s-ar fi putut explica straniul ei atașament față de birou, faptul că acceptase să trăiască lângă monstruozitatea aia, și nu numai să trăiască alături de el, ci să și muncească zi de zi în poala bestiei – ce altceva decât vinovăție și aproape sigur regrete? N-a trecut mult timp și mintea mea a ajuns inevitabil la stafia lui Daniel Varsky. Dacă era adevărat ce îi spusese judecătoarei, atunci el avea cam aceeași vârstă cu copilul ei. Nu mi-am imaginat niciodată că era chiar acel copil – asta ar fi fost absolut imposibil. N-aș fi putut spune exact cum ar fi reacționat dacă copilul ei, acum adult, ar fi intrat pe ușă, dar știam că nu așa ca atunci când dăduse pentru prima oară cu ochii de

Daniel. Și totuși, brusc am înțeles ce o atrăsese la el și dintr-odată toate lucrurile au devenit mai clare sau cel puțin așa mi s-a părut preț de o clipă, înainte ca totul să se fărâme în și mai multe necunoscute și întrebări.

Probabil că trecuseră vreo patru ani din ziua când Daniel Varsky sunase pentru prima oară la ușa noastră, când Lotte m-a luat din stația Paddington într-o seară, o seară din iarna anului 1974 și, de îndată ce m-am suit în mașină, mi-am dat seama că plânsese, îngrijorat, am întrebat-o ce pățise. O vreme n-a spus nimic. Am mers cu mașina în tăcere pe Westway și prin St. John's Wood, de-a lungul marginii întunecate a parcului Regent, unde din când în când farurile luminau strălucirea fantomatică a vreunui om care alerga. Îți amintești de băiatul ăla din Chile, care a venit în vizită acum câțiva ani? Daniel Varsky? am întrebat eu. Bineînțeles. În clipa aia n-aveam nicio idee despre ceea ce tocmai era pe cale să-mi spună. Mai multe lucruri mi-au trecut prin minte, dar niciunul dintre ele nu se asemăna nici pe departe cu ce urma ea să-mi spună. Acum vreo cinci luni a fost arestat de poliția secretă a lui Pinochet, a zis ea. Cei din familia lui n-au mai auzit nimic despre el de atunci încoace și au toate motivele să creadă că a fost ucis. Mai întâi torturat și apoi ucis, a spus ea și, pe când vocea îi aluneca peste ultimele cuvinte de coșmar, nu i s-a oprit în gât și nici nu i s-a contractat pentru a opri lacrimile, ci mai degrabă s-a dilatat, așa cum fac pupilele în întuneric, de parcă n-ar fi conținut un singur coșmar, ci multe altele.

Am întrebat-o pe Lotte cum a aflat, iar ea mi-a spus că își scria cu Daniel din când în când, iar într-o zi n-a mai primit nicio scrisoare de la el. La început n-a fost îngrijorată, căci deseori dura multă vreme până când ajungeau la el scrisorile ei, pentru că i le trimitea prin intermediul unui prieten. Și Daniel călătorea destul de mult, așa că avea o înțelegere cu un prieten care locuia în Santiago. I-a mai scris o dată și tot n-a primit niciun răspuns. În acel moment a devenit îngrijorată, căci știa cât de rău stăteau lucrurile în Chile. Așa că de data asta i-a scris direct acelui prieten și l-a întrebat dacă Daniel era bine. A trecut aproape o lună până când în sfârșit a sosit scrisoarea prietenului, din care aflase că Daniel dispăruse.

În seara aceea am încercat s-o consolez pe Lotte. Și totuși, chiar în timp ce încercam, mi-am dat seama că nu știam cum și că nu făceam altceva decât să jucăm un soi de pantomimă fără noimă în doi, căci nu puteam spera să știu sau să înțeleg ce însemnase băiatul pentru Lotte. Nu era treaba mea să știu, și totuși ea voia sau chiar avea nevoie de consolarea mea și, deși presupuneam că un om mai bun ca mine ar fi simțit altceva, nu puteam să-mi înăbuș o undă de resentiment. Doar un strop, nimic mai mult, dar, pe când o țineam în brațe în mașină, lângă casa noastră, totuși îl simțeam. În fond oare nu era un lucru

nedrept din partea ei că înălța ziduri și apoi mă ruga s-o consolez pentru ce se petrecea îndărătul lor? Nedrept și chiar egoist? Firește că n-am spus nimic. Ce aș fi putut să spun? Pe vremuri îmi promisesem mie însumi că o să-i iert totul. Tragedia violentă a băiatului plana deasupra noastră în beznă. Am ținut-o în brațe și am consolat-o.

La o săptămână sau zece zile după ce judecătoarea a adus-o acasă pe Lotte, în timp ce trăgea un pui de somn pe canapea, m-am dus la ea în birou. Trecuse un an și jumătate de când ea nu mai fusese acolo, iar pe biroul ei foile de hârtie rămăseseră exact așa cum le lăsase în ultima zi când încercase să se lupte cu propria-i minte, care o lăsa baltă, și pierduse pentru totdeauna războiul. Imaginea scrisului ei, pe acele pagini mototolite, m-a îndurerat profund. M-am așezat la biroul ei, la masa simplă din lemn pe care o folosea de când i-l dăduse pe celălalt lui Varsky, cu douăzeci și cinci de ani în urmă, și mi-am întins mâinile pe tăblie. Cele mai multe dintre cuvintele de pe prima foaie fuseseră tăiate cu o linie, nu mai rămăsese decât o propoziție pe ici pe colo. Ce am putut să descifrez era în general lipsit de sens și, totuși, din tăieturile alea frenetice și din literele tremurate, frustrarea lui Lotte se întrezărea limpede, era frustrarea cuiva care încearcă să transcrie un ecou ce se pierde. Privirea mi-a căzut pe un rând din josul paginii: *Bărbatul uimit stătea sub tavan: cine putea el să fie? Cine naiba ar fi putut să fie?* Pe neașteptate, m-au zguduit hohote de plâns, aidoma unui val care traversează un ocean neted și liniștit în rest, cu singura intenție de a mi se sparge în cap. M-a tras la fund.

După aceea m-am ridicat în picioare și m-am dus la dulapul unde își ținea Lotte actele și dosarele. Nu știu ce căutam, dar îmi închipuiam că mai devreme sau mai târziu o să găsesc ceva. Erau acolo scrisori vechi de la editorul ei, felicitări de la mine, manuscrise de povestiri nepublicate, cărți poștale de la oameni pe care-i cunoșteam și de la alții pe care nu-i cunoșteam. Am căutat o oră întreagă, dar n-am găsit nimic care să se refere la acel copil. N-am găsit nicio scrisoare de la Daniel Varsky. După aceea am coborât la parter, unde Lotte tocmai se trezise. Am ieșit amândoi să ne plimbăm, așa cum făceam în toate după-amiezile de când ieșiserăm la pensie. Am mers tocmai până la Parliament Hill, unde am urmărit cu privirea zmeiele duse de vânt și apoi ne-am întors acasă pentru cină.

În noaptea aceea, după ce Lotte a adormit, eu m-am dat jos tiptil din pat, mi-am făcut o ceașcă de ceai de mușețel, am răsfoit relaxat ziarul și apoi, de parcă abia atunci îmi dăduse prin cap, am urcat la mansardă. Am deschis alte dulapuri și alte dosare, iar când am terminat cu ele, alte dulapuri și alte dosare au apărut în locul celor pe care le citisem deja, unele cu semne pe ele, iar altele goale. Paginile păreau să zboare după cum aveau chef și să migreze pe podea, aidoma unei toamne din hârtie, alcătuite și puse în scenă de un copil plictisit.

Parcă mormanul de foi de hârtie, pe care Lotte le pusese la păstrare în dulăpiorul care părea mic, nu se mai termina, iar eu am început să-mi pierd speranța că o să găsesc vreodată ce căutam. Și în tot acest timp, pe când citeam fragmentele de scrisori, notițe și manuscrise, nu-mi puteam înăbuși sentimentul că o trădam pe Lotte într-un mod care i s-ar fi părut imposibil de iertat.

Trecuse binișor de ora trei când până la urmă am găsit, într-un final, dosarul din plastic, unde se aflau două documente. Primul era un formular de externare din maternitatea East End, cu data de 15 iunie 1948. Sub numele pacientului, cineva, o infirmieră sau o secretară, scrisese Lotte Berg. Adresa pe care o dăduse nu era a camerei de lângă Russell Square, ci altă stradă, de care nu auzisem, după care m-am uitat mai târziu și am descoperit că se afla în Stepney, aproape de spital. Sub asta scria că Lotte născuse un băiat pe 12 iunie, la 10:25 dimineața, și că el cântărise trei kilograme și două sute de grame. Al doilea era un plic sigilat. Lipiciul vechi și uscat a cedat repede când am încercat să-l deschid cu degetul. Înăuntru era o șuviță mică de păr fin și închis la culoare. Am luat-o și am ținut-o în palmă. Din motive pe care nu le pot explica, mi-a revenit în minte un smoc de păr prins într-o creangă pe care o găsisem în copilărie, pe când mă plimbam prin pădure. Nu știam de la care animal provenea, dar în capul meu am văzut o creatură maiestuoasă, mare cât un elan, dar plină de grație, croindu-și drum în tăcere prin pădure, o creatură fermecată, care nu se arăta niciodată oamenilor, dar care lăsase în urmă un semn special pentru mine. Am încercat să mă descotorosesc de imaginea aia veche, la care nu mă mai gândisem de mai mult de șaizeci de ani, și să mă concentrez mai mult pe faptul că țineam în mână părul copilului soției mele. Dar, indiferent cât m-am străduit, nu m-am putut gândi decât la acel animal frumos, care hoinărea cu pași muți prin pădure, un animal care nu vorbea, dar știa totul și contempla cu o mare tristețe și suferință ravagiile făcute de oameni în existența propriei specii și a tuturor celorlalte. La un moment dat chiar m-am întrebat dacă nu cumva oboseala mă făcea să am halucinații, dar apoi mi-am spus în sinea mea: Nu, asta se întâmplă când îmbătrânești, timpul te abandonează și toate amintirile tale ajung să fie involuntare.

Nu mai era nimic în plicul ăla. După o secundă, am pus șuvița de păr înăuntru și am sigilat plicul cu bandă adezivă. L-am pus înapoi în dosarul din plastic și l-am așezat pe fundul sertarului unde îl găsisem. Apoi am strâns toate hârtiile, le-am așezat în ordine cât de bine am putut, am închis sertarele biroului și am stins lumina. Soarele începea să răsară. M-am strecurat pe scară în jos și m-am dus în bucătărie să pun apă la fiert. În lumina palidă, mi s-a părut că văd ceva cum se mișcă sub azaleea de lângă ușa bucătăriei. Un arici, m-am gândit eu

încântat, deși nu aveam niciun motiv să cred asta. Ce se întâmplase cu aricii din Anglia? Acele creaturi prietenoase, pe care eram obișnuit să le văd peste tot în copilărie, deși chiar și pe atunci erau cel mai des moarte pe marginea șoselei. Cine omorâse toți aricii? m-am gândit eu, pe când înmuiam pliculețul cu ceai în apa aburindă, și mi-am propus în sinea mea un lucru pe care aș fi putut să-l uit, adică să-i spun lui Lotte că pe vremuri puteai să-i vezi peste tot la țară, acele animale nocturne drăgălașe, ai căror ochi mari contrazic faptul că au o vedere foarte proastă. Vulpea știe multe lucruri, dar ariciul știe un singur lucru măreț, așa cum a spus Arhiloh, dar care anume? Minutele se scurgeau și am auzit-o cum mă striga din dormitor. Da, iubirea mea, am răspuns eu, contemplând încă grădina. Vin acum.

Minciuni spuse de copii

L-am întâlnit pe Yoav Weisz și m-am îndrăgostit de el în toamna anului 1998. Ne-am cunoscut la o petrecere de pe Abingdon Road, într-un loc în care nu mai fusesem până atunci și unde nici n-o să mai ajung vreodată. M-am îndrăgostit, tot un lucru nou pentru mine. De atunci au trecut zece ani și totuși acea împrejurare încă mai înseamnă ceva pentru mine, spre deosebire de multe altele. Ca și mine, Yoav studia la Oxford, dar locuia în Londra, în casa din Belsize Park, împreună cu sora lui, Leah. Ea studia pianul la Royal College of Music și deseori o auzeam cum cântă undeva prin casă. Uneori acordurile se opreau brusc și se așternea o tăcere lungă, întreruptă de scârțâitul scaunului din fața pianului sau de pași pe podea. Credeam că o să vină să mă salute, dar muzica pornea din nou de sub plăcile de lemn. Abia după ce m-am dus acolo de trei sau patru ori am cunoscut-o pe Leah, iar când s-a întâmplat asta, am fost surprinsă de cât de bine semăna cu fratele ei, doar că era mai poznașă și putea să plece brusc de lângă tine dacă întorceai puțin privirea.

Casa, o clădire mare și părăginită în stil victorian, prea mare pentru ei doi, era plină cu mobilă de o frumusețe sinistră, pe care tatăl lor, un faimos vânzător de antichități, o ținea acolo. O dată la câteva luni venea la Londra, iar apoi toată mobila părea că se aranjează altfel, ca prin farmec, conform gustului său impecabil. Anumite mese, scaune, lămpi sau băncuțe erau puse în cutii și luate de acolo, iar altele veneau să le ia locul. În felul ăsta camerele se schimbau mereu, preluând din aerul misterios și incoerent al caselor și apartamentelor ai căror proprietari muriseră, dăduseră faliment sau pur și simplu se hotărâseră să-și ia adio de la lucrurile printre care trăiseră ani de zile, lăsându-l pe George Weisz să-i scape de ele. Din când în când cumpărători potențiali veneau în casă pentru a vedea cu ochii lor diverse mobile, iar atunci Yoav și Leah erau nevoiți să strângă șosetele murdare, cărțile deschise, revistele mânjite și paharele goale care se adunaseră de la ultima vizită a menajerei. Dar cei mai mulți dintre clienții lui Weisz nu voiau să vadă ce cumpărau, ori datorită reputației internaționale a anticarului, ori fiindcă erau bogați, sau pentru că mobila pe care o cumpărau avea o valoare sentimentală care n-avea nimic de-a face cu felul cum arăta. Când nu era plecat la Paris, Viena, Berlin sau New York, tatăl lor locuia pe strada Ha'Oren în Ein Kerem, Ierusalim, în casa din piatră sufocată de plante cățărătoare pline de flori, unde Yoav și Leah locuiseră în copilărie și ale cărei obloane stăteau tot timpul închise pentru a nu lăsa să pătrundă lumina chinuitoare.

Casa unde am locuit împreună cu ei din noiembrie 1998 până în mai 1999 se afla la douăsprezece minute de mers pe jos din Maresfield

Gardens nr. 20, domiciliul doctorului Sigmund Freud din septembrie 1938, după ce fugise de Gestapo, până la sfârșitul lui septembrie 1939, când a murit după ce i-au fost administrate, la dorința lui, trei doze de morfină. Deseori când mă duceam la plimbare, mă trezeam că ajung acolo. Când Freud a fugit din Yiena, aproape toate lucrurile îi fuseseră împachetate și trimise la Londra, unde soția și fiica lui au reconstruit cu multă iubire și în cel mai mic detaliu cu putință, biroul pe care el fusese nevoit să-l părăsească, din Berggasse nr. 19. Pe vremea aceea nu știam nimic despre biroul lui Weisz din Ierusalim, așa încât simetria poetică a vecinătății casei lui de cea a lui Freud nu însemna nimic pentru mine. Poate că toți cei exilați încearcă să recreeze locul pe care l-au pierdut, din frica de a nu muri într-un loc străin. Și totuși, în iarna anului 1999, când zăboveam pe covorul oriental uzat din biroul doctorului, alinată de siguranța pe care mi-o inspira acel loc și de imaginea mulțimii de figurine și statuete ale lui, deseori mi se părea o ironie că Freud, care explicase mai mult decât oricine chinuitoarea povară a amintirilor, nu fusese în stare să se descurce cu vraja ei mistică mai bine decât noi, ceilalți. După ce a murit, Anna Freud a păstrat camera exact așa cum o lăsase tatăl ei, chiar și ochelarii pe care acesta și-i scosese de pe nas și îi pusese pe birou pentru ultima oară. De la ora douăsprezece la cinci, de miercuri până duminică, se poate vizita camera încremenită pentru totdeauna în secunda când bărbatul care ne-a adus cele mai trainice descoperiri despre cum te simți când ești om a încetat să mai existe. În broșura împărțită de un ghid în vârstă care stă pe un scaun lângă intrare, vizitatorul este îndemnat să facă un tur nu numai prin casa propriu-zisă, ci și prin acea casă metaforică, mintea.

Spun *casa unde am locuit împreună* cu ei, și nu *casa noastră*, pentru că, deși am trăit acolo șapte luni, ea nu mi-a aparținut în niciun fel și nici nu m-am considerat vreodată altceva decât un oaspete privilegiat. În afară de mine, mai era un singur musafir regulat, o menajeră romîncă pe nume Bogna, care se lupta cu haosul ce punea din ce în ce mai mult stăpânire pe casă, părând să-i amenințe pe cei doi rezidenți, aidoma unei furtuni care se profilează la orizont. După acea întâmplare n-a mai venit, ori pentru că nu s-a mai putut lupta cu mizeria, ori pentru că nimeni n-o plătea. Sau poate simțise că lucrurile o luaseră într-o direcție greșită și voia să scape de acolo cât încă se mai putea. Șchiopăta, cred că avea apă la genunchi, o ceașcă din Dunăre, care clipocea prin casă, în timp ce ea lovea cu mopul și cu ștergătorul de praf prin camere și scotea sunete înfundate, oftând de parcă își amintea mereu de vreo dezamăgire. Sub capot avea tot timpul genunchiul bandajat strâns și își decolora părul cu un amestec preparat de ea din substanțe chimice periculoase. Dacă te duceai destul de aproape de ea, simțeai miros de ceapă, amoniac și fân. Era o

femeie muncitoare, dar uneori se oprea din treabă, pentru a-mi povesti despre fiica ei din Constanța, o specialistă în horticultură, prost plătită de stat și pe care soțul ei o părăsise pentru o altă femeie. Vorbea de asemenea despre mama ei, care avea o mică parcelă de pământ, pe care nu voia s-o vândă, și care suferea de reumatism. Bogna le întreținea pe amândouă, trimițându-le în fiecare lună bani și haine de la Oxfam. Soțul ei murise cu cincisprezece ani în urmă de o boală rară a sângelui. Acum s-ar fi putut trata. Îmi spunea Isabella, adică nu pe numele meu real, Isabel sau Izzy, așa cum îmi spun cei mai mulți, iar eu nu m-am obosit niciodată s-o corectez. Nu știu de ce vorbea cu mine. Poate i se părea că-i sunt aliată sau măcar o persoană din exterior, căci nu făceam parte din familie. Nu că eu m-aș fi considerat așa, dar pe atunci Bogna știa mai multe decât mine.

După ce a plecat Bogna, casa s-a năruit. S-a prăbușit și s-a atacat pe ea însăși, de parcă ar fi protestat că o abandonase singura ei susținătoare. Teancuri de farfurii murdare zăceau în toate camerele, mâncarea rămânea în locurile unde fusese vărsată și se întărea, praful se îngroșa devenind o blană fină, cenușie în sălbăticia de sub mobile. Mucegaiul negru popula frigiderul, prin ferestrele deschise intra ploaia care otrăvea perdelele și făcea ca pervazurile să se scorojească și să putrezească. Când o vrabie a intrat în casă și n-a mai putut să iasă, lovindu-se cu aripile de tavan, eu am făcut o glumă pe seama ștergătorului de praf cu pene al Bognei. A fost întâmpinată cu o tăcere bosumflată, iar eu am înțeles că nu mai trebuia să pomenesc de Bogna, care avusese grijă de Yoav și de Leah vreme de trei ani. După călătoria lui Leah la New York, când s-a așternut acea tăcere îngrozitoare între tată și copiii lui, n-au mai ieșit deloc din casă. Atunci am rămas singura care le aducea ce aveau nevoie din oraș. Uneori, răzuind gălbenușul întărit de ou de pe tigaie, ca să pot pregăti micul dejun, mă gândeam la Bogna și speram ca într-o zi să se pensioneze și să trăiască într-o căsuță de pe malul Mării Negre, așa cum atât de mult își dorea. Două luni mai târziu, la sfârșitul lui mai, mama mea s-a îmbolnăvit, iar eu m-am întors acasă în New York și am rămas acolo aproape o lună. Îl sunam pe Yoav la câteva zile și pe urmă, dintr-odată, el și sora lui au încetat să mai răspundă la telefon. În unele seri lăsam telefonul să sune de treizeci sau de patruzeci de ori, în vreme ce simțeam cum stomacul mi-e prins ca într-o gheară. Când m-am întors la Londra, la începutul lui iulie, casa era cufundată în întuneric, iar încuietorile fuseseră schimbate. Mai întâi am crezut că Yoav și Leah îmi joacă o festă. Dar zilele se scurgeau, iar eu nu primeam nicio veste de la ei. Până la urmă n-am avut de ales și a trebuit să mă întorc acasă la New York, căci fusesem dată afară de la Oxford. Deși mă simțeam rănită și furioasă, totuși am făcut tot ce-am fost în stare ca să-i găsesc. Dar n-am izbutit. Singurul semn că încă

mai erau în viață a fost o cutie cu lucrurile mele, care a sosit la apartamentul părinților mei jumătate de an mai târziu, fără nicio adresă de retur.

Până la urmă am ajuns să accept logica ciudată a plecării lor, o logică în care fusesem inițiată în scurtul timp cât locuisem împreună cu ei. Erau prizonierii tatălui lor, încuiați între pereții propriei lor familii, iar până la urmă au sfârșit prin a nu mai putea aparține nimănui altcuiva. În toți acești ani nu m-am așteptat din partea lor decât la o tăcere neîntreruptă și n-am crezut niciodată că o să-i revăd – în tot ce făceau nu exista niciun compromis, nicio complicație care să ne fi fost indusă nouă, celorlalți, de indecizie, șovăială, regret. Dar, deși mi-am continuat viața și m-am mai îndrăgostit și de alții, niciodată n-am încetat să mă gândesc la Yoav sau să mă întreb unde se afla și ce ajunsese să fie.

Apoi, într-o zi de la sfârșitul verii anului 2005, la șase ani de la momentul dispariției, am primit o scrisoare de la Leah. Acolo scria că în iunie 1999, la o săptămână după ce-și sărbătorise împlinirea vârstei de șaptezeci de ani, tatăl lor se sinucisese în casa de pe strada Ha'Oren. Menajera îl găsise în birou a doua zi. Pe masa de lângă el se afla o scrisoare sigilată pentru copiii lui, un flacon gol de somnifere și o sticlă de scotch, o băutură de care Leah nu-l văzuse să se atingă vreodată în viața lui. Mai exista și o mică broșură a societății Hemlock. Nimic nu fusese lăsat la voia întâmplării. În cealaltă parte a camerei, pe altă masă, se găsea colecția de ceasuri de mână care-i aparținuseră tatălui lui Weisz și pe care el le păstrase în funcțiune, de când acesta fusese arestat la Budapesta, în anul 1944. Câtă vreme trăise, ceasurile îl însoțiseră pe Weisz în toate călătoriile lui, așa încât să le poată întoarce conform unui orar fix. *Când a venit menajera,* a scris Leah, *toate ceasurile se opriseră.*

Mesajul ei fusese așternut pe hârtie cu un scris mic și ordonat, în contrast cu conținutul lui dezlânat și aleatoriu. Nu părea să exprime vreo intenție de a mă regăsi, de parcă nu trecuseră decât câteva luni, nu șase ani de când ne văzuserăm ultima oară. După ce-mi dăduse vestea despre sinuciderea tatălui lor, mi-a mai scris destul de mult despre un tablou de pe un perete al biroului lui, camera în care el își curmase viața. Se aflase acolo de când se știa, scria Leah, și totuși era conștient că existase o vreme când nu fusese acolo, când tatăl ei îl căuta, așa cum căutase și cumpărase toate celelalte mobile din acea cameră, aceeași mobilă care se găsise în biroul din Budapesta al tatălui său, până în noaptea din 1944, când Gestapoul îi arestase părinții. Altcineva în locul lui le-ar fi considerat pierdute pentru totdeauna. Dar tatăl lor era un bărbat deosebit, acesta fusese motivul pentru care-și alesese această meserie și pentru care se afirmase în acest domeniu, devenind mai bun decât alții: spre deosebire de

oameni, obișnuia el să spună, lucrurile lipsite de viață nu dispar pur și simplu. Gestapoul a confiscat cele mai valoroase obiecte din apartament, destul de multe de fapt, căci familia lui Weisz din partea mamei fusese înstărită. Toate au fost încărcate – împreună cu mormane de bijuterii, diamante, bani, ceasuri, tablouri, covoare, argintărie, porțelanuri, mobilă, așternuturi, ceramică și chiar aparate de fotografiat sau colecții de timbre – în trenul de patruzeci și două de vagoane, „trenul de aur”, cu care SS-ul obișnuia să evacueze proprietățile evreilor, pe când armata sovietică înainta spre Ungaria. Vecinii furau tot ce rămânea în urma nemților. În anii de după război, când Weisz s-a întors la Budapesta, primul lucru pe care l-a făcut a fost să bată la ușa vecinilor și, pe când aceștia se albeau la față, să intre în apartamente, cu un mic grup de gangsteri plătiți, care înșfăcau mobila furată și o cărau de acolo în cârcă. Weisz căutase o fată care crescuse și se mutase în altă parte, luând cu ea măsuța de toaletă a mamei lui, și o găsise la periferia orașului. A intrat în casa ei în totul nopții, a băut din vinul ei, a lăsat paharul gol pe masă și a luat chiar el măsuța de toaletă, pe când femeia dormea buștean în altă cameră. Mai târziu în cariera lui, Weisz i-a plătit pe alții să facă lucrurile de genul ăsta. Însă se pare că întotdeauna recupera chiar el mobila familiei sale. Trenul de aur a fost oprit de trupele aliate lângă Werfen, în mai 1945. Cea mai mare parte a mărfii a fost trimisă într-un depozit militar din Salzburg, iar mai târziu a fost vândută prin magazinele armatei sau la licitații în New York. Lui Weisz i-a luat mult timp să găsească aceste obiecte, de cele mai multe ori ani întregi sau chiar decenii. A luat legătura cu toți, de la ofițerii americani superiori care supravegheaseră transportul bunurilor, până la muncitorii angajați la depozit care le căraseră. Cine știe ce le oferise în schimbul informațiilor de care avea nevoie.

Își făcuse un scop din a întreține personal relații cu toți negustorii de antichități importanți care vindeau mobilă europeană din secolele IX și XX. Studia cu mare atenție toate cataloagele licitațiilor, se împrietenise cu toți restauratorii de mobilă, știa tot ce venea la Londra, Paris, Amsterdam. Biblioteca Hoffmann a tatălui său a apărut într-un magazin de pe Herrengasse din Viena, în toamna anului 1975. A luat un zbor direct din Israel și a recunoscut biblioteca după zgârietura lungă de pe partea dreaptă. (Mai văzuse și alte biblioteci care, neavând acest semn fuseseră respinse de Weisz.) Suportul de dicționare al tatălui său aparținuse familiei unui bancher din Antwerp, iar apoi unui magazin de pe Rue Jacob din Paris, unde a sălășluit o vreme în vitrină, sub ochii unei pisici siameze mari albe. Leah își amintea cum soseau unele dintre aceste obiecte de mult pierdute în casa de pe strada Ha’Oren, evenimente sumbre și tensionate, care o îngroziseră atât de mult, încât pe vremea când era foarte mică, se

ascundea uneori în bucătărie când se deschideau cutiile, de teamă că din ele ar fi putut ieși chipurile înnegrite ale bunicilor ei morți.

Despre tablou, Leah a scris următoarele: *Avea culori atât de închise, încât trebuia să stai într-un anumit unghi ca să-ți dai seama că în el era un bărbat pe un cal. Ani de zile am trăit cu impresia că era Alexander Zaid. Tatălui meu niciodată nu i-a plăcut tabloul. Uneori am senzația că, dacă și-ar fi permis să trăiască așa cum voia el, ar fi ales o cameră goală, doar cu un pat și un scaun. Altcineva în locul lui ar fi lăsat tabloul alături de celelalte lucruri pierdute, dar nu și tata. Era copleșit de un simț al datoriei care-i dirija toată viața, iar mai târziu și pe ale noastre. Și-a petrecut ani întregi încercând să dea de urma tabloului și a plătit o sumă mare pentru a-i convinge pe proprietari să i-l vândă. În mesajul pe care l-a lăsat, a scris că tabloul se aflase pe un perete al biroului tatălui său. Aproape că m-am sufocat sau am urlat, atât de absurd mi s-a părut. Am impresia că am și râs. De parcă n-aș fi știut că biroul lui din Ierusalim era aranjat exact la fel cum fusese odată biroul bunicului meu din Budapesta, până în cele mai mici detalii! Chiar și catifeaua draperiilor grele sau creioanele din tava de fildeș! Patruzeci de ani a muncit tata ca să reconstituie camera pierdută, exact la fel cum arătase până în acea zi fatidică din 1944. De parcă, punând toate mobilele împreună, ar fi putut anula curgerea timpului și șterge regretul. Singurul lucru care lipsea din camera de lucru de pe strada Ha'Oren era biroul bunicului meu – acolo unde ar fi trebuit să se afle acesta rămăsese un gol. Fără el camera rămânea incompletă, o copie proastă. Și doar eu știam secretul, știam unde se afla. Faptul că am refuzat să i-l spun a fost ceea ce ne-a distrus familia, în anul când ai locuit împreună cu noi, cu câteva luni înainte ca el să se omoare. Și totuși, a refuzat să recunoască asta! Am crezut că eu l-am ucis, cu ceea ce făcusem. Dar de fapt s-a întâmplat exact pe dos. Când i-am citit scrisoarea,* spunea Leah, *am înțeles că tatăl meu câștigase. Că până la urmă găsise o cale prin care să ne facă imposibilă eliberarea de el. După ce a murit, ne-am dus acasă, în casa din Ierusalim. Și am încetat să mai trăim. Sau poate ai putea spune că am început să ducem o viață solitară, în izolare, doar că eram doi acolo, nu unul.*

În scrisoare îmi mai vorbea despre unele camere din casă. *Nu mai folosim nimic din ce se strică. Plătim pe cineva să ne facă cumpărăturile și să ne aducă ce ne trebuie. O femeie care are nevoie de bani și care a văzut atât de multe la viața ei, încât nici măcar nu ridică vreo sprânceană. Obișnuiam să mai ieșim uneori din casă, dar acum n-o prea mai facem. Ne-a cuprins un soi de inerție. Avem grădina, iar Yoav se mai duce uneori pe afară, însă au trecut luni întregi de când n-a mai ieșit în oraș.*

Apoi a ajuns la scopul scrisorii: *Nu se mai poate așa, fiindcă în curând o să încetăm cu adevărat să mai trăim. Unul din noi o să facă ceva îngrozitor. Parcă tatăl meu ne atrage spre el din ce în ce mai mult, pe zi ce trece. E din ce în ce mai greu să ne împotrivim lui. De multă vreme încerc*

să-mi fac curaj ca să plec. Dar, dacă plec, n-o să mă mai pot întoarce niciodată și nici n-o să-i pot spune lui

Yoav unde mă duc. Altfel o să fiu trasă iarăși înapoi, și nu cred că aș mai putea să scap vreodată. Așa că el nu știe nimic despre asta. Dacă nu ți-ai dat seama până acum, Izzy, îți scriu ca să te rog să vii aici. La el. Nu știu nimic despre viața ta de acum, dar știu cât de mult l-ai iubit atunci. Cât de mult ați însemnat unul pentru celălalt. Încă mai trăiești în el și acolo nu prea mai există nimic altceva. Întotdeauna am fost geloasă pe ce l-ai făcut să simtă. Că a găsit pe cineva care l-a făcut să simtă ceea ce mie niciodată nu mi s-a permis.

La sfârșitul scrisorii îmi spunea că nu poate să plece până când nu e sigură că o să vin la el. Nici nu voia să se gândească la ce i s-ar fi întâmplat dacă ar fi rămas singur. N-a spus nimic despre locul unde plănuia să se ducă. Doar că peste două săptămâni avea să mă sune să-i dau răspunsul.

Scrisoarea ei mi-a trezit o maree de sentimente – tristețe, suferință, bucurie și, de asemenea, furia că Leah putea crede că, după atâția ani, eu aș fi lăsat totul baltă de dragul lui Yoav și că mă pusese într-o asemenea postură. În plus, mi s-a făcut frică. Știam că, dacă-l găsesc și-l mângâi iarăși pe Yoav, o să sufăr teribil, și fiindcă ajunsese într-un asemenea hal, dar și fiindcă știam ce ar fi putut să stârnească în mine, o vitalitate care era sfâșietoare pentru că, aidoma unei văpăi, ar fi luminat golul din mine și ar fi scos la lumină ceea ce știusem dintotdeauna despre mine: cât de mult timp îmi petreceam fiind doar parțial în viață și cât de ușor acceptasem o viață sub nivelul celei pe care aș fi putut-o avea. Aveam o slujbă, ca toată lumea, chiar dacă îmi displăcea, ba chiar aveam și un iubit, un om blând și bun, care mă iubea și care trezea în mine un soi de ambivalență tandră. Și totuși, în clipa când am terminat de citit scrisoarea, am știut că o să mă duc la Yoav. În umbra lui, totul – umbrele aidoma cernelii, vasele murdare, acoperișurile unse cu smoală din fața ferestrei – căpăta o altă înfățișare, devenea mai intens, se deforma din cauza unui junghi de sentimente. Stârnea o poftă în mine – nu numai de el, ci și de măreția vieții, de extremele care ne sunt date ca să le trăim. O poftă, dar și curaj. Mai târziu, privind înapoi la cât de ușor am închis ușa unei vieți și am trecut într-alta, la el, mi s-a părut că în toți anii ăia nu făcusem altceva decât să aștept scrisoarea și că tot ce construisem în jurul meu fusese din carton, așa că, atunci când în sfârșit a ajuns la mine, am putut să strâng și să arunc totul la gunoi.

Așteptând telefonul lui Leah, nu m-am putut gândi la altceva. Abia mai dormeam noaptea și nu reușeam să mă concentrez la serviciu, uitam lucruri pe care ar fi trebuit să le fac, pierdeam acte, o dădeam în bară în fața șefului meu, care oricum își descărca tot timpul furia pe mine, asta când nu se holba la picioarele sau la sânii mei. Când în

sfârșit a venit ziua în care Leah trebuia să mă sune, mi-am luat liber de la serviciu. Nici măcar n-am făcut un duș, mi-era teamă că n-o să aud telefonul. S-a făcut după-amiază și apoi seară, pe urmă noapte, și tot n-a sunat. Am crezut că s-a răzgândit și că a dispărut iarăși. Sau că n-a reușit să-mi găsească numărul, chiar dacă era în cartea de telefon. Dar pe urmă, la nouă fără un sfert (în primele ore ale dimineții în Ierusalim), a sunat telefonul. Izzy? a întrebat ea, iar vocea îi era la fel ca altădată, palidă, dacă poți descrie așa o voce, și puțin tremurândă, de parcă și-ar fi ținut respirația. Eu sunt, am zis eu. El doarme la etaj, a spus Leah. Nu adoarme decât pe la două sau trei dimineața, iar eu am fost nevoită să aștept până să sun. Am tăcut amândouă, timp în care, fără a spune un cuvânt, a căutat în mine după răspuns și l-a scos de acolo. Până la urmă a dat drumul aerului din piept. Când vii aici, nu te obosi să suni. N-o să răspundă. O să-ți las cheia, o prind cu bandă adezivă în spatele interfonului de la poartă. Am încuviințat din cap, prea sufocată ca să pot vorbi. Izzy, îmi pare rău că noi – că el niciodată… S-a întrerupt. A fost atât de cumplit, a spus ea. Vinovăția a fost uriașă. Ani de zile ne-am pedepsit singuri. Iar pedeapsa pe care și-a aplicat-o Yoav a fost să renunțe la tine. Leah… am spus eu. Trebuie să închid, a șoptit ea. Ai grijă de el.

Locuiseră peste tot. Mama lor murise când Yoav avea opt ani, iar Leah șapte, iar după aceea, fără soția lui, care să-l țină pe loc, copleșit de suferință, tatăl lor rătăcise împreună cu ei din oraș în oraș, uneori rămânând acolo câteva luni, alteori câțiva ani. Muncea oriunde s-ar fi aflat. Din câte spunea Yoav, faima lui în domeniul antichităților devenise legendară în anii aceia. N-avea nevoie de vreun magazin, clienții lui știau mereu unde să-l găsească. Iar mobila după care tânjeau atât de mult, pe care se așezaseră demult și pe care nu mai credeau că o să se așeze vreodată, birourile, mesele sau scaunele pe care și le doreau, tot ce le mobilase viețile pe care le pierduseră sau viețile pe care visau să le ducă, intrau în proprietatea lui George Weisz prin surse, canale sau coincidențe care rămâneau secretul profesiei lui. Când avea doisprezece ani, Yoav obișnuia să aibă un vis recurent, în care tatăl și sora lui locuiau împreună cu el pe malul mării, într-o pădure, iar în fiecare seară valul mareei aducea mobilă pe plajă, paturi cu baldachin și canapele împodobite cu alge. Ei le trăgeau sub copaci și le aranjau în camere despărțite de liniile pe care tatăl lui le trasa pe jos, în pădure, cu vârful pantofului, o mulțime de camere care ocupau din ce în ce mai mult spațiu în pădure, fără acoperiș sau pereți. Visele erau dureroase și sinistre. Dar odată Yoav a visat că Leah a găsit o lampă care încă mai avea montat un bec. Au fugit cu ea până la tatăl lor, care a pus-o pe o masă din lemn de mahon și a vârât-o în priză în gura lui Yoav. Ghemuit pe podea, cu gura închisă, Yoav

privea cum lampa își arunca lumina peste frunziș. Umbrele fremătau printre crengile groase. Peste mai mulți ani, în timp ce călătorea prin Norvegia cu rucsacul în spate, Yoav a nimerit pe malul mării, într-o regiune care semăna foarte mult cu cea din visele lui. A făcut o fotografie, iar când s-a întors în Oslo a dat-o la developat. Apoi i-a trimis-o surorii lui, fără niciun comentariu, căci niciunul din ei nu avea nevoie de vreo explicație.

Tatăl lor i-a dus la Paris, Zürich, Viena, Madrid, München, Londra, New York, Amsterdam. Când ajungeau în câte un apartament, îl găseau deja plin de mobilă. Mobila era vândută până când apartamentul se golea aproape de tot, iar apoi plecau în alt oraș. Sau lucrurile stăteau exact pe dos: ajungeau într-un apartament aproape gol și care mirosea încă a vopsea. Pe parcursul următoarelor luni se umplea încetul cu încetul de birouri cu capac-rulou sau cu seturi de măsuțe de diferite dimensiuni, un divan care ajungea în apartament pe fereastră sau pe ușă, pe umerii unor bărbați care respirau zgomotos pe nas, sau uneori de unul singur, materializându-se în timp ce Yoav și Leah erau la școală sau se jucau în parc, făcându-și culcuș în vreun colț oarecare, de parcă acolo s-ar fi aflat toată existența lui neînsuflețită. Yoav mi-a spus că una dintre cele mai vechi amintiri ale lui din acei ani de tranzit era când auzise o dată soneria de la intrare, se dusese să deschidă ușa și găsise un scaun în stil Louis XIV pe palier. Pânza de damasc albastru era sfâșiată și explodase pe alocuri, dând la iveală părul de cal din tapițerie. Când apartamentul se umplea prea mult sau când pe George Weisz îl copleșea amintirea soției sale, ori din motive pe care Yoav și Leah le înțelegeau, dar pe care nu puteau să le explice, porneau la drum spre un alt oraș. În acel nou loc se trezeau în totul nopții pentru a se duce la baie și, crezând că încă se aflau în vechiul apartament, din orașul de dinainte, se izbeau de ziduri. În dulăpiorul pentru medicamente din casa din Belsize Park, unul din ei sau poate amândoi scrijeliseră pe tăblie o listă cu toate adresele unde locuiseră: *Hdoren 19, Sängel 104, Florastrasse 43, West 83rd Street 163, Boulevard Saint-Michel 66… C*u totul erau paisprezece, iar, într-o după-amiază când eram singură acasă, le-am copiat într-un carnet.

Îngrijorat până la paranoia că ceva rău li s-ar putea întâmpla copiilor lui, Weisz era foarte strict cu ce aveau voie să facă, unde aveau voie să meargă și cu cine. Viețile lor erau supravegheate de o mulțime de bone antipatice și rigide, care i-au însoțit pretutindeni multă vreme după ce crescuseră suficient de mult cât să li se permită o anumită libertate de mișcare. După lecțiile de tenis, pian, clarinet, balet sau karate erau duși direct acasă de aceste femei musculoase, care purtau dresuri groase și pantofi sănătoși, cu talpă din lemn. Orice

schimbare sau modificare a orarului lor zilnic trebuia să fie mai întâi aprobată de tatăl lor. Odată, când Yoav a zis doar că ceilalți copii nu erau nevoiți să respecte aceleași reguli, Weisz a replicat că poate acei copii nu erau iubiți la fel de mult ca el și sora lui. Dacă exista vreun protest față de viața dirijată de regulile tatălui, acesta apărea într-o formă tăcută la Yoav. Weisz zdrobea aceste proteste cu o forță exagerată. De parcă ar fi vrut să se asigure că Yoav nu va avea niciodată destulă încredere în el însuși încât să i se opună, mereu găsea metode să-l umilească. Iar în ce o privește pe Leah, întotdeauna a făcut ce i-a zis tatăl ei, căci ea trăia cu povara specială a faptului că era preferata lui, și atunci, dacă l-ar fi înfruntat sau dacă, Doamne ferește, nu i s-ar fi supus, ar fi fost o imensă trădare, asemenea unui atac fizic.

Când Yoav a împlinit șaisprezece ani, iar Leah cincisprezece, tatăl lor a hotărât să-i trimită la o școală internațională cu internat din Geneva. Pe atunci bonele fuseseră înlocuite cu un șofer care îi urma peste tot, la fel cum se întâmplase și cu femeile, doar că el rămânea în interiorul tapițat cu piele al unui Mercedes-Benz. Dar Weisz n-a mai putut să ignore izolarea extremă a copiilor săi. Cei doi vorbeau într-un amestec de ivrit, franceză și engleză pe care doar ei îl înțelegeau și, în ciuda cosmopolitismului lor, depărtarea li se părea firească și chiar căutau o cale ca să păstreze distanța de toți ceilalți colegi de aceeași vârstă cu ei. A admis în sinea lui că nu mai puteau fi ținuți din scurt multă vreme. Nu e imposibil să fi simțit, așa cum se poate întâmpla chiar și cu cei mai orbi sau mai nechibzuiți părinți, că felul în care alesese să-și crească copiii ar fi putut să-i rănească sau chiar să-i mutileze până la urmă, într-un mod pe care încă nici nu și-l putea imagina.

L-a sunat pe director, *monsieur* Boulier, și a avut o lungă convorbire cu el despre școală, despre cum aveau să fie îngrijiți copiii lui și despre ce se aștepta să găsească el acolo. Experiența îl învățase că oamenii se poartă cum vrei tu, dacă se simt datori față de tine, chiar dacă-i vorba doar de o strângere de mână sau de o conversație amicală. E chiar mai bine dacă au impresia că și tu poți face ceva pentru ei, așa că, spre sfârșitul convorbirii, Weisz i-a promis lui Boulier că o să-i găsească ceva care să se potrivească cu vaza lui Ming, căci perechea ei căzuse pe podea și se spărsese cu câțiva ani în urmă, în timpul unei cine organizate de soția lui. Weisz n-a crezut că se spărsese în timpul cinei, dar înțelesese că se făcuse țăndări în circumstanțe care încă îl mai tulburau pe Boulier și că doar un obiect care să înlocuiască pe deplin vaza i-ar fi alinat acea amintire.

Weisz nu conducea mașina – ori de câte ori era posibil, mergea pe jos sau lua metroul ca toată lumea –, dar a insistat să-i însoțească pe Yoav și pe Leah în mașina cu șofer de la Paris la Geneva. S-au oprit să

mănânce la prânz în Dijon, iar după ce au mâncat într-o bodegă întunecată de pe o îngustă stradă medievală, căreia i se pusese numele unui teolog din secolul al XVII-lea, Weisz i-a lăsat pe Yoav și pe Leah să se uite printr-o librărie, sub ochii șoferului, pe când el s-a dus să se ocupe de niște afaceri. Nu exista vreun loc în care Weisz să se ducă și unde să nu aibă nicio afacere. Dacă nu avea nimic, inventa el ceva. Era un gest pe care tatăl lui îl făcea mereu, se scărpina pe pleoapele închise, de parcă ar fi vrut să-și șteargă ceva de acolo, gest care îl caracteriza atât de mult, încât lui Yoav i se părea un soi de semn distinctiv. Când Yoav era mic, avea impresia că, în acele clipe, tatăl lui auzea ceva ce urechea umană nu putea surprinde, aidoma unui câine.

Când au ajuns în Geneva, Weisz și-a dus copiii direct acasă la director, *monsieur* Boulier. Au așteptat în camera de zi împreună cu *madame* Boulier și cu buldogul lor francez astmatic, mâncând dintr-o farfurie de fursecuri cu unt, pe când tatăl lor a discutat cu directorul în spatele ușii închise a biroului lui. Când până la urmă cei doi bărbați au ieșit din biroul cu lambriuri, directorul i-a condus până în dormitorul băieților, unde urma să stea Yoav, și a insistat să tragă draperiile pentru a dezvălui peisajul unui parc plin de copaci. După ce și-a îmbrățișat fiul, Weisz a însoțit-o pe Leah până în cealaltă parte a orașului, la casa unei profesoare de engleză ieșite la pensie, unde urma să locuiască împreună cu alte două fete mai mari. Una din ele era fiica unui om de afaceri american și a soției lui thailandeze, iar cealaltă, fiica unui bărbat care fusese pe vremuri inginerul șahului din Iran. Când lui Leah i-a venit pentru prima oară menstruația, iraniana i-a făcut cadou o pereche de cercei cu diamante minuscule. Leah i-a pus într-o cutiuță de pe pervaz, lângă alte suveniruri pe care le achiziționase în călătoriile ei. Acel an a fost primul și, cel puțin până când i-am cunoscut eu, ultimul în care Yoav și Leah au locuit separat.

Fără copiii lui lângă el, Weisz a simțit o nevoie și mai mare să călătorească. Le trimitea lui Yoav și lui Leah cărți poștale din Buenos Aires, Sankt-Petersburg și Cracovia. Mesajele de pe spatele cărților poștale, așternute pe hârtie cu un scris care avea să dispară odată cu generația lui (tremurat, distorsionat de trecerile forțate de la o limbă la alta, demn în ilizibilitatea lui) se terminau mereu la fel: *Aveți grijă unul de celălalt, iubirile mele. Papa.* În timpul vacanțelor și uneori chiar la sfârșit de săptămână, Yoav și Leah luau trenul spre Paris, Chamonix, Basel sau Milano pentru a se întâlni cu tatăl lor, fie într-un apartament, fie într-un hotel. În aceste călătorii, uneori erau luați drept gemeni. Călătoreau în vagonul pentru fumători, Leah cu capul sprijinit de fereastră, iar Yoav cu bărbia în mână, pe când silueta Alpilor gonea pe lângă ei, iar chiștoacele de țigări, ținute între degetele lor lungi și subțiri, licăreau strălucitoare din când în când în bezna ce-i împrejmuia.

La doi ani după ce copiii lui și-au început școala în Geneva și la nouă ani după ce evadase de acolo, Weisz a luat brusc hotărârea să se întoarcă în casa de pe strada Ha'Oren. Nu le-a oferit nicio explicație copiilor săi. Erau multe lucruri despre care pur și simplu nu se discuta: pentru ei tăcerea nu era o formă de evadare, ci o metodă prin care oamenii solitari pot conviețui într-o familie. Deși el încă mai călătorea, peregrinările lui se încheiau întotdeauna cu Weisz cărându-și mica valiză de-a lungul potecii năpădite de tufișuri ce ducea la casa din piatră pe care o iubise soția lui pe vremuri.

În ce-i privește pe Yoav și pe Leah, ei s-au bucurat de noua libertate de la școală, dar, în alte privințe, pentru ei nimic nu se schimbase. Ba chiar faptul că fuseseră absorbiți cu forța în viața școlară și că trăiau atât de mult printre colegi de aceeași vârstă cu ei nu făcuse decât să accentueze diferențele și îi afundase și mai mult în izolarea lor. Mâncau la prânz împreună, singuri, și își petreceau timpul liber unul cu celălalt, hoinărind prin oraș sau plimbându-se cu barca pe lac și pierzând noțiunea timpului. Uneori împărțeau câte o înghețată la una dintre cafenelele de pe malul apei, uitându-se fiecare în altă direcție, duși pe gânduri. Nu și-au făcut mulți prieteni. În anul doi de studii, unul dintre băieții care stăteau în același dormitor cu Yoav, un marocan arogant, a încercat s-o convingă pe Leah să iasă cu el, iar când a fost refuzat cu răceală a început să împrăștie zvonul că cei doi aveau o relație incestuoasă. Ei au făcut tot ce s-a putut pentru a încuraja acest zvon, așezându-se special unul în poala celuilalt și mângâindu-se pe păr. Relația a fost acceptată de toți elevii. Chiar și profesorii au început să-i privească cu o fascinație înspăimântată, amestecată cu invidie. La un moment dat, când lucrurile au ajuns la apogeu, *monsieur* Boulier s-a simțit dator să-l anunțe pe tatăl lor de ceea ce se petrecea între copiii lui. I-a lăsat un mesaj lui Weisz, care l-a sunat înapoi imediat din New York. Boulier și-a dres vocea, a încercat să explice problema într-un anumit fel, a dat înapoi, a încercat s-o prezinte în altfel, a izbucnit într-un acces de tuse, l-a rugat pe Weisz să aștepte puțin, a fost salvat de soția lui, care s-a grăbit să-i aducă un pahar cu apă, având pe chip o expresie sumbră, o expresie care i-a amintit cât de important era subiectul, așa încât s-a întors la telefon și i-a spus lui Weisz ce știa toată lumea despre copiii lui. După ce a terminat, Weisz a rămas tăcut. Boulier și-a ridicat sprâncenele și i-a aruncat soției lui o privire speriată. Știți la ce mă gândesc? a întrebat Weisz până la urmă. Pot doar să-mi imaginez, a spus Boulier. Mă gândesc la cât de rar mă înșel în privința oamenilor, *monsieur* Boulier. Aprecierea caracterului cuiva este esențială în profesia pe care o am, iar eu mă mândresc cu precizia mea. Și totuși, acum îmi dau seama că în privința dumneavoastră m-am înșelat, *monsieur* Boulier. Recunosc că niciodată nu v-am considerat un om inteligent.

Dar nici nu v-am crezut prost. În acest moment directorul a început iarăși să tușească și apoi să transpire. Și acum, vă rog să mă scuzați, mă așteaptă cineva, a spus Weisz. O zi bună.

Yoav a fost cel care mi-a istorisit cele mai multe dintre poveștile astea, deseori când eram întinși dezbrăcați, în pat, fumând și stând de vorbă în beznă, cu penisul lui atingându-mi coapsa și mâna alunecându-mi pe coșul pieptului lui, cu mâna lui pe partea din spate a genunchiului meu și capul meu pe încheietura umărului lui, simțind plăcerea specială, care-mi dădea fiori, de a-mi asuma pentru prima oară postura fragilă a intimității. Mai târziu, când am ajuns s-o cunosc pe Leah, și ea îmi povestea uneori câte ceva. Dar poveștile rămâneau mereu incomplete, în atmosfera lor exista mereu câte un lucru evaziv și neelucidat. Tatăl lor era un personaj doar parțial zugrăvit, ca și cum, dacă l-ar fi conturat în totalitate, ar fi putut să eclipseze tot restul tabloului, chiar și pe ei doi.

Nu-i pe deplin adevărat că l-am cunoscut pe Yoav la o petrecere, adică nu atunci a fost prima oară când l-am văzut. L-am întâlnit la trei săptămâni după ce am ajuns în Oxford, în casa unui tânăr cadru universitar, care fusese mai demult studentul unuia dintre profesorii mei din facultate, în New York. Dar în seara aceea n-am schimbat mai mult de câteva cuvinte. Când ne-am văzut a doua oară, Yoav a încercat să mă convingă că îl impresionasem la acea cină atât de mult, încât se gândise să găsească o cale pentru a mă revedea. Dar eu îmi amintesc că el părea ba plictisit, ba preocupat de altceva în timpul mesei, de parcă, pe când o parte a lui bea vin de Bordeaux și își tăia mâncarea în bucăți, cealaltă jumătate era ocupată să mâne o turmă de capre pe o câmpie uscată și stearpă. N-a vorbit mult. Tot ce am aflat despre el a fost că e student în anul al treilea la facultatea de engleză. După desert a fost primul care a plecat, explicând că trebuie să prindă autobuzul de Londra, deși, când și-a luat rămas-bun de la gazda noastră și de la soția lui, a dovedit că, atunci când voia, putea să fie și fermecător.

Programul de doctorat trebuia să dureze trei ani și nu avea cerințe prea mari. În afară de a mă întâlni cu îndrumătorul o dată la șase săptămâni, eram lăsată în legea mea. Problemele au apărut imediat după ce am sosit, când subiectul la care ar fi trebuit să lucrez – influența nouă a radioului asupra literaturii moderniste – a ajuns într-un punct mort. Fusese tema lucrării de licență pe care o scrisesem la facultatea din New York și pentru care primisem laude de la profesori și chiar un premiu, Premiul Wertheimer, având numele unui profesor ieșit la pensie și adus la ceremonie într-un scaun cu rotile din pitorescul cimitir Westchester. Dar profesorul care fusese ales să se ocupe de cercetarea mea la Oxford, un modernist chel de la Christ

Church pe nume A.L. Plummer, mi-a făcut imediat praf lucrarea, susținând că-i lipsește integritatea teoretică, și a insistat să vin cu alt subiect. Înghesuită într-un scaun prăpădit, printre mormanele uriașe de cărți din biroul lui, am încercat, fără convingere, să aduc argumente în favoarea lucrării mele, dar adevărul e că și eu îmi pierdusem interesul pentru acel subiect și că tot ce aveam de spus despre el scrisesem deja în cele o sută de pagini ale proiectului meu de licență. Fire de praf pluteau în razele de lumină care intrau pe o mică fereastră de sus (o fereastră prin care doar un pitic sau un copil ar fi putut să evadeze), apoi se așezau pe capul lui A.L. Plummer și, probabil, și pe al meu. N-am avut de ales și am fost nevoită să plonjez în colecția infinită de cărți a Bibliotecii principale din Oxford, în căutarea altui subiect de studiu.

Mi-am petrecut următoarele săptămâni într-un scaun din Radcliffe Camera, unul dintre acele scaune tapițate confortabile, pătate de secreții umane, pe care le poți găsi în orice bibliotecă din lume. Se afla lângă o fereastră cu vedere spre All Souls. Afară, apa era suspendată în aer, ca într-un experiment științific – un experiment care se desfășura de mii de ani și care definea clima englezească. Din când în când o siluetă sau o pereche de siluete îmbrăcate în robe negre traversau curtea interioară din All Souls, lăsându-mi impresia că asistam la o repetiție a unei piese de teatru din care toate cuvintele și majoritatea indicațiilor de regie fuseseră șterse, unde mai rămăseseră doar intrările și ieșirile din scenă. Aceste intrări și ieșiri goale pe dinăuntru îmi dădeau senzația de confuzie și nesiguranță. Printre altele, am citit eseurile lui Paul Virilio – inventarea trenurilor includea și inventarea deraierii, genul de lucruri despre care îi plăcea să scrie lui Virilio – dar n-am terminat cartea. Nu purtam ceas la mână și de obicei plecam din bibliotecă când nu mai puteam suporta să stau închisă acolo. De patru sau cinci ori am ieșit pe ușa bibliotecii exact în clipa când un student trecea pe strada pietruită, împingând un cărucior în care se afla un trombon pus în poziție verticală, aidoma cuiva care însoțește un copil prea înalt pentru vârsta lui. Uneori trecuse cu o secundă mai devreme, iar alteori era pe punctul de a trece, însă o dată am ieșit pe poarta bibliotecii exact în clipa când trecea, iar ochii ni s-au intersectat într-una dintre acele priviri care apar uneori între necunoscuți, când amândoi cad de acord în tăcere că realitatea conține râpe cu o adâncime pe care nici măcar nu putem spera s-o înțelegem.

Locuiam într-o cameră de pe Little Clarendon Street, unde stăteam în cea mai mare parte a timpului pe care nu mi-l petreceam în bibliotecă. Întotdeauna fusesem așa, dar pe atunci eram o persoană chiar deosebit de timidă și nesigură pe sine, care de obicei avusese doar unul sau doi prieteni apropiați, sau chiar un iubit cu care stătea când nu voia să fie singură. Mi-am închipuit că până la urmă o să

cunosc pe cineva de genul ăsta la Oxford, între timp, stăteam la mine în cameră.

În afară de un covor mare, pe care l-am târât până acasă în autobuzul luat din capătul nordic al Banbury Road, un ceainic electric și un set de cești și farfurioare din epoca victoriană, cumpărat din talcioc, nu aveam mare lucru la mine în cameră. Întotdeauna îmi plăcuse să călătoresc cu puține bagaje. E o parte a mea care vrea să simtă că pot să plec de oriunde, oricând, fără efort. Ideea de a târî un balast după mine mă neliniștea, de parcă aș fi trăit pe suprafața unui lac înghețat și orice nouă capcană a vieții domestice – o oală, un scaun, o lampă – ar fi putut să fie lucrul care m-ar fi scufundat sub gheață. Singura excepție erau cărțile, pe care mi le cumpăram fără rețineri, pentru că niciodată nu simțisem că-mi aparțin cu adevărat. Din acest motiv nu mă simțeam niciodată obligată să termin vreo carte care nu-mi plăcea și nici să-mi placă tot ce citeam. Însă mai aveam și o anumită lipsă de responsabilitate, care le permitea cărților să mă impresioneze. Când, până la urmă, dădeam peste cartea potrivită, emoția era violentă: săpa o gaură în mine, care îmi făcea viața periculoasă pentru că nu puteam controla ce ar fi putut ieși pe acolo.

Mi-am luat licența în engleză pentru că îmi plăcea să citesc, nu pentru că aveam vreo idee despre ce voiam să fac în viață. Și totuși, în acea toamnă la Oxford, relația mea cu cărțile a început să se schimbe. S-a petrecut treptat, aproape fără să-mi dau seama. Pe măsură ce săptămânile se scurgeau, aveam din ce în ce mai puține idei despre ce disertație aș fi putut să scriu vreme de trei ani și m-am simțit copleșită de enormitatea sarcinii mele. Anxietatea, vagă și subterană, a început să se strecoare în mine ori de câte ori mă aflam în bibliotecă. La început nu prea mi-am dat seama ce era cu ea, nu eram conștientă decât de un junghi de neliniște în stomac. Dar în fiecare zi devenea din ce în ce mai puternică, se înfășură în jurul gâtului meu, laolaltă cu senzația de zădărnicie și lipsă de scop. Citeam fără ca sensul cuvintelor să ajungă până la mine. Răsfoiam în urmă și începeam iarăși să citesc de unde îmi aminteam că mă rătăcisem, dar, după o vreme, propozițiile se dizolvau din nou, iar eu mă trezeam că plutesc în derivă pe paginile albe, aidoma acelor insecte pe care le vezi pe suprafața unei ape liniștite. Mă simțeam din ce în ce mai tulburată și am început să detest mersul la bibliotecă. Am devenit anxioasă să nu devin anxioasă. Când intram în bibliotecă mă apuca panica. Faptul că panica își avea rădăcinile în citit – preocuparea care fusese în centrul vieții mele de când mă știam și care în trecut formase o barieră în calea disperării – făcea ca lucrurile să fie și mai dificile. Mai fusesem de multe ori tristă până atunci, dar niciodată nu mai simțisem un asemenea asediu înlăuntrul meu, de parcă propria-mi ființă devenise

alergică la ea însăși. Noaptea stăteam trează și aveam impresia că, zăcând acolo, la un anumit nivel începeam să fiu din ce în ce mai dezrădăcinată.

Neputând să muncesc, îmi petreceam zilele hoinărind pe străzile din Oxford, văzând filme la Phoenix Picturehouse, cotrobăind prin magazinul de publicații vechi de pe High Street sau pierzând vremea printre schelete, unelte și mici vase crăpate ale oamenilor de mult dispăruți, expuse la Pitt Rivers Museum. Dar aproape că nici nu remarcam obiectele din fața ochilor mei. Simțeam o amorțeală a minții și o mutenie a ființei mele, de parcă undeva se închisese un punct de control al căilor ferate. Săptămânile treceau, iar eu îmi pierdeam orice simț al identității. Noaptea parcă cineva m-ar fi secat de conținutul carapacei mele fizice, care încă mai umbla de colo-colo, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Dar senzația de gol nu însemna și apatie: anxietatea, singurătatea și disperarea păreau să mă pândească după colț, așteptând să-mi saboteze înaintarea fizică, pe stradă. Încercând să mă descurc în cursa asta cu obstacole și lipsită de orice țel, nu-mi doream decât să fiu acasă, în dormitorul meu din copilărie, cuibărită sub păturile cu mirosul lor familiar de detergent, ascultând șoaptele părinților mei de pe coridor. Într-o seară, pe când mergeam spre casă, după ce hoinărisem pe străzi fără niciun scop ore întregi, m-am oprit în fața unui magazin de delicatese de pe St. Giles'. Urmărindu-i cu privirea pe oamenii care ieșeau cu pungile lor pline cu marmeladă, pateuri, sosuri și pâini proaspete, m-am gândit la părinții mei, care ședeau în bucătăria lor, încălțați cu papuci, aplecați asupra mâncării de la cină și brusc am început să plâng.

Poate că mi-aș fi făcut bagajele și aș fi plecat, dacă nu m-ar fi îngrozit potențiala dezamăgire a părinților mei. N-ar fi înțeles. Tatăl meu mă îndemnase să trimit formularele când îmi vorbise odată, la cină, despre ușile pe care mi le-ar fi putut deschide o asemenea bursă. (Baia părinților mei era tapetată cu oglinzi, iar dacă deschideai ambele uși ale dulapurilor lor și stăteai în triunghiul care se forma, o infinitate scârboasă de uși și rafturi se întindea în orice direcție: la imaginea asta mă gândeam ori de câte ori tata folosea expresia asta.) Nu-l prea interesa ce aș fi putut să studiez. Probabil își imagina că, după ce aș fi adunat destule distincții universitare, aș fi fost în sfârșit îmbuibată cu un salariu mare de bancher la Goldman Sachs sau Mackenzie. Dar când am primit bursa și am aflat că o să plec la Oxford, mama, care până atunci nu vorbise prea mult despre acest subiect, a intrat la mine în cameră și, cu lacrimi în ochi, mi-a spus cât de mult se bucura pentru mine. N-a zis că la vârsta mea ar fi avut același vis ca mine, chiar dacă visul nu era deloc plauzibil. De fapt, nu s-ar fi așteptat să primească de la părinții săi, emigranți sărăntoci, încurajări pentru aspirațiile ei intelectuale, iar eu nu mă puteam

abține să cred că, măritându-se cu tatăl meu, mama se hotărâse să le sufoce dintr-o singură mișcare, așa cum îneci niște pisoi nedoriți, care abia s-au născut. Mi se părea îngrozitor gândul că ea nu mai văzuse nicio altă soluție – părinții ei erau religioși, iar tata, cu doisprezece ani mai în vârstă decât ea, nu era, iar eu presupun că, pe atunci, mama a fost mulțumită că scapă de ei. Dar avea doar nouăsprezece ani când s-a căsătorit, în 1967, și, dacă ar fi așteptat câțiva ani, schimbările care se petreceau în jurul ei poate că i-ar fi dat mai mult curaj. Deși, în cazul ăsta, eu nu m-aș mai fi născut.

Nu pretind că știu cât de mult s-a prăbușit mama în ea însăși. Pe măsură ce anii treceau, ea n-a mai putut să-și ascundă slăbiciunea, dar nu lăsa să se vadă aproape niciun indiciu legat de clima și traficul vieții ei interioare. Nu știam decât că o parte a curiozității și foamei obstinate a mamei mele nu se înecase niciodată, deși poate că odată ea și-o dorise. Exista mereu un mic teanc de cărți pe noptiera de lângă patul ei, la care apela când ceilalți din casă dormeau. Am avut nevoie de mulți ani ca măcar să fac legătura între pasiunea mea pentru citit și cea a mamei mele, căci, deși în casa noastră existaseră mereu cărți, rareori am văzut-o pe mama citind, până când a mai îmbătrânit și a putut să-și găsească mai mult timp pentru asta. Singura excepție erau ziarele, pe care le devora de la prima până la ultima pagină, de parcă ar fi căutat vești despre o persoană pe care n-o mai văzuse de mult. Când eram studentă, o vedeam uneori pe mama la masa din bucătărie cum citea broșura cu prezentarea cursurilor, iar buzele i se mișcau în tăcere. Nu m-a întrebat niciodată ce curs aveam de gând să aleg și nici nu mi-a îngrădit vreodată independența. Când intram în cameră, ea închidea broșura și se întorcea la treaba ei. Dar, în ajunul plecării mele în Anglia, mama mi-a dat stiloul Pelikan, de un verde irizat, pe care i-l dăruise unchiul ei, Saul, în copilărie, după ce câștigase un concurs de eseuri la școală. Mi-e rușine să recunosc că n-am scris niciodată vreun cuvânt cu el, nici măcar în vreo scrisoare pentru mama, și nici nu mai știu pe unde l-am pus.

Când părinții mă sunau duminică după-amiază, eu vorbeam întruna despre cât de bine o duc. Pentru tata născoceam povești despre dezbaterile la care participam la Oxford Union și glume despre alți colegi cu burse – viitori politicieni, studenți la drept cu coate ascuțite, un fost angajat să-i scrie discursurile lui Boutros Boutros-Ghali. Mamei mele îi descriam Biblioteca ducelui Humpfrey din Bodleian, unde puteai să ceri manuscrisele originale ale lui T.S. Eliot sau ale lui Yeats, și cina la care fusesem invitată de A.L. Plummer (înainte de a-mi respinge lucrarea), la masa cu oaspeți de onoare din biserica anglicană. Din cauza stării în care mă aflam, îmi era greu să ies din casă și să fac cunoștință cu alți oameni. Chiar și ca să deschid gura pentru a comanda un sandvici la Tuck Shop era nevoie să fiu lihnită

de foame pentru a avea cât de cât curaj. Singură la mine în cameră și înfășurată cu o pătură, suspinam și vorbeam singură, amintindu-mi de gloria pierdută a tinereții mele, când mă consideram – și ceilalți mă considerau – o persoană inteligentă și înzestrată. Acum se părea că totul se dusese de râpă. Mă întrebam dacă nu cumva am un soi de criză psihotică, din cele care apar la o persoană care până atunci a dus o viață obișnuită, prevestind o nouă etapă plină de suferință și tumult.

În prima săptămână din noiembrie am fost la Phoenix să văd *Oglinda* lui Tarkovsky, care fusese dintotdeauna unul dintre filmele mele preferate. Am rămas așezată după ce s-au aprins luminile, plângând sau pe punctul de a plânge. Până la urmă mi-am adunat lucrurile și m-am ridicat în picioare, iar la intrare am dat peste un student la științe politice, homosexual, pe nume Patrick Clifton, care primise o bursă ca a mea. Dezvelindu-și dinții mici, albi și ascuțiți, m-a invitat la o petrecere din acea seară. Nu știu de ce am acceptat, căci nu eram într-o dispoziție prea bună. Poate din disperare și dintr-un instinct de supraviețuire. Dar, de îndată ce am ajuns acolo, am regretat că mă dusesem. Petrecerea din South Oxford se ținea într-o casă cu etaj, ale cărei camere erau scăldate în lumini de culori diferite, una mov, alta verde, ce dădeau un aer mohorât clădirii, accentuat de muzica pe care n-aș putea-o descrie decât ca neolitic-funebră. Oamenii se drogau pe trepte, iar în camera unde muzica se auzea cel mai tare, o mulțime de trupuri se unduiau, părând că nu le pasă de cei din jurul lor. În spate era o bucătărie lungă ca de pe un vapor, cu gresie murdară și crăpată și găleți cu bere ținută la gheață. La douăzeci de minute după ce am ajuns nu l-am mai văzut pe Patrick și, neștiind ce altceva să fac, m-am dus să caut o baie. Cea pe care am găsit-o la etaj era ocupată, așa încât m-am sprijinit de perete ca să aștept. Dinăuntru au izbucnit râsete aparținând mai multor persoane, probabil două sau chiar trei. Nu prea părea că oamenii aveau să iasă prea curând, dar eu am rămas acolo în picioare. După zece minute, Yoav Weisz și-a făcut apariția în holul luminat în albastru. L-am recunoscut imediat, pentru că nu semăna cu nimeni. Avea părul des, castaniu cu reflexe roșietice, care se înălța în valuri înalte deasupra capului și îi cădea în evantai pe frunte, o față lungă și îngustă, ochi închiși la culoare, foarte depărtați unul de celălalt, un nas aproape vertical, care se termina cu nări arcuite, și buze groase cu colțurile natural îndreptate în jos, un chip care putea să pară fericit într-un anumit moment și malefic imediat după aceea, părea că vine din perioada Renașterii sau poate chiar din Evul Mediu, fără să fi evoluat deloc. Tu, a spus el cu un rânjet strâmb.

Ușa băii s-a deschis și un cuplu a ieșit împleticindu-se, iar mie, în același timp, mi s-a făcut greață și mi-am dat seama că o să vomit. M-am năpustit în baie, am ridicat colacul closetului și am îngenuncheat. Când am terminat, mi-am ridicat privirea și am văzut cu groază că

Yoav stătea în picioare lângă mine. Mi-a oferit niște apă tulbure de la robinet. Pe când o beam, m-a privit cu îngrijorare și chiar cu duioșie. Am zis ceva despre mâncarea pe care mi-o cumpărasem mai devreme dintr-un furgon care vindea kebab. Am stat în tăcere, de parcă acum, când izbutiserăm să intrăm, eram nevoiți să rămânem în baie la fel de mult timp ca cuplul dinaintea noastră. Mi-am zărit imaginea, întunecată și puțin distorsionată, în oglindă. Voiam să mă văd mai bine ca să-mi dau seama cât de rău arătam, dar mi-era jenă de Yoav. Sunt chiar atât de urât? a spus el până la urmă. Ce? am întrebat eu și am râs scurt, deși a răsunat mai mult ca un fornăit. Dacă cineva e urât… am început eu să spun. Nu, a zis el, dându-mi la o parte o șuviță de păr din ochi, ești frumoasă. Chiar așa a spus, cu o francheță care mi-a tăiat respirația. Mă simt stânjenită, am spus eu, deși nu mă simțeam așa.

Și-a vârât mâna în buzunar, a scos un briceag și l-a desfăcut. Preț de o clipă am crezut că o să facă ceva violent, nu mie, ci lui însuși. Dar el în schimb a luat săpunul de pe chiuvetă, un săpun murdar, acoperit cu jegul tuturor mâinilor care trecuseră prin baie și a început să-l șlefuiască. Era un lucru atât de absurd, încât am râs. După o vreme mi-a dat săpunul. Ce e? am întrebat eu. Nu-ți dai seama? Am clătinat din cap. O barcă, a spus el. Nu semăna cu o barcă, dar nu mă deranja asta. Trecuse multă vreme de când nimeni nu mai făcuse nimic pentru mine.

Atunci mi-am dat seama, privindu-i chipul ciudat, că se deschisese o ușă, dar nu genul de ușă pe care și-o închipuise tatăl meu. Prin ușa asta puteam să trec, și imediat mi-a fost limpede că asta o să și fac. M-a izbit încă un val de greață, greață amestecată cu fericire și, de asemenea, cu ușurare, întrucât simțeam că unul dintre capitolele vieții mele se încheiase și altul era pe cale să înceapă.

Bineînțeles că au existat momente dificile sau, mai bine zis, momente care păreau să pună totul la îndoială. Prima oară când ne-am culcat împreună s-a petrecut ceva ciudat. Stăteam întinși pe covorul din camera lui Yoav, aflată la etajul al doilea al casei din Belsize Park. Ferestrele erau deschise, iar cerul aproape negru din cauza furtunii ce se apropia, totul era înfricoșător de tăcut. El mi-a scos bluza și mi-a atins sânii. Avea mâinile foarte moi și indiscrete. Apoi mi-a dat jos pantalonii. Însă nu-mi scosese pantofii, ci doar mi-a tras chiloții peste pantaloni și a continuat să tragă până când a ajuns la labele picioarelor, unde, bineînțeles, a rămas blocat. A urmat o luptă, așa cum scrie în romanele rusești, deși, din fericire, a fost una scurtă. Pantofii mi-au căzut din picioare, iar pantalonii au alunecat pe jos. Apoi și-a scos el hainele. În sfârșit eram dezbrăcați. Dar, în loc să continuăm în același stil, Yoav și-a schimbat strategia și a început să se rostogolească. Rostogoliri cu genunchii la gură, cu mine lipită de el.

După ce ne-am răsucit la 360 de grade, a început o altă rostogolire. Acceptasem să fac o mulțime de lucruri ciudate sau excentrice în sex, dar ăsta era cel mai ciudat, pentru că nu exista nimic cât de cât sexual în el, nu pentru mine, și, din ceea ce-mi puteam da seama, nici pentru el. Eram doi oameni care parcă se antrenau pentru circ. Mă doare gâtul, am șoptit eu. Doar de atât a fost nevoie. Yoav mi-a dat drumul. Eu am căzut pe podea și o vreme am rămas nemișcată, ținându-mi respirația și încercând să-mi dau seama dacă vreau ca lucrurile să continue sau să-mi strâng hainele și să plec.

Încă nu mă hotărâsem, când am auzit hohote înăbușite de plâns. M-am ridicat în capul oaselor. Ce s-a întâmplat? am întrebat eu. Nimic, a zis el. Dar plângi. Mă gândeam la ceva, a spus el. La ce? am întrebat eu. Într-o zi o să-ți spun. Spune-mi acum, am început eu să zic, apropiindu-mă de el, dar nu mi-am terminat fraza, căci gura lui s-a lipit de a mea și m-am scufundat într-un sărut tandru și profund, de parcă ar fi intrat în mine și ar fi executat o scurtă operație revigorantă de urgență, cu cele mai îndemânatice și mai gingașe atingeri, aducând la suprafață și trezind la viață ceva din mine și inundându-mă cu vitalitatea care-mi fusese răpită. În noaptea aia am făcut sex de trei sau de patru ori. După aceea am stat aproape tot timpul împreună.

Când eram cu Yoav, tot ce zăcuse în mine se ridica din nou. Avea un mod de a mă privi, cu un soi de franchețe nonșalantă, care mă făcea să tremur. E uluitor când simți că pentru prima oară te vede cineva așa cum ești de fapt, nu așa cum și-ar dori el sau tu să fii. Mai avusesem și alți iubiți până atunci și cunoșteam micile ritualuri de împerechere, cu rolul de a ne cunoaște reciproc, care conțineau povești din copilărie, tabere de vară și liceu, faimoasele umiliri și lucrurile adorabile pe care le spuseseși când erai mic, poveștile de familie – când îți desenezi autoportretul, făcându-te să pari puțin mai inteligent, puțin mai profund decât știi în sinea ta că ești de fapt. Și, deși nu avusesem mai mult de trei sau patru relații, știam deja că, de fiecare dată, fiorul pe care-l simțeai când povesteai ceva despre tine se diminua câte puțin, de fiecare dată te lăsai din ce în ce mai puțin absorbit și îți pierdeai din ce în ce mai mult încrederea în intimitatea care niciodată, până la urmă, nu izbutea să se preschimbe într-o înțelegere autentică.

Dar cu Yoav era altceva. El se sprijinea într-un cot și se uita fix la mine în timp ce vorbeam, mângâindu-mă distrat pe mână sau pe picior și întrerupându-mă ca să mă întrebe ceva: Cine e ea, n-a mai apărut până acum, OK, atunci continuă, ce s-a întâmplat pe urmă? Și își aducea aminte orice detaliu, voia să audă nu numai părțile importante, ci totul, nu mă lăsa să sar peste nimic. Pocnea din limbă, iar chipul i se umbrea de furie ori de câte ori povesteam despre vreun act crud sau vreo trădare și rânjea plin de mândrie ori de câte ori îi

relatam vreo victorie. Uneori lucrurile pe care i le spuneam îl făceau să râdă domol, aproape tandru. Îmi dădea senzația că toată povestea vieții mele fusese trăită doar pentru ca el s-o audă. Iar de trupul meu se ocupa cu aceeași atenție și fascinație. Obișnuia să mă atingă și să mă sărute cu o asemenea seriozitate – cercetându-mi fața pentru a-mi evalua reacția, încât mă făcea să râd. Odată, în glumă, a scos un carnețel și după fiecare mângâiere și-a notat câte ceva, vorbind în timp ce scria: suptul lobului urechii… punct și virgulă… o face… să icnească. Apoi m-a sărutat și m-a dezmierdat încă o dată, după care și-a luat iarăși carnețelul: Linsul… pe sfârcul… drept în timp ce… mâna mea… hoinărește… pe frumoasele ei… fese… punct și virgulă… un zâmbet… distrat… se întinde… pe chipul ei. Încă o pauză. Apoi: Când îi bag… degetele de la picioare… în gură… punct și virgulă. I se ridică… părul… de pe mâini… iar coapsele… ei nemaipomenite… se încordează și se lipesc una de cealaltă… Addenda… punct și virgulă… A doua oară… o face să… geamă… Semnul exclamării. Și gluma nu s-a terminat aici. Într-o zi m-am dus în bibliotecă și am găsit carnețelul vârât printre cărțile mele, având toate paginile acoperite cu scrisul mărunt al lui Yoav.

Atenția lui mă emoționa și mă făcea să gândesc atât de limpede, de logic și de original, încât am acceptat, cel puțin la început, că, deși eu n-aveam nimic de ascuns față de el, el părea să nu poată discuta cu mine despre anumite lucruri legate de familia lui. Nu mi-a zis-o niciodată direct, într-un fel sau altul mereu găsea un mod de a evita să-mi răspundă.

Am încercat să-l învăț și eu. I-am studiat semnele frumoase de pe trup, cicatricea strălucitoare, aidoma unei șine de tren, aflată deasupra sfârcului stâng, unghia diformă a degetului mare de la mâna dreaptă, micul mănunchi de fire aurii din locul unde șira spinării întâlnea gâtul. Încheieturile uimitor de subțiri ale mâinilor, mirosul gâtului lui. Plombele de argint din gură, minusculele capilare din vârful urechilor lui. Îmi plăcea la nebunie felul cum vorbea cu o jumătate de gură, de parcă cealaltă ar fi refuzat cu îndârjire să i se alăture în ce spunea. Și simțeam un mic potop de iubire când îl vedeam cum ține lingura când mânca cereale și își citea ziarul, aproape cu grosolănie, în contrast cu eleganța pe care o avea când făcea orice alt lucru. Avea un metabolism rapid. Pentru a evita durerile de cap, trebuia să mănânce des. Din cauza asta – și pentru că, după ce îi murise mama, în casă nu era decât mâncare preparată de menajeră, care nu era la fel – fusese nevoit să învețe încă de la o vârstă fragedă să-și gătească singur.

În somn, Yoav degaja o căldură care m-a speriat până când m-am obișnuit și chiar am început să fiu atrasă de ea. Odată am citit despre copiii care își pierduseră mamele că-și petreceau ore întregi cuibăriți lângă un radiator, iar într-o noapte, pe când ațipeam ghemuită lângă

Yoav, mi-a venit în minte imaginea acelor copii cuibărindu-se lângă el. Este posibil să fi visat chiar și că eu eram un astfel de copil. Dar Yoav își pierduse mama, nu eu. Când era treaz, mergea tot timpul de colo-colo sau bătea din picior. Avea nevoie să consume toată energia produsă de corpul lui, dar exista o zădărnicie în toată activitatea asta frenetică, căci, de îndată ce își folosea toată energia, corpul lui fabrica și mai multă. Când eram cu el, aveam impresia că lucrurile erau într-o continuă mișcare, se duceau spre ceva, un sentiment care, după senzația de sufocare din lunile de dinainte, mă excita și, în același timp, îmi calma nervii. Și, chiar dacă îi simțeam tristețea, încă nu știam de unde venea sau cât de adâncă era. Nu te uita așa la mine, obișnuia el să zică. Așa cum? întrebam eu. Ca și cum aș fi în salonul cu nebuni incurabili. Dar sunt o infirmieră atât de bună! Cum mă convingi? întreba el. Așa, spuneam eu. Tăcere. Nu te opri, gemea el, mai am doar o zi de trăit. Ai spus asta și ieri. Nu-mi spune, zicea el, pe deasupra mai am și amnezie?

N-a trecut multă vreme până când am renunțat să mai dorm în camera din Little Clarendon Street și am început să-mi petrec aproape tot timpul la Londra. S-ar putea spune că am evadat până acolo, la Yoav, și în lumea lui cu centrul în casa din Belsize Park. Încă de la început probabil că Yoav sesizase în mine o disperare, o dorință să-i potolesc intensitatea, să las totul deoparte pentru a mă arunca întreagă în singurul fel de relație pe care el îl cunoștea, un soi de sectă în care nu mai era loc pentru nimeni sau, mai bine zis, pentru nimeni în afara surorii lui, pe care o considera parte din sine însuși.

Imediat starea mea psihică a început să se îmbunătățească. Să se îmbunătățească, nu să revină la forma de dinainte: o teamă reziduală mi-a rămas, mai presus de toate o teamă de mine însămi și de ce sălășluise înlăuntrul meu fără ca eu să știu. Era de parcă aș fi fost anesteziată, nu vindecată de boala mea. Lucrurile nu mai erau ca altădată și, deși nu-mi mai făceam griji că o să sfârșesc în Bellevue, ba chiar mă simțeam rușinată când îmi aminteam cât de patetic mă comportasem în momentele mele cele mai grele, aveam senzația că ceva din mine se stricase definitiv, se veștejise sau chiar se deformase. Îmi pierdusem o parte din încrederea că aș putea avea control asupra mea sau poate ar fi mai bine să spun că ideea unui sine robust, care niciodată nu fusese de fapt prea solid în mine, se făcuse țăndări, aidoma unei jucării ieftine. Poate că de aceea mi s-a părut atât de ușor să-mi închipui – nu imediat, ci în timp – că eram pe cale să devin unul dintre ei.

Începutul a fost diferit. Tot ce ținea de viața din Belsize Park mi se părea înșelător și străin de mine. Chiar și cele mai banale lucruri – dulapul cu rochii scumpe pe care Leah nu le purta niciodată, Bogna

cea șchioapă, care venea de două ori pe săptămână pentru curățenie, obiceiul pe care îl aveau Yoav și Leah să-și lase paltoanele și genții pe podea când intrau în casă – mi se păreau exotice și fascinante. Îi studiam și încercam să înțeleg cum stau lucrurile. Eram conștientă că totul funcționa după un set de reguli și formalități doar de ei știute, dar n-aș fi putut să spun care erau de fapt acestea. Însă știam că nu trebuia să întreb, eram un oaspete politicos și recunoscător. Mama îmi vârâse bine-n cap anumite maniere. Nucleul lor consta în ștergerea oricăror înclinații personale când venea vorba de vreo persoană importantă.

Tot așa cum copiii unui căpitan de vas înțeleg instinctiv marea, Yoav și Leah aveau o predilecție naturală pentru mobilă, pentru proveniența, vârsta și valoarea ei și o sensibilitate la frumusețea ei deosebită. Nu că și-ar fi folosit prea mult talentul sau ar fi tratat deosebit o asemenea mobilă. Ei nu făceau decât să o studieze, la fel cum altcineva ar fi studiat un peisaj frumos, dar ar fi continuat să-și vadă de treabă și să facă doar ce are chef. Am început să învăț din remarcile lor nonșalante. Vrând să le semăn cât mai mult, am căpătat obiceiul să-i pun lui Yoav întrebări despre diversele mobile care soseau sau erau luate din casă. Îmi răspundea lipsit de interes, fără a-și ridica privirea de la ce făcea. Odată l-am întrebat dacă nu i se părea uneori trist că mobila era abandonată după ce viețile la care participase se împrăștiaseră sau se dezintegraseră, toate obiectele acelea care, neavând putința de a-și aminti, doar stăteau acolo și se umpleau de praf. Dar el doar a ridicat din umeri și n-a vrut să-mi răspundă. Indiferent cât de multe lucruri am aflat, n-am ajuns niciodată la grația și nonșalanța cu care Yoav și Leah se mișcau printre toate mobilele acelea vechi și nici la bizarul lor amestec de sensibilitate și indiferență.

Am crescut în New York și nu mi-a lipsit nimic, dar familia mea nu a fost bogată. În copilărie avusesem mereu senzația că nimic din ce aveam nu era permanent și că în orice clipă totul s-ar fi putut nărui sub noi, de parcă am fi trăit într-o casă de chirpici, construită într-o țară cu o climă ostilă. Uneori îi auzeam pe părinții mei că discută despre eventualitatea de a vinde cele două tablouri de Moses Soyer[11] de pe hol. Deși erau niște tablouri sumbre și de rău augur, care mă înfricoșau în întuneric, mă îngrijora ideea că pe părinții mei îi bătea gândul să renunțe la ele de dragul banilor. Dacă aș fi știut că existau oameni de genul lui George Weisz, aș fi avut coșmaruri, și tot la fel ar fi fost și dacă mobilele familiei ar fi fost luate din casă una câte una. În realitate, noi locuiam într-un apartament dintr-o clădire de cărămidă albă de pe York Avenue, plătit cu ajutorul bunicilor mei, dar noi ne cumpăram întotdeauna hainele din magazine cu marfă la preț redus, iar eu eram deseori certată că uitam să închid lumina, din

cauza prețului curentului electric. Odată l-am auzit pe tata cum țipa la mama că, de fiecare dată când trăgea apa la toaletă, câte un dolar se scurgea pe canalizare. După aceea am căpătat obiceiul să las mizeria să se acumuleze în closet pe parcursul întregii zile, până când atingea masa critică. Când amenințările mamei mele m-au obligat să mă opresc, m-am antrenat să mă abțin cât mai multă vreme. Când mă scăpăm pe mine, înduram umilința și furia mamei gândindu-mă la banii pe care-i economiseam. Și totuși, niciodată n-am prea putut să înțeleg contradicția absurdă între East River, râul lat și tulbure care curgea la nesfârșit în fața ferestrei noastre, și prețul mare al apei din closet.

Mobila pe care o aveam era în general de bună calitate, inclusiv cele câteva mobile vechi, făcute cadou de bunicul meu. Suprafețele lor fuseseră acoperite cu sticlă, care se sprijinea pe discuri de cauciuc transparent puse în colțuri. Chiar și așa nu aveam voie să-mi pun paharul pe ele și nici să mă joc prea aproape. Obiectele astea prețioase ne intimidau. Știam că, indiferent cât de departe am fi ajuns în viață, nu am fi meritat niciodată o asemenea eleganță și că cele câteva mobile vechi și scumpe pe care le aveam duseseră, înainte să ajungă la noi, o viață mai bună, iar acum se înjoseau trăind printre noi. Dintotdeauna ne fusese teamă că o să stricăm ceva la ele, așa încât am fost crescută să mă mișc cu grijă printre mobile, nu să conviețuiesc cu ele, ci să trăiesc lângă ele, dar la o distanță respectuoasă. Când am început să-mi petrec timpul în Belsize Park mi se făcea greață când îi vedeam pe Yoav și pe Leah cu cât nepăsare tratează mobila care le trecea prin casă și care constituia venitul lor și al tatălui lor. Își puneau picioarele desculțe și paharele de vin pe măsuțe joase Biedermeier, își lăsau amprentele pe vitrine, ațipeau pe divane, mâncau pe comode art déco și uneori chiar mergeau pe mesele lungi, când doar pe ele se putea ajunge cel mai repede dintr-un loc în altul într-o cameră plină cu mobilă. Prima oară când Yoav m-a dezbrăcat și m-a pus să mă aplec, am devenit țeapănă și rușinată, nu din cauza poziției, care îmi plăcea, ci fiindcă stăteam aplecată peste un birou încrustat cu sidef. Însă, oricât de nepăsători ar fi fost, păreau că nu lasă nici cea mai mică urmă. Mai întâi am crezut că asta ținea de eleganța celor care fuseseră obișnuiți încă din copilărie să considere o asemenea mobilă un mediu natural pentru ei, dar, când am ajuns să-i cunosc mai bine pe Yoav și pe Leah, am început să cred că talentul lor, dacă s-ar putea numi așa, fusese împrumutat de la stafii.

Casa își dezvăluia secretele mai ușor decât ei, iar eu am ajuns s-o cunosc bine. Avea cu totul trei etaje. Leah locuia la ultimul. Dormea într-o cameră din spate, pe un pat cu baldachin, iar în camera din față ținea un pian Steinway, sub un luminator din sticlă pictată. La o

anumită oră a după-amiezii, clapele din fildeș se umpleau de culori. Înainte de a o cunoaște pe Leah, mă intimida locul pe care ea îl ocupa în viața lui Yoav. El o pomenea des în conversație, uneori spunându-i *sora mea,* iar alteori doar *ea,* și foarte frecvent vorbea despre amândoi. Când Leah înceta să cânte, eu eram sigură că ne urmărea de pe undeva din casă și mi se ridica părul de pe mâini. Dar, când în sfârșit a apărut pentru prima oară, am fost uimită să-mi dau seama cât de fragilă și modestă era, de parcă și-ar fi rezervat toată ființa doar pentru viața ei interioară. Părea că numai o mare presiune venită din interior o împiedica să se facă țăndări. Avea un al doilea pian, unul mai mic, cu coadă, într-un birou de la parter. Partiturile muzicale zăceau în teancuri peste tot. Foile astea migrau prin casă, apăreau prin bucătărie și băi. Petrecea o săptămână sau două memorând câte o piesă, fragmentând-o în părți din ce în ce mai mici și cântându-le mecanic, cu o expresie absentă pe chip. Purta un chimono vechi din bumbac și rareori se îmbrăca cu altceva. Un soi de neglijență punea stăpânire pe Leah, clapele pianului se murdăreau, iar mizeria i se aduna sub unghii. Apoi venea ziua când ea izbutea să rețină toată piesa, o consuma, asimilând-o în ființa ei, iar atunci alerga de colo-colo și strângea totul, se spăla pe cap, iar pe urmă se așeza la pian ca s-o cânte din memorie. O cânta într-o sută de feluri diferite, foarte repede sau extrem de încet, iar cu fiecare notă se apropia și mai mult de un soi de limpezime precară. La ea totul era delicat și compact, plin de grație, și, totuși, când își punea degetele pe clape, ceva gigantic clocotea înăuntrul ei. Mulți ani mai târziu, după ce am primit scrisoarea lui Leah și m-am dus la Yoav în casa de pe strada Ha'Oren, într-o cameră imensă și boltită, i-am găsit pianul cu coadă atârnat de tavan, în chip de candelabru, prins cu sfori și scripeți. Era o violență teribilă acolo. Părea că se leagănă aproape imperceptibil, deși nu bătea nicio briză în acea zi caniculară. Leah ar fi avut nevoie de o sfoară ca să poată cânta. Cum atârnase ea pianul acolo sus era un mister. Mai târziu, Yoav a susținut că n-o ajutase. Într-o zi plecase de acasă, iar când se înapoiase îl găsise acolo. Când am întrebat de ce ar fi făcut așa ceva, el mi-a răspuns evaziv că, pentru o fracțiune de secundă, în aer notele sunau mai pur, fără nicio influență. Dar din câte știam, Leah nu mai cântase deloc după ce tatăl ei se sinucisese. Chiar și când mă aflam în cealaltă parte a casei, eram conștientă de faptul că pianul atârna ciudat, uneori lăsat pradă uitării, alteori amenințător, și aveam sentimentul că, atunci când în sfârșit o să se prăbușească – era doar o chestiune de timp până când sforile ar fi cedat –, o să tragă toată casa după el.

Dormitorul lui Yoav din Belsize Park se afla sub camera lui Leah. În general, puțina mobilă care se găsea la ambele etaje unde dormeau ei rămânea nemișcată, fie pentru că era un efort prea mare ca lucrurile

să fie mereu mutate ba sus, ba jos, fie pentru că era o ușurare pentru ei să-și ducă traiul într-un loc care se afla, cel puțin într-o privință, în afara influenței tatălui lor. În camera lui Yoav erau doar o saltea mare pe jos și un perete plin cu rafturi de cărți.

Bucătăria se găsea lângă grădină, la capătul unei scări. Din ea puteai zări grădina din spate. O ușă de la capătul unui mic coridor dădea în ea. Ca s-o deschizi trebuia să distrugi operele complexe ale păianjenilor care locuiau acolo, dar, de îndată ce o închideai la loc, ei se puneau iarăși pe treabă. Bogna, care aparținea de Biserica Ortodoxă, credea prea mult în caracterul sacru al vieții ca să-i omoare. Grădina era sălbatică și neîngrijită, plină de tufișuri țepoase. Am văzut-o pentru prima oară în noiembrie, și tot ce conținea începuse să moară. La un moment dat cineva plantase acolo răsaduri și o îngrijise, dar, lăsată în legea ei, cu tenacitatea și încăpățânarea persistentă a legumelor neținute în frâu, doar plantele mai rezistente supraviețuiseră, se îndesiseră, încâlcindu-se. Poteca se fărâmase. Rododendronii și dafinii crescuseră, formând un perete mare și întunecat, care oprea razele soarelui. Pe iarbă exista o masă pe care cineva jucase cărți. Pe tăblia ei, din loc în loc, se adunase ceară de la lumânări, iar o scrumieră luată din hotelul Excelsior din Roma se umpluse cu apă murdară. Mai târziu, când vremea s-a încălzit, am început să ieșim iarăși în ea, stăteam la masă cu o sticlă de vin în față. Starea grădinii le convenea lui Yoav și lui Leah. Aveau înclinația să respecte și să lase în pace viețile particulare ale lucrurilor. De la distanță simțeau o mare considerație pentru astfel de lucruri. Prin casă zăceau împrăștiate obiecte abandonate, căzute pe jos sau lăsate acolo unde fuseseră folosite. Uneori aceste tablouri vivante erau păstrate într-o asemenea stare săptămâni întregi, până când Bogna în sfârșit le strângea, punând lucrurile la locul lor, dacă aveau vreunul, sau aruncându-le la gunoi. Ea părea să înțeleagă preferințele și obiceiurile lui Yoav și ale lui Leah chiar și când le contraziceau pe ale ei. Se prefăcea că e exasperată, chinuindu-se să ofteze din greu sau șchiopătând și mai tare din piciorul ei infirm, și totuși era evident că îi părea rău pentru ei. Dar în fond era treaba Bognei să le strângă. Weisz era cel care o plătea și în fața lui trebuia să răspundă dacă nu era curat când își făcea și el apariția într-un târziu.

Înainte ca tatăl lor să sosească, mă întorceam întotdeauna cu autobuzul la Oxford. Deși în munca lui trebuia să fie sociabil și să aibă un anumit șarm, era un om retras și închis în el, înconjurat de un soi de șanț de apărare. Genul de persoană care dă iluzia unei apropieri îndemnându-te să te dezvălui, punându-ți întrebări despre tine și amintindu-și numele copiilor tăi, dacă ai, sau al băuturii tale preferate, dar care, îți dai seama mai târziu, dacă poți să-ți dai seama,

reușește să nu spună mai nimic despre el. În ceea ce îi privea familia, nu-i plăcea prezența străinilor. Nu-mi amintesc exact cum mi-a fost explicat acest lucru – nu mi-a fost spus niciodată direct –, dar știam că îmi era interzis să fiu acolo când venea el. După vizitele lui, Yoav deseori părea distant și apatic, iar Leah dispărea să exerseze la pian multe ore, de parcă s-ar fi pedepsit pe ea însăși. Pe măsură ce timpul trecea, iar relația mea cu Yoav devenea tot mai serioasă, prezența mea în casa Belsize Park era din ce în ce mai firească, iar eu am început să mă simt rănită și iritată când trebuia să plec de acolo, asemenea unui musafir nepotrivit și dezgustător, ori de câte ori venea tatăl lor. Mă simțeam și mai prost când Yoav refuza să-mi explice motivul sau să vorbească prea mult despre asta. El doar îmi sugera că existau anumite reguli și așteptări implicite, care pur și simplu nu puteau fi încălcate. Era clar numai faptul că nu puteam să fiu și eu de față când tatăl lor venea acolo. Asta sporea în mine o neîncredere care întotdeauna pândise din umbră în relația noastră: senzația că o mare parte din Yoav avea să mi se refuze mereu, că exista o viață pe care o ducea separat și pe care niciodată n-avea s-o trăiască împreună cu mine.

În ianuarie îmi petreceam deja aproape toate zilele la British Library. Era întuneric când urcam Haverstock Hill spre metrou și tot întuneric după-amiază, când ieșeam din bibliotecă pe Euston Road. Încă nu-mi găsisem o altă temă pentru disertație. Îmi petreceam zilele citind fără niciun scop, fără să rețin mare lucru, încă speriată că o să intru iarăși în panică. M-am dus la A.L. Plummer, care părea din ce în ce mai puțin interesat de mine, și l-am anunțat în ce direcție credeam că mă îndrept. Continuă, a spus el, iar mie mi-a venit în minte imaginea sa, cocoțat pe unul dintre rafturile lui cu cărți și având capul chel vârât în robă, aidoma unui vultur care doarme. În unele zile plecam hotărâtă să mă duc la bibliotecă, dar, când ajungeam la stația de metrou, o parte din mine nu izbutea să prindă destul curaj încât să coboare cu liftul, împreună cu ceilalți pasageri de la acea oră de vârf, până în străfundurile cavernoase ale Northern Line, așa încât îmi continuam drumul și îmi luam micul dejun la unul din localurile de pe High Street, apoi îmi petreceam ziua uitându-mă la cărți în Waterstone sau pe aleile înguste cu anticariate de cărți de pe Flask Walk, până la unsprezece și un sfert, când o luam pe Fitz Johns Avenue. Muzeul Freud se deschidea la prânz. Deseori eram singura persoană de acolo, iar universitarii și femeia care lucra la magazinul muzeului păreau mereu bucuroși să mă vadă și plecau din camera în care intram, pentru a mă lăsa singură să lâncezesc pe acolo.

După-amiaza, în Belsize Park, Yoav și cu mine, deseori și Leah, mergeam la film, uneori văzând două unul după altul sau pe același de

două ori. Sau ne plimbam pe Heath. Din când în când plecam în vreo excursie – la National Gallery sau în Richmond Park ori să vedem o piesă de teatru în Almeida. Dar cea mai mare parte a timpului ni-l petreceam în casa care ne atrăgea înapoi cu o forță pe care nu pot să mi-o explic, pot doar să spun că era lumea noastră și că acolo eram fericiți. Noaptea ne uitam la filme închiriate sau citeam, în timp ce Leah exersa la pian și deseori, când se făcea târziu, deschideam o sticlă cu vin, iar Yoav îmi citea cu voce tare din Bialik, Amichai, Kaniuk, Alterman. Îmi plăcea la nebunie să-l ascult cum citea în ivrit, să-l aud cât de viu era în limba lui natală. Poate pentru că în acele clipe mă simțeam eliberată de chinul de a-l înțelege.

Măcar eu eram fericită acolo. Într-o dimineață, pe când mă îmbrăcam pe întuneric, Yoav a scos o mână de sub pătură și m-a tras spre el. Tu, a zis el. M-am întins lângă el și l-am mângâiat pe față. Hai să fugim de aici, a spus el. Unde? am întrebat eu. Nu știu. Istanbul? Caracas? Și ce-o să facem acolo? Yoav a închis ochii și a căzut pe gânduri. O să avem o tarabă cu sucuri de fructe. Ce? Sucuri, a zis el. O să vindem sucuri proaspete. Tot ce vor oamenii. Papaia, mango, nucă de cocos. Știam că glumește, dar avea o privire imploratoare. Există nuci de cocos în Istanbul? am întrebat eu. O să le importăm, a zis el. O să fie o mare nebunie. Oamenii o să stea la coadă pe stradă. Tot orașul o să se dea în vânt după sucul nostru din nucă de cocos, am zis eu. Da, a spus el, iar după-amiaza, după ce am vândut tot sucul de nucă de cocos pe care avem chef să-l vindem, o să ne întoarcem acasă, lipicioși și fericiți, și o să facem dragoste ore întregi, iar apoi o să ne îmbrăcăm la patru ace, tu într-o rochie albă, iar eu într-un costum alb, după care o să ieșim în oraș, plini de exuberanță, și o să plutim toată noaptea pe Bosfor într-o barcă cu fundul din sticlă. Ce poți vedea pe fundul Bosforului? am întrebat eu. Sinucigași, poeți, case măturate de furtună, a spus el. Nu vreau să văd sinucigași, am zis eu. Bine, atunci vino cu mine la Bruxelles. De ce tocmai la Bruxelles? Ordin de sus, a spus el. Ce? am întrebat eu. *El Jefe,* a spus el. Tatăl tău? Exact. Serios? am întrebat eu. M-ai văzut tu vreodată neserios? a zis el, trăgându-mi în jos chiloții și dispărând sub pătură.

Din când în când tatăl lor îl ruga pe Yoav să-l ajute puțin în munca lui – să-i arate vreo mobilă unui client, să călătorească pe undeva și să ia de acolo vreun obiect pe care îl cumpărase sau să participe la o licitație în numele lui. Era prima oară când Yoav îmi cerea să-l însoțesc, iar mie mi s-a părut un semn că între noi se petrecuse o schimbare importantă. Pentru prima oară mi se acorda încrederea de a participa la o acțiune privată din viața lor de familie. Am luat mașina, un Citroën DS negru din 1974. După ce răsuceai cheia în contact trebuia să aștepți o secundă până când pornea pompa hidraulică și ridica partea din spate a mașinii de pe roți. În față era o singură

banchetă lungă, iar eu am stat aproape de Yoav pe când conducea. Mașina aluneca pe șosea, iar noi discutam despre locurile unde am vrea să mergem amândoi (eu în Japonia, el să vadă aurora boreală), despre maghiară în comparație cu finlandeza, geniu la miezul nopții, sentimentul de ușurare dat de eșec, Joseph Brodsky[12], cimitire (preferatul meu era San Michèle, iar al lui Weissensee), casa lui Yehuda Amichai[13] din Yemin Moshe. Yoav mi-a povestit că, pe vremea când era mic, mama lui obișnuia să i-l arate pe Amichai în autobuze sau când se plimba pe stradă, ținând în mână coșuri din plastic pline cu mâncare luată din piața arabă. Uită-te la el, obișnuia ea să spună, un om ca oricare altul, care se duce acasă cărând mâncare. Și totuși, în sufletul lui, toate visele, tristețea și bucuria, iubirea și regretele, toată pierderea amară a celor care trec pe lângă el pe stradă se luptă să-și găsească locul în cuvintele sale. Iar apoi am fost acolo împreună, în Ierusalimul copilăriei lui. Mi-a povestit despre casa de pe strada Ha'Oren, care mirosea a hârtie veche, rezervoare umede și mirodenii, despre cum mama lui se îndrăgostise de ea cu mulți ani în urmă, prima oară când a vizitat Ein Kerem, și despre primul lucru pe care l-a făcut tatăl lui când a început să câștige bani, care a fost să se ducă în vizită la proprietarul casei și să-l întrebe cu cât o vinde. Într-o zi și-a întrebat soția dacă vrea să meargă la plimbare și alene, pe un drum ocolit, au ajuns la casa de pe strada Ha'Oren aparent din întâmplare, el a scos cheia din buzunar și a deschis poarta, iar ea, uluită, s-a împotrivit, așa cum se împotrivește tot timpul cineva, puțin speriat, când un vis se transformă brusc în realitate.

Privind în urmă, nu cred că am fost niciodată mai fericită în Anglia decât atunci, în timpul acelei călătorii, cuibărită lângă Yoav, care vorbea cu mine pe când conducea mașina. Deși am ajuns foarte repede la Folkestone, am suit mașina în tren și am plecat din Anglia. Radioul nu funcționa în tunel, iar mașina nu avea casetofon sau CD player, însă noi ne-am sărutat în tăcere în Canal, până când am ieșit iarăși la suprafață, la Calais. Am trecut cu mașina pe lângă urmele bătăliilor din Ypres și Passendale, dar ne duceam spre Ghent, în est. Lângă Bruxelles s-a lăsat ceața, iar noi, pe când mergeam cu viteză mare de-a lungul Canalului, am speriat ciorile, care pe urmă au dispărut cu totul când suburbiile părăginite ale orașului și-au făcut apariția. Ne-am rătăcit într-un labirint de străduțe cu sens unic, drumuri ocolite și străzi nesemnalizate sau cu semne neclare și a trebuit să ne oprim ca să întrebăm un șofer african de taxi cum să ajungem unde voiam. El ne-a râs în nas și a plecat, de parcă ar fi știut ceva ce noi nu știam despre locul unde trebuia să ajungem. Am mers cu mașina spre sud, pe străzile bogate din Uccle, și am ajuns imediat din nou pe șoselele mărginite de copaci din sate, acele drumuri minunate cu copacii de pe

margini plantați la milimetru, pe care nud poți vedea decât într-un loc atât de obsedat de frumusețe ca Europa. Pe când mergeam cu mașina, discutam despre viitor, lucru pe care rareori îl făceam, deși nu direct, căci era imposibil să vorbești cu Yoav direct despre orice lucru legat de relația noastră, chiar dacă indirect el putea să discute despre cele mai intime și mai dureroase lucruri, despre cele mai periculoase, cele mai triste și mai lipsite de speranță, dar în același timp și mai optimiste. Cât despre ce anume am discutat legat de viitor nu pot spune decât că, vorbind așa indirect, s-a transmis între noi un sentiment sau o schimbare de atmosferă, ceva aidoma senzației că pășești pe pământ solid, după ce ai mers vreme de zile întregi sau chiar luni pe teren mlăștinos, o schimbare pe care simțeam o mare presiune, și atunci, și acum, dar mai ales acum, după atâția ani, s-o pun în cuvinte.

Era după-amiază târziu când am ajuns cu mașina în fața unei porți din fier forjat ruginit. Yoav a coborât fereastra și a sunat la interfon. S-a scurs mai mult de un minut fără ca nimeni să ne răspundă și, exact când era pe punctul să mai sune o dată, porțile s-au trezit la viață și au început să se deschidă încet. Am mers cu mașina pe alee, pietrișul scârțâia sub roțile Citroenului. Cine locuiește aici? am întrebat eu, încercând să ascund cât de impresionată eram de castelul din piatră, cu turnurile acoperite cu ardezie, care apăruseră din spatele stejarilor uriași străvechi, pentru că ultimul lucru pe care mi-l doream era să-l fac pe Yoav să regrete că m-a luat cu el. Domnul Leclercq, a spus el, lucru care a sporit absurditatea situației, căci nu auzisem niciodată despre vreun Leclercq și nici n-aveam vreo idee cine ar putea fi.

Am presupus că cineva suficient de bogat încât să locuiască într-un asemenea loc era servit non-stop de majordomi și cameriste, de către angajați îmbrăcați în uniforme, care să-l protejeze de orice posibilitate a vreunui efort fizic, oricât de mic. Dar când am apăsat butonul soneriei, iar ușa enormă, cu ținte de metal s-a deschis, Leclercq însuși se afla acolo, îmbrăcat cu o cămașă în carouri și o vestă tricotată, părând un pitic în comparație cu scara dublă de marmură din spatele lui. Un candelabru enorm din sticlă pictată atârna deasupra lui, la capătul unui lanț din alamă, legănându-se ușor într-o rafală de vânt. În rest interiorul era întunecat și lipsit de viață. Leclercq ne-a întins mâna fiecăruia din noi, deși preț de o clipă am fost prea paralizată ca să reacționez, zbătându-mă să-mi dau seama de cine anume îmi amintea gazda noastră, și, doar când mâna îmi era strâns prinsă într-a lui, iar un fior a început să mi se strecoare în ceafa, mi-am dat seama că era Heinrich Himmler. Bineînțeles că îmbătrânise la față, dar mica bărbie ascuțită, buzele subțiri, ochelarii rotunzi cu ramă din sârmă și, pornind de la marginea lor de sus, acea frunte enormă și netedă, un plan continuu care se înălța mult mai sus decât ar fi permis

proporțiile, acoperit cu snopul comic de mic, aproape invizibil, de păr – totul mi s-a părut inconfundabil. Când ne-a întâmpinat cu un zâmbet anemic, i-am văzut dinții mici și galbeni.

Am încercat să-i surprind privirea lui Yoav, dar, din câte-mi puteam da seama, el nu părea deloc afectat de această asemănare și l-a urmat cu nonșalanță în casă. Ne-a condus pe un coridor lung și elegant, cu picioarele umflate, pline de coji și brăzdate de vene inflamate, vârâte într-o pereche de papuci roșii din catifea. Am trecut pe lângă o oglindă uriașă din sticlă marmorată, pusă într-o ramă aurită, și, preț de o clipă, grupul nostru s-a dublat, făcând ca tăcerea să fie și mai sinistră. Poate că și Leclercq o simțise, căci s-a răsucit înspre Yoav și a început să-i vorbească în franceză – despre călătoria noastră, din câte mi-am putut da eu seama, și despre stejarii mari și antici de pe proprietate, plantați înainte de Revoluția Franceză. M-am gândit că, chiar dacă sinuciderea lui Himmler din închisoarea Lüneburg ar fi fost o înscenare, iar vestita fotografie a cadavrului întins pe podea doar un truc dramatic, pe atunci ar fi avut nouăzeci și opt de ani, iar bărbatul ager în urma căruia mergeam n-ar fi putut avea mai mult de șaptezeci. Dar cine ar fi putut spune dacă nu cumva nu era vreo rudă îndepărtată, aidoma celor ale lui Hitler, care o duceau bine în suburbiile pline de vegetație din Long Island, vreun nepot sau singurul văr al celui care condusese lagărele de exterminare, Einsatzgruppen, și execuția milioanelor de oameni? S-a oprit în fața unei uși închise, a scos din buzunar un mănunchi de chei grele și, după ce a găsit-o pe cea potrivită, ne-a condus într-un salon spațios cu lambriuri, de unde se zărea grădina, care se întindea în toate direcțiile. M-am uitat pe geam, iar când m-am răsucit înapoi, Leclercq mă privea lung, cu un interes care mă tulbura, deși poate că era doar bucuria că în sfârșit venise cineva în vizită la el. Ne-a făcut semn să ne așezăm, iar el a dispărut ca să aducă ceaiul. Aparent era singur în imensa clădire.

La întrebarea mea dacă a remarcat că gazda noastră semăna leit cu Himmler, Yoav a râs, iar când și-a dat seama că nu glumeam, a zis că n-a observat, însă când eu am insistat, el a recunoscut că da, poate că exista o mică, minusculă asemănare, dacă îl priveai cu ochii mijiți, într-o anumită lumină. Dar Leclercq, m-a asigurat el, se trăgea dintr-una din cele mai vechi și mai nobile familii din Belgia, și arborele lui genealogic mergea până la Charlemagne. Tatăl mamei lui fusese viconte, iar el, pentru scurt timp, se aflase în serviciul lui Leopold II, pe postul de director al unei plantații de cauciuc din Congo. Familia își pierduse aproape toată averea în timpul războiului. Ce le mai rămăsese se evaporase în enormele impozite pe proprietăți, până când, într-un final, au fost obligați să-și vândă toate moșiile, păstrându-și doar Cloudenberg, căminul mult-iubit al familiei. Leclercq era ultimul rămas în viață dintre frații lui și, din câte știa Yoav, nu se căsătorise

niciodată.

O poveste credibilă, am fost eu pe punctul să spun, dar în acel moment de pe hol s-a auzit un zgomot asurzitor, urmat de zdrăngănitul sau rostogolirile unor cutii sau ale veselei. Ne-am îndreptat spre zgomotul de pe coridor și până la urmă am găsit bucătăria mare din spatele sufrageriei, unde Leclercq stătea în patru labe printre castroanele din metal de diverse dimensiuni, care căzuseră de pe dulapul de deasupra. Preț de o clipă am crezut că plângea, dar a reieșit că-și pierduse ochelarii și nu vedea nimic. Ne-am așezat pe podea ca să-l ajutăm și toți trei ne-am târât prin bucătărie. I-am găsit ochelarii sub un scaun. Una din lentile se spărsese, iar Leclercq a încercat patetic să redea forma unuia din brațe. Pe blatul de lucru era o tavă pe care se afla o cutie de napolitane cu vanilie, iar când Leclercq și-a pus ochelarii sparți pe nas, am fost nevoită să recunosc că asemănarea lui cu Himmler, atât de frapantă până atunci, s-a estompat și s-a destrămat și că asocierea pe care o făcusem probabil își avea rădăcinile în puținele mele cunoștințe despre afacerile lui Weisz.

Poate pentru că acum vedea altfel lumea, după ce ochelarii lui Leclercq s-au spart, un soi de tristețe s-a prelins din el, târându-se în urma lui, pe când ne conducea pe coridoarele lungi și potecile întortocheate din grădină, pe lângă tufișurile tunse și prin labirintul din merișor, în susul și în josul (mai mult în susul) treptelor din acel castel maiestuos de piatră, împrăștiindu-se în atmosferă, la fel cum apa din jurul unei foci vânate cu harponul se umple cu un nor de sânge. Părea că uitase de ce veniserăm – n-a pomenit de masă sau poate că era o comodă, un ceas sau un scaun, adică motivul vizitei noastre, iar Yoav era prea politicos ca să abordeze el subiectul. În schimb, Leclercq s-a rătăcit pe aleile lungi și în întorsăturile și schimbările bruște de intonație ale propriei sale voci, pe când depăna nesfârșita istorie a castelului Cloudenberg, care debutase încă din secolul al XII-lea. Castelul inițial arsese într-un foc care pornise din bucătărie și se dezlănțuise în marea sală de bal, apoi pe scări, devorând tapițerii, tablouri, trofee de vânătoare și pe fiul cel mic al proprietarului, captiv la etajul al doilea împreună cu doica lui, cruțând doar capela gotică aflată la distanță, pe un deal. Uneori vocea lui Leclercq devenea aproape o șoaptă, iar eu abia puteam să înțeleg ce spunea. Pe atunci am crezut că, dacă am fi plecat pe furiș de acolo, pe același drum pe care veniserăm, și am fi dispărut cu Citroenul pe lunga alee de acces la castel, Leclercq nici n-ar fi observat, atât de absorbit era de peripețiile lungi și încâlcite, secretele, triumfurile și dezamăgirile castelului Cloudenberg, iar în acele clipe mi se părea, cu ochelarii lui sparți nebunește, cu picioarele lui uscate și umflate, cu fruntea lui abruptă și perfidă, aidoma unei călugărițe, dacă-i posibil

așa ceva, o călugăriță care se căsătorise, trup și suflet, nu cu Dumnezeu, ci cu bolovanii austeri ai castelului Cloudenberg.

Când turul (dacă se putea numi așa) s-a încheiat, deja se înnoptase. Ne-am așezat toți trei în bucătărie, în jurul unei mese zgâriate din lemn, la care odinioară bucătăresele decupaseră mușchii și fileurile pentru uriașele festinuri ținute de viconte. Leclercq era palici, obosit și aproape complet detașat, de parcă Leclercq dinăuntrul lui Leclercq se ridicase în picioare și hoinărea printr-un apus învăpăiat de soare din secolul al XII-lea, al XIII-lea sau al XIV-lea. Iertați-mă, a zis el, probabil că sunteți morți de foame. S-a ridicat în picioare și s-a dus să se uite în frigider, un aparat care nu se potrivea într-un loc cu atât de multă istorie. Părea că începuse să șchiopăteze. Fie chiar asta se întâmplase, fie nu observasem eu până atunci, deși aveam îndoieli în această privință, căci mersesem în urma lui toată după-amiaza. Poate că șchiopăta mai tare dacă obosea, sau pe o anumită vreme. Dați-mi voie să vă ofer o mână de ajutor, am spus eu, iar el mi-a adresat o privire plină de recunoștință. Isabel gătește minunat, a zis Yoav. Poate să prepare un festin din nimic.

Leclercq a plecat și s-a întors cu o sticlă de vin. Am preparat o tartă și, pe când era în cuptor, am pus masa. După aceea mi-am dat seama că am aranjat invers furculița și cuțitul, iar când în cele din urmă am ajuns să mâncăm, Leclercq a încremenit, de parcă ar fi fost pus în fața unei ghicitori pe care nu spera s-o rezolve, dar pe urmă, mobilizându-și tot rafinamentul nobilității sale, și-a încrucișat cu delicatețe mâinile peste farfurie și a luat tacâmurile cu mâna potrivită. De îndată ce a înghițit prima îmbucătură, un oftat slab i-a scăpat de pe buze, stânjeneala a dispărut, iar după aceea, pe când mânca și-și bea vinul, mi s-a părut că-și mai venise în fire.

După cină Leclercq ne-a condus în camera noastră. Nu remarcasem dacă se discutase despre posibilitatea de a rămâne acolo peste noapte. Și totuși trecuse de ora zece când am terminat de mâncat și încă nu vorbiserăm nimic despre obiectul pe care veniserăm să-l luăm. Ne făcuserăm bagajele, plănuind să ne oprim la o pensiune tihnită în drum spre casă. Yoav a ieșit să le aducă de la mașină, lăsându-mă singură cu Leclercq, care aranja așternuturile, bolborosind ceva despre menajera care își luase o zi liberă.

Yoav și cu mine ne-am spălat pe dinți unul lângă altul, în baia enormă lipită de camera noastră, cu o cadă în care ar fi putut să încapă și un cal. În pat am început să ne sărutăm. Iz, ce mă fac eu cu tine? a șoptit el în părul meu. Mi-am mulat corpul după al lui. Dar, în loc să facem dragoste, așa cum se întâmpla aproape în fiecare noapte, Yoav a început să vorbească în șoaptă, cu fața lipită de urechea mea. Mi-a spus povești despre copilăria lui din Ierusalim, lucruri pe care nu mi le mai povestise până atunci, de parcă, dacă nu se afla în casa din

Belsize Park, ar fi putut să se exprime mai liber. Mi-a povestit despre mama lui, care fusese actriță până când rămăsese însărcinată cu el. După ce se născuse, ea nu se mai întorsese pe scenă, dar, uneori, privind o fotografie a mamei lui de pe vremea aia, vedea în expresia ei indicii ascunse ale lucrurilor pe care ar fi putut să i le spună. Înainte de a muri, a explicat el, mama lui era un fel de amortizor între tatăl lor și ei. Venite prin intermediul ei, poruncile tatălui lor se înmuiau, iar ea găsea întotdeauna o cale de a face să pară mai ușoare lucrurile pe care le pretindea el.

Peste mai multe ore m-am trezit leoarcă de transpirație. M-am dus să beau apă de la robinet și mi-am dat seama că mă trezisem de tot și, așa cum deseori mi se întâmplă când mă trezesc în totul nopții, că nu mai puteam să adorm. Nedorindu-mi să-l deranjez pe Yoav dacă aprindeam lumina ca să citesc, mi-am găsit cartea – ceva despre Thomas Bernhard[14], nu-mi mai amintesc ce anume – și m-am strecurat afară din cameră. Am luat-o pe coridor sub privirile sticloase ale mai multor capete de cerbi prinse pe pereți. Lângă scară era un mic tablou de Bruegel pe care Leclercq ni-l arătase mai devreme. Era una dintre scenele acelea de iarnă, cu gheață cenușie, zăpadă albă și copaci înnegriți, totul invadat de forfota vieții umane, desăvârșit de mică, și totuși nicio viață nu era trecută cu vederea, ci toate erau luate în considerare și evaluate: minuscule scene de veselie și disperare, la fel de prevestitoare de rău sau de comice când sunt văzute de la o asemenea distanță prin ochii telescopici ai maestrului. M-am dus mai aproape ca să-l studiez. Într-un colț, un bărbat se pișa pe peretele unei case, în vreme ce la fereastra de deasupra, o femeie grosolană, cu chipul aspru, se pregătea să verse un vas cu apă în capul lui. Puțin mai încolo, un bărbat cu pălărie căzuse prin gheață, pe când în jurul lui patinatorii impasibili continuau să se distreze – un singur băiețel observase accidentul și încerca să-i întindă bărbatului vârful bățului său. Aici scena încremenise: băiețelul aplecat, bățul oferit, dar încă neînșfăcat, întreaga scenă se învârtea în jurul acelei găuri negre pe cale s-o înghită.

În bucătărie am bâjbâit după întrerupător. Când până la urmă am găsit butonul, aproape că am făcut un atac de cord, căci acolo, îngenuncheat pe un scaun de lângă masa din lemn, brăzdată de zgârieturi făcute cu satârul, stătea un băiețel cu părul alb, care rodea un copan de pui. Cine ești? am întrebat eu sau, mai bine zis, am urlat, deși întrebarea era mai degrabă retorică, căci în acel moment de uimire și de spaimă eram convinsă că era băiatul buclucaș din tabloul lui Bruegel, care venise să-și ia cina. Băiatul, care n-avea mai mult de opt sau nouă ani, și-a trecut cu nonșalanță dosul palmei peste fața uleioasă. Purta pijamale cu Spiderman, iar în picioare avea o pereche de papuci ponosiți. Gigi, a spus el. Mi s-a părut un nume neobișnuit

pentru un băiat. Pare-se că n-a mai vrut să-mi dea nicio explicație, căci a sărit de pe scaun, a aruncat osul la gunoi și a dispărut în cămară. O clipă mai târziu, când a ieșit de acolo, avea mâna vârâtă până la cot într-o cutie cu fursecuri. A scos un fursec de acolo și mi l-a oferit. Eu am clătinat din cap, iar Gigi a ridicat din umeri și a mușcat din el, mestecând meditativ. Avea părul de la spate încurcat și plin de noduri, de parcă cineva ar fi uitat să-l pieptene săptămâni întregi. *Tu as soif?* a întrebat el. Ce? am făcut eu. A mimat că bea dintr-un pahar imaginar. O, am făcut eu, nu. Apoi, într-un mod absurd, am spus: Domnul Leclercq știe că ești aici? Și-a încruntat fruntea. A? a făcut el. Domnul Leclercq? Știe că ești aici? *Tonton* Claude? a întrebat el. Am încercat să înțeleg. *Mon oncle?* a întrebat el. E *unchiul* tău? Părea aproape imposibil. Gigi a mai mușcat o dată din fursecul lui și și-a dat de pe ochi o șuviță de păr deschis la culoare.

Gigi m-a condus la etaj, încă ronțăind din fursec, un copil atât de diafan și de ager, sau poate că doar părea așa în contrast cu arhitectura sobră și apăsătoare a castelului Cloudenberg. Când am ajuns pe palier, m-am uitat la tabloul lui Bruegel să văd dacă băiatul dispăruse de acolo, iar bărbatul cu pălărie se înecase. Dar siluetele erau prea mici ca să le pot vedea de unde stăteam, iar Gigi se îndepărta deja cu repeziciune în fața mea și o cotise pe coridor. După ce și-a terminat fursecul, și-a măturat firimiturile de pe pantalonii aspri de pijama, a scos o mașinuță Matchbox din buzunar și a pus-o să meargă de-a lungul peretelui. Apoi și-a strecurat jucăria la loc în buzunar și m-a luat de mână. Am mers de-a lungul mai multor coridoare lungi, ghemuindu-ne în spatele ușilor și pe scară, și, în timp ce mergeam, iar Gigi uneori țopăia, se împleticea și fugea puțin înainte, câteodată întorcându-se ca să mă ia iarăși de mână, mi-am dat seama că m-am rătăcit, o senzație deloc neplăcută. Decorul devenea din ce în ce mai lipsit de ornamente, până când am ajuns să mergem pe o scară din lemn, care urca în spirală din ce în ce mai sus, iar eu mi-am dat seama că ne aflam într-unul dintre turnurile castelului. În vârful lui era o cămăruță cu patru ferestre înguste, care dădeau fiecare în altă direcție. Geamul uneia dintre ele era crăpat și lăsa vântul să intre pe acolo. Gigi a aprins o lampă, al cărei abajur era plin de abțibilduri cu animale și curcubeie, iar pe unele dintre ele cineva, probabil într-un moment de plictiseală, încercase să le dezlipească. Pe podea erau pături, o pernă cu o husă cu imprimeu floral decolorat și câteva animale din pluș ponosite, puse grămadă pentru a forma un soi de culcuș dezordonat. De asemenea, mai existau o jumătate de pâine veche și un borcan neînceput de gem. Am avut sentimentul că ajunsesem într-o vizuină de animal, din cele pe care le vezi în cărțile pentru copii, pline de mobilă confortabilă și cu accesoriile vieții umane în dimensiune miniaturală, doar că, în loc să coborâm în

subteran, urcaserăm până la cer, și, în loc de căldură și confort, ascunzătoarea sălbatică a băiatului emana izolare și singurătate. Gigi s-a dus lângă una dintre ferestre, s-a uitat afară și s-a cutremurat, iar eu în acest timp mi-am imaginat cum trebuia să arate turnul de afară, o cabană din sticlă strălucitoare, care conținea două experimente ale vieții umane plutind pe o mare întunecată. Pe pervaz erau trei sau patru soldați din metal, cu vopseaua crăpată, încremeniți într-o bătălie. Am vrut să-mi pun brațul în jurul băiatului, să-i spun că totul o să fie bine până la urmă, nu perfecțiune, nici măcar fericire poate, dar destul. Însă n-am făcut nicio mișcare să-l ating sau să-l consolez și nici n-am vorbit, de teamă să nu-l sperii și fiindcă nu știam cum să mă exprim în franceză. Pe un perete era lipită fotografia unei femei cu părul vâlvoi și o eșarfă în jurul gâtului. Gigi s-a răsucit și m-a văzut uitându-mă la ea. A venit la mine, a luat fotografia de pe perete și a pus-o sub pernă. Apoi s-a strecurat sub un maldăr de pături, s-a ghemuit și a adormit.

Și eu am adormit. Când m-am trezit, pentru a doua oară în acea lungă noapte, Gigi era lipit de mine, aidoma unei pisici, iar cerul se lumina. Nedorindu-mi să-l las singur, l-am luat în brațe cât de delicat am putut. Pentru că nu avusesem frați sau surori, el era, din câte-mi aminteam, primul copil pe care îl duceam în brațe și eram uimită de cât de ușor mi se părea. Peste mai mulți ani, când îl duceam în brațe pe fiul nostru, al meu și al lui Yoav, uneori mă gândeam la Gigi. S-a mișcat puțin și a bolborosit ceva neinteligibil, a oftat și apoi a adormit la loc, cu capul pe umărul meu. Am coborât treptele cu el în brațe, corpul îi era inert și picioarele i se bălăngăneau, am trecut prin coridoare și uși, iar, printr-o șmecherie sau pentru că întâmplător am luat-o pe o scurtătură, am ieșit până la urmă printr-o ușă mică într-un hol scurt, care la rândul lui dădea într-un alt coridor. Pe aici, până la urmă, am ajuns în vestibulul mare unde Leclercq ne întâmpinase prima oară sub uriașul candelabru din sticlă, care i se legăna ușor deasupra capului, aidoma sabiei lui Damocles sau, mai bine zis, așa am crezut atunci, puțin speriată de castelul întunecat, pe care avusesem curajul să-l străbat pentru că Gigi continua să expire gingaș aerul cald în urechea mea. Mi-am amintit pe unde o luasem împreună cu Yoav și Leclercq, cu o zi în urmă. Trecând iarăși pe lângă oglinda cea mare, aproape că mă așteptam ca băiatul să nu fie decât o stafie, care să nu se reflecte în ea, dar nu – acolo, în puțina lumină care era, am zărit contururile a două siluete. Când am ajuns la ușă sau, mai bine zis, la ușa despre care credeam că o descuiase Leclercq pentru a ne arăta grădina, mi-am transferat toată greutatea lui Gigi pe un singur braț și am încercat clanța. A cedat cu ușurință. Probabil că Leclercq uitase s-o încuie după noi, m-am gândit eu și am pășit în cameră, cu intenția de a arunca o scurtă privire la grădina cufundată

în lumina cenușie a răsăritului, o lumină care întotdeauna îmi plăcuse la nebunie pentru fragilitatea și precaritatea pe care le scoate la iveală din orice lucru. Dar încăperea în care stăteam acum era întunecată și nu se vedea nimic din ea sau, mai bine zis, priveliștea de afară fusese acoperită de draperii grele și, deși era posibil ca Leclercq să se fi întors acolo pentru a le trage înainte de a se duce la culcare, era puțin probabil. Pe măsură ce secundele se scurgeau, am început să-mi dau seama că încăperea era mult mai mare decât cea în care mai fusesem, părea mai degrabă un salon decât o cameră, și am devenit conștientă de un soi de prezență mută din umbră, umbră despre care mi-am dat repede seama, era plină de forme de diferite dimensiuni, așezate în șiruri lungi, o masă imensă și melancolică, ce părea să se întindă în toate direcțiile înainte de a se dizolva în colțurile îndepărtate ale salonului cu tavanul boltit. Deși nu puteam să văd mare lucru, am înțeles ce fel de forme erau. Mi-am amintit brusc de o fotografie peste care dădusem cu câțiva ani înainte, pe când studiam operele lui Emanuel Ringelblum[15] pentru unul dintre cursurile de istorie din facultate, o imagine a unui grup numeros de evrei din Umschlagplatz, lângă lagărul din Varșovia, toți ghemuiți sau așezați pe pungi diforme puse pe pământ, așteptând să fie deportați în Treblinka. Pe atunci fotografia îmi sărise în ochi nu numai din cauza oceanului de ochi îndreptați spre aparatul de fotografiat, sugerând că lumea era îndeajuns de calmă încât să-i acorde atenție fotografului, dar și pentru valoarea artistică a scenei pe care fotograful se străduise vizibil s-o surprindă, punând în evidență modul cum chipurile palide, având deasupra pălării închise la culoare și eșarfe, se oglindeau în nuanțele aparent infinite de lumini și umbre de pe zidul din spatele lor, care le ținea captive acolo. În spatele acelui zid exista o clădire dreptunghiulară, cu șiruri de ferestre pătrate. Întreaga scenă dădea impresia unei ordini geometrice cu atâta forță, încât devenea o fatalitate, unde toate materialele obișnuite – evrei, cărămizi și ferestre – își aveau locul potrivit și irevocabil. Întrucât ochii mi se obișnuiseră cu întunericul și începeam să văd – în loc să am doar o senzație vagă a unui organ de simț neștiut – cum toate mesele, scaunele, comodele, cuierele, lămpile și birourile stăteau în poziție de drepți în salon, de parcă ar fi așteptat să fie chemate la arme, mi-am dat seama de ce fotografia evreilor din Umschlagplatz îmi venise în minte tocmai în acel moment, cu alte cuvinte mi-am amintit că, în aceeași perioadă când o găsisem, dădusem și peste alte fotografii ale mai multor sinagogi și depozite ale evreilor, care fuseseră folosite pe post de magazii pentru mobila și obiectele casnice pe care Gestapoul le furase din casele evreilor deportați sau uciși, fotografii în care apăreau armate imense de scaune puse cu susul în jos, aidoma unei săli de banchet care fusese închisă pe timp de noapte, turnuri de așternuturi

împăturite și rafturi de linguri, cuțite și furculițe din argint, puse în ordine.

Nu știu cât am stat acolo, la marginea acelui câmp plin cu mobilă neîntrebuințată. Dar Gigi a început să mi se pară greu. Am închis ușa în urma mea și am izbutit să ajung la noi în cameră. Yoav încă dormea. L-am pus pe Gigi lângă el în pat și i-am privit, doi băieți fără mamă, care dormeau unul lângă celălalt. Ceva a scrâșnit și s-a încordat în străfundurile pântecului meu. Am devenit conștientă că mie îmi revenea sarcina de a sta cu ochii pe ei și, pe când cerul se lumina încet, am procedat întocmai. Privind acum în urmă, nu mă pot abține să cred că sufletul copilului pe care urma să-l am cu Yoav, sufletul micului David, a trecut în acel moment, în tăcere și fără a se face remarcat, prin cameră. Pleoapele mi-au devenit grele, apoi s-au închis. Când m-am trezit, patul era gol, iar din baie se auzea dușul. Yoav a ieșit într-un nor de abur, proaspăt bărbierit. Nu se vedea nici urmă de Gigi, iar, pentru că Yoav n-a adus vorba de el, nici eu n-am făcut-o.

Ne-am luat micul dejun în cea mai mică din cele două sufragerii, la o masă suficient de mare încât să încapă în jurul ei șaisprezece sau douăzeci de persoane. La un moment dat, în timpul nopții sau dis-de-dimineață, Kathelijn, camerista, se întorsese. Leclercq s-a așezat în capul mesei, îmbrăcat cu aceeași vestă tricotată pe care o purtase și cu o zi în urmă, deși acum își pusese pe deasupra și o jachetă sport cenușie. I-am studiat chipul pentru a descoperi vreo urmă de cruzime, dar am zărit doar trăsăturile rablagite ale unui bătrân. Sub lumina zilei, tot ce-mi imaginasem despre mobila din salon părea absurd. Concluzia evidentă era că fusese adunată din numeroasele proprietăți pe care le deținuse familia Leclercq înainte de a da faliment și că erau nevoiți s-o vândă sau că pur și simplu fusese mutată în acea cameră din părțile nelocuite ale castelului.

Nu era nici urmă de Gigi. Camerista și-a făcut apariția de mai multe ori în timpul micului dejun, dar, de fiecare dată, s-a retras repede în bucătărie. Mi s-a părut că se uită la mine cu o undă de antipatie, dar n-am fost sigură. Spre sfârșitul mesei, gazda noastră s-a răsucit spre mine. Am înțeles că l-ai cunoscut pe nepotul meu, a spus el. Nelămurirea l-a făcut pe Yoav să se întunece la față. Leclercq a vorbit din nou: sper că nu te-a deranjat. Deseori i se face foame noaptea. În mod normal Kathelijn îi lasă o gustare lângă pat. Probabil că eu am uitat. Cum adică? a întrebat Yoav, mutându-și privirea de la mine la Leclercq și apoi iarăși spre mine. Fiul nepoatei mele, a zis Leclercq, ungându-și cu unt o felie de pâine prăjită. A venit în vizită aici? a întrebat Yoav. Stă cu noi de anul trecut, a spus Leclercq. Țin foarte mult la el. E o schimbare să ai un copil care fuge de colo-colo. Dar mama lui? l-am întrerupt eu. A urmat o pauză neplăcută. Mușchii de

pe chipul lui Leclercq s-au încordat, pe când învârtea cu o linguriță din argint în cafea. Nu există pentru noi, a zis el.

Mi-a fost clar că subiectul era încheiat, iar după o tăcere stânjenitoare, Leclercq și-a cerut scuze că trebuie să plece în grabă, explicând că plănuise să se ducă în oraș cât mai repede, pentru a-și repara ochelarii. Apoi s-a ridicat brusc în picioare și l-a rugat pe Yoav să-l însoțească pentru a discuta, în sfârșit, despre motivul pentru care bătusem un drum atât de lung până acolo. Am rămas singură. M-am ridicat de pe scaun și am aruncat o privire în bucătărie, sperând să-l văd pe Gigi. Mă întrista gândul că n-o să-l mai văd niciodată. Acolo am zărit o tavă cu o ceașcă și un castron pentru copii pe ea, dar bucătăria era pustie.

Ne-am pus valizele în portbagajul Citroenului. O cutie mare de carton zăcea pe bancheta din spate. Leclercq a ieșit la rândul lui ca să-și ia rămas-bun de la noi. Era o zi senină de iarnă, totul se profila strălucitor și limpede pe cer. M-am uitat spre turnurile castelului, sperând să văd vreo mișcare sau poate chiar chipul băiatului, dar ferestrele erau albe și opace sub razele soarelui. Mai treceți pe aici, a spus Leclercq, deși firește că asta n-avea să se mai întâmple niciodată. Mi-a deschis portiera, apoi, când a închis-o în urma mea, a trântit-o cu prea multă forță, iar geamurile vechii mașini au zdrăngănit. Pe când ne îndepărtam, m-am răsucit pe banchetă pentru a-i face cu mâna gazdei noastre. El a rămas nemișcat, țicnit și trist, cu ochelarii lui sparți și enorma cocă a castelului Cloudenberg ridicându-se în spatele lui, din ce în ce mai înaltă, de parcă ar fi fost un efect special sau un vapor scufundat ar fi ieșit la suprafață din străfundurile mării, până când mașina a luat o curbă, iar eu l-am pierdut din vedere printre copaci.

Pe drumul spre casă, Yoav și cum mine am fost tăcuți, cufundați fiecare în gândurile lui. Doar după ce am lăsat în urmă suburbiile deprimante ale orașului Bruxelles și am ajuns din nou pe șoseaua care se întindea la nesfârșit în fața noastră l-am întrebat după ce îl trimisese tatăl lui. El a aruncat o privire în oglinda retrovizoare și a lăsat o mașină să ne depășească. O masă de șah, a spus el. Probabil că după aceea am discutat despre alte lucruri, dar nu mai țin minte care au fost acelea.

În lunile care au urmat, Yoav, Leah și cu mine, și chiar și Bogna, care încă nu plecase, am început să intrăm într-o rutină familiară. Leah era preocupată să învețe compoziții de Bolcom și Debussy pentru primul ei recital de la Purceii Room, eu îmi petreceam timpul la bibliotecă, Yoav a început să studieze serios pentru examene, iar Bogna venea și pleca, punând lucrurile la locul lor. La sfârșit de săptămână închiriam câte un teanc de filme. Mâncam când aveam

chef și dormeam când ne venea. Eram fericită acolo. Uneori, când mă trezeam mai devreme decât ceilalți și hoinăream prin camere, înfășurată într-o pătură, sau când îmi beam ceaiul în bucătăria pustie, simțeam ceva special, aveam senzația că lumea, atât de frecvent copleșitoare și de neînțeles, de fapt conținea o ordine, chiar dacă așa, piezișă, iar eu aveam un loc rezervat în ea.

Pe urmă, într-o seară ploioasă de la începutul lui martie, telefonul a sunat. Uneori mi se părea că Yoav și Leah știau când era tatăl lor înainte de a ridica receptorul: schimbau între ei o scurtă privire, rapidă și ageră. Era Weisz, care suna din gara din Paris ca să-i anunțe că sosea în acea seară. Imediat, o atmosferă tensionată s-a așternut în casă, iar Yoav și Leah au devenit neliniștiți și agitați, intrau și ieșeau din camere sau urcau și coborau pe scară. Dacă plecăm acum spre Marble Arch, poți să ajungi în Oxford înainte de nouă și jumătate, a spus el. M-am înfuriat. Ne-am certat. L-am acuzat că-i e rușine cu mine și că vrea să mă ascundă de tatăl lui. În mintea mea redevenisem fiica celor care acopereau canapeaua scumpă cu o husă din plastic, pe care o scoteau doar când aveau musafiri. Fiica celor care năzuiau la o viață mai bună, deși nu credeau deloc că o merită, care se înclinau cu umilință în fața lucrurilor pe care le socoteau superioare, de neatins – nu doar materiale, ci și spirituale, acea parte a spiritului care aduce satisfacție sau chiar fericire, și își întrețineau cu sârguință dezamăgirile. Iar dacă eu deveneam acea persoană în mintea mea, Yoav devenea și el cine nu era de fapt: un om născut pentru a duce o viață superioară, care, oricât de mult m-ar fi iubit, nu putea să-mi fie decât gazdă. Privind în urmă, îmi dau seama cât de greșit l-am judecat și sufăr la gândul că am fost atât de oarbă la durerea lui.

Ne-am certat, deși ce anume ne-am zis nu mai știu exact, căci discuțiile noastre în contradictoriu începeau mereu cu lucruri directe și, deviate fiind de către Yoav, deveneau indirecte. Doar mai târziu îmi dădeam seama: vorbea despre ceva, îmi aducea argumente legate de ceva, se apăra de ceva, fără a spune niciodată care era de fapt acel lucru. Dar de data asta mi-am pus mâinile în șolduri și am rezistat. Până la urmă, obosit sau nemaigăsind vreo altă strategie, m-a înșfăcat de încheieturile mâinilor, m-a împins pe canapea și a început să mă sărute îndeajuns de intens încât să tac. Puțin mai târziu am auzit ușa de la intrare deschizându-se și apoi pașii lui Leah pe scară. Mi-am tras pe mine blugii și mi-am încheiat bluza. Yoav n-a zis nimic, dar însăși expresia de suferință de pe chipul lui m-a umplut de vinovăție.

Weisz stătea pe gresia din antreu, în pantofii lui lustruiți, având în mână un baston cu mâner de argint, iar umerii paltonului său din lână străluceau de la stropii de ploaie. Era un bărbat foarte scund, mai mic și mai bătrân decât mi-l imaginasem, micșorat în toate dimensiunile, de parcă a ocupa vreun spațiu era un compromis pe care-l accepta, dar

refuza să-l înțeleagă. Părea greu de crezut că el era bărbatul care avea atâta influență asupra lui Yoav și a lui Leah. Dar când și-a întors fața spre mine, ochii îi erau vii, reci și pătrunzători. A rostit numele fiului lui, dar privirea i-a rămas ațintită asupra mea. Yoav mi-a luat-o cu câțiva pași înainte, de parcă ar fi vrut să intercepteze orice concluzie ar fi putut să tragă tatăl lui sau s-o prevină prin câteva sunete într-un limbaj privat. Weisz i-a luat capul în mâini și l-a sărutat pe obraji. M-a izbit emoția gestului, nu-l văzusem niciodată pe tatăl meu să sărute un bărbat, nici măcar dacă era vorba de fratele lui. Weisz i-a vorbit încet lui Yoav în ivrit, răsucindu-se pentru a-mi arunca o privire – ceva legat de faptul că venisem neinvitată probabil sau, mai bine zis, așa am presupus eu, pentru că Yoav s-a grăbit să nege, clătinând din cap. De parcă ar fi vrut să îndrepte această gravă neînțelegere, el l-a ajutat pe tatăl lui să-și dea jos paltonul și apoi l-a luat cu blândețe de braț, pentru a-l conduce înăuntru, în timpul acestei scene, Leah a stat deoparte, ca și cum ar fi vrut să declare răspicat că micul incident nefericit, greșeala care stătea stânjenită pe scară cu bluza ieșită din pantaloni și în adidași, n-avea nicio legătură cu ea.

Ea e Isabel, o prietenă de la Oxford, a spus Yoav când au ajuns lângă scară, iar eu, preț de o clipă, am crezut că o să-și continue drumul și o să-și conducă tatăl mai departe pe coridor, ca și cum casa ar fi fost plină de oaspeți pe care trebuia să-i prezinte, iar eu, întâmplător, eram doar prima dintre ei. Dar Weisz și-a desprins brațul din mâna lui Yoav și s-a oprit în fața mea. Neștiind ce altceva să fac, am coborât de pe scară, aidoma unei domnișoare împiedicate care este prezentată în societate.

Îmi pare bine că în sfârșit vă cunosc, am spus eu. Yoav mi-a povestit multe despre dumneavoastră. Weisz a icnit și m-a măsurat cu privirea. Stomacul mi s-a strâns în tăcerea care a urmat. Și totuși mie nu mi-a povestit nimic despre tine, a zis el. Apoi a zâmbit sau, mai bine zis, și-a ridicat extrem de puțin colțurile gurii, într-o expresie care putea fi considerată fie amabilă, fie ironică. Copiii mei îmi povestesc atât de puține lucruri despre prietenii lor, a spus el. I-am aruncat o privire lui Yoav, dar bărbatul care cu doar câteva minute în urmă mi-o trăsese cu o asemenea forță se preschimbase într-un bleg supus, aproape ca un copil. Cu umerii aplecați, el studia nasturii de pe paltonul tatălui lui.

Tocmai plecam ca să prind autobuzul de Oxford, am zis eu. La ora asta? a ridicat Weisz din sprâncene. Plouă cu găleata. Sunt sigur că fiul meu o să fie bun și o să-ți pregătească un pat, nu-i așa, Yoav? a spus el, fără a-și muta privirea de la mine. Mulțumesc, dar trebuie să plec, am spus eu, căci nu mai aveam niciun chef să rămân acolo pentru a-mi susține punctul de vedere. De fapt, am fost nevoită să-mi reprim instinctul de a fugi pe lângă Weisz pe ușă afară, înapoi în

lumea plină de felinare, mașini și treceri de pietoni londoneze, unde ploua. Am o întâlnire mâine-dimineață, am mințit eu. O să pleci dimineață cu autobuzul, a spus Weisz. I-am aruncat o privire lui Yoav, în speranța că o să mă ajute sau măcar o să-mi sugereze vreo cale de a pleca de acolo fără să supăr pe nimeni. Dar el mi-a evitat privirea. Leah se uita concentrată la ceva de pe o manșetă a bluzei ei. Nu mă deranjează să plec în seara asta, am spus eu, dar cu o voce moale, probabil, căci deja mă întrebam dacă nu era nepoliticos să mă mai împotrivesc și începusem să-mi dau seama cât de greu era să-l refuzi pe tatăl lor.

Ne-am așezat în sufragerie – Yoav și cu mine pe scaune cu spătar înalt, iar Weisz pe o canapea tapițată cu mătase deschisă la culoare. Bastonul cu mâner din argint, un cap de berbec cu coarne răsucite, se sprijinea pe pernă lângă el. Privirea lui Yoav rămăsese ațintită asupra tatălui său, de parcă atunci când Weisz se afla în prezența sa avea nevoie de toată atenția și concentrarea lui. Weisz i-a dat lui Leah o cutie legată cu o panglică. Când a deschis-o, o rochie argintie a căzut din ea. Probeaz-o, a insistat Weisz. Ea și-a pus-o pe un braț și a plecat din cameră. Când s-a întors, preschimbată într-o creatură mlădioasă, care strălucea și reflecta lumina, ținea o tavă cu un pahar de suc de portocale și un castron cu supă pentru tatăl ei. Îți place? a întrebat-o Weisz. Ei, Yoav? Nu-i așa că e frumoasă? Leah a zâmbit timid și l-a sărutat pe obraz pe tatăl ei, dar eu știam că n-o s-o poarte niciodată, că o să fie surghiunită în partea din spate a dulapului ei, alături de celelalte rochii pe care i le cumpărase. Mi s-a părut ciudat că, în pofida faptului că Weisz părea să știe totul despre viața fiicei lui, nu înțelesese încă faptul că pe ea n-o interesau deloc hainele extravagante pe care i le cumpăra el, haine care și-ar fi găsit locul într-o viață pe care ea n-o ducea.

Pe când mânca, Weisz le-a adresat copiilor săi mai multe întrebări la care ei au răspuns cu conștiinciozitate. Aflase despre recitalul lui Leah și că acum lucra la o transcriere făcută de Liszt unei cantate de Bach. De asemenea, mai știa și că unul dintre profesorii ei de muzică, un rus care preda Evgeny Kissin, își luase liber și că fusese înlocuit de altul. A întrebat despre noul profesor, de unde era, dacă era bun și dacă se înțelegea bine cu el, apoi a ascultat răspunsurile cu o seriozitate care m-a frapat – asculta, mi s-a părut mie, cu ideea că, dacă răspunsurile fiicei lui ar fi sugerat orice altceva în afară de o deplină satisfacție, cei responsabili pentru asta ar fi trebuit să fie trași la răspundere, de parcă, cu un singur telefon și o amenințare fără efect, ar fi fost capabil să-l trimită de acolo pe profesorul nou și să-l oblige pe rusul plecat, care se refăcea după o cădere nervoasă în sudul Franței, să se întoarcă la serviciu. Leah s-a străduit din răsputeri să-l convingă pe tatăl ei că noul profesor era excelent. Când a întrebat-o

dacă avea planuri pentru sfârșitul de săptămână, ea a spus că o să se ducă la petrecerea de aniversare a prietenei ei, Amalia. Dar eu nu auzisem niciodată de vreo Amalie și, de când stăteam în casa aia, n-o văzusem pe Leah ducându-se la nicio petrecere.

În trăsăturile lui prelungi și lăsate în jos nu exista aproape nicio asemănare cu copiii lui. Sau, mai bine zis, dacă existase vreodată, acum nu se mai putea recunoaște, fiind deformată de ceea ce i se întâmplase în viață. Avea buzele subțiri, ochii umezi și umbriți de pleoape, venele de la tâmple albastre și pline de umflături. Doar nasul era la fel, lung, cu nările ridicate, arcuite și permanent dilatate. Era imposibil să-ți dai seama dacă părul șaten cu reflexe roșietice al lui Yoav și al lui Leah fusese moștenit de la el: cât îi mai rămăsese era rar și decolorat, pieptănat pe spate, așa încât să-i dezvăluie fruntea înaltă și netedă. Nu, povara moștenirii primite de la el nu se putea zări prea ușor pe chipurile copiilor săi.

Mulțumit de răspunsurile lui Leah, Weisz s-a răsucit spre Yoav și l-a întrebat despre pregătirile pentru examene. Răspunsurile lui Yoav au fost fluente și pedante, de parcă ar fi recitat un discurs compus special pentru un asemenea interviu. Ca și Leah, el a făcut toate eforturile să-și convingă tatăl că lucrurile mergeau cât se poate de bine și că n-avea niciun motiv de îngrijorare. Ascultându-l, am fost uimită. Știam foarte bine că Yoav îl considera pe îndrumătorul lui un impostor arogant, și că îndrumătorul, la rândul lui, amenința să-l retrogradeze[16] pe Yoav dacă nu-i arăta vreo dovadă palpabilă a muncii pe care susținea că o face. Mințea cu eleganță, fără nici cel mai mic semn de vinovăție, iar eu mă întrebam dacă, la nevoie, mă putea minți și pe mine tot așa. Dar mai rău decât atât, urmărindu-l cu privirea pe Weisz cum își mânca hămesit supa cu lingura pe care o ținea între degetele lui lungi și încovoiate, m-am simțit copleșită de vinovăție pentru minciunile pe care și eu le spusesem părinților mei. Nu doar despre lucrurile minunate pe care se presupunea că le fac eu în Oxford, ci și că locuiam încă acolo. Profitând de incapacitatea structurală a tatălui meu de a refuza vreo ofertă promoțională, am inventat o poveste despre o metodă ieftină de a suna în State folosind o cartelă telefonică specială. În felul acesta, am aranjat lucrurile astfel încât, în loc să mă sune ei duminică, să-i sun eu. Le plăcea rutina și știam că n-o să renunțe la ritual decât dacă ceva era în neregulă. Ca să fiu sigură, în fiecare seară îmi verificam robotul telefonic din Little Clarendon Street. Gândindu-mă la ei pe când ședeam în fața lui Weisz, cum probabil așteptau emoționați lângă telefon în fiecare duminică dimineață, mama la blatul ei de lucru din bucătărie, iar tata în dormitor, am simțit un junghi de regret și tristețe.

Până la urmă Weisz s-a șters la gură și s-a răsucit înspre mine. Un strop de transpirație mi s-a prelins în decolteu. Dar tu, Isabel? Tu ce

studiezi? Literatură, am spus eu. Un zâmbet ciudat i-a deformat buzele lipsite de culoare. Literatură, a repetat Weisz, de parcă ar fi încercat să-și amintească numele și chipul unei cunoștințe de demult.

În următorul sfert de oră, Weisz m-a tras de limbă despre studiile mele, de unde eram, de unde erau părinții mei și cu ce se ocupau și de ce venisem în Anglia. Cel puțin așa erau formulate întrebările, dar de fapt (sau, mai bine zis, așa credeam eu) cuvintele ieșite din gura lui Weisz nu erau decât un cod pentru un alt lucru pe care-și dorea să-l descopere. M-am simțit de parcă aș fi avut de trecut un test ale cărui cerințe nu-mi erau cunoscute și mă străduiam să găsesc răspunsurile corecte, având impresia că, de fiecare dată când încercam să cosmetizez realitatea, călcam și mai mult în picioare iubirea și devoțiunea părinților mei. Fusesem nevoită să-mi mint părinții, iar acum spuneam minciuni despre ei. Weisz s-a întruchipat în reprezentantul lor, avocatul repartizat săracilor și oropsiților care nu sunt în stare să se apere singuri. În timp ce discutam cu el, toată mobila tristă și nobilă din cameră s-a estompat, orologiul bavarez și masa de marmură, la fel și Yoav și Leah, n-am mai rămas în acel spațiu rece și cavernos decât Weisz și cu mine, și, pe undeva, plutind într-un plan mai înalt, părinții mei nedreptățiți și răniți. El face pantofi? a întrebat Weisz. Ce fel de pantofi? Dacă te-ai fi luat după ce-i spusesem despre afacerea tatălui meu, ai fi putut crede că Manolo Blahnik venea în patru labe la tatăl meu când avea nevoie de cineva care să-i confecționeze cele mai extravagante și mai complicate modele. Adevărul e că producea pantofi pentru uniformele călugărițelor și elevelor din Harlem. Pe când înfloream în continuare pe marginea afacerii tatălui meu, conferindu-i strălucire și prestigiu, în minte mi-a venit amintirea unei după-amiezi petrecute în vechea fabrică a bunicului meu, pe care tata a preluat-o și a condus-o până când a fost adusă la sapă de lemn și singura lui opțiune a fost să devină intermediar între Harlem și fabricile fumegânde din China. Mi-am amintit cum tatăl meu m-a ridicat și m-a pus să stau la uriașul lui birou Herman Miller, în vreme ce de cealaltă parte a peretelui mașinăriile zdrăngăneau sub supravegherea lui.

În noaptea aia am dormit într-un pat îngust dintr-o cameră mică, aflată pe același coridor cu dormitorul lui Leah. Am rămas trează și, fiindcă eram singură, am început să mă simt mai întâi teribil de umilită, apoi furioasă. Cine se credea Weisz să mă interogheze pe mine, să-mi inducă nevoia de a dovedi că fiul lui mă merită? De ce-l interesa pe el ce fel de familie aveam și care era profesia tatălui meu? Nu-i era de ajuns că își pusese copiii în asemenea ipostaze patetice, făcându-i incapabili să aibă succes în viață? Nu-i ajungea că-i obligase să rămână într-o captivitate instituită de el, o condiție căreia nu i se puteau împotrivi, căci le era imposibil să-și refuze tatăl? Îi conducea

nu cu o mână de fier sau cu crize de nervi, ci mai degrabă cu o amenințare nerostită, mult mai insidioasă, care își făcea imediat efectul, la cea mai mică divergență dintre ei. Acum eu apărusem pentru a mă lupta cu ordinea lui Weisz, pentru a dezechilibra triunghiul delicat al familiei Weisz. Și îmi spusese pe larg și foarte limpede că greșeam dacă aveam impresia că Yoav și cu mine am fi putut avea o relație fără aprobarea sau știința lui. Ce drept avea? m-am gândit eu furioasă, foindu-mă în patul meu îngust. Poate că era în stare să-și controleze copiii, dar n-aveam de gând să-l las să mă terorizeze și pe mine. N-avea decât să încerce: nu mă speriam eu atât de ușor.

Ca și cum mi-ar fi citit gândurile, ușa s-a deschis brusc, iar Yoav s-a năpustit asupra mea din toate părțile, aidoma unei haite de lupi. După ce am terminat cu toate celelalte orificii, m-a întors și a intrat cu forța în mine. Era prima oară când o făceam în felul ăsta. Am fost nevoită să mușc perna ca să nu țip la prima penetrare. Când am terminat, am adormit lângă trupul lui cald, un somn adânc din care m-am trezit singură. Din ce visasem nu mi-am mai adus aminte decât că îl găsisem pe Weisz atârnând cu capul în jos în cămară, aidoma unui liliac.

Era aproape șapte dimineața. M-am îmbrăcat și m-am spălat pe față în chiuveta mică pentru copii, decorată cu flori roz în stil victorian, din baia lui Leah. Mergând în vârfurile picioarelor pe hol, m-am oprit în fața camerei sale. Ușa era întredeschisă, iar prin ea puteam să văd imensul pat alb și neprihănit cu baldachin, un pat mare și maiestuos cât un vapor, și, gândindu-mă la asta, mi-am imaginat-o plutind în el pe apa care îl inundase. Stând acolo, mi-am dat brusc seama că probabil și el fusese un cadou de la tatăl ei, unul care purta același mesaj subtil despre viața pe care se aștepta ca Leah s-o ducă. Nu-și aducea niciodată acasă vreun prieten, deși sigur își făcuse câțiva la facultate. N-o auzisem să pomenească vreodată despre vreun iubit, nici actual, nici din trecut. Pretențiile pe care tatăl și fratele său le aveau la loialitatea și iubirea ei făceau o relație cu un bărbat din afară aproape imposibilă. M-am gândit la petrecerea de aniversare, pe care o inventase Leah cu o seară în urmă. Nu înțelesesem scopul unei asemenea minciuni inutile, dar acum mă întrebam dacă nu cumva era felul ei de a se împotrivi tatălui său.

Yoav încă mai dormea în patul lui, un etaj mai jos. Furia din seara trecută mi se diminuase, iar odată cu ea, și încrederea în mine. Din nou m-am întrebat cât putea să reziste relația noastră. Poate că era doar o chestiune de timp până când Weisz ar fi câștigat. L-am obligat pe Yoav să intre în prima bătălie cu tatăl lui din cauza mea și, de îndată ce a început-o, a devenit supus, aidoma unui băiețel, apoi m-a căutat în întuneric pentru a mă ataca cu ghearele și dinții. Imaginea lui Weisz atârnat de tavan mi-a revenit în minte. Cine oare s-ar fi

putut elibera de un asemenea tată?

I-am scris lui Yoav un bilet și i l-am lăsat pe birou, nerăbdătoare să plec din casă înainte de a da nas în nas cu Weisz. Afară încă mai burnița, se lăsase o ceață deasă, iar, până am ajuns în stație, umezeala îmi pătrunsese prin paltonul pe care mi-l cumpărase mama. Am luat metroul până la Marble Arch, iar de acolo autobuzul până la Oxford. De îndată ce am deschis ușa apartamentului, o tristețe copleșitoare s-a pogorât asupra mea. Departe de Yoav, viața mea din Belsize Park căpăta însușirea fragilă a unei piese de teatru pe o scenă demontabilă, cu actorii concediați și actrița din rolul principal rămasă singură, în haine obișnuite, în teatrul întunecat. M-am târât în așternut și am dormit mai multe ore. Yoav n-a sunat în ziua aia și nici în următoarea. Neștiind ce să mai fac, m-am târât până la Phoenix, unde am văzut de două ori *Aripile dorinței.* Se întunecase când m-am dus acasă, pe Walton Street. Am adormit, așteptând ca telefonul să sune. Nu mâncasem nimic toată ziua, iar la ora trei noaptea, durerea de stomac m-a trezit din somn. Nu aveam decât o ciocolată, care m-a înfometat și mai mult.

Trei zile n-a sunat telefonul. Am dormit, am stat nemișcată la mine în cameră sau m-am târât până la Phoenix, unde rămâneam ore întregi în fața ecranului care pâlpâia. Am încercat să nu mă gândesc la nimic și am mâncat doar floricele de porumb și dulciuri cumpărate de la anarhistul punkist și placid care avea în concesiune taraba și față de care am simțit recunoștință pentru principiile lui, care te încurajau să-ți petreci toată ziua la cinema. Deseori îmi dădea dulciuri pe gratis sau un suc mare la prețul unuia mic. Dacă aș fi crezut că relația mea cu Yoav se încheiase, aș fi fost într-o stare mult mai proastă. Nu, eu, înțepenită între finalul unei propoziții și începutul celei care urmează, simțeam chinul așteptării care ar fi putut aduce un viscol, un accident de avion, o dreptate poetică sau o schimbare miraculoasă.

Până la urmă, la un moment dat a sunat telefonul. O propoziție se termină și întotdeauna începe alta, deși nu mereu din același loc unde a rămas cea dinainte, nu mereu în continuarea vechilor circumstanțe. Vino înapoi, a spus Yoav cu o voce aproape șoptită. Te rog, întoarce-te la mine. Când am descuiat ușa din Belsize Park, casa era întunecată. I-am văzut profilul, luminat de strălucirea albăstrie a televizorului. Se uita la un film de Kieslowski, pe care îl văzuserăm de cel puțin douăzeci de ori. Era scena când Irène Jacob se duce pentru prima oară la casa lui Jean-Louis Trintignant, pentru a-i înapoia câinele pe care îl lovise cu mașina, și îl găsește pe bătrân trăgând cu urechea la telefoanele vecinilor. *Ce ai fost,* îl întreabă ea scârbită, *polițist? Mai rău,* zice el, *judecător.* M-am așezat pe canapea lângă Yoav, iar el m-a tras spre el fără a scoate niciun cuvânt. Era singur acasă. Mai târziu am aflat că tatăl lor o trimisese pe Leah la New York pentru a aduce

de acolo biroul pe care el îl căutase timp de patru decenii. În săptămâna când a fost plecată, Yoav și cu mine ne-am tras-o în toată casa, pe toate mobilele posibile. N-a mai spus nimic despre tatăl lui, dar felul cum mă dorea era plin de violență, iar eu mi-am dat seama că între ei doi s-a petrecut ceva dureros. Într-o noapte, pentru că eu tot timpul am avut somnul ușor, m-am trezit brusc cu sentimentul că o umbră a trecut pe lângă noi în tăcere, iar, când m-am furișat pe scară în jos și am aprins lumina de pe hol, Leah stătea acolo cu o expresie foarte ciudată pe față, o expresie pe care n-o mai văzusem niciodată la ea, de parcă ar fi retezat legăturile șubrede care până atunci ne ținuseră prinși de mal. O subestimasem, dar tatăl ei o subestimase și mai mult.

II
Adevărata bunătate

Unde ești, Dov? Deja a răsărit soarele. Dumnezeu știe ce faci acolo, afară, prin urzici și iarbă. Dintr-un moment în altul poți să apari la poartă, plin de scaieți. De zece zile locuim sub același acoperiș, așa cum nu s-a mai întâmplat de douăzeci și cinci de ani, și totuși tu n-ai scos un cuvânt. Nu, asta nu-i așa. A fost monologul ăla lung despre construcția de pe șosea, ceva despre țevi de scurgere și canale. Am căpătat impresia că era cifrul altui lucru pe care încercai să mi-l spui. Despre sănătatea ta, poate? Despre sănătatea noastră, tată și fiu? Am încercat să înțeleg, dar n-am reușit. Am căzut de pe cal, băiete. Am fost abandonat în canalul de scurgere. Am făcut greșeala să ți-o spun, iar o expresie de suferință ți s-a așternut pe față, înainte de a te refugia iarăși în tăcere. După aceea am căpătat impresia că fusese un test pe care îl născocisești pentru mine, unul pe care eu nu puteam decât să-l pic, permițându-ți astfel să te ghemuiești în tine însuți, aidoma unui melc, pentru a continua să mă învinovățești și să mă disprețuiești.

Zece zile împreună în casa asta, iar noi n-am făcut decât să ne delimităm teritoriile și să inaugurăm o serie de ritualuri. Ca să avem un punct de sprijin. Ca să avem o direcție în care s-o luăm, aidoma liniilor luminate de pe culoarele avioanelor aflate în situație de criză. În fiecare seară mă duc la culcare înaintea ta, iar în fiecare dimineață, oricât de devreme m-aș trezi, tu ești deja treaz, îți văd silueta lungă și cenușie aplecată deasupra ziarului. Tușesc înainte de a intra în bucătărie, ca să nu te surprind. Tu fierbi apa și pregătești două cești. Citim, mârâim, râgâim. Te întreb dacă vrei pâine prăjită. Mă refuzi. Acum nu te mai interesează nici mâncarea. Sau e din cauza cojilor arse? întotdeauna mama ta prăjea pâinea. Cu gura plină, vorbesc despre știri. În tăcere, tu ștergi firimiturile scuipate de mine și apoi citești în continuare. Cuvintele mele sunt pentru tine în cel mai bun caz un fundal: ajung estompate până la tine, aidoma ciripitului păsărilor și trosnetului copacilor bătrâni, și, din câte-mi dau seama, la fel ca și ele, nu primesc niciun răspuns de la tine. După micul dejun, tu te retragi la tine în cameră ca să dormi, obosit de peregrinările tale nocturne. Spre prânz apari în grădină cu cartea ta și-ți rezervi singurul scaun de pe pajiște care n-are fundul rupt. Eu îmi rezerv fotoliul din fața televizorului. Ieri am urmărit știrile despre o femeie obeză care a murit în Sfat. Nu se mișcase de pe canapea de mai mult de zece ani, iar când au descoperit-o moartă au văzut că pielea ei se combinase cu tapițeria. Cum de se ajunsese până acolo – n-au vorbit despre asta. Reportajul se limita la faptul că a trebuit să fie tăiată de pe canapea și coborâtă pe geam cu macaraua. Reporterul a povestit despre modul

cum a fost coborât încet enormul cadavru învelit într-o folie din plastic negru, căci umilirea finală a fost faptul că în tot Israelul nu exista nicio pungă destul de mare pentru ea. La două fix ai intrat în casă pentru a-ți lua singur prânzul frugal de călugăr: o banană, o cană cu iaurt și o salată modestă. Mâine poate o să apari îmbrăcat cu o cămașă dintr-un material aspru. La două și un sfert eu adorm în fotoliu. La patru mă trezesc în zgomotele scoase de tine făcând treaba pe care ți-ai ales-o pentru acea zi – să cureți șopronul, să greblezi, să repari jgheaburile de pe acoperiș – de parcă ar trebui să-ți câștigi dreptul de a sta aici. Ca s-o spun p-aia dreaptă, să nu-mi rămâi dator. La cinci eu îți spun ultimele știri importante, pe când ne bem ceaiul. Aștept momentul potrivit, o spărtură în carapacea de gheață a tăcerii tale. Aștepți să termin, speli ceștile, le ștergi cu prosopul și le pui la locul lor în dulap. Împături prosopul de vase. Îmi amintești de cineva care merge cu spatele, măturându-și urmele pașilor. Urci la tine în cameră și închizi ușa. Ieri am stat să ascult. Ce credeam că o să aud? Scârțâitul peniței? Dar n-am auzit nimic. La șapte ieși ca să te uiți la știri. La opt eu îmi iau cina. La nouă și jumătate mă culc. Mult mai târziu, pe la două sau trei noaptea, te duci la plimbare. În beznă, pe dealuri, prin pădure. Eu nu mă mai trezesc cu foamea care mă dădea jos din pat pentru a mă îndopa cu mâncare în fața frigiderului deschis. Pofta aia de mâncare, despre care mama ta spunea că e biblică, m-a părăsit cu multă vreme în urmă. Acum mă trezesc din alte motive. Vezică șubredă. Dureri enigmatice. Potențiale atacuri de cord. Cheaguri. Și întotdeauna îți găsesc patul gol și neatins. Mă întorc în patul meu, iar când mă trezesc de dimineață, oricât cât de devreme, îți găsesc pantofii aliniați în fața ușii și silueta lungă și cenușie aplecată deasupra mesei. Și tușesc, ca să o putem lua iarăși de la capăt.

Ascultă, Dov. Căci n-am de gând s-o spun decât o singură dată: nu mai avem timp, tu și cu mine. Indiferent cât de nenorocită e viața ta, tu încă mai ai mult timp de trăit. Poți să faci ce vrei cu el. Poți să ți-l pierzi hoinărind prin pădure, urmărind șirul de excremente lăsate de un animal până la vizuina lui. Dar eu nu. Eu mă apropii cu iuțeală de moarte. N-o să mă întorc reîncarnat în pasăre migratoare sau polen, ori într-o creatură disprețuită ca să-mi ispășesc păcatele. Tot ceea ce sunt, tot ceea ce am fost o să se transforme în geologie străveche. Și tu o să rămâi singur cu ea. Singur cu ceea ce am fost, cu ceea ce am fost împreună, sau singur cu suferința că nu mai avem nicio șansă să ne împăcăm. Așa că gândește-te. Gândește-te mult și profund. Pentru că, dacă ai venit aici doar ca să-ți confirmi ceea ce ai crezut dintotdeauna despre mine, ești pe cale să reușești. Chiar o să te ajut, băiete. O să fiu jigodie, așa cum mereu m-ai văzut tu. E adevărat că mi-e ușor să fiu așa. Cine știe, poate în felul ăsta te scutesc de regrete. Dar să nu te minți: pe când eu o să fiu într-o groapă lipsită de sentimente, tu o să

trăiești în continuare într-o viață de apoi plină de durere.

Dar tu știi toate astea, nu-i așa? Am impresia că din cauza asta ai venit. Înainte să mor, vrei să-mi spui niște lucruri. Hai să le auzim. Nu te abține. Ce te oprește? Mila? O văd în ochii tăi: când urc în scaunul meu cu rotile, îți pot vedea șocul provocat de degradarea mea. Monstrul copilăriei tale înfrânt de un lucru atât de banal precum o scară. Și totuși nu-i nevoie decât să-mi deschid gura pentru a-ți face mila să fugă sub bolovanul de sub care ieșise. Doar câteva cuvinte bine alese pentru a-ți aminti că, în ciuda aparențelor, sunt tot un mârlan arogant și rigid.

Ascultă. Am o propunere pentru tine. Ascultă-mă și dup-aia poți s-o accepți sau s-o respingi, cum vrei tu. Ce-ai zice de un armistițiu doar până când fiecare din noi termină ce are de zis? Să ne ascultăm unul pe celălalt, așa cum n-am făcut-o niciodată, să ne auzim unul pe celălalt, fără a ne scuza sau fără a izbucni în crize de nervi, să adoptăm pentru o secundă un moratoriu pentru amărăciune și ciudă. Să vedem cum e când ocupi poziția celuilalt. Poate o să zici că-i prea târziu pentru noi, că momentul când compasiunea ar fi fost posibilă a trecut de multă vreme. Și poate că ai avea dreptate, dar nu mai e nimic de pierdut. Moartea mă așteaptă după colț. Dacă lăsăm așa lucrurile, nu eu o să fiu cel care o să plătească. Eu n-o să mai fiu. N-o să aud, n-o să gândesc, n-o să simt. Poate crezi că bat câmpii, spunând lucruri evidente, dar pun pariu că neființa nu-i ceva la care tu să te gândești prea mult. Probabil că pe vremuri o făceai, dar asta se întâmpla demult, iar dacă există vreo idee pe care mintea să n-o poată concepe, atunci e propria-i anulare. Poate că budiștii pot, sau călugării tantrici, dar nu evreii, care au pus atâta preț pe viață, încât n-au știut niciodată ce să facă cu moartea. Întreabă un catolic ce se întâmplă când moare, iar el o să-ți descrie iadul, purgatoriul, porțile raiului, locul unde ajung oamenii dacă mor înainte de a fi botezați. Creștinul și-a populat moartea cu atât de multă lume, încât n-a mai avut nevoie să se concentreze asupra sfârșitului existenței lui. Dar întreabă un evreu ce se întâmplă când moare și atunci o să vezi cât de nenorocit e un om lăsat să se j, bală… Singur. Un om singur și confuz. Rătăcind bezmetic. Pentru că, deși evreul probabil că a vorbit despre toate, a studiat, a dezbătut, și-a spus opinia, s-a contrazis, a discutat până când a înțepenit, a ros orice bucățică de carne de pe osul tuturor întrebărilor, n-a spus niciun cuvânt despre ce se întâmplă când moare. Pur și simplu a fost de acord să nu vorbească despre asta. El, care de obicei nu tolerează nicio ambiguitate, a fost de acord să lase cea mai importantă întrebare scufundată într-o mocirlă amorfă, tulbure, cenușie. Observi ironia? Absurditatea? Care-i scopul unei religii care întoarce spatele subiectului referitor la ce se întâmplă când viața se sfârșește? După ce i-a fost respins dreptul de a căpăta un răspuns – i s-

a respins dreptul *și în același timp* a fost blestemat ca popor să stârnească o ură ucigașă în ceilalți vreme de mii de ani –, evreul n-are de ales și e nevoit să trăiască alături de moarte zi de zi. Să trăiască alături de ea, să-și înalțe casa în umbra ei și să nu discute niciodată despre circumstanțele ei.

Unde rămăsesem? Sunt surescitat, am pierdut șirul, vezi cum fac spume la gură? Așteaptă, da. O propunere. Ce spui, Dov? Sau mai bine nu spune nimic. O să-ți iau tăcerea drept un răspuns afirmativ.

Bun. Hai să încep. Vezi tu, copilul meu, zi de zi, mă trezesc că meditez din ce în ce mai mult la moartea mea. O cercetez. O încerc cu un deget, cum s-ar zice. Nu fac altceva decât să-i studiez circumstanțele cât încă mai am forța de a le studia și încă îmi mai pot închipui neantul. Într-una dintre aceste mici excursii în necunoscut, am descoperit despre tine un lucru pe care aproape că-l uitasem. În primii trei ani de viață ai tăi, n-ai știut nimic despre moarte. Credeai că totul o să continue la nesfârșit. În prima noapte când n-ai mai dormit în pătuțul tău de copil, ci într-un pat, am venit să-ți spun noapte bună. De acum încolo o să dorm mereu în pat de băiat mare? ai întrebat tu. Da, am spus eu și am stat amândoi, eu închipuindu-mi-te cum zbori prin coridoarele veșniciei cu păturica în mână, iar tu încercând să-ți reprezinți eternitatea, cu imaginația ta de copil. Peste câteva zile ședeai la masă și te jucai cu mâncarea pe care refuzai s-o mănânci. Nu mânca, am spus eu. Dar, dacă nu mănânci, nu poți să pleci de la masă. Uite-așa, pur și simplu. Buza a început să-ți tremure. N-ai decât să adormi aici, am spus eu. Nu așa face mama, ai scheunat tu. Nu-mi pasă cum face ea, am spus eu printre dinți, așa fac eu, și nu te miști de aici până nu mănânci! Tu ai izbucnit în plâns, ai protestat și ai continuat să faci același lucru. Te-am ignorat. După o vreme s-a așternut tăcerea, întreruptă doar de micile tale suspine. Apoi, din senin, ai anunțat: Când o să moară Yoella, ne luăm un câine. Am fost uimit. De sinceritatea afirmației tale și fiindcă habar n-aveam că aflaseși despre moarte. N-o să fii trist când moare? am întrebat eu, uitând pe moment de războiul mâncării. Iar tu, foarte pragmatic, ai replicat: Ba da, pentru că atunci n-o să mai avem niciun animal pe care să-l mângâiem. S-a scurs o secundă. Cum arată oamenii când mor? ai întrebat tu. Ca și cum ar dormi, am spus eu, doar că nu respiră. Tu te-ai gândit la asta. Și copiii mor? ai întrebat tu. Am simțit un junghi de durere în piept. Uneori, am zis eu. Poate că ar fi trebuit să aleg alte cuvinte. *Niciodată* sau pur și simplu *Nu.* Dar nu te-am mințit. Cel puțin asta nu poți să spui despre mine. Apoi ți-ai întors fețișoara spre mine și, fără nicio tresărire, ai întrebat: Eu o să mor? Cuvintele tale m-au oripilat mai mult ca niciodată, lacrimile îmi ardeau ochii, dar, în loc să spun ce ar fi trebuit: *Nu, multă vreme de acum încolo* sau: *Nu tu, copilul meu, tu o să trăiești la nesfârșit,* eu am zis

pur și simplu: Da. Și pentru că, indiferent cât de mult ai fi putut îndura, în străfundurile tale erai totuși un animal ca oricare altul, care vrea să trăiască, să simtă soarele și să fie liber, ai spus: Dar nu vreau să mor. Crunta nedreptate te-a copleșit. Și te-ai uitat la mine de parcă eu aș fi fost responsabil.

Ai fi surprins să afli cât de des m-am întâlnit în peregrinările mele prin valea morții cu copilul care erai odată. La început m-a surprins și pe mine, dar curând am ajuns să aștept cu nerăbdare întâlnirile noastre. Am încercat să mă gândesc la motivul pentru care îmi apăreai acolo, căci subiectul n-avea aproape nicio legătură cu tine. Am izbutit să-mi dau seama că asta se întâmpla din cauza anumitor sentimente pe care le-am avut pentru prima oară pe vremea când erai copil. Nu știu de ce Un n-a stârnit în mine aceleași sentimente înainte ca tu să apari pe lume. Poate că eram preocupat de alte lucruri când era bebeluș sau poate că eram încă prea tânăr. Între voi doi e o diferență de vârstă de doar trei ani, dar în acei ani am crescut, tinerețea mea s-a terminat oficial, iar eu am intrat într-o nouă etapă a vieții, ca tată și ca bărbat. Când te-ai născut tu deja înțelesesem, așa cum nu se întâmplase la nașterea lui Un, ce înseamnă apariția unui copil. Cum crește și cum inocența lui este distrusă încetul cu încetul, cum trăsăturile lui se schimbă pentru totdeauna când simte rușine pentru prima oară, cum învață semnificația dezamăgirii, a dezgustului. Cum o lume întreagă e conținută înăuntrul lui și că o pot pierde. Mă simțeam neputincios în fața acestor lucruri. Și bineînțeles că tu erai altfel decât un. Încă de la început mi se părea că știi multe lucruri și că îmi porți râcă din cauza lor. De parcă într-un fel sau altul înțelegeai că în creșterea unui copil intră obligatoriu inevitabile acte de violență îndreptate împotriva lui. Aplecat deasupra pătuțului și privindu-ți micuțul chip contorsionat de țipete pline de suferință – doar așa o pot numi, căci n-am mai auzit niciun bebeluș care să plângă ca tine mă simțeam vinovat încă dinainte de a mă apuca să fac ceva. Știu cum sună asta. În fond erai doar un bebeluș. Dar ceva din tine ataca cea mai fragilă parte a mea, iar eu mă retrăgeam.

Da, tu, așa cum erai pe atunci, cu părul tău blond înainte de a deveni aspru și închis la culoare. I-am auzit pe alții spunând că, atunci când li s-au născut copiii, și-au conștientizat pentru prima oară condiția de muritori. Dar pentru mine n-a fost așa. Nu-i ăsta motivul pentru care te găsesc ascuns acolo, în vadul morții mele. Eram prea captiv în mine însumi, în bătăliile vieții mele, pentru a remarca micul mesager înaripat care venise să-mi ia torța din mână și s-o paseze în tăcere lui Un și ție. Să observ că, de atunci încolo, n-o să mai fiu eu centrul tuturor lucrurilor, creuzetul unde viața, pentru a se menține vie, arde cu flăcările cele mai mari. Focul începuse să se stingă în mine, dar eu n-am observat. Am continuat să trăiesc de parcă viața

avea nevoie de mine, și nu invers.

Și totuși, tu m-ai învățat ceva despre moarte. Aproape fără ca eu să fiu conștient de asta, mi-ai vârât cu forța cunoștințele în mine. Nu multă vreme după ce m-ai întrebat dacă tu o să mori, te-am auzit vorbind în altă cameră: Când o să murim, ai spus tu, o să ne fie foame. O afirmație simplă, iar după aia ai continuat să fredonezi în fals și să-ți împingi mașinuțele pe podea. Dar mie mi-a rămas în minte. Mi se părea că nimeni n-a mai sintetizat moartea astfel: o stare eternă în care doar tânjești, fără speranța că o să primești ceva. Am fost aproape înfricoșat de calmul cu care înfruntai ceva atât de abisal. Cum o contemplai, o întorceai pe toate părțile în mintea ta, pe cât te ducea capul, și găseai o formă limpede, care îți permitea s-o accepți. Poate că atribui o prea mare semnificație cuvintelor unui copil de trei ani. Dar, chiar dacă au fost doar spuse într-o doară, exista frumusețe în ele: când suntem în viață, stăm la masă și refuzăm să mâncăm, dar în moarte suntem permanent înfometați.

Cum ți-aș putea explica? Felul în care mă înfricoșai puțin. Cum păreai un pic mai aproape decât noi ceilalți de esența lucrurilor. Se întâmpla să intru într-o cameră și să te găsesc holbându-te la vreun obiect dintr-un colț. Ce-i atât de fascinant? voiam eu să știu. Dar concentrarea ți se spulbera și te întorceai spre mine, cu un rid pe frunte, o ușoară expresie de uimire că fuseseși deranjat. După ce plecai din cameră mă duceam și eu să văd ce era. O pânză de păianjen? O furnică? Un ghem scârbos de păr scuipat de Yoella? Dar acolo nu era nimic. Are vreo problemă? am întrebat-o eu pe mama ta. N-are prieteni? Un se împrietenise deja cu tot cartierul. Exista un șir nesfârșit de copii care plecau și veneau în casă la el. Un nu se retrăgea într-un colț decât când își încolăcea brațele în jurul corpului și se zvârcolea de parcă s-ar fi sărutat cu o fată. Își plimba mâinile de-a lungul spatelui, se mângâia pe propriu-i fund și scotea un geamăt scurt, răsucindu-și capul dintr-o parte în alta, iar maimuțăreala lui îi făcea pe toți să se tăvălească pe podea de râs. Dar tu nu te aflai printre cei care râdeau. Mai târziu, plivind roșiile, am dat peste o parcelă de grădină pe care tu o aranjaseși enigmatic, cu mici grămăjoare de pământ puse în rânduri, presărate cu pătrate sau cercuri scrijelite pe jos cu un băț. Ce naiba e asta? am întrebat-o pe mama ta. Și-a înclinat capul ca s-o cerceteze. E un oraș, a anunțat ea, fără nici cea mai mică umbră de îndoială în voce. Aici e poarta, mi-a arătat ea, și fortificațiile, iar aici este un rezervor. Apoi a plecat, lăsându-mă iarăși înfrânt. Unde eu am văzut doar niște grămăjoare patetice de pământ, ea a văzut un oraș. Încă de la început tu îi dăruiseși cheile minții tale. Doar ei, nu și mie. Niciodată și mie, fiule. Te-am văzut stând pe vine lângă furtun. Vino aici, am țipat eu. Tu te-ai împleticit până la mine, pe picioarele tale scurte, cu fața mânjită tâmp cu înghețată. Ce

înseamnă asta? te-am întrebat eu, gesticulând cu foarfecă de grădină. Tu ai privit în jos și ai fornăit. Apoi te-ai chircit pe vine și te-ai apucat să renovezi cu viteza fulgerului – ai măturat în grabă, ai modelat grămăjoarele, dându-le unora dintre ele o altă formă. Te-ai ridicat în picioare pentru a le examina din nou de la înălțime, înclinându-ți capul în același unghi ca mama ta. Deci ăsta era secretul, m-am gândit eu. Trebuie să-ți răsucești capul într-un anumit unghi ca să pricepi ceva din asta! Dar, de îndată ce am înțeles indiciul, tu ți-ai ridicat piciorul și, cu câteva șuturi rapide, ai netezit toată parcela și te-ai retras în casă.

Ce s-a întâmplat mai întâi? Tu ai fost cel care s-a retras primul sau eu? Un copil ciudat, cu cunoștințe secrete, pe care am ajuns să le detest, și care s-a transformat într-un tânăr a cărui lume îmi era interzisă. Vrei să știi adevărul, Dov? Când ai venit la mine să-mi spui despre cartea pe care plănuiai s-o scrii, am fost surprins. N-am putut înțelege cum de luaseși hotărârea să vii tocmai la mine – la mine, căruia îmi povesteai atât de puține lucruri despre tine, cu care vorbeai doar strâns cu ușa, numai când era absolut necesar. Am reacționat cu întârziere, mi-aș fi dorit să fiu mai receptiv. Dar nu m-am putut schimba atât de repede. Mi-am reluat vechea atitudine. O anumită intonație a vocii, o asprime care fusese întotdeauna un mecanism de apărare față de tot ceea ce nu puteam să înțeleg la tine. Să te resping înainte ca tu să mă respingi. După aceea am regretat. În clipa când ai ieșit din cameră mi-am dat seama că-mi ratasem ocazia. Am înțeles că tu îmi oferiseși grațierea, iar eu o pierdusem. Și știam că n-avea să se mai întâmple a doua oară.

Un rechin în care se adună toată tristețea oamenilor. Care preia tot ceea ce oamenii care visează nu pot să îndure, care suportă violența tuturor sentimentelor lor. Cât de des m-am gândit la creatura asta și la șansa pe care o pierdusem atunci, cu tine! Uneori simțeam că sunt pe punctul de a înțelege tot ce reprezenta enormul pește. Într-o zi am intrat la tine în cameră, căutând o șurubelniță pe care o împrumutaseși, și am găsit pe biroul tău primele pagini din carte. La început m-am simțit ușurat că până la urmă nu te descurajasem. Nu mai era nimeni acasă, dar eu am închis oricum ușa și m-am așezat pentru a citi despre îngrozitorul animal, cu dinții rânjiți, care plutea într-un acvariu ce strălucea în camera întunecată. Electrozi și sârme îi erau atașați de corpul verzui. Aparate care huruiau zi și noapte. De undeva se mai auzea și zgomotul persistent al unei pompe care îl ținea pe rechin în viață. Creatura se zvârcolea și se rostogolea, iar expresiile – E posibil ca un rechin să aibă vreo expresie? m-am întrebat eu – i se derulau pe față cu o viteză mare, pe când, în camera mică și fără ferestre, pacienții continuau să doarmă și să viseze.

Nu-i nevoie să-ți spun că niciodată nu prea mi-a plăcut să citesc.

Doar mamei tale îi plăceau cărțile. Mie îmi ia mult timp, trebuie s-o iau încetul cu încetul. Uneori cuvintele sunt un mister pentru mine și atunci trebuie să le citesc de două sau de trei ori până când le înțeleg sensul. La facultatea de drept mie îmi lua mai mult timp să învăț decât celorlalți. Aveam mintea ageră, iar limba și mai ascuțită, puteam să duc discuții în contradictoriu cu cei mai buni dintre ei, dar, când venea vorba de cărți, mă vedeam nevoit să depun un efort mai mare. Când tu ai învățat să citești atât de ușor, aproape de unul singur, am fost uluit. Mi se părea imposibil ca un copil ca tine să fi fost al meu. Alt lucru acceptat cu ușurință de tine și de mama ta era că eu rămâneam pe dinafară și nu mi se dădea voie să intru în lumea ta. Și totuși, fără ca tu să știi, ți-am citit cartea. Am citit-o așa cum niciodată până atunci nu mai citisem vreo carte și nici n-am mai făcut-o de atunci încoace. Pentru prima oară mi se oferea o cale de acces la tine. Și-am fost îngrozit, Dovik. Am fost înfricoșat și copleșit de ce-am găsit acolo. Când te-ai înrolat în armată și ai plecat la instrucție, am înnebunit de teama că n-o să mai pot citi pe ascuns și că poarta către lumea ta o să se închidă din nou pentru mine. Dar după aia, ce chestie, ai început să trimiți acasă pachete, câte unul la două săptămâni, înfășurate în hârtie maro și împodobite cu cuvintele PERSONAL! NU ÎL DESCHIDE! și rugând-o special pe mama ta să le pună în sertarul biroului tău. Am fost fericit. Am fost convins că știai și că știuseși tot timpul că șarada extravagantă a secretelor era pur și simplu un mod de a mă scuti – de a ne scuti pe amândoi – de stânjeneală.

La început obișnuiam să citesc paginile la tine în cameră. Întotdeauna când mama ta era plecată la cumpărături, făcea muncă de voluntariat la WIZO[17] sau era în vizită la Irit. Cu timpul am căpătat mai mult curaj și am început să citesc în bucătărie sau așezat într-un scaun comod de pe pajiște, sub arborele de acacia. Odată a venit acasă mai repede decât mă așteptam și m-a prins cu mâța-n sac. Nedorindu-mi să-i trezesc vreo suspiciune, am continuat să citesc, prefăcându-mă că e un dosar al unui caz de-al meu. Un proprietar care vrea să-și evacueze chiriașii, am mormăit eu, privind-o pe deasupra ochelarilor. Dar ea doar a încuviințat din cap și mi-a adresat zâmbetul ăla firav al ei, pe care îl afișa de fiecare dată când o preocupau alte gânduri – legate de Irit, poate, de nevoile ei patologice sau cazurile urgente și zgomotoase la care mama ta tot timpul s-a dus, aidoma unei ambulanțe. Am scăpat ușor, m-am gândit eu, dar, pentru că nu voiam să sar calul, m-am furișat la tine în cameră și am pus paginile la loc în birou.

Nu înțelegeam întotdeauna ce scriai. Recunosc că la început m-am simțit frustrat de refuzul tău de a spune lucrurilor pe nume. Ce mănâncă rechinul ăsta? Unde e clădirea asta, instituția asta, spitalul

ăsta, căci n-am cum să-i spun altfel, cu acvariul gigantic? De ce dorm atât de mult oamenii ăia? Nici ei n-au nevoie să mănânce? În cartea asta nimeni nu mănâncă? Abia mă puteam abține să nu fac însemnări pe margine. De multe ori mă buimăceai. Exact când izbuteam să ajung în camera portarului Beringer, cu fereastra aia minusculă plasată foarte sus (și de ce afară mereu ploua?) și cu pantofii aliniați, aidoma soldaților, sub micul lui pat tare, exact atunci când intram în atmosferă și adulmecam mirosul pe care-l emană un bărbat atunci când doarme singur într-o încăpere mică, brusc mă dădeai afară și începeai să mă târăști prin pădurea unde Hannah obișnuia să se ducă pentru a se ascunde de toată lumea, pe vremea când era mică. Dar m-am străduit să-mi înăbuș nemulțumirea. Am renunțat la întrebări și mi-am abandonat sugestiile editoriale. M-am lăsat pe mâinile tale. Și, pe măsură ce dădeam paginile, aveam din ce în ce mai puține obiecții. M-am lăsat absorbit în povestea ta, iar ea m-a ridicat în aer și m-a luat cu ea, cu sărmanul Beringer care atingea cu degetul crăpătura din sticla acvariului, în vreme ce în micile încăperi legate cu sârme de imensul salon unde se afla acvariul, oamenii care visau stăteau întinși, băiatul Benny și Rebecca, ea, care îl visa pe tatăl ei (spune-mi, Dovik, după asemănarea mea ai modelat personajul? Chiar așa mă vedeai tu? Atât de nemilos, arogant și plin de cruzime? Sau sunt la fel de egoist ca el când cred că ocup un loc în opera ta?). A început să-mi pese de micul Benny, care avea febră și încă mai credea în magie, și am căpătat un interes deosebit față de visele lui Noa, tânărul scriitor, care, dintre toți, îmi amintea cel mai mult de tine. Ba chiar am simțit, Dumnezeu știe cum, o bizară compasiune față de enormul rechin plin de suferință. Când teancul de pagini se termina, mereu eram puțin trist. Ce o să se mai întâmple? Și cum rămâne cu crăpătura aia îngrozitoare prin care se scurgea apa sub privirea neputincioasă a lui Beringer, iar sunetul apei, *pic, pic, pic,* care se prelingea noaptea în toate visele lor și le invada, devenind o sută de ecouri distincte ale celor mai triste lucruri? Uneori eram nevoit să aștept săptămâni întregi, când aveai o perioadă mai aglomerată în armată, ba chiar luni întregi pentru următorul capitol. Mă lăsai în beznă, nu știam ce o să se mai întâmple. Doar că rechinul se îmbolnăvea din ce în ce mai grav. Știind ce știa și Beringer, dar păstra secret față de oamenii care visau în micile lor camere fără ferestre: că rechinul n-o să trăiască la nesfârșit. Și pe urmă ce-o să se întâmple, Dovik? Unde o să se ducă oamenii ăștia? Cum o să trăiască? Nu cumva erau deja morți?

N-am aflat niciodată. Ai expediat acasă ultima parte cu trei săptămâni înainte de a fi trimis în Sinai. După aceea n-am mai primit nimic.

În sâmbăta aceea din octombrie, mama ta și cu mine eram acasă

când am auzit sirenele care anunțau un atac aerian. Am deschis radioul, dar, fiindcă era Yom Kippur, nu se emitea pe niciun post. A pârâit într-un colț al camerei jumătate de oră, până când în sfârșit s-a auzit o voce spunând că sirenele nu fuseseră o alarmă falsă și că, dacă se auzeau încă o dată, trebuia să coborâm în adăpost. Apoi au pus *Sonata lunii* a lui Beethoven – oare de ce? să ne liniștească? – și, la un moment dat, crainicul a revenit și a zis că suntem atacați. Șocul a fost groaznic: fuseserăm siguri că o terminaserăm cu războiul. Apoi iarăși Beethoven, întrerupt de mesaje criptate de mobilizare a celor din rezervă. Un a sunat de la Tel Aviv și aproape că țipa la telefon, de parcă ar fi fost surd. Chiar și din cealaltă parte a camerei puteam să aud ce-i spune mamei tale. A glumit cu ea, ca și cum s-ar fi dus să dea un spectacol de magie în fața egiptenilor. Așa era un. După aceea cei din armată au sunat ca să întrebe de tine. Credeam că ești cu regimentul tău pe muntele Hermon, dar ne-au spus că plecaseși în permisie la sfârșit de săptămână. Am notat locul unde trebuia să te prezinți la raport peste câteva ore.

Am sunat pe toată lumea, dar nimeni nu știa unde ești, nici măcar iubita ta de la universitate. Mama ta a fost distrusă. Nu te grăbi să tragi vreo concluzie, i-am spus eu. Eu, cel care de ani de zile știam de peregrinările tale nocturne, cel care cunoștea bine modul în care scăpai de noi, toți ceilalți, cum găseai o cale de a trăi puțin într-o lume neîntinată de prezența oamenilor. Mi-a plăcut că știam despre tine un lucru pe care mama ta nu-l știa.

Apoi am auzit cheia în ușă, iar tu te-ai năpustit înăuntru, agitat și într-o stare de frenezie. Nu te-am întrebat unde fuseseși și nici tu nu ne-ai spus. Trecuse ceva vreme de când nu te mai văzusem și am fost uimit că te împliniseși, păreai de-a dreptul impozant. Erai bronzat și soarele îți indusese o anumită vigoare sau poate altceva, un soi de dinamism pe care nu-l mai remarcasem la tine până atunci. Privindu-te, am simțit o durere după propria-mi tinerețe pierdută. Mama ta, foarte nervoasă, mergea de colo-colo prin bucătărie, pregătind mâncarea. Mănâncă, a insistat ea, n-ai de unde să știi când o să mai poți mânca. Dar tu n-ai vrut să mănânci. Te tot duceai la fereastră ca să te uiți pe cer după avioane.

Te-am dus cu mașina până la locul de întâlnire. Îți amintești drumul ăla, Dov? După aia au fost lucruri de care nu-ți aminteai, așa că nu știu dacă mai știi de el. Mama ta n-a venit. N-a avut curaj. Sau poate că n-a vrut să te contamineze cu anxietatea ei. Aveai pușca pe genunchi, lângă o sacoșă cu mâncare de la ea. Știam amândoi că o s-o arunci sau o s-o dai altcuiva, chiar și ea știa asta. De îndată ce am ieșit pe șosea, tu te-ai răsucit ca să te uiți pe geam, sugerându-mi clar că n-ai chef să discuți cu mine. Bine atunci, n-o să vorbim, m-am gândit eu în sinea mea, nimic nou. Și totuși am fost dezamăgit. Pe undeva

credeam că circumstanțele, tensiunea care clocotea între noi, faptul că te duceam la război – credeam că toată presiunea asta o să facă dopul să sară și ceva din tine o să picure afară. Dar n-a fost să fie. Tu mi-ai arătat limpede ce voiai când te-ai întors brusc să te uiți pe geam. Și, deși eram dezamăgit, recunosc, mai simțeam și puțină ușurare. Pentru că eu, care întotdeauna aveam ceva de zis, care mă grăbeam să spun primele cuvinte și insistam până când aveam și ultimul cuvânt, eram în ceață. Îți vedeam trupul cum crescuse în jurul pușții. Cât de degajat o țineai, cât de confortabil îți stătea în mâini. De parcă i-ai fi absorbit mecanismul – și toate pretențiile ei de la tine, puterea și contradicțiile ei – direct în corpul tău. Băiatul ale cărui brațe și picioare îi erau străine pe vremuri încetase să mai existe, iar în locul lui, șezând lângă mine, cu ochelari de soare și mânecile suflecate, care-i dezveleau brațele arse de soare, era un bărbat. Un soldat, Dova'leh. Băiatul meu crescuse și devenise un soldat, iar eu îl duceam la război.

Da, erau lucruri pe care voiam să le spun, dar atunci n-am putut, așa că am continuat să conduc în tăcere. Un uriaș convoi de camioane se afla deja acolo, soldații nerăbdători și agitați. Ne-am luat rămas-bun – pur și simplu, chiar așa, un soi de bătăi grăbite pe spatele fiecăruia din noi – iar eu te-am urmărit cu privirea cum ai dispărut în oceanul de uniforme. În acel moment nu mai erai fiul meu. Fiul meu plecase undeva să se ascundă o vreme. Indiferent cine ai fi fost înainte de a veni acasă – plimbându-te singur pe vreo potecă de pe dealuri –, de parcă ai fi știut ce urma să se întâmple și te duseseși să te îngropi în vreun bârlog. Să te ascunzi acolo, sub pământul răcoros, așteptând să treacă pericolul. Iar ceea ce mai rămăsese după ce te extrăgeai din ecuație era un soldat care crescuse hrănindu-se cu fructele din Israel, cu țărâna strămoșilor sub unghii, care acum pleca să-și apere țara.

În acele săptămâni mama ta n-a prea dormit. Nu vorbea la telefon ca să nu ocupe linia. Dar cel mai mult ne era teamă de soneria de la ușă. Pe cealaltă parte a străzii veniseră la familia Biletski să le spună că Itzhak, micul Itzy cu care tu și un vă jucați în copilărie, fusese ucis în Golan. Arsese de viu într-un tanc. După aceea familia Biletski se retrăsese în casă. Iarba a crescut sălbatică în jurul acesteia, draperiile erau permanent trase, uneori, noaptea târziu, înăuntru se aprindea o lumină și se putea auzi cum cineva cânta două note la pian, mereu și mereu aceleași, *plâng plongplingplongplingplong*. Într-o zi, când m-am dus până la ei să le duc un plic care venise prin poștă din greșeală la noi acasă, am văzut o pată deschisă la culoare pe lemnăria ușii, acolo unde fusese mezuza. Puteam fi noi în locul lor. Nu exista niciun motiv pentru care asta se întâmplase fiului lor și nu fiului nostru, pentru care Biletski era cel care cânta două note, și nu eu. Zi de zi erau sacrificați fiii cuiva. Alt băiat din cartier fusese aruncat în aer de o bombă. Într-o zi ne-am suit în pat și am stins luminile. Dacă moare vreunul din ei, a

zis mama ta cu o voce joasă și tremurândă, n-o să mai pot trăi. Aș fi putut să spun ori *O să poți,* ori poate *N-o să moară niciunul din ei.* N-o să moară niciunul din ei, am zis eu, ținând-o strâns de încheieturile mâinilor. Ea n-a spus *Nu te-aș ierta*, dar nici nu era nevoie s-o spună. Un era staționat pe un munte de lângă Valea Iordanului. Izbutise să ne sune o singură dată, așa că știam că e acolo. Peste multă vreme, după foarte mulți ani, mi-a povestit cum auzise transmisia radio disperată a unităților israeliene de tancuri, care luptau în Golan. Una după cealaltă dispăruseră pur și simplu, se evaporaseră în tăcere, iar el nu putea să nu mai asculte, știind că aude ultimele cuvinte ale soldaților. Aflasem de la el că detașamentul tău fusese trimis în Sinai. În fiecare zi așteptam să auzim soneria de la ușă, dar n-a sunat, iar fiecare răsărit de soare care venea fără ca noi s-o auzim mai însemna încă o noapte în care tu supraviețuiseși. Au fost multe lucruri despre care mama ta și cu mine n-am vorbit în acele zile. Temerile noastre ne afundau din ce în ce mai adânc într-o tăcere blindată. Știam că, dacă vi s-ar întâmpla ceva ție sau lui Un, ea nu mi-ar fi dat dreptul să sufăr așa cum ar fi suferit ea, iar eu îi purtam pică din cauza asta.

În noaptea aia, la două săptămâni după ce a început războiul, puțin înainte de ora unsprezece, a sunat telefonul. Asta e, m-am gândit eu, iar în străfundurile mele ceva s-a deschis. Mama ta adormise pe divan în altă cameră. Cu ochii încețoșați de lacrimi și părul vâlvoi, venise acum în pragul ușii. Ca și cum m-aș fi mișcat prin ciment, m-am ridicat de pe scaun și am răspuns. Ochii și plămânii îmi ardeau. A urmat o tăcere îndeajuns de lungă cât să-mi închipui ce poate fi mai rău. Apoi s-a auzit vocea ta. Eu sunt, ai zis. Atât: *Eu sunt.* Dar, din acele două silabe, mi-am putut da seama că vocea ta era puțin diferită, de parcă o piesă minusculă, dar vitală din tine se rupsese înăuntru, aidoma filamentului unui bec. Și totuși în clipa aia n-a contat. Sunt bine, ai spus tu. Eu n-am putut să vorbesc. Nu cred că m-ai auzit vreodată plângând. Mama ta a început să urle. E el, am spus. E Dov, m-am sufocat eu. A alergat spre mine și amândoi ne-am lipit urechile de receptor. Capetele noastre se înghesuiau unul în celălalt pe când îți ascultam vocea. Voiam să te ascult la nesfârșit cum vorbești. Cum vorbești despre orice, nu mai conta. Așa cum obișnuiam să te ascultăm cum gângurești în pătuțul tău de bebeluș, dimineața, înainte să ne chemi. Dar tu nu voiai să vorbești prea mult. Ne-ai spus că ești într-un spital lângă Rehovot. Că tancul tău fusese lovit și că aveai o rană la piept de la șrapnel. Nu-i grav, ai spus tu. Ai întrebat de un. Acum nu pot să vorbesc prea mult, ai zis. Venim după tine, a spus mama ta. Nu, ai zis tu. Bineînțeles că venim, a spus ea. Am zis nu, te-ai răstit tu aproape mânios. Iar apoi, iarăși, cu o voce mai moale: O să mă aducă ei acasă mâine sau poimâine.

În noaptea aia mama ta și cu mine ne-am ținut în brațe în pat. În

timpul grației noastre ne-am iertat totul unul altuia.

Când, până la urmă, ai venit acasă, nu mai erai nici soldatul pe care-l văzusem cum dispare în mulțime, nici băiatul pe care-l cunoșteam. Erai un soi de carapace, golită de ambele versiuni ale tale. Ședeai tăcut pe un scaun dintr-un colț al camerei de zi, cu o ceașcă de ceai neatinsă pe o măsuță de lângă tine, și tresăreai când veneam să te ating. Și din cauza rănii tale, dar și, îmi dădusem eu seama, pentru că nu puteai suporta un asemenea contact. Dă-i un răgaz, șoptea mama ta în bucătărie, pregătindu-ți pastilele, ceaiurile, bureții cu care îți curăța rana. Eu stăteam în camera de zi cu tine. Ne uitam la știri și vorbeam puțin. Când nu erau știri, ne uitam la desene animate, la urmăririle între pisică și șoarece – Câte cucuie vrei? – și apoi la măciuca lovind în moalele capului. Cu timpul am aflat – nu mi-ai spus mie, bineînțeles, ci ei – că doi camarazi din tancul tău muriseră. Cel care mânuia arma și care avea doar douăzeci de ani și comandantul care era doar cu câțiva ani mai mare. Cel care mânuise arma murise instantaneu, dar comandantul își pierduse un picior și se aruncase din tanc. Tu te-ai dus după el. Sistemul de comunicații era mort, erau mult fum și zăpăceală, iar șoferul, care în toată povestea asta nu înțelesese că ceilalți plecaseră, a dat cu spatele și apoi s-a îndepărtat pe nisip. Poate că a intrat în panică, cine știe. Nu l-ai mai văzut niciodată.

Tu și comandantul rănit ați fost lăsați singuri pe dune. De câte ori am încercat să-mi închipui asta, cum ar fi fost dacă aș fi fost în locul tău! Nimic altceva, doar dunele nesfârșite și sârmele de pe jos, lăsate de bombele egiptene. Bubuitul exploziilor. Încercarea de a-l duce în cârcă pe bărbatul rănit, dar era imposibil să înaintezi așa pe nisip. Comandantul, în stare de șoc, implorându-te să nu-l lași acolo. Dacă ai fi rămas acolo, ați fi murit amândoi. Dacă te duceai după ajutoare, poate că ar fi murit doar el. Ai fost învățat să nu lași niciodată un camarad singur pe front. Era o regulă extrem de importantă, pe care armata ți-o băgase în cap. Cum te-ai luptat cu tine însuți. Doar că nu exista nicio parte solidă a ta cu care să te lupți. Expresia buimacă de pe chipul lui când a înțeles că o să pleci. Cât de greu și-a scos ceasul și ți l-a întins: e al tatălui meu. Te surprinde că mi-am imaginat totul, că am încercat, chiar m-am străduit să mă pun în locul tău? În tine nu mai rămăsese nimeni și, asemenea unui zombi, ți-ai abandonat comandantul. L-ai pus cu blândețe pe nisip și ai devenit ultimul lucru pe care el l-a mai văzut vreodată în afară de marea nesfârșită și monotonă de nisip, iar după aceea ai plecat. Ai mers mult pe jos. Prin deșert, în canicula, cu exploziile din depărtare și bombele deasupra capului. Din ce în ce mai amețit, cu simțurile tot mai atenuate, sperând că te îndrepți în direcția bună. Până când, în sfârșit, aidoma unui miraj, o unitate de recuperare și-a făcut apariția, iar tu ai fost

săltat laolaltă cu morții și muribunzii. Camionul era plin de răniți și de oameni pe moarte, așa că nu s-au putut duce după el chiar atunci, ți-au spus ei, erau nevoiți să se întoarcă mai târziu. Fie s-au întors și nu l-au putut găsi, fie nu s-au mai întors deloc. Nu s-a mai auzit nimic de el și a fost trecut pe lista cu dispăruți. Nici măcar după război nu i-au găsit cadavrul.

Ceasul a stat pe biroul tău zile întregi. Când în sfârșit ai aflat adresa familiei lui din Haifa, ai luat mașina și te-ai dus singur la ei. Nu știu ce s-a întâmplat acolo. În seara aia, când te-ai întors, te-ai dus la tine în cameră și ai închis ușa fără să scoți niciun cuvânt. Mama ta și-a mușcat buza pe când spăla vasele și și-a înăbușit lacrimile. Nu știu decât că acel comandant era singur la părinți și că tu le-ai înapoiat ceasul mamei și tatălui lui. Am crezut că aici s-a terminat totul. În săptămânile următoare te-ai întremat puțin. Un venea să te vadă la câteva zile și vă duceați împreună la plimbare. Dar peste vreo trei săptămâni ai primit o scrisoare de la tatăl soldatului mort. Am găsit-o în teancul de corespondență și am pus-o deoparte pentru tine. Aproape că nici nu m-am uitat la adresa de retur, habar n-aveam ce conținea, dar eu am fost cel care ți-a dat-o și eu, până la urmă, am fost cel care a încasat toate acuzațiile. Un tată care-i scrie fiului său, doar că el nu era tatăl tău și tu nu erai fiul lui, și totuși era același lucru, prin asociere eram și eu neputincios, am fost și eu târât în asta.

Nu era un mesaj convingător, dar grosolănia lui îl agrava. Te învinovățea pentru moartea fiului lui. *¡-ai luat ceasul,* scria el cu un scris fusiform, *și l-ai lăsat pe fiul meu să moară. Cum de mai poți trăi cu tine însutii* Supraviețuise în Birkenau și vorbea despre asta. Invoca dârzenia prizonierilor evrei ținuți în închisoarea SS-ului și spunea că tu ești laș. În ultimul rând al mesajului scria: *Tu ar fi trebuit să mori.*

Scrisoarea te-a distrus. Orice urmă a integrității interioare care îți mai rămăsese s-a spulberat când ai citit-o. Zăceai în pat cu fața la perete, nu voiai nici să te ridici de acolo și nici să mănânci. Nu voiai să vezi pe nimeni, amorțindu-te cu opiumul tăcerii. Sau poate că încercai să omori prin înfometare și ultima părticică din tine care supraviețuise. Mamei tale îi era frică pentru viața ta într-un nou fel. (În câte feluri îți poate fi teamă pentru viața copilului tău? Dar hai să trecem peste asta.) La început iubita ta obișnuia să vină pe la tine, dar tu ai respins-o, iar ea a plecat plângând. Avea părul lung și castaniu, dinții strâmbi și purta o cămașă bărbătească, dar toate astea izbuteau cumva doar să-i întărească vitalitatea și frumusețea. Poate crezi că vorbesc prea mult despre frumusețea tinerelor tale iubite, dar am un scop, și anume faptul că, oricât de mult ai fi suferit, până atunci nu fuseseși orb când venea vorba despre frumusețe, ba chiar s-ar putea spune că găseai oarecșce alinare în ea. Dar nu și acum. Acum ai alungat-o pe fata aceea frumoasă, căreia îi păsa de tine. Nu voiai să

vorbești nici măcar cu mama ta. Sincer să fiu, trebuie să recunosc că o mică parte din mine se bucura văzând că te porți cu ea la fel cum te purtai cu mine. Că simte și ea același lucru pe care l-am simțit și eu la tine toată viața. Că trebuie să trăiască și ea puțin de aceeași parte a gardului ca și mine și să vadă cum e când te arunci cu capul înainte în acea barieră impenetrabilă. Și parcă simțindu-mi satisfacția, orice tandrețe care ne mai cuprindea după ce aflaserăm că ești în viață, orice îngăduință asupra căreia căzuserăm de acord în tăcere să ne-o adresăm unul altuia au secat. Discuțiile despre tine – purtate în șoaptă în bucătărie sau noaptea în pat – au devenit tensionate. Mama ta a vrut să-l sune pe acel tată din Haifa, să urle la el, să te apere. Dar eu n-am lăsat-o. Am înșfăcat-o de mână și am scos telefonul din priză. E de ajuns, Eve, am spus eu. Fiul lui e mort. Părinții lui au fost uciși, iar acum și-a pierdut singurul fiu. Și tu te aștepți ca el să fie corect? Să fie *rezonabili* A ridicat privirea. Simți mai multă compasiune pentru el decât pentru propriul fiu, a spus ea printre dinți și a plecat.

Atunci n-am reușit să ne înțelegem, ea și cu mine. N-am putut să ne susținem unul pe celălalt așa cum ar fi trebuit. În schimb ne-am retras, izolându-ne fiecare în propria-i durere, iadul special și unic când îți vezi copilul în suferință și nu ești în stare să faci nimic pentru el. Poate că ea avea dreptate pe undeva. Nu în ce privește lipsa mea de compasiune – erai copilul meu, pentru numele lui Dumnezeu, și încă mai ești copilul meu. Dar poate avea dreptate în privința lipsei de generozitate a felului în care îți interpretasem reacția la tragedia care dăduse peste tine. Ai încetat să mai trăiești. Mama ta avea impresia că ți se confiscase ceva. Dar mie mi se părea că tu însuți îți confiscaseși ceva. De parcă de când te născuseși așteptaseși ca viața să te trădeze, să-ți adeverească bănuielile despre cât de puțin avea să-ți ofere în afară de dezamăgire și durere. Iar acum aveai un motiv indiscutabil pentru a-i întoarce spatele, pentru a te descotorosi de ea, așa cum te descotorosiseși de Shlomo și de atâția prieteni ori iubite sau, cu multă vreme în urmă, de mine.

Lucruri îngrozitoare li se întâmplă oamenilor, dar nu toți sunt distruși. Oare de ce un lucru care-l distruge pe un om nu-l distruge pe altul? Este o chestiune de voință – un anumit drept inalienabil, dreptul de-a interpreta, care nu poate fi luat nimănui. Altcineva în locul tău ar fi putut spune: eu nu sunt dușmanul. Fiul tău a murit ucis de ei, nu de mine. Eu sunt un soldat care a luptat pentru țara lui, nici mai mult, nici mai puțin. Altcineva poate ar fi tras perdeaua peste chinurile îndoielilor. Dar tu n-ai făcut-o. Și recunosc că n-am putut să înțeleg asta. Când, după două sau trei luni, încă nu-ți reveniseși deloc, durerea pe care o simțeam văzându-te cum suferi s-a transformat în frustrare. Cum poți ajuta o persoană care nu vrea să se ajute pe ea însăși? După o vreme nu te poți împiedica să crezi că-și plânge de

milă. Ai renunțat la orice ambiție. Uneori, trecând pe lângă ușa închisă a camerei tale, mă opream pe coridor. Cum rămâne cu rechinul, fiule? Cum rămâne cu Beringer și cu mopul lui sau cu picăturile care se prelingeau necontenit prin crăpătura din acvariu? Cum rămâne cu doctorul, cu Noa și cu micul Benny? Ce-o să se aleagă de ei în lipsa ta? În schimb, când te găseam aplecat asupra unei farfurii cu mâncare, din care refuzai să guști, te întrebam: Pe cine vrei să pedepsești? Chiar crezi că viața o să se simtă rănită dacă o negi?

Oriunde te duceai, suferința te zguduia, vechile răni amestecate cu cele noi. Am devenit foarte implicat în toate astea. La orice tentativă de-a mea, tu n-ai făcut decât să-mi întorci spatele. Ostilitatea mea a sporit – căci amândoi, tu și cu mama ta, formaserăți împreună un grup ermetic din care eu, bruta, eram exclus – ca o pedeapsă pentru faptul că nu te înțelegeam deloc și pentru multe alte lucruri de care eram vinovat. Se simte rănit de tine, a zis ea când, în cursul unei discuții în contradictoriu nejustificate, i-am reproșat că îți încuraja tăcerea, tăcerea aia specială din sticlă, pe care mi-o rezervai doar mie. Și tu crezi că are un motiv întemeiat pentru sentimentele astea? am întrebat eu. Tu crezi că are dreptate când spune că – ce? Nu m-am purtat corect cu el? Nu l-am iubit cum trebuie? Aaron, a spus ea tăios, trăgând enervată aerul în piept. L-am iubit așa cum știu eu să iubesc! am țipat eu, dându-mi seama în timp ce urlam că nu făceam altceva decât să vă întăresc convingerile, ale tale și ale ei. Poate chiar am aruncat un castron – un castron cu căpșuni – spre cealaltă parte a camerei, iar sticla s-a făcut țăndări. E posibil să fi făcut asta. Dacă memoria nu mă înșală. E adevărat că uneori îmi pierdeam controlul. Sticla s-a făcut țăndări și, după ce am spart castronul, tăcerea ei justițiară s-a scurs în cameră. Mi-ar fi plăcut să mai arunc cu ceva.

Nu trebuia decât să deschid gura ca tu să te înfurii și să suferi. Acum e o victimă în toate, i-am spus eu mamei tale. Se străduiește să-și cultive dreptul la suferință. Dar, la fel ca întotdeauna, ea ți-a luat apărarea în fața mea. Într-o seară, sătul, am țipat la ea: Deci acum eu sunt responsabil de moartea comandantului? A fost nedrept, da, iar eu am regretat imediat. O clipă mai târziu am auzit ușa de la intrare cum se trântește și am știut că mă auziseși. M-am dus după tine și am încercat să te aduc înapoi. Tu plângeai pe stradă și ai încercat cu brutalitate să mă alungi de acolo. Te-am înșfăcat și ți-am ținut capul lipit de pieptul meu până când ai încetat să te mai zbați. Te-am ținut în brațe când plângeai și, dacă aș fi putut vorbi, aș fi spus: *Nu sunt dușmanul. Nu eu am scris acea scrisoare. Aș fi preferat să moară alți o mie în locul tău.*

Lunile treceau și nimic nu se schimba. Apoi, într-o zi, ai venit la mine la birou. Eu mă întorsesem de la o întâlnire cu un client, iar tu ședeai acolo, la biroul meu, mâzgălind sumbru un desen pe

blocnotesul meu. Am fost uimit. De multă vreme nu mai ieșiseși deloc din casă, iar acum ședeai în fața mea, aidoma unui zombi. Nu-mi puteam aminti când veniseși ultima oară la mine la serviciu. Neștiind ce să-ți spun, am zis: Nu știam că vii. Am venit să-ți spun că am luat o hotărâre, ai zis tu cu o voce serioasă. Bine, am spus eu, încă stând în picioare, minunat, deși habar n-aveam ce hotărâre luaseși. Doar ideea că acum erai în stare să-ți imaginezi un viitor pentru tine îmi era de ajuns. Tu ai rămas tăcut. Deci? am spus eu. Am de gând să plec din Israel, ai spus tu. Unde vrei să te duci? am întrebat eu, încercând să-mi rețin un acces de furie. La Londra. Ce vrei să faci acolo? Până atunci nu te uitaseși în ochii mei, dar acum ți-ai ridicat capul și te-ai uitat fix la mine. Am de gând să studiez dreptul, ai spus tu.

Am rămas fără grai. Nu doar pentru că niciodată nu manifestaseși vreun interes pentru drept, dar și pentru că, încă de când erai copil, te străduiseși intenționat să nu fii ca mine. Nu, era mai mult decât atât – te străduiseși să fii exact pe dos decât mine. Dacă eu vorbeam mai tare, tu erai cel care vorbea întotdeauna încet, dacă mie îmi plăceau roșiile, atunci tu le urai. Am fost uluit de schimbarea asta bruscă și m-am străduit să-i înțeleg semnificația. Dacă n-ai fi fost sincer din fire, aș fi putut crede că-ți bați joc de mine. Recunosc că nu mi te puteam imagina avocat, dar pe atunci îmi era greu să mi te imaginez orice.

Am așteptat să spui mai multe, dar tu n-ai făcut-o. Te-ai ridicat brusc în picioare și mi-ai spus că trebuie să te duci la o întâlnire cu un prieten. Tu, care refuzaseși să te vezi cu oricine luni întregi. După ce ai plecat, am sunat-o pe mama ta. Ce înseamnă toate astea? am întrebat eu. Care toate astea? a întrebat ea. Azi e catatonic la el în cameră și mâine se înscrie să studieze dreptul la Londra? Vorbește despre asta de o vreme încoace, a spus ea. Am crezut că știi. Că știu? *Că știu?* Cum aș fi putut să știu? în propria-mi casă nimeni nu-mi spune nimic. Termină, Aaron, a spus ea. Ești ridicol. Deci acum nu eram doar o brută, mai eram și ridicol. Un fraier cu care nimeni nu se mai gândește să vorbească, așa cum ai da afară o pisică impulsivă și greu de suportat și ai uita s-o hrănești, în speranța că o să plece și o să găsească altă familie care s-o îngrijească.

Ai plecat. Eu n-am putut să te conduc până la aeroport. Te dusesem cu mașina la război, dar n-am putut să te duc la avionul care te lua din țară. Aveam un proces. Poate că l-aș fi putut amâna, dar n-am făcut-o. Cu o seară în urmă mama ta nu s-a culcat, ca să termine un pulover pe care-l împletea pentru tine. L-ai purtat vreodată? Chiar și eu îmi dădeam seama că nu-ți venea bine, era diform, căptușit cu teama ei că o să mori înghețat. Am zis că o să ne luăm rămas-bun dimineață. Dar, când a trebuit să plec la birou, tu încă dormeai.

De la început ai avut note foarte mari. Ai ajuns cu ușurință primul din grupă. Suferința ta nu dispăruse, dar părea că intrase în remisie.

Ai ținut-o îngropată sub munca necontenită, obsesivă. Când ai absolvit facultatea am crezut că o să vii acasă, dar tu n-ai făcut-o. Ai devenit avocat și ai fost primit într-o firmă prestigioasă de avocatură. Munceai enorm și nu mai aveai timp de altceva, așa că ți-ai făcut repede o reputație în dreptul penal. Lucrai deopotrivă ca avocat al apărării și al acuzării, echilibrai balanța justiției, anii au trecut, te-ai însurat, ai divorțat, ai fost numit judecător. Și doar mai târziu am înțeles ceea ce poate că ai vrut să-mi spui în ziua aia, cu atât de mult timp în urmă: nu voiai să te întorci la noi.

Toate astea s-au petrecut cu multă vreme în urmă. Și totuși, împotriva voinței mele, m-am trezit că mă gândesc din nou la ele. De parcă aș atinge, ca un ritual, pentru ultima oară, toate zonele de suferință neștirbită. Nu, emoțiile puternice ale tinereții nu se diminuează în timp. Le poți înfrunta, le poți constrânge, le poți obliga să se ducă în străfundurile tale. Îți construiești apărarea. Încerci să menții o ordine. Forța sentimentelor nu se diminuează, ea există pur și simplu în tine. Dar acum pereții au început să se îndoaie. Mă trezesc gândindu-mă la părinții mei, Dovi. La anumite imagini ale mamei mele din lumina obscură a amurgului, în bucătărie, și îmi dau seama că expresia ei însemna altceva decât ceea ce crezusem pe vremea când eram copil. Se încuia în baie și nu mai rămâneau decât niște zgomote din ea. Estompate prin ușa de care eu îmi lipisem urechea. Pentru mine mama era în primul rând un miros. Indescriptibil. Dar hai să trecem peste asta. Apoi o senzație, mâinile ei pe spatele meu, lâna moale a hainei ei pe obrazul meu. Apoi sunetul ei și în cele din urmă, la mare distanță de celelalte trei, al patrulea lucru, imaginea ei. Cum se uita la mine, doar la părți din mine, niciodată la tot. Atât de mare, iar eu atât de mic, încât niciodată nu puteam să văd decât o curbă, sau carnea care se revărsa peste cordon, sau valea de pistrui care cobora spre pieptul ei, ori picioarele învelite în ciorapi fini. Mai mult de atât era imposibil. Prea mult. După ce a murit, tatăl meu a mai trăit aproape un deceniu. Potolindu-și o mână tremurândă cu cealaltă. Obișnuiam să-l găsesc îmbrăcat în lenjerie intimă, nebărbierit, cu draperiile trase. Un bărbat meticulos, ba chiar vanitos, într-un maiou pătat. I-a trebuit un an întreg până când a început din nou să se îmbrace. Alte lucruri nu s-au îndreptat și nu s-au reparat niciodată. Ceva a ieșit la suprafață din el. Conversația lui se poticnea în găuri largi. O dată l-am găsit în patru labe, cercetând o zgârietură de pe podeaua de lemn. Mormăind și aplicându-i niște cunoștințe talmudice pe care le dobândise în copilărie și pe care le uitase până acum, căci nu avusese nevoie de ele. N-aveam nicio idee, nici cea mai mică idee legat de ce gândea el despre viața de apoi. Nu vorbeam despre lucruri personale. Ne salutam de la distanță, eu de pe un vârf de munte, el de

pe altul. Zdrăngănitul linguriței din ceașca de ceai sau sunetul scos când își dregea vocea. O discuție despre care-i lâna cea mai bună, de unde se poate obține, tipul de animal, cum se producea, asta dacă exista vreo discuție. A murit liniștit în patul lui, iar în chiuvetă nu era niciun vas murdar. După ce își umplea un pahar cu apă, ștergea atât de bine chiuveta, încât metalul rămânea imaculat. Vreo câțiva ani după aceea, din când în când, aprindeam o lumânare pentru amândoi, dar mai târziu am renunțat la obiceiul ăsta. Pot să număr pe degetele de la o mână de câte ori le-am vizitat mormintele. Morții sunt morți, dacă vreau să-i vizitez, am amintirile, așa mă gândeam pe atunci, dacă gândeam ceva. Dar până și amintirile le țineam departe de mine. Nu există oare întotdeauna o minusculă, dar foarte clară respingere în moartea celor apropiați? Asta o să însemne și pentru tine moartea mea, Dov? O ultimă versiune a lungii respingeri care ție ți s-a părut a fi viața mea?

Mă apropiam de sfârșit când ai venit acasă. Ai rămas în picioare în hol, cu valiza în mână, iar eu m-am gândit – așa mi s-a părut – că e un nou început. Am ajuns prea târziu? Unde ești? Ar fi trebuit să vii acasă cu ore în urmă. Ce te reține? Ceva nu-i în regulă, o simt. Mama ta nu mai e aici ca să se îngrijoreze. Acum totul a rămas în seama mea. Vreme de zece zile m-am trezit din somn și te-am găsit acolo, șezând la masă. Un timp atât de scurt, și totuși eu deja am ajuns să fiu dependent de asta. Dar azi-dimineață, în dimineața când am coborât scara pregătit să rup tăcerea și să-ți propun în sfârșit un armistițiu, masa era pustie.

Simt o tensiune crescândă în piept. Nu pot să trec peste ea. Vreme de zece zile am trăit sub același acoperiș, iar tu aproape că n-ai scos un cuvânt, Dov. Parcurgeam ziua aidoma celor două brațe ale ceasului: uneori ne suprapuneam preț de o clipă, apoi ne despărțeam iarăși și ne continuam drumul singuri. În fiecare zi era exact la fel: ceaiul, pâinea prăjită arsă, firimiturile, tăcerea. Tu în scaunul tău, eu într-al meu. În afară de azi, când m-am trezit și, pentru prima oară, am tușit pe hol, am intrat în bucătărie, iar acolo nu era nimeni. Scaunul tău era gol. Ziarul încă împachetat într-o pungă în fața ușii.

Mi-am promis că o să aștept până când o să fii pregătit, că n-o să te forțez. Ieri te-am zărit cum stăteai în picioare în grădină, cu o ciudată rigiditate în ținută, de parcă ai fi cărat un recipient din lemn, aidoma strămoșilor olandezi, dar, în loc de apă, în el era o mare cantitate de sentimente pe care nu voiai să le verși. Am încercat să nu te deranjez. De teamă să nu spun ceva greșit, am tăcut. Dar în fiecare zi mai dispare din mine câte o bucățică. Doar o bucățică minusculă, aproape imperceptibilă, și totuși simt cum viața mă părăsește. Nu-i nevoie să-mi spui ce nu vrei să știu despre viața ta. Nu te întreb ce s-a întâmplat,

de ce ți-ai dat demisia, de ce ai renunțat brusc la singurul lucru care te-a ținut legat de viață în toți acești ani. Pot trăi fără să știu asta. Dar am nevoie să aflu de ce te-ai întors la mine. Trebuie să te întreb. O să mă mai vizitezi și după ce mor? O să vii din când în când și o să stai puțin cu mine? E absurd, eu n-o să mai fiu decât puțină substanță inertă, și totuși simt că asta o să mă ajute să mor cu mai multă ușurință, să știu că o să vii uneori pe la mine. Să mături în jurul pietrei de pe mormânt și să iei o piatră pe care s-o pui lângă celelalte. Dacă mai sunt altele. Doar când mă gândesc că o să vii măcar o dată pe an. Știu cum sună, dacă te gândești la vidul despre care nu am avut niciodată vreo îndoială că mă așteaptă. Când mi-am început micile peregrinări prin valea morții și am descoperit în mine dorința asta și eu am fost uimit. Mi-amintesc exact cum s-a întâmplat. Un a venit într-o dimineață ca să mă ducă la oftalmolog. Peste noapte o mică pată de întuneric s-a strecurat în imaginea pe care o vedeam cu ochiul drept. Era doar un grăunte, dar micul vid mă scotea din minți, deforma tot ce priveam. Am intrat în panică. Dacă mai apărea și altă pată, apoi încă una? Ca și cum aș fi fost îngropat de viu, o lopată de pământ după alta, până când n-ar mai fi rămas decât un strop de lumină, iar după aceea n-ar mai fi fost nimic. După ce m-am ambalat, l-am sunat pe un. O oră mai târziu m-a sunat să-mi spună că-mi făcuse o programare și că venea să mă ia. Ne-am dus la doctor, nu contează cum a fost, după care ne-am urcat în mașină ca să ne întoarcem acasă. Conduceam spre casă când o piatră a lovit parbrizul. Zgomotul a fost asurzitor. Amândoi am sărit în sus, iar Un a apăsat frâna. Am rămas pe loc în tăcere, aproape că nici nu mai respiram. Șoseaua era pustie, nu mai era nimeni în jur. A fost nevoie de o clipă să ne dăm seama că, printr-un miracol, sticla nu se spărsese. Singura urmă era o adâncitură de mărimea amprentei unui deget, aflată exact la nivelul ochilor mei. O clipă mai târziu am văzut piatra în șanțul ștergătoarelor de parbriz. Dacă ar fi pătruns prin sticlă probabil că m-ar fi omorât. M-am dat jos din mașină, picioarele îmi tremurau, am luat piatra. Era cât palma mea, iar când am îndoit degetele în jurul ei, mi-a intrat perfect în pumn. Asta-i prima, m-am gândit eu. E prima piatră de pe mormântul meu. Prima piatră pusă ca un punct la sfârșitul vieții mele. În curând o să vină toți la înmormântare și o să aducă mai multe pietre care o să pecetluiască lunga sentință, că viața mea a ajuns la final, silaba sugrumată…

Și atunci, băiete, m-am gândit la tine. Mi-am dat seama că nu-mi păsa dacă veneau ceilalți. Că singurul a cărui piatră mi-o doream erai tu, Dov. Piatra care poate să însemne atâtea lucruri pentru un evreu, dar în mâna ta poate însemna doar un singur lucru.

Copilul meu. Iubirea și regretul meu, așa cum erai când te-am văzut pentru prima oară, un bătrân minuscul, care nu avusese încă timp să-

și șteargă de pe față expresia străveche, gol și hidos în brațele infirmierei. Dr. Bartov, vechiul meu prieten care încălcase regulile ca eu să pot fi de față, s-a răsucit spre mine și m-a întrebat dacă vreau să tai cordonul ombilical, umflat, alb albăstrui, strâmb și mult mai gros decât mi-l imaginasem eu vreodată, mai degrabă semănând cu sfoara cu care se leagă un vapor, și, fără să stau pe gânduri, am fost de acord. Așa se face, a spus el, care o mai făcuse de o mie de ori până atunci. Așa că am făcut-o și brusc a început să danseze aidoma unui șarpe în mâinile mele, sângele a țâșnit peste tot prin cameră, împroșcând pereții, asemenea scenei unei crime abominabile, iar tu ai deschis ochii, jur că ai deschis ochișorii umezi, copilul meu, și te-ai uitat la mine, de parcă ai fi vrut să-ți întipărești pentru totdeauna în minte chipul celui care te-a separat de ea. În acel moment m-a copleșit ceva. A fost de parcă o presiune pătrunsese în mine, umflând totul, împingând pereții din interior, de parcă aș fi fost atacat dinăuntru, dacă e posibil așa ceva, iar eu am avut impresia că o să explodez, de iubire și regrete, Dov, din cauza iubirii și a regretelor pe care niciodată nu le-aș fi crezut posibile. În acea clipă am înțeles cu multă uimire că devenisem tatăl tău. Uimirea a durat mai puțin de un minut, căci mama ta a început să sângereze, iar una dintre infirmiere te-a ridicat și te-a luat în grabă de acolo, pe când cealaltă m-a dat afară pe ușă și m-a plasat în sala de așteptare, unde bărbații care încă nu-și văzuseră încă copiii s-au uitat la pantofii mei plini de sânge și la buza care-mi tremura, iar apoi au început să tușească și să dârdâie.

Vreau să știi că niciodată n-am renunțat să mai fiu tatăl tău, Dovik. Uneori, conducând mașina spre serviciu, mă trezeam că-ți vorbesc. Că te rog ceva sau mă contrazic cu tine. Sau că mă consult cu tine despre un caz deosebit de dificil. Sau doar că îți spun despre insectele care îmi atacau roșiile ori despre omleta simplă pe care mi-am făcut-o într-o dimineață, înainte ca mama ta să se trezească, și pe care am mâncat-o singur în tăcerea strălucitoare din bucătărie. Iar când ea s-a îmbolnăvit, cu tine vorbeam șezând în scaunele tari din plastic, așteptând-o să iasă din vreo intervenție, tratament sau analiză. În capul meu te-am transformat într-o mică sperietoare de ciori și vorbeam cu tine ca și cum m-ai fi putut auzi. A doua oară când au bombardat autobuzul 18, eu eram la două intersecții de el. Sânge, atât de mult sânge, Dovi. Rămășițele lor erau peste tot. Am văzut cum a venit grupul special de ortodocși ca să adune morții împrăștiați, ca să desprindă bucățelele de pe trotuar cu penseta, ca să se urce pe o scară pentru a jupui un rest de ureche de pe o creangă de sus, ca să recupereze degetul mare al vreunui copil dintr-un balcon. După aceea n-am putut să vorbesc cu nimeni despre asta, nici măcar cu mama ta, dar cu tine am vorbit. Adevărata bunătate, așa își spun cei care sosesc cu kippah pe cap și cu vestele lor de un galben-fosforescent, mereu

primii acolo pentru a-i ține în brațe pe muribunzii care se retrag într-o tăcere șocată, să ridice în brațe un copil fără membre. Adevărata bunătate, pentru că morții nu se pot revanșa. Da, cu tine am vorbit când mă bărbieream uitându-mă în oglindă. Te găseam peste tot, ascuns în cele mai ciudate locuri și, deși la început m-am întrebat de ce, destul de repede mi-am dat seama că asta se întâmpla fiindcă credeam că pot să învăț ceva de la tine, să iau exemplu de la tine. Tu, care întotdeauna avuseseși un talent atât de mare la a trece peste câte ceva, la a-ți ușura din ce în ce mai mult povara, la a renunța la câte un prieten, la câte un tată, o soție, iar acum chiar ai renunțat să mai fi judecător, nu mai există aproape nimic care să te țină legat de lumea asta, ești aidoma unei păpădii căreia i-au mai rămas doar un fir sau două de puf, cât de ușor ar fi pentru tine, tușind puțin sau cu un mic oftat, să-l sufli și pe ultimul dintre ele…

Brusc mă simt înfricoșat, Dov. Simt un fior, o răceală care mi se strecoară în vene. În sfârșit cred că înțeleg. Ce înțeleg? E posibil ca tu să fi venit pentru a-ți mai lua încă o dată rămas-bun? Că până la urmă vrei să o termini?

Așteaptă, Dovik. Nu pleca. Îți amintești cum te adormeam noaptea, cum întotdeauna mai voiai să pui încă o întrebare? Unde se duce soarele noaptea? Ce mănâncă lupii? De ce sunt eu doar unul singur?

Încă o întrebare, Dovik. Încă un cântec. Încă cinci minute.

Ce-ar face ea?

Unde ești? Toată viața m-am întrebat asta.

O să-mi pun pantofii. O să îngenunchez. N-o să mai pomenesc niciodată de asta.

O să fac ce ar fi făcut mama ta. O să sun la toate spitalele.

Ridicați-vă, intră instanța!

Domnule judecător, în întunericul și răcoarea de peșteră a camerei mele, dormeam ca și cum aș fi fost salvată dintr-un taifun. O neliniște permanentă, conștientizarea unui ghinion oarecare fâlfâiau la periferia viselor mele, dar eram prea obosită ca să le analizez. S-au adunat și s-au întrepătruns pe parcursul lungilor ore de somn, până când, în clipa când am deschis ochii, au pătruns în conștiința mea, în chip de groază aproape fanatică. Exact la limita cunoașterii mele exista o întrebare persistentă care avea nevoie de un răspuns, dar care era întrebarea? Simțeam o sete îngrozitoare și bâjbâiam în întuneric după micile sticle cu apă rece. N-aveam idee ce oră era, dar, prin crăpătura de sub obloane, am văzut că încă nu se luminase sau că tocmai începea să răsară soarele. Întrebarea mă apăsa din ce în ce mai insistent, dar, când încercam să ajung la ea, nu izbuteam s-o prind. Am bâjbâit după cheie ca să deschid ușa verandei și am dărâmat o sticlă care s-a făcut țăndări pe podea. Zăvorul se blocase, dar în cele din urmă a cedat, dând la iveală lumina violentă a Ierusalimului. Am privit spre zidurile orașului vechi, profund impresionată de priveliște, și totuși întrebarea încă mai era acolo, iar mintea mi s-a dus înspre ea, aidoma unei limbi care simte locul sensibil de unde lipsește un dinte: mă durea, dar voiam să știu. Când soarele a apus, iar întunericul a alunecat peste dealuri, aidoma unei glugi, tot ce era în mintea mea s-a amplificat, de parcă s-ar fi aflat într-o sală de spectacole cu o acustică perfectă, o încleiere nenorocită a pus din nou stăpânire pe ce era acolo, iar întrebarea urgentă și-a ițit iarăși capul – dar care era? ce era? – până când, însoțită de un acces de greață, a ieșit în sfârșit la suprafață:

Dacă mă înșelasem?

Domnule judecător, de când mă știu, m-am ținut deoparte. Sau mai degrabă am crezut că mă țin deoparte de ceilalți, că sunt specială. N-o să vă irosesc timpul cu rănile din copilărie, cu singurătatea mea sau cu frica și tristețea din anii pe care mi i-am petrecut în capsula amară a căsniciei părinților mei, sub regimul furiei tatălui meu, căci în fond cine nu-i doar un supraviețuitor al epavei copilăriei? N-am nici cea mai mică dorință să mi-o descriu pe a mea. Vreau să zic doar că, pentru a supraviețui acelei perioade întunecate și deseori înspăimântătoare a vieții mele, am ajuns să cred anumite lucruri despre mine. Nu mi-am arogat puteri magice sau n-am crezut că sunt ocrotită de vreo forță binevoitoare – nimic atât de palpabil, nici n-am pierdut contactul cu realitatea imuabilă a situației în care mă aflam. Pur și simplu am ajuns să cred că: unu, circumstanțele factuale ale vieții mele erau aproape întâmplătoare și nu-și aveau rădăcina în sufletul meu; și doi, că aveam ceva unic, o putere specială și o profunzime a sentimentelor care îmi permiteau să suport durerea și

nedreptatea fără să fiu distrusă de ele. În clipele cele mai grele nu trebuia decât să mă țin aproape de suprafață, să mă scufund în adâncuri și să ating locul unde acest talent misterios sălășluia, iar atâta vreme cât îl găseam acolo, știam că într-o zi o să scap din lumea lor și o să-mi construiesc o viață în alta. În clădirea unde se găsea apartamentul nostru, exista o trapă care ducea pe acoperiș, iar eu obișnuiam să urc în fugă patru etaje și să mă cațăr pe un zid de unde puteam zări strălucirea aspră a pasajului superior pe unde treceau trenurile, iar acolo, unde știam că nimeni nu mă putea găsi, un fior secret de bucurie mi se scurgea rece prin vene, iar părul de pe ceafa mi se ridica, pentru că aveam senzația, în tihna crudă a momentului, că lumea îmi arăta doar mie o parte a ei. Când nu puteam ajunge pe acoperiș, mă ascundeam sub patul părinților și, deși acolo nu aveam nimic de văzut, simțeam același fior, aceeași senzație că am căpătat un acces preferențial la temelia lucrurilor, la curenții de sentimente pe care se clădește precar întreaga existență umană, la frumusețea aproape insuportabilă a vieții, nu a mea sau a altui om, ci a ei însăși, fără a ține seama de cei care se nasc sau mor ieșind din ea. Îmi urmăream cu privirea surorile cum se împiedicau și cădeau, una care a învățat să mintă, să fure și să înșele, și cealaltă, pe care ura de sine a distrus-o, care s-a sfârtecat până când n-a mai putut să-și amintească cum să pună la loc bucățile, dar eu am rămas pe traiectorie, domnule judecător, da, am crezut că sunt pe undeva specială, nu protejată, ci doar o excepție, impregnată cu un talent care mă ținea întreagă, dar nu era mai mult decât un potențial până în ziua când aveam să fac ceva din el, și, pe măsură ce timpul trecea, în străfundurile mele, această convingere se preschimba în regulă, iar regula a ajuns să-mi domine viața. Altfel spus, domnule judecător, aceasta e povestea despre cum am devenit scriitoare.

Să ne înțelegem, asta nu m-a scutit să mă îndoiesc de mine însămi. Toată viața mea am rămas în umbra ei, o îndoială care mă rodea pe dinăuntru, alături de ura care o însoțea, o ură specială, pe care o păstram doar pentru mine. Uneori exista într-un contrast dificil cu senzația că sunt specială, apărea și dispărea, mă tulbura până când, în cele din urmă, convingerea mea secretă despre ce eram ieșea mereu biruitoare. Îmi amintesc cum acum mulți ani aproape că am dat înapoi când muncitorii care mutau mobilă au adus în cameră biroul lui Daniel Varsky. Era mult mai mare decât mi-l aminteam eu, de parcă crescuse sau se multiplicase (fuseseră mereu atât de multe sertare?) de când îl văzusem, cu două săptămâni în urmă, în apartamentul lui. N-am crezut că o să încapă, iar apoi n-am vrut ca muncitorii să plece, domnule judecător, căci îmi era teamă să rămân singură cu umbra pe care o arunca în cameră. Mi s-a părut că apartamentul fusese azvârlit brusc în tăcere, ori că tipul tăcerii se schimbase, aidoma tăcerii de pe

o scenă pustie, care se așterne când cineva pune acolo un singur instrument muzical strălucitor. Am fost copleșită și mi-a venit să plâng. Cum aș fi putut să scriu la un astfel de birou? Biroul unei minți măreațe, așa cum a zis S. Prima oară când l-am adus la mine acasă, ani mai târziu, poate chiar biroul lui Lorca, pentru numele lui Dumnezeu? Dacă s-ar fi prăbușit, ar fi putut omorî pe cineva. Dacă apartamentul meu mi se păruse mic înainte, acum mi se părea minuscul. Dar, pe când ședeam tremurând de frică în umbra lui, dintr-un motiv sau altul mi-am adus aminte de un film pe care-l văzusem odată despre nemți care, după război, mureau de foame și fuseseră nevoiți să taie toate pădurile pentru a face rost de lemne ca să nu înghețe, iar, când n-a mai rămas niciun copac, și-au îndreptat topoarele asupra mobilei – paturi, mese și comode, moșteniri de familie, nimic n-a scăpat, da, brusc au apărut în fața ochilor mei, înfășurați în paltoane ca bandajele murdare, tăind picioarele meselor și brațele scaunelor, cu un mic foc hămesit deja trosnindu-le la picioare, și am simțit cum stomacul mi se contractă într-un chicot: închipuiți-vă ce-ar fi făcut cu un astfel de birou. S-ar fi năpustit asupra lui aidoma unor vulturi asupra cadavrului unui leu – ce foc de tabără ar fi făcut, lemnele le-ar fi ajuns zile întregi –, iar acum am chicotit cu voce tare, rozându-mi unghiile și practic rânjind către bietul birou supradimensionat, care abia scăpase să nu fie făcut cenușă, se înălțase până la nivelul lui Lorca sau măcar al lui Daniel Varsky, iar acum fusese abandonat la una ca mine. Mi-am trecut degetele pe suprafața lui scrijelită și m-am întins să dezmierd mânerele nenumăratelor sertare, așa cum se încovoia el sub tavan, căci acum începusem să-l văd într-o altă lumină, iar umbra pe care o arunca părea că mă invită. Vino, părea ea să spună, asemenea unui uriaș neîndemânatic, care își întinde laba, iar șoricelul sare în ea, și pe urmă amândoi pleacă împreună, peste dealuri și câmpii, prin păduri și văi. Mi-am tras un scaun pe podea (încă îmi amintesc sunetul pe care l-a scos, un hârșâit care a scobit tăcerea) și am fost uimită să descopăr cât de mic părea pe lângă birou, ca scaunul unui copil sau ursulețul din povestea celor trei ursuleți, sigur o să se rupă dacă încerc să stau pe el, dar nu, era numai bun. Mi-am pus mâinile pe birou, mai întâi una, apoi și cealaltă, pe când tăcerea părea că se încordează între ferestre și uși. Mi-am ridicat privirea și am simțit, domnule judecător, acel fior secret de bucurie, și ori atunci, ori imediat după aceea, faptul imuabil că biroul, primul obiect pe care-l vedeam în fiecare dimineață când deschideam ochii, a făcut să renască în mine senzația că un potențial al meu fusese recunoscut, o însușire specială care mă diferența de toți ceilalți și față de care mă simțeam datoare.

Uneori îndoiala se retrăgea luni sau chiar ani întregi, doar pentru a se întoarce, copleșindu-mă până când mă paraliza. Într-o seară, la un an și jumătate după ce biroul a apărut în fața ușii mele, Paul Alpers

mi-a dat un telefon: Ce faci? m-a întrebat el. Citesc Pessoa, am zis eu, deși adevărul era că adormisem pe canapea, și tocmai când rosteam aceste cuvinte, privirea mi-a căzut pe o pată închisă la culoare de salivă. Vin la tine, a spus el, iar cincisprezece minute mai târziu stătea în fața ușii mele, alb la față și ținând în mână o pungă cafenie mototolită. Cred că trecuse ceva vreme de când nu-l mai văzusem, căci am fost uimită de cât de mult i se răriseră părul. Varsky a dispărut, a spus el. Ce? am făcut eu, deși îl auzisem foarte bine, apoi ne-am răsucit în același timp pentru a ne uita la biroul impunător, de parcă în orice clipă prietenul nostru înalt și slab, cu nasul mare, ar fi putut țâșni, râzând, dintr-un sertar. Dar nimic nu s-a întâmplat, doar o dâră de tristețe a început să se prelingă prin cameră. Au venit la el acasă în zorii zilei, a șoptit Paul. Pot să intru? Și, fără să aștepte vreun răspuns, a trecut pe lângă mine, a deschis dulapul și s-a întors cu două pahare pe care le-a umplut cu scotch din sticla care se afla în punga cafenie. Am ciocnit paharele în cinstea lui Daniel Varsky, iar apoi Paul le-a mai umplut o dată și am băut iarăși, de data asta în cinstea tuturor poeților sechestrați din Chile. Când am terminat sticla, iar Paul ședea zgribulit în paltonul lui, pe scaunul din fața mea, cu o expresie sumbră, dar goală în ochi, am fost copleșită de două sentimente: unu, regretul că nimic nu rămâne la fel, și doi, senzația că povara cu care mă luptasem până atunci devenise acum nemăsurat de grea.

Am început să mă gândesc întruna la Daniel Varsky și aveam dificultăți în a mă concentra. Gândurile mi se întorceau mereu la noaptea când îl cunoscusem, când stătusem să ne uităm la hărțile tuturor orașelor în care locuise și când îmi povestise despre locuri de care nu auzisem niciodată – despre un râu de lângă Barcelona, de culoare azurie, care avea o groapă pe fund, în care puteai să te scufunzi ca apoi să ieși la suprafață într-un tunel pe jumătate plin cu aer, unde ai fi putut să te plimbi kilometri întregi ascultându-ți ecoul vocii, sau despre tunelele din Judean Hills, nu mai late decât pieptul unui om, unde adepții lui Bar Kochba[18] își pierduseră mințile așteptându-i pe romani, prin care Daniel mersese având la el doar un chibrit care să-i lumineze calea – pe când eu, care dintotdeauna suferisem de o ușoară claustrofobie, încuviințam umilă din cap; puțin după aceea l-am ascultat cum își recita poezia, fără să clipească sau să-și mute privirea. *Uită tot ce am spus vreodată.* Era bună, domnule judecător, adevărul este că era o poezie nemaipomenită și niciodată n-am uitat-o. Exista în ea o naturalețe despre care acum cred că niciodată n-o să-mi aparțină. A fost dureros pentru mine să recunosc, dar întotdeauna bănuisem asta despre mine însămi, această mică minciună de dincolo de suprafața rândurilor mele, cum îngrămădeam cuvintele de parcă aș fi împodobit ceva, pe când la el era de parcă ar fi despuiat totul, strat cu strat, până când zăcea acolo complet gol,

zvârcolindu-se aidoma unei mici larve albe (era ceva aproape indecent în asta, dar care-ți tăia și mai mult respirația). Aducându-mi aminte de toate astea, acolo, șezând în fața lui Paul, care deja adormise, am simțit o durere în stomac, exact sub inimă, aidoma unei împunsături adânci cu un pumnal minuscul, și m-am aplecat peste canapeaua lui, pe care adormisem atât de des, fără să mă gândesc la nimic, sau doar la lucruri minore, în ce zi a săptămânii va fi aniversarea mea, că trebuia să cumpăr săpun, pe când, undeva în deșert, în vreo câmpie sau în vreun subsol din Chile, Varsky era torturat și ucis. După aceea, când vedeam biroul în fiecare dimineață, îmi venea să plâng, nu doar pentru că întruchipa destinul violent al prietenului meu, ci și pentru că acum nu făcea decât să-mi amintească faptul că nu-mi aparținuse niciodată, că n-o să fie niciodată al meu și că eu eram doar un paznic efemer, care din nesăbuință își închipuise că avea ceva, o însușire aproape magică, pe care de fapt n-o avusese niciodată, și că adevăratul poet care ar fi trebuit să scrie la el era, foarte probabil, mort. Într-o noapte am avut un vis în care Daniel Varsky și cu mine ședeam pe un pod îngust, deasupra râului East River. Dintr-un motiv sau altul, el purta un bandaj peste un ochi, ca Moshe Dayan[19]. Dar tu nu simți, în străfundurile tale, că ai ceva special? m-a întrebat el, bălăngănindu-și cu nonșalanță picioarele, în timp ce, sub noi, înotătorii, sau poate câinii, încercau să înoate împotriva curentului. Nu, am șoptit eu, încercând să-mi înăbuș lacrimile. Nu, n-am, pe când Daniel Varsky s-a uitat la mine cu un amestec de uimire și milă.

O lună n-am scris aproape nimic. Pe vremea aceea, una dintre slujbele mele necalificate era să împăturesc păsări origami pentru un restaurant chinezesc al unchiului unuia dintre numeroșii mei prieteni, și m-am întrecut pe mine însămi împăturind păsări, cocori de toate culorile, până când mâinile mai întâi mi-au amorțit, apoi au înțepenit, așa încât nu mai puteam să-mi îndoi degetele în jurul unei cești și eram nevoită să beau direct de la robinet. Și totuși asta nu m-a deranjat, era ceva aproape liniștitor în felul cum începusem să consider orice obiect din lume o variantă a celor unsprezece împăturiri cu care făceam un cocor, stolul de cocori de o mie de ori mai puternic când îl împachetam în cutii care umpleau tot spațiul pe care îl mai lăsa liber biroul. Pentru a ajunge la salteaua pe care dormeam, trebuia să mă târăsc printre cutii și birou, așa încât, preț de o clipă, tot corpul meu se lipea de el și inhala mirosul lemnului, dintr-odată de nerecunoscut și în același timp dureros de familiar, și atunci simțeam un junghi de disperare atât de acută, încât am renunțat la saltea și am dormit pe canapea, până în ziua când a venit omul care a luat cutiile cu cocori (a scos un ușor fluierat de uimire, apoi s-a apucat să numere banii), iar apartamentul meu s-a golit din nou. Sau, mai bine zis, s-a golit în afară de biroul, canapeaua, cufărul și scaunele lui

Daniel Varsky. După aceea m-am străduit să ignor biroul, dar, cu cât îi acordam mai puțină atenție, cu atât mai mult părea să crească, iar în curând am început să simt că mă sufoc și am căpătat obiceiul să dorm cu fereastra deschisă, deși era frig afară, lucru care a făcut ca visele mele să fie ciudat de sobre. Apoi, într-o seară, trecând pe lângă birou, privirea mi-a căzut pe o pagină și am văzut o propoziție pe care o scrisesem cu câteva luni în urmă. Propoziția mi-a stăruit în minte pe când mi-am continuat drumul spre baie, ceva nu se lega, și, pe când ședeam pe closet, constelația potrivită de cuvinte mi-a apărut pe neașteptate în minte. M-am dus înapoi la birou, am tăiat ce scrisesem și am notat noua propoziție. Apoi m-am așezat și m-am apucat să prelucrez altă propoziție și apoi încă una, gândurile îmi trosneau sub craniu, cuvintele se pocneau unele de celelalte, aidoma unor magneți, și în curând, fără nicio ceremonie, m-am lăsat absorbită de muncă. Mi-am amintit din nou de mine însămi.

Și așa s-a întâmplat de nenumărate ori, convingerea mea nerostită întotdeauna se întorcea și câștiga în fața incertitudinii anxioase. Și, deși de-a lungul anilor nu toate cărțile mele s-au ridicat la nivelul așteptărilor, fiecare o nouă formă de eșec, eu am rămas credincioasă convingerii mute că o să vină și ziua când în sfârșit o să-mi respect promisiunea, până când, pur și simplu, cu o luciditate extremă, ca și când o lovitură în moalele capului mi-ar fi schimbat perspectiva și totul s-ar fi lămurit, întrebarea a pus stăpânire pe mine – *Dacă m-am înșelați* Ani întregi m-am înșelat, domnule judecător. Încă de la început. Cât de evident mi se părea totul dintr-odată. Și cât de insuportabil. De nenumărate ori m-a sfârtecat întrebarea aceasta. Ținându-mă de saltea ca de o plută azvârlită în vârtejul nopții, mă zvârcoleam și vâsleam împotriva curentului în patul meu, măcinată de o panică febrilă, așteptând disperată primul semn de lumină pe cerul Ierusalimului. Când se făcea dimineață, extenuată și ca într-un vis, hoinăream pe străzile Orașului Vechi, și preț de o clipă, mă simțeam la un pas de o revelație desăvârșită, de parcă aș fi luat o curbă și aș fi descoperit până la urmă centrul întregii esențe, lucrul pe care mă chinuisem să-l exprim toată viața mea, iar de atunci încolo n-ar mai fi fost nevoie să scriu nimic, n-ar mai fi fost nevoie nici măcar să vorbesc, și că, aidoma călugăriței în spatele căreia mergeam pe stradă și care pe urmă a dispărut printr-o ușă dintr-un zid, învăluită în misterul lui Dumnezeu, mi-aș fi trăit restul zilelor în deplinătatea tăcerii. Dar, o clipă mai târziu, iluzia se spulbera și niciodată nu mă simțisem mai departe, niciodată dimensiunea eșecului meu nu mă răvășise mai mult. Mă simțisem specială, crezusem despre mine că sunt în contact cu lucrurile cele mai importante, nu cu misterul lui Dumnezeu, care este o concluzie ermetică și dinainte acceptată, dar – cum aș putea să-i spun altfel, domnule judecător? – enigma existenței,

și totuși acum, când soarele ardea, iar eu mă împleticeam de-a lungul aleilor înguste, împiedicându-mă de dalele denivelate ale pavajului, mă năpădea groaza crescândă că poate mă înșelasem. Iar dacă așa se întâmplase, repercusiunile acelei greșeli ar fi fost atât de mari, încât n-ar fi lăsat nimic intact, coloanele s-ar fi prăbușit bubuind, acoperișul s-ar fi năruit, un vid s-ar fi deschis și ar fi înghițit totul. Înțelegeți? Mi-am dedicat viața acelei convingeri, domnule judecător. Am renunțat la orice și la oricine pentru ea, iar acum doar asta mi-a mai rămas.

N-a fost întotdeauna așa. A existat o vreme când mi-am închipuit că viața mea s-ar putea derula altfel. E adevărat că foarte repede m-am obișnuit să-mi petrec multe ore în singurătate. Am descoperit că eu, spre deosebire de alții, n-am nevoie de oameni. După ce scriam toată ziua, trebuia să fac eforturi pentru a purta o conversație, ca și cum mi-aș fi croit cu greu drum printr-un ciment cleios, și deseori alegeam pur și simplu să n-o fac, mâncam la restaurant, citind o carte, sau mă plimbam singură multă vreme în loc de asta, eliberându-mă de singurătatea de peste zi prin oraș. Dar cu singurătatea, cu adevărata singurătate, este imposibil să te obișnuiești, iar în tinerețe aveam impresia că situația era într-un fel temporară și n-am renunțat la speranța și fantezia că o să cunosc pe cineva și o să mă îndrăgostesc, că el și cu mine ne-am putea trăi laolaltă viețile, fiecare liberă și independentă, și totuși legate de iubirea noastră. Da, a fost o vreme, înainte de a mă izola de ceilalți. Atunci, demult, când m-a părăsit R., n-am înțeles. Ce știam eu despre adevărata singurătate? Eram tânără și vie, doldora de sentimente, explodând de dorință. Trăiam mai aproape de suprafața ființei mele. Într-o seară am venit acasă și l-am găsit făcut ghem pe saltea. Când l-am atins, trupul i-a zvâcnit, iar ghemul s-a încordat. Lasă-mă în pace, a șoptit el sau s-a sufocat, cu vocea răsunându-i parcă din fundul unui puț. Te iubesc, am spus eu, mângâindu-l pe păr, iar ghemul s-a încordat și mai mult, aidoma corpului unui porc țepos bolnav sau înfricoșat. Cât de puțin îl înțelegeam pe atunci, cât de puțin înțelegeam că, cu cât te ascunzi mai des, cu atât îți devine mai necesar să te retragi și că în curând începe să-ți fie imposibil să trăiești printre ceilalți. Am încercat să port o discuție cu el, în aroganța mea credeam că sentimentele mele de iubire l-ar putea salva, i-ar putea dovedi cât de mult valorează, cu frumusețea și bunătatea lui. Vino, vino, de oriunde te-ai afla, i-am cântat eu în ureche, până când într-o zi s-a ridicat și a plecat, luându-și toată mobila cu el. Oare atunci a început pentru mine? Adevărata singurătate? Pentru că și eu am început nu să mă ascund, ci să mă retrag, încet-încet, astfel încât nici n-am observat la început, în timpul acelor nopți bântuite de furtună, când stăteam pregătită cu cheia de piuliță în mână, sărind de colo-colo să strâng șuruburile ferestrelor, încuindu-mă înăuntru cu un zăvor care ținea afară vijelia asurzitoare?

Da, e posibil ca acela să fi fost începutul, sau pe aproape, n-aș putea spune, dar a fost nevoie de mulți ani pentru ca voiajul meu interior să devină complet, ca eu să astup toate căile de ieșire, mai întâi au mai fost și alți iubiți sau despărțiri, apoi cei zece ani de căsnicie cu S. Când l-am cunoscut deja publicasem două cărți, viața mea de scriitoare deja era consacrată, la fel și legământul pe care îl făcusem cu munca mea. În prima seară când l-am adus la mine acasă, am făcut dragoste pe covorul aspru, cu biroul înălțându-se cocârjat la câțiva metri de noi, în întuneric. E o fiară geloasă, am glumit eu și am avut impresia că-l aud cum mârâie, dar nu, era doar S. Care în acea clipă poate prevăzuse ceva sau recunoscuse acel mic sâmbure de adevăr ascuns într-o glumă, cum că munca mea o să câștige întotdeauna în fața lui, ispitindu-mă să mă duc la ea, deschizându-și gura imensă și neagră și lăsându-mă să mă strecor înăuntru, apoi alunecând din ce în ce mai jos, în burta fiarei, câtă liniște era acolo, înăuntru, cât de încremenit era totul. Și totuși multă vreme am continuat să cred că era posibil să mă dedic muncii mele și să-mi împart viața cu cineva, nu credeam că era obligatoriu ca una să o anuleze pe cealaltă, deși poate că deja știam în sufletul meu că, dacă era necesar, nu m-aș fi aliat niciodată cu cineva împotriva muncii mele, n-aș fi putut să fac așa ceva, la fel cum n-aș fi putut nici să mă aliez cu cineva împotriva propriei mele ființe. Nu, dacă aș fi fost strânsă cu ușa și m-aș fi văzut nevoită să aleg, nu l-aș fi ales pe el, n-aș fi ales relația noastră, iar dacă S. N-a simțit asta de la început, a aflat-o repede, ba chiar mai rău decât atât, căci n-am fost niciodată strânsă cu ușa, domnule judecător, a fost mai puțin dramatic și mai brutal, căci încetul cu încetul am devenit din ce în ce mai lenevă în eforturile mele de a ne susține, de a ne menține împreună, în eforturile de a trăi alături de cineva. Pentru că rareori ajunge să te îndrăgostești. E chiar pe dos. Nu-i nevoie să vă spun, domnule judecător, simt că înțelegeți adevărata singurătate. Cum te îndrăgostești, și începe munca: zi de zi, an de an trebuie să te dezgropi, să deshumezi conținuturile minții și sufletului tău, pentru ca omul de lângă tine să le poată examina cu atenție ca să te cunoască, dar și tu trebuie să petreci zile și ani întregi zbătându-te să treci prin tot ceea ce el excavează doar pentru tine, arheologia ființei sale, cât de obositoare ajung să fie dezgropatul și zbaterea asta, pe când munca mea, munca mea autentică stătea și mă aștepta. Da, mereu am crezut că mai am timp, că mai avem timp pentru noi și pentru copilul pe care l-am fi putut avea într-o zi, dar niciodată n-am simțit că-mi pot lăsa deoparte munca, așa cum făceam cu ei, soțul meu și copilul nostru ipotetic, un băiețel sau o fetiță pe care uneori chiar încercam să mi-i imaginez, dar întotdeauna doar suficient de vag încât ei să rămână un emisar fantomatic al viitorului nostru, doar spatele ei pe când stătea pe jos, jucându-se cu cuburile, sau doar labele picioarelor lui ieșind de

sub pătura de pe patul nostru, două picioruşe. Şi ce-i cu asta? O să fie timp şi pentru ei, pentru viaţa pe care o întruchipau, cea pe care încă nu eram pregătită s-o trăiesc pentru că încă nu făcusem ce voiam să fac în viaţa pe care o aveam deja.

Într-o zi, în al treilea sau al patrulea an de căsnicie, S. Şi cu mine am fost invitaţi de sărbătoarea Exodului acasă la un cuplu de cunoscuţi de-ai noştri. Nici măcar nu-mi amintesc numele lor: genul de oameni care intră uşor în viaţa ta şi apoi dispar la fel de uşor. Cina rituală a început târziu, după ce cuplul şi-a dus la culcare cei doi copii mici, iar noi – toţi musafirii – vorbeam şi glumeam, poate vreo cincisprezece în jurul mesei lungi, în felul plin de laşitate, de stânjeneală şi de umor exagerat al evreilor care pun în act o tradiţie de care sunt suficient de departe încât să le provoace o vinovăţie dureroasă, dar nu atât de departe încât să renunţe la ea. Brusc, în camera asta gălăgioasă, plină cu adulţi, a intrat o fetiţă. Eram atât de atenţi la discuţie, încât la început nici n-am remarcat-o. N-avea mai mult de trei ani, era îmbrăcată cu o pijama dintr-o bucată, cu turul de la scutec atârnându-i şi ţinându-şi lipită de obraz un soi de pânză sau cârpă, ceea ce mai rămăsese dintr-o pătură uzată, presupun. O trezisem din somn. Şi brusc, buimăcită de oceanul ăsta de feţe necunoscute şi de larma glasurilor, a scos un ţipăt. Un urlet de groază pură, care a sfâşiat aerul şi a redus camera la tăcere. Preţ de o clipă, totul a încremenit, iar ţipătul a rămas suspendat deasupra noastră, asemenea întrebării care pune capăt tuturor întrebărilor sortite să fie adresate tocmai în acea noapte. O întrebare care, pentru că nu are cuvinte, n-are nici răspuns şi, de aceea, trebuie să fie pusă la nesfârşit. Probabil că a ţinut doar o secundă, dar, în mintea mea, ţipătul a continuat şi poate că persistă pe undeva chiar şi acum, dar acolo, în seara aceea, s-a oprit când mama ei s-a ridicat în picioare, răsturnând un scaun, şi, cu o singură mişcare fluidă, a fugit spre fetiţă şi a luat-o în braţe. Imediat copilul a tăcut. Preţ de o clipă şi-a ridicat capul şi s-a uitat în sus la mama ei, iar expresia i-a fost luminată de surpriza şi de uşurarea că-şi regăsise unicul element de siguranţă, de infinită siguranţă, pe care-l avea pe lume. Şi-a îngropat faţa în gâtul mamei, în mirosul părului ei lung şi lucios, iar ţipetele ei s-au diminuat din ce în ce mai mult, în timp ce conversaţia de la masă a reînceput, până când, în sfârşit, a tăcut, încolăcită în jurul mamei ei, aidoma unui semn de întrebare – tot ceea ce mai rămăsese dintr-o întrebare care deocamdată nu mai avea de ce să fie pusă – şi a adormit. Cina a continuat, iar la un moment dat, mama ei s-a ridicat în picioare şi a dus corpul inert al fetiţei adormite pe coridor, până la ea în cameră. Dar eu n-am mai fost aproape deloc atentă la conversaţia care se încingea în jurul meu, atât de absorbită fusesem de expresia pe care o zărisem cu o clipă înainte ca fetiţa să-şi îngroape faţa în părul mamei

ei, fapt care m-a umplut de venerație și, în același timp, și de suferință, iar atunci mi-am dat seama, domnule judecător, că eu niciodată n-o să însemn atâta pentru cineva, n-o să pot, dintr-o singură mișcare, să salvez și să liniștesc pe cineva.

Și S. a fost impresionat de ce se întâmplase, iar în noaptea aceea, după ce am ajuns acasă, a început să vorbească iarăși despre ideea de a face un copil. Conversația a ajuns, ca de obicei, la vechile obstacole, ale căror nume și formă nu mi le mai pot aminti cu acuratețe, știu doar că ne erau cunoscute amândurora și că, fiindcă le identificasem, aveau nevoie de soluții, înainte de a încerca să aducem pe lume copilul nostru, cel pe care ni-l imaginam separat sau împreună. Dar, în noaptea aceea, impresionat fiind de acea mamă cu fiica ei, S. A fost mai vehement. Poate că niciodată n-o să fie momentul potrivit, a spus el, dar, în pofida suferinței pe care expresia copilului o stârnise în mine sau poate tocmai din cauza ei, căci îmi era teamă, am fost și eu la fel de vehement împotrivă. Cât de ușor ar fi să facem totul praf, am spus eu, să distrugem copilul, așa cum amândoi am fost distruși de părinții noștri. Dacă ne apucăm de asta, trebuie să fim pregătiți, am insistat eu, și nu eram pregătiți, departe de așa ceva, și, pentru a-mi ilustra argumentul – acum se făcuse deja dimineață și nu se mai punea problema să dorm, am plecat, am închis ușa după mine și m-am așezat la birou.

Câte certuri, conversații dificile sau chiar clipe de mare pasiune s-au sfârșit astfel de-a lungul anilor? Trebuie să lucrez, spuneam eu, extrăgându-mă din așternut, separându-mă de membrele lui, plecând de la masă, și, pe când mă îndepărtam de el, îi puteam simți ochii triști cum mă urmăresc, în timp ce închideam ușa după mine și mă întorceam la birou, cuibărindu-mă lângă el, trăgându-mi genunchii la piept și chircindu-mă în fața muncii mele, revărsându-mă în acele sertare, nouăsprezece sertare, unele mari și altele mici, cât de ușor îmi era să mă dezvălui în fața lor, așa cum niciodată nu putusem sau nu încercasem să fie în fața lui S., cât de simplu era să mă pun la păstrare. Uneori uitam de părți întregi din mine, le puneam deoparte pentru cartea pe care aveam s-o scriu într-o zi, cea care avea să conțină totul. Orele treceau, apoi întreaga zi, până când brusc afară se făcea întuneric și atunci auzeam o ciocănitură șovăitoare în ușă, micul târșâit al papucilor lui, mâinile lui pe umerii mei, care se încordau involuntar sub atingerea lui, obrazul lui lângă urechea mea. Nada, șoptea el, așa obișnuia el să-mi spună, Nada, vino, vino, de oriunde te-ai afla, până când într-o zi s-a ridicat în picioare și a plecat, luându-și cu el toate cărțile, zâmbetele triste, mirosul somnului lui, cutiuțele pentru filme pline cu monede din alte țări și copilul imaginar. Iar eu l-am lăsat să plece, domnule judecător, așa cum ani întregi i-am lăsat pe toți să plece, și mi-am spus în sinea mea că eu fusesem aleasă pentru

altceva, m-am liniștit cu munca pe care o mai aveam de făcut și m-am pierdut în labirintul de mine creat, fără a observa că zidurile mă împresurau din ce în ce mai mult, iar aerul se rarefia în preajma-mi.

Derutată noaptea și hoinărind prin oraș ziua, mi-am petrecut aproape o săptămână rătăcind în întrebarea la care era imposibil de răspuns, la fel ca la întrebarea fără cuvinte, pe care o pusese fetița în țipătul ei îngrozit, deși pentru mine nu exista nicio alinare și nicio forță benefică și afectuoasă care să mă ia în brațe și să-mi domolească nevoia de a pune întrebări. Zilele acelea, după ce am ajuns la Ierusalim, mi-au rămas în minte contopite într-o singură zi și noapte lungă, iar eu îmi amintesc doar că într-o după-amiază m-am trezit că stau în restaurantul pensiunii Mishkenot Sha'ananim, care avea aceeași priveliște ca veranda din spatele camerei mele: zidurile, Muntele Sion, Valea Hinnom, unde adepții lui Moloch[20] și-au sacrificat copiii, arzându-i. De fapt mâncasem acolo în fiecare zi, uneori chiar de două ori pe zi, căci era mai comod decât să mănânc în oraș (cu cât îmi era mai foame, cu atât mi se părea mai greu să intru într-un restaurant) – atât de des, încât îi stârnisem interesul chelnerului îndesat care lucra în restaurant. Pe când ștergea firimiturile de pe mesele goale, se uita la mine cu coada ochiului și, în curând, a renunțat să-și mai ascundă curiozitatea și s-a rezemat de bar, privindu-mă. A venit și a luat vesela de pe masa mea cu mișcări lente, întrebându-mă dacă mi-a plăcut totul, o întrebare ce nu mi s-a părut că se referă la mâncare, de care deseori nici nu mă atingeam, ci la alte lucruri mai puțin palpabile. În după-amiaza aceea, după ce sala s-a golit, s-a apropiat de mine, ținând în mână o cutie cu mai multe pliculețe cu ceai. Ia unul, a spus el. Eu nu cerusem ceai, dar mi-am dat seama că nu aveam de ales. Am ales unul fără să văd care anume. Nu mai aveam poftă de nimic și m-am gândit că, cu cât aleg mai repede ceaiul, cu atât o să mă lase mai repede în pace. Dar el nu m-a lăsat în pace. A adus un ceainic cu apă fierbinte, a desfăcut pliculețul cu ceai și l-a vârât înăuntru. S-a așezat pe scaunul din fața mea. Din America? a întrebat el. Am încuviințat din cap, strângând din buze, în speranța că o să simtă dorința mea de a fi lăsată singură. Am auzit că ești scriitoare, nu? Am încuviințat iarăși din cap, deși de data asta un scâncet involuntar mi-a scăpat de pe buze. Mi-a turnat ceaiul în ceașcă. Bea, a spus el, îți face bine. I-am adresat un zâmbet firav și crispat, mai degrabă o grimasă. Acolo, unde te uitai tu, a zis el, arătând cu degetul îndoit spre peisaj. Valea aia de sub ziduri era mai demult teritoriu disputat. Știu, am zis eu, mototolindu-mi nerăbdătoare șervețelul. A clipit și a continuat. Când am ajuns aici, în 1950, obișnuiam să mă duc la graniță și mă uit la ce se afla pe partea cealaltă. Acolo, la cinci sute de metri distanță, vedeam autobuze și

mașini, soldați iordanieni. Eu eram în oraș, pe strada principală a Ierusalimului, și mă uitam la alt oraș, un Ierusalim unde credeam că n-o să ajung niciodată. Eram curios, voiam să aflu cum era acolo. Dar exista și ceva bun în convingerea mea că n-o să ajung niciodată în partea cealaltă. Apoi a fost războiul din ’67. Totul s-a schimbat. La început n-am avut niciun regret, era încântător ca în sfârșit să mă pot plimba pe străzile alea. Dar mai târziu mi-am schimbat părerea. Îmi era dor de zilele când priveam într-acolo fără să știu cum erau locurile alea. A făcut o pauză și a aruncat o privire ceștii mele, de care nici nu mă atinsesem. Bea, a insistat el din nou. Scriitoare, ei? Fiicei mele îi place la nebunie să citească. Un zâmbet timid a pâlpâit pe buzele lui groase. Acum are șaptesprezece ani. Studiază limba engleză. Găsesc aici vreo carte a ta s-o cumpăr? Poate c-o să-i scrii o dedicație și ea o s-o citească. E isteață. Mai isteață decât mine, a spus el, cu un zâmbet involuntar, care i-a dezvelit gingiile retrase și o gaură între dinții din față. Avea pleoapele grele, aidoma unei broaște. Când era mică, obișnuiam să-i spun: Hei, du-te afară și joacă-te cu prietenii tăi, cărțile o să te aștepte, dar într-o zi copilăria o să ți se termine pentru totdeauna. Dar nu m-a ascultat, toată ziua stătea cu nasul în cărți. Nu-i normal, zice soția mea, cine o să vrea s-o ia de nevastă? Băieților nu le plac fetele de genul ăsta, o pocnește pe Dina peste cap și-i spune că, dacă o să continue așa, o să aibă nevoie de ochelari și atunci chiar că a încurcat-o. Nu i-am zis niciodată că, poate, dacă aș fi tânăr, mi-ar plăcea o fată așa ca ea, o fată mai isteață decât mine, care știe multe lucruri despre lume, care capătă o anumită expresie în ochi când se gândește la toate poveștile din capul ei. Poate că i-ai putea scrie ceva pe o carte de-a ta: Pentru Dina, noroc în toate. Sau poate: Continuă să citești. Orice crezi tu, tu ești scriitoarea și știi ce e mai potrivit.

Mi-a fost clar că ajunsese la capătul lungului șir de cuvinte, răsucit într-un ghem înăuntrul lui, iar acum mă aștepta pe mine să vorbesc. Dar trecuseră zile întregi de când nu mai vorbisem cu nimeni și limba parcă-mi era legată. Am încuviințat din cap și am mormăit ceva de neînțeles chiar și pentru mine. Chelnerul s-a uitat în jos la fața de masă și, cu un antebraț păros, și-a șters transpirația de pe buza de sus. Cu părere de rău mi-am dat seama că eram stânjenită, dar nu aveam cum să scot pe niciunul din noi din tăcerea jenantă, care se așternea în jurul nostru asemenea cimentului. Nu-ți place ceaiul? a întrebat el până la urmă. E OK, am spus eu, forțându-mă să mai iau o înghițitură. Nu-i dintre cele bune, a spus el. Am vrut să-ți spun când l-ai luat. Nimănui nu-i place ăsta. La sfârșitul zilei, în toate celelalte compartimente mai sunt doar unul sau două pliculețe, dar compartimentul ăsta e mereu plin. Nu știu de ce îl mai aducem. Data viitoare să-l alegi pe cel galben, a spus el. Tuturor le place cel galben. Apoi s-a ridicat în picioare, a tușit, mi-a luat ceașca și s-a retras în

bucătărie.

Și aici s-ar fi terminat povestirea, domnule judecător, și n-aș mai fi fost aici, vorbind în semiîntuneric, iar dumneavoastră n-ați fi zăcut într-un pat în spital, dacă în seara aceea, neputându-mi scoate din minte expresia amărâtă de pe chipul chelnerului și părându-mi-se o dovadă a indiferenței mele cronice față de orice în afară de propria-mi muncă, nu m-aș fi întors la restaurant, ținând în mână una dintre cărțile mele, cumpărată cu o oră mai devreme și având o dedicație pentru Dina. Probabil că era aproape șapte și jumătate, destul de târziu încât soarele să fi apus, dar orașul încă mai licărea aidoma jarului, iar când am ajuns la restaurant nu l-am văzut pe chelner și mi-a fost teamă că i se terminase tura din ziua aceea, însă unul dintre ceilalți chelneri mi-a făcut semn spre terasă. În spatele șirurilor de mese era un drum, o prelungire a aleii către pensiunea unde se putea ajunge după ce treceai de un cordon de securitate. Acolo, pe trotuar, lângă o motocicletă cu motorul mergând în gol, era chelnerul îndesat, care se aprinsese discutând, sau poate certându-se, cu motociclistul.

Chelnerul era cu spatele la mine, iar eu nu puteam să văd fața motociclistului de sub vizorul închis la culoare al căștii, îi zăream doar silueta subțire înfășurată într-o jachetă din piele. Dar el m-a văzut pe mine, pentru că, dintr-odată, discursul lui răstit s-a întrerupt, iar motociclistul și-a desfăcut cu îndemânare cureaua de sub bărbie, și-a scos casca, și-a scuturat părul negru și a făcut semn cu bărbia în direcția mea, pentru a-l anunța pe chelner că venisem acolo. La vederea chipului lui tânăr, a nasului său mare, a buzelor pline și a părului lui lung, despre care știam că mirosea a râu murdar, am simțit cum mă străpunge un fior puternic, de parcă băiatul cu care îmi petrecusem o noapte cu atât de multă vreme în urmă ar fi apărut în sfârșit, perfect conservat, după ce stătuse ascuns un sfert de secol în tunelele din Bar Kochba. Am simțit un junghi de durere, care mi-a tăiat respirația. Chelnerul s-a răsucit să vadă cine venise. Când m-a văzut, s-a întors spre motociclist și a murmurat în grabă câteva cuvinte de avertizare, apoi a venit la mine. Bună, domnișoară, vrei să comanzi ceva? Te rog, ia loc aici, o să-ți aduc meniul. Nu, am zis eu, neputându-mi desprinde ochii de tânărul încălecat pe motocicletă, ale cărui buze se arcuiseră acum într-un zâmbet firav și poznaș. Am venit doar să-ți aduc asta, am spus eu, întinzându-i cartea. Chelnerul a făcut un pas în spate, și-a dus mâna la gură într-un gest de uimire dramatică, s-a apropiat, de parcă ar fi vrut să ia cartea de la mine, dar apoi și-a retras mâna și a făcut iarăși un pas în spate, frecându-și perii scurți din barbă. Faceți mișto de mine, a spus el, chiar ați cumpărat-o? Nu cred. Uite, am zis eu, punându-i cartea în brațe, pentru Dina. Atunci nările tânărului s-au dilatat, de parcă ar fi adulmecat ceva. O știi pe Dina? Chelnerul s-a răsucit și i-a aruncat încă vreo câteva

cuvinte tăioase. Ignoră-l, acum o să plece. Vino și ia loc, cum aș putea să-ți mulțumesc? Să-ți aduc niște ceai? Dar tânărul n-a schițat niciun gest să plece. Ce e? a întrebat el. Ce e, întreabă el, auzi ce spune, ce troglodit, e o carte, probabil că n-ai citit niciodată vreuna, s-a răstit el acum cu o altă intonație la motociclistul care stătea în echilibru pe motocicletă, cu un picior pe pedală și altul pe asfalt. Tu ai scris-o? a întrebat tânărul imperturbabil. Aerul serii era parfumat, de parcă pe undeva o floare nocturnă își deschisese petalele. Da, am zis eu, regăsindu-mi vocea în ultimul moment, îmi cer scuze, domnișoară, a exclamat chelnerul, vă deranjează, veniți înăuntru, e mai liniște, dar motociclistul a tras piedica cu călcâiul și, din trei pași mari și rapizi, a fost lângă noi. Văzut de aproape semăna leit cu Daniel Varsky, atât de mult, încât aproape am fost surprinsă că nu părea să mă recunoască, deși trecuseră atât de mulți ani. Hai să vedem, a zis el. Pleacă de aici, a mârâit chelnerul, ținând cartea cât mai departe de el, dar tânărul s-a aplecat peste chelnerul scund și bondoc și, cu o singură mișcare ageră, i-a luat-o din mână. A deschis-o cu grijă, aruncând o privire spre mine, apoi spre chelner și după aceea iarăși spre carte. Pentru Dina, a citit el cu voce tare. Îți urez să ai mult noroc. Cu drag, Nadia. Foarte frumos, a spus el. O să i-o dau.

Atunci chelnerul i-a trântit o rafală de cuvinte pline de furie, cu venele de la gât zvâcnindu-i, de parcă ar fi putut exploda în orice moment, iar tânărul a făcut un pas în spate, o expresie tristă pâlpâindu-i pe față preț de o clipă, doar un mic tremur, dar eu l-am văzut. Cu degete gingașe, fără să se grăbească, a răsfoit paginile cărții. Apoi, în sfârșit, ignorând mâna întinsă a chelnerului, mi-a dat-o mie. Se pare că nu sunt binevenit aici, a spus el. Poate o să-mi spui cândva despre ce e vorba în carte – buzele i s-au arcuit într-un zâmbet fugar, Nadia. Cu cea mai mare plăcere, am șoptit eu, și atunci o ușă din viața mea s-a deschis. Fără a-i arunca nicio privire chelnerului, el și-a tras vizorul căștii peste ochi, s-a urcat pe motocicletă, a pornit motorul și s-a scurs în întuneric.

O clipă mai târziu m-am așezat la o masă, iar chelnerul se învârtea în jurul meu, aranjând vesela. Îmi cer scuze, a spus el, băiatul ăla e un blestem. E un văr de-al soției mele, dă tuturor doar bătăi de cap, n-o să iasă nimic bun din el. Dar părinții lui au murit, n-are pe nimeni și vine la noi. Ne dă mereu târcoale și nu putem să scăpăm de el. Cum îl cheamă? am întrebat eu. Chelnerul s-a uitat la paharul meu, l-a ridicat în lumină, a văzut o pată și l-a schimbat cu un pahar de pe altă masă. Mamă, ce cadou, a continuat el, ce mi-aș dori să-i vezi fața Dinei când o să i-l dau. Mi-ar plăcea să-i aflu numele, am repetat eu. Numele lui? Adam, cu cât scap mai repede de el, cu atât mai bine. De ce a venit aici? am întrebat eu. Să mă scoată din sărite, de aia. Nu te mai gândi la el, ce zici de o omletă, ți-ar plăcea o omletă, sau poate niște paste

primavera? Uită-te în meniu, orice, e din partea casei. Numele meu e Rafi. O să-ți aduc un ceai, ia din cel galben de data asta, o să vezi, tuturor le place ceaiul galben.

Dar eu am continuat să mă gândesc la el, domnule judecător. Nu l-am uitat pe tânărul înalt și slab, cu jachetă de piele, al cărui nume era Adam, dar despre care știam că de fapt era prietenul meu, poetul dispărut Daniel Varsky. Cu douăzeci și cinci de ani în urmă era în apartamentul ăla din New York, care arăta de parcă o tornadă ar fi trecut prin el, discutând în contradictoriu cu mine despre poezii și legănându-se pe călcâie, ca și cum în orice clipă ar fi putut țâșni, aidoma unui pilot care se catapultează din scaunul lui, iar după aceea, cât ai bate din palme, a dispărut, a alunecat într-o gaură, a căzut într-un hău și a ieșit din nou la suprafață aici, în Ierusalim. De ce? Răspunsul mi se părea foarte clar: ca să-și ia înapoi biroul. Biroul pe care îl lăsase în urmă în chip de garanție, pe care mi-l încredințase mie, dintre toți, pentru a-l păzi, lucru din cauza căruia mă simțisem vinovată atâția ani, față de care îmi exprimasem vinovăția și pe care nu-și dorise să-l fac cadou nimănui, așa cum nu-și dorise nici ca eu să mai scriu la el. Cel puțin așa mi-am permis eu, în mintea mea buimacă, să-mi imaginez, chiar dacă, la un alt nivel, știam că o asemenea poveste nu era decât o halucinație.

În seara aceea, la mine în cameră, am născocit diferite motive pe care să i le dau chelnerului Rafi pentru a-l revedea pe Adam: voiam să merg pe motocicletă până la Marea Moartă și aveam nevoie de un șofer și de un ghid, da, neapărat trebuia să fie pe motocicletă, și puteam să-i dau un onorariu mare pentru serviciile lui. Sau: aveam nevoie de cineva care să-i livreze urgent un pachet verișoarei mele Ruthie care locuia în Herzliya, pe care n-o mai văzusem de cincisprezece ani și care nu-mi plăcuse niciodată, un pachet pe care n-aș fi avut încredere să i-l dau oricui, așa că, te rog, trimite-l pe Adam, doar un mic serviciu cu care să te revanșezi pentru cartea dăruită Dinei, deși firește că o să-i dau cu cea mai mare plăcere un onorariu mare etcetera, etcetera pentru serviciile lui. Nu m-aș fi dat în lături nici să-l „ajut" pe Rafi, adică să-i acord vărului obraznic al soției lui, oaia neagră a familiei, câteva îndrumări, așa ca din partea unui străin binevoitor, scriitoarea din America, oferindu-mă să-l iau sub aripa mea o vreme, să-i împărtășesc din înțelepciunea mea, să-l aduc pe calea cea bună. Toată noaptea și ziua următoare am reflectat în fel și chip cum să-l conving să-mi aranjeze o întâlnire cu Adam, dar, până la urmă, n-a mai fost nevoie: în seara următoare, când mergeam spre casă pe Keren Hayesod, cufundată în gânduri, așteptând să se schimbe lumina semaforului, o motocicletă s-a oprit lângă trotuar. Zgomotul motorului mi-a întrerupt meditația, dar n-am făcut legătura cu tânărul care îmi venise mereu în minte toată ziua, până când, fără a se da jos

de pe motocicletă, și-a ridicat vizorul închis la culoare și m-a țintuit cu privirea, cu ochii scăpărându-i, de parcă ar fi știut o glumă care nu era nici a lui și nici a noastră împreună, încă nu puteam să-mi dau seama, pe când mașinile de pe stradă claxonau și încercau să-l ocolească. A spus ceva ce n-am reușit să aud din cauza zgomotului pe care-l scotea motorul. Am simțit cum îmi crește pulsul și am pășit înspre el, i-am văzut buzele cum se mișcă: Vrei să te duc undeva? Pensiunea era la doar zece minute de mers pe jos, dar eu n-am ezitat, adică în mintea mea, căci, după ce i-am acceptat oferta, nu mi-a fost imediat clar cum să mă urc pe motocicletă. Stăteam acolo neajutorată, holbându-mă la partea din șa pe care n-o ocupa Adam, fără a izbuti să-mi dau seama cum să mă salt pe ea. Mi-a întins mâna, iar eu i-am dat-o pe stânga, dar el mi-a dat drumul și m-a prins ferm de mâna dreaptă, apoi, cu o mișcare elegantă și exersată, m-a ridicat și m-a pus fără efort pe șa. Și-a scos casca, dezvăluind același zâmbet indescifrabil pe care-l avusese și cu o seară în urmă, și mi-a pus-o cu blândețe pe cap, dându-mi ușurel la o parte părul pentru a închide cureaua. Apoi mi-a luat mâna și mi-a pus-o strâns pe după talia lui, iar furnicătura pe care o simțisem în străfundurile pântecelui meu s-a extins în sus și a explodat, trezindu-mi trupul la viață. A râs, deschizând larg gura, pentru el nu însemna nimic râsul ăsta, iar motocicleta a zvâcnit sub noi și a țâșnit pe stradă. Ne-am îndreptat spre pensiune, dar, când ne-am apropiat de aleea care ducea acolo, el a țipat ceva spre mine. Ce? am zbierat din străfundurile capitonate ale căștii, iar el a țipat altceva, iar eu am auzit suficient de mult încât să-mi dau seama că era o întrebare, dar, fiindcă n-am răspuns la timp, a trecut pe lângă intrarea în pensiune și s-a dus mai departe. Preț de o clipă m-am întrebat sumbru dacă nu cumva fusesem naivă să mă las pe mâinile unui individ pus pe rele, care bântuia pe la periferia familiei lui Rafi, dar atunci el s-a răsucit spre mine și a zâmbit, cel care se răsucise era Daniel Varsky, iar eu aveam iarăși douăzeci și patru de ani, aveam toată noaptea la dispoziție și nu se schimbase decât orașul în care ne aflam.

M-am agățat de talia lui, părul îi flutura în vânt, am mers cu motocicleta pe străzi, pe lângă locuitorii din altă lume ai orașului, pe care ajunsesem să-i știu bine, pe lângă religioșii ortodocși, cu pălăriile și hainele lor lungi și prăfuite, pe lângă mamele aflate în fruntea cardurilor de copii, ale căror haine târau după ele sute de fire zdrențuite, de parcă copiii înșiși fuseseră smulși, fără a fi încheiați, din războiul de țesut, pe lângă gloata de băieți care învățau la școli religioase și care țâșneau pe lângă semafoare cu ochii mijiți, de parcă abia ar fi ieșit dintr-o peșteră, pe lângă bătrânul gârbovit deasupra bastonului, cu fata filipineză care îl ține de cotul lăbărțat al puloverului, trăgând de un fir zdrențuit, pe care și l-a înfășurat în

jurul mâinii, și destrămându-l, până când ultimele lui cuvinte aveau să fie trase din el, aidoma unui nod, el, ea și arabul care mătura rigola, niciunul nefiind conștient de faptul că pe lângă ei trecea o arătare, o fantomă și mai în afara timpului decât ei. Mi-ar fi plăcut să mergem mai departe, în deșertul sălbatic, dar imediat am ieșit de pe strada principală și am oprit într-o parcare cu o priveliște panoramică asupra părții de nord a orașului. Adam a oprit motorul, iar eu, fără nicio tragere de inimă, mi-am luat mâinile de pe mijlocul lui și m-am chinuit să-mi scot casca. Uitându-mă în jos la pantalonii mei șifonați și la sandalele prăfuite, mica mea reverie s-a evaporat, și m-am simțit stânjenită. Dar Adam n-a părut că observă și mi-a făcut semn să-l urmez spre promenadă, unde grupulețe compacte de turiști și pietoni se adunaseră pentru a privi cum apusul își joacă piesa extravagantă de teatru deasupra Iudeii.

Ne-am rezemat de balustradă. Norii au devenit de alamă, apoi violeți. E frumos, nu? a întrebat el, primele lui cuvinte pe care le-am înțeles în seara aia. Am privit spre acoperișurile înghesuite din Orașul Vechi, Muntele Sion, Muntele Scopus spre nord, Muntele Sfatului Rău din vest, Muntele Măslinilor din est și poate că, datorită luminii care învinețea totul sau a vântului purificator, ori a plăcerii de a admira peisajul, poate datorită parfumului pinilor sau pietrelor care-și răspândeau căldura înainte de a absorbi noaptea, ori faptului că mă aflam lângă fantoma lui Daniel Varsky, dar am simțit că plutesc, domnule judecător, iar în acea clipă m-am contopit cu totul, asta dacă nu mă contopisem deja, cu cei care se scurseseră înspre oraș vreme de trei mii de ani și, ajungând în el, o luaseră razna, își pierduseră mințile, deveniseră visul unui om care visează, încercând să cearnă lumina din întuneric și s-o adune iarăși ca pe cioburile unui vas spart. Îmi place aici, a zis el. Uneori vin împreună cu prietenii mei, alteori singur. Am stat acolo tăcuți, privind în zare. Tu ai scris cartea aia? a întrebat el. Cea pentru Dina? Da. Cu asta te ocupi? E meseria ta? Am încuviințat din cap. A reflectat la asta, smulgându-și o unghie ruptă cu dinții și apoi scuipând-o, iar eu am tresărit, gândindu-mă la unghiile pe care le smulseseră de pe degetele lungi ale lui Daniel Varsky. Cum ai ajuns să faci asta? Ai făcut vreo școală? Nu, am spus eu. M-am apucat de scris în tinerețe. De ce mă întrebi? Scrii? Și-a vârât mâinile în buzunare și și-a încordat maxilarul. Nu știu nimic despre lucrurile astea, a zis el. A urmat o tăcere stânjenitoare, iar eu mi-am dat acum seama că el era cel stânjenit, poate pentru curajul lui de a mă aduce aici. Mă bucur că m-ai adus aici, am spus eu, e frumos. Chipul lui s-a destins într-un zâmbet. Îți place, nu? M-am gândit eu. Încă o tăcere. Încercând să fac conversație, am spus o tâmpenie: Și vărului tău Rafi îi plac peisajele. S-a înnegrit la față. Cretinul ăla? Dar nu s-a obosit să mai spună și altceva. Dinei îi plac cărțile tale? a întrebat el. M-aș mira

să fi citit vreuna, am zis eu. Tatăl ei m-a rugat să-i scriu o dedicație pe o carte de-ale mele. O, a spus el dezamăgit. Privirea mi s-a oprit pe o mică cicatrice de deasupra buzei lui, iar acea liniuță, nu mai lungă de trei centimetri, a rupt în mine zăgazurile unui torent de sentimente dulci-amărui. Ești faimoasă? a întrebat el zâmbind. Rafi mi-a zis că ești faimoasă. Am fost uimită că n-am catadicsit să-l corectez. Îmi convenea să-l las să creadă că eram altceva decât ce eram de fapt. Și ce scrii? Povestiri polițiste? Romantice? Uneori. Dar nu doar atât. Scrii despre oamenii pe care-i cunoști? Uneori. A rânjit, arătându-și gingiile. Poate că o să scrii despre mine. Poate, am zis eu. Și-a vârât mâna în buzunarul jachetei, a scos o țigară dintr-un pachet mototolit și și-a aprins-o apărând-o de vânt. Îmi dai și mie una? Fumezi?

Fumul mi-a ars gâtul și pieptul, iar vântul s-a răcit. Am început să dârdâi, iar el mi-a împrumutat jacheta care mirosea a lemn vechi și a transpirație. Mi-a pus mai multe întrebări despre munca mea și, deși, dacă ar fi venit de la altcineva, aș fi protestat (Ai scris vreodată o carte polițistă? Nu? Atunci ce? Scrii despre lucruri care ți se întâmplă ție? Despre viața ta? Poate că altcineva îți spune despre ce să scrii? Te angajează? Cum i se spune? Editor?), pentru că el era cel care mi le punea acolo, sub lumina amurgului, nu m-a deranjat. Când și el a început să dârdâie, iar tăcerea dintre noi a devenit apăsătoare și venise momentul să plecăm de acolo, m-am trezit că încerc să găsesc un alt motiv pentru a-l revedea. Mi-a dat casca, deși de data asta nu s-a oferit să mă ajute. Ascultă, am zis eu, cotrobăind prin poșetă, mâine trebuie să mă duc undeva. Am scos bilețelul mototolit care migrase pe noptieră din valiza mea, dintre paginile cărților mele pe fundul poșetei, dar nu se pierduse. Aici e adresa, am spus eu. Poți să mă duci tu? S-ar putea să am nevoie de un translator, nu știu dacă ei vorbesc engleză. A părut surprins, dar bucuros și a luat de la mine hârtiuța. Strada Ha'Oren? în Ein Kerem? Privirile ni s-au intersectat. I-am spus că acolo era un birou pe care voiam să-l văd. Ai nevoie de un birou pe care să scrii? a întrebat el, acum curios, ba chiar surescitat. Ceva de genul ăsta, am spus eu. Ai nevoie de un birou sau nu? a insistat el. Da, am nevoie de un birou, am spus eu. Și acolo au unul de vânzare, a împuns el cu degetul hârtia, pe strada Ha'Oren. Am încuviințat din cap. A stat o clipă pe gânduri, trecându-și iarăși mâna prin păr, pe când eu așteptam. A împăturit bilețelul și l-a pus în buzunarul de la spate. Vin să te iau la ora cinci, a spus el. OK?

În noaptea aia l-am visat. Sau, mai bine zis, uneori era el, iar alteori era Daniel Varsky și, din când în când, prin generozitatea visului, era amândoi deodată; ne plimbam împreună prin Ierusalim, eu știam că de fapt nu eram în Ierusalim, dar într-un fel sau altul credeam că eram în Ierusalim, un Ierusalim care dădea mereu în câmpuri cenușii fumegânde, pe care trebuia să le traversăm pentru a

ne întoarce în oraș, așa cum cineva încearcă să revină mereu la o melodie pe care o auzise cu multă vreme în urmă. Dintr-un motiv sau altul, Adam sau Daniel ducea în mână o mică servietă, o mică servietă ce conținea un soi de instrument la care plănuia să-mi cânte dacă și când am fi găsit locul pe care-l căuta, probabil un fel de goarnă, deși ar fi putut să fie și o armă. Până la urmă acțiunea visului s-a mutat într-o cameră. Dar deja servieta dispăruse, iar eu îl priveam pe Adam sau pe Daniel cum își scotea pe îndelete hainele și le împăturea cu grijă, punându-le pe pat, cu obsesia pentru ordine a cuiva care a trăit mulți ani dominat de o autoritate severă, poate într-o închisoare, unde fusese învățat pas cu pas cum să-și împăturească hainele. Imaginea goliciunii lui mă tortura, mă întrista și mă înduioșa, și m-am trezit plină de tandrețe și dor.

În după-amiaza următoare, la patru și patruzeci și cinci de minute, eu îl așteptam în hol, după ce mă uitasem de prea multe ori în oglindă și alesesem un șirag de mărgele roșii și o pereche de cercei lungi, din argint. A întârziat douăzeci de minute, iar eu am început să mă plimb de colo-colo, oripilată când mă gândeam la ce mă aștepta la mine în cameră dacă el se răzgândise și nu mai venea, noaptea interminabilă ce avea să urmeze, cu mine sfâșiată pe dinăuntru. Dar până la urmă am auzit din depărtare motocicleta, apoi el a apărut de după o curbă, iar starea mea proastă s-a înecat într-un lac liniștit de plăcere strălucitoare, nimic n-o putea știrbi, nici măcar casca adusă de data asta special pentru mine, una roșu-aprins, despre care nimeni n-ar fi trebuit să-mi spună că se potrivea mai degrabă pe capul unei fete de vârsta lui, una dintre cele care ascultau aceleași trupe muzicale și vorbeau aceeași limbă cu el, fete care se puteau dezbrăca sub lumina zilei, cu labele picioarelor netede, ca ale unui bebeluș.

Am luat-o pe străzi, am alunecat în jos pe dealuri, iar eu eram fericită, domnule judecător, fericită cum nu mai fusesem de luni întregi, poate chiar ani. Când se apleca pentru a lua o curbă, îi simțeam mijlocul cum se mișcă sub mâinile mele și asta îmi era de-ajuns, mai mult decât suficient pentru mine, care mai aveam atât de puțin, și nu m-am gândit prea mult la ce urma să spun când ajungeam la casa lui Leah Weisz, fata care venise la mine cu cinci săptămâni în urmă să ia biroul. Când am ajuns în somnorosul sat Ein Kerem, Adam s-a oprit să întrebe pe unde s-o ia. Am intrat într-o cafenea, iar el a comandat pentru noi, într-un ivrit aspru și grăbit, glumind cu ospătărița tânără, trosnindu-și degetele și aruncându-și telefonul pe masă. Un câine zdrențăros șchiopăta pe stradă, dar nici măcar el n-a putut să-mi strice starea de spirit sau să diminueze plăcerea de a privi frumosul peisaj. Adam și-a amestecat zahărul în cafea și a fredonat în ritm cu cântecul pop care plutea dinspre boxele cafenelei. Lumina i-a căzut pe față, iar eu mi-am dat seama cât de tânăr era. Dincolo de

cântecul înfumurat și fals, am întrezărit umbra nesiguranței lui și am înțeles că nu știa ce să-mi spună. Povestește-mi despre tine, am zis eu. Și-a îndreptat umerii, și-a aprins o țigară, a rânjit și s-a lins pe buze. Deci până la urmă o să scrii despre mine? Depinde, am spus eu. De ce? De ce anume o să aflu despre tine. Și-a dat capul pe spate și a suflat o coloană de fum. Dă-i înainte, a spus el. Poți să mă bagi în cartea ta. Sunt liber. Ce vrei să știi?

Ce voiam să știu? Cum arăta locul unde se ducea acasă seara. Ce avea pe pereți și dacă avea acolo un aragaz care aștepta să fie aprins cu un chibrit, dacă pe jos era gresie sau linoleum și dacă purta pantofi când mergea prin casă sau ce expresie avea când se uita în oglindă ca să se bărbierească. Ce se vedea pe fereastră și cum arăta patul lui, da, domnule judecător, deja îmi imaginam patul lui, cu pătura mototolită și pernele ieftine, patul în care, în nopțile când era singur, uneori dormea întins pe diagonală. Dar nu l-am întrebat nimic din toate astea. Eram în stare să aștept, să-mi drămuiesc timpul. Pentru că, vedeți dumneavoastră, el cânta, iar în curând urma să se lase seara și acum îmi dădeam seama că ceva se schimbase, da, se spălase pe cap.

Terminase armata cu doi ani în urmă, a spus el. Mai întâi s-a angajat la o companie de pază, dar șeful lui l-a acuzat de anumite lucruri (n-a spus de ce anume), așa că și-a dat demisia și după aceea a început să zugrăvească locuințe împreună cu un prieten de-al lui, cu care își făcuse o afacere, dar vaporii l-au îmbolnăvit și a trebuit să renunțe. Acum lucra într-un magazin de saltele, dar de fapt voia să ajungă ucenicul unui tâmplar, pentru că întotdeauna fusese îndemânatic și îi plăcuse să construiască lucruri. Dar familia ta? am întrebat eu. Și-a stins țigara, a aruncat o privire distrată în jur și apoi și-a verificat telefonul. Nu avea nicio familie, mi-a zis el. Părinții îi muriseră când avea șaisprezece ani. N-a spus unde sau cum. Avea un frate mai mare cu care nu vorbise de mulți ani. Uneori se gândea să-l caute, dar niciodată nu încercase. Dar Rafi? am întrebat eu. Ți-am spus, a zis el, e un cretin. Singurul motiv pentru care mă străduiesc să-l suport e Dina. Dacă ai cunoaște-o, n-ai putea să-ți imaginezi cum de a ieșit ceva atât de frumos din maimuța aia. Povestește-mi despre ea, am spus eu, dar el n-a zis nimic și s-a răsucit pentru a-și ascunde grimasa care pusese stăpânire pe chipul lui, doar o fracțiune de secundă în care toate trăsăturile i s-au destrămat și un alt chip a apărut în locul lor, un chip pe care l-a șters cu mâneca. S-a ridicat în picioare și a aruncat câteva monede pe masă, și-a luat rămas-bun de la ospătărița care i-a zâmbit. Te rog, am zis eu, întinzându-mă după portofel, lasă-mă pe mine. Dar el a plescăit din limbă, și-a ridicat casca în aer și și-a tras-o pe cap, iar în acea clipă, dintr-un motiv sau altul, m-am gândit la mama lui moartă, la felul cum probabil că-i făcuse baie când era mic, la cum trebuie să-l fi ridicat în brațe din pătuț în

totul nopții și să-i fi simțit buzele umede pe față, la cum îi desprinsese degetele din părul ei lung, îi cântase, își imaginase viitorul lui, iar apoi acul minții mele, aidoma unei busole, a alunecat în altă parte și mi-am imaginat-o pe mama lui Daniel Varsky și, ca printr-o imagine din oglindă, fiul ei era cel care murise, iar mama lui continuase să trăiască. Pentru prima oară în cei douăzeci și șapte de ani de când scrisesem la biroul lui, enormitatea pierderii mamei sale s-a pogorât asupra mea, o fereastră s-a deschis larg, iar eu am aruncat o privire asupra coșmarului de nedescris al durerii ei. Stăteam lângă motocicletă. Vântul se potolise. Se simțea parfumul iasomiei. Cum e, m-am gândit eu, să trăiești după ce copilul tău a murit? M-am urcat pe motocicletă și l-am prins cu gingășie de talie, și fiecare din mâinile mele era una din mâinile acelei mame, cea care nu-și putea atinge copilul pentru că ea murise și cea care nu-și putea atinge copilul pentru că ea continuase să trăiască, iar apoi am ajuns pe strada Ha'Oren.

N-am găsit imediat casa, pentru că numărul era ascuns în spatele unei învălmășeli de plante cățărătoare, care creșteau pe zidul ce o înconjura. Era o poartă de fier închisă cu un lanț, dar prin ea, parțial acoperită de copaci, se putea zări o casă mare din piatră, cu obloane verzi, care erau aproape toate închise. Închipuindu-mi că fata, Leah, locuiește aici, îi adăugam o nouă dimensiune, o profunzime pe care nu i-o sesizasem la început. Cercetând cu privirea grădina prăfuită, m-a copleșit și pe mine o tristețe provocată de sentimentul bizar că mă aflu într-un loc prin care trecuse, oricât de fugar, Daniel Varsky: în casa aceea blindată cu obloane locuise o femeie, sau, mai bine zis, așa credeam eu, care îl cunoscuse odată și probabil îl și iubise. Ce crezuse mama lui Leah despre căutările fiicei sale și cum se simțise ea când biroul bărbatului, tatăl copilului ei, care fusese atât de brutal smuls din lume, sosise acasă la ea, aidoma unui cadavru gigantic din lemn? Și, de parcă asta n-ar fi fost de ajuns, acum mă aflam aici să-i aduc fantoma lui. M-am gândit să inventez o scuză, să-i spun lui Adam că am făcut o greșeală, că nu asta era casa, dar, până să izbutesc, el a găsit o sonerie sub frunze și a sunat la ea. S-a auzit un sunet firav, electric. Pe undeva un câine a lătrat. Fiindcă n-a primit niciun răspuns, a mai sunat o dată. Ai poate un număr de telefon? a întrebat el, dar eu n-aveam, așa că a apăsat pentru a treia oară butonul, iar lipsa celei mai ușoare mișcări, paralizia bolovanilor, obloanelor și chiar și a frunzelor păreau să fie o pură încăpățânare. Știu de vizita ta? Da, am mințit eu, iar Adam a zgâlțâit zăbrelele porții, pentru a vedea dacă nu cedează lanțul. Presupun că va trebui să vin altădată, am dat eu să spun, dar, în acel moment, un bătrân și-a făcut apariția, sau, mai bine zis, s-a întins asemenea unei umbre din spatele zidului, ținând în mână un baston elegant. *Ken? Ma atem rotsim?* i-a răspuns

Adam, făcând un gest spre mine. L-am întrebat dacă știe engleză. Da, a zis el, ținându-se strâns de mânerul din argint al bastonului, care – acum am observat – avea forma unui cap de berbec. Leah Weisz locuiește aici? Weisz? a întrebat el. Da, am zis eu, Leah Weisz a venit la mine luna trecută, în New York, pentru a lua un birou. Un birou? a repetat ca un ecou bătrânul, fără să înțeleagă, iar acum Adam s-a foit nerăbdător și i-a spus câteva cuvinte în ivrit bătrânului. *Lo,* a spus bătrânul, clătinând din cap, *lo, ani lo yodea klum al shum shulchan.* Nu știe nimic despre vreun birou, a spus Adam, iar bătrânul s-a legănat în baston și n-a schițat niciun gest de a deschide poarta. Poate că ți-au dat o adresă greșită, a zis Adam. A scos din blugi biletul mototolit al lui Leah și i l-a întins printre zăbrele. Tacticos, bătrânul și-a vârât mâna în buzunarul de la piept, a scos o pereche de ochelari și i-a pus pe nas. Părea să-i ia mult timp ca să înțeleagă ce scria acolo. Când a terminat de citit, a întors biletul ca să vadă ce scrie pe partea cealaltă. Văzând că nu scria nimic acolo, l-a întors iarăși pe cealaltă parte. *Ze ze o lo?* a insistat Adam. Bătrânul a împăturit cu grijă bilețelul și i l-a dat înapoi printre zăbrele. Aici e strada Ha'Oren nr. 19, dar nu locuiește nimeni cu numele ăsta aici, a spus el, iar eu am fost surprinsă de accentul lui, care dovedea fluență și rafinament.

Acum mi-am dat seama că nu sesizasem latura vicleană din Leah Weisz. Că probabil îmi dăduse intenționat o adresă greșită, în eventualitatea că m-aș fi răzgândit și aș fi vrut să iau înapoi biroul. Dar atunci de ce mi-ar fi dat o adresă? Eu n-o cerusem și, în realitate, faptul că ea mi-o dăduse, acum realizam, mi se păruse un fel de invitație. Bătrânul stătea acolo, îmbrăcat doar într-o cămașă călcată cu grijă, în timp ce în spatele lui casa își ținea respirația pe sub frunze. Cum o fi fost înăuntru? m-am întrebat eu. Cum arăta ceainicul, era vechi și zgâriat, ceașca de ceai, existau cărți, ce era pe perete, acolo, în coridorul întunecat, vreo scenă din Biblie, vreo mică gravură poate a legării lui Isaac[21]? Bătrânul m-a studiat cu ochi pătrunzători și albaștri, ochii unui șoim dresat, iar eu mi-am dat seama că și el era curios în privința mea, parcă și-ar fi dorit să-mi pună o întrebare. Chiar și Adam a părut că observă asta și și-a mutat privirea de la bătrân la mine, apoi iarăși spre bătrân, și toți trei am rămas așa, suspendați în echilibrul tăcerii care învăluia casa, până când, în cele din urmă, Adam a ridicat din umeri, și-a rupt încă o unghie cu dinții, a scuipat-o, apoi s-a întors la motocicletă. Succes, a spus bătrânul, cu mâna strângându-i-se în jurul coarnelor răsucite ale berbecului, sper că o să găsiți ce căutați. Nu știu ce m-a apucat atunci, domnule judecător, am izbucnit, nu-l voiam înapoi, biroul, eu voiam numai – dar m-am oprit, pentru că nu puteam să spun ce voiam, iar o expresie de suferință a pâlpâit pe chipul bătrânului. Adam a pornit motorul în spatele meu. Hai să mergem, a spus el. Eu nu voiam să plec încă, dar

se părea că n-aveam de ales. M-am urcat pe motocicletă. Bătrânul și-a ridicat bastonul în chip de rămas-bun, iar noi am plecat de acolo.

Lui Adam îi era foame. Nu-mi păsa unde mergem, doar să nu mă ducă înapoi la pensiune. Am încercat să înțeleg ce se întâmplase. Cine era Leah Weisz? De ce crezusem cu atâta ușurință tot ce-mi spusese ea, fără nici cea mai mică dovadă? Atât de dornică fusesem să renunț la biroul unde îmi petrecusem viața, încât ai fi putut crede că fusesem nerăbdătoare, că abia așteptasem să scap de el. E adevărat că nu mă considerasem întotdeauna decât paznicul lui, mai devreme sau mai târziu, îmi spusesem eu în sinea mea, cineva avea să vină după el, dar adevărul e că nu era decât o poveste convenabilă, pe care mi-o spusesem mie însămi, o poveste atât de asemănătoare cu multe altele, încât mă scutise de responsabilitatea deciziilor mele, căci le insuflase o undă a inevitabilului, dar, pe lângă toate astea, fusesem convinsă că o să mor la acel birou, moștenirea mea și patul meu conjugal, așa că de ce nu și sicriul meu?

Adam m-a dus la un restaurant de pe Salomon Mall, unde se împrietenise cu câțiva dintre chelneri. L-au bătut ușurel pe spate și s-au uitat apreciativ la mine. El a rânjit, iar ce le-a spus i-a făcut să râdă zgomotos. Ne-am așezat lângă fereastră. Afară, pe un balcon suspendat deasupra unei alei înguste, un bărbat ședea pe o saltea veche, ținându-și fiul în brațe și vorbind cu el. L-am întrebat pe Adam ce le zisese prietenilor lui. Cu buzele arcuite într-un zâmbet firav, el s-a uitat în jur la ceilalți meseni, pentru a le evalua reacțiile, de parcă ar fi intrat pe ușă cu o vedetă, oricât de absurd ar părea. Am simțit un junghi când mi-am dat seama că îl păcălisem, dar era prea târziu. Ce-aș fi putut să spun: Nimeni nu-mi citește cărțile, poate că în curând nici n-o să mai fiu publicată? Le-am spus că scrii despre mine, a zis el și a mai rânjit o dată. Apoi a pocnit din degete, iar prietenii lui au râs și ne-au adus farfurii pline cu mâncare, apoi și mai multe farfurii. M-au măsurat din cap până-n picioare și le-am văzut amuzamentul din ochi, de parcă mi-ar fi sesizat disperarea și ar fi știut despre prietenul lor ceva ce eu nu știam. Ne priveau din cealaltă parte a restaurantului, bucurându-se de norocul prietenului lor de a fi agățat o femeie mai în vârstă, o americancă bogată și faimoasă, ori mai bine zis așa credeau ei, până când Adam a pocnit iarăși din degete, iar ei au adus o altă sticlă de vin. A mâncat lacom, de parcă n-ar fi înghițit nimic de zile întregi, iar pentru mine a fost o plăcere să-l privesc, domnule judecător, să mă las pe spătarul scaunului cu paharul de vin în mână și să mă bucur de frumusețea și de foamea lui. Când masa s-a terminat (el a înfulecat aproape tot), prietenii lui au pus nota de plată în fața mea, iar eu mi-am dat seama că aleseseră pentru noi cea mai scumpă sticlă de vin. Pe când mă scotoceam după bani, încercând să aleg bancnotele potrivite, Adam s-a ridicat în picioare și s-a dus lângă ei,

glumind și mestecând o scobitoare. Când m-am ridicat în picioare, am simțit cum vinul mi se urcase la cap. L-am urmat afară și mi-am dat seama că îmi putea simți ochii ațintiți asupra lui, că știa că îl doresc, deși mi-ar plăcea să spun, domnule judecător, în apărarea mea, că nu simțeam doar poftă trupească pentru el, ci și un soi de tandrețe, de parcă aș fi fost în stare să-i potolesc suferința pe care i-o văzusem pe față când și-o șterse cu mâneca. Când mi-a aruncat casca, mi-a făcut cu ochiul, dar tânărul stânjenit și nesigur pe el din spatele acestui gest m-a făcut să simt dorința de a-l invita acasă la mine. Am ajuns la intrarea pensiunii, iar eu m-am străduit să-mi găsesc cuvintele potrivite, însă, până când să spun ceva, m-a anunțat că prietenul unuia dintre chelneri are un birou și că, a doua zi, dacă vreau, mă duce să-l văd. Apoi m-a sărutat inocent pe obraz și a plecat cu motocicleta fără să-mi spună la ce oră o să vină după mine.

În seara aceea am găsit în agendă numărul de telefon al lui Paul Alpers. Nu mai vorbisem cu el de mulți ani, iar când, după două țârâituri scurte, a ridicat receptorul, aproape că mi-a venit să închid. Sunt Nadia, am spus eu, și, pentru că nu mi s-a părut de ajuns, am adăugat: Sunt din Ierusalim. Preț de o clipă a tăcut, de parcă ar fi încercat să-și amintească ce semnificație avea numele – al meu sau al orașului – pentru el. A izbucnit în râs. I-am spus că am divorțat. Mi-a zis că locuise în Copenhaga câțiva ani, împreună cu o femeie, dar că acum relația se încheiase. N-am vorbit mult, ne grăbeam, căci convorbirea era internațională. După ce am terminat de împărtășit detalii despre viața fiecăruia dintre noi, l-am întrebat dacă se mai gândea uneori la Daniel Varsky. Da, a spus el. Am vrut să te sun acum câțiva ani. Au descoperit că a fost ținut o vreme pe un vapor. Pe un vapor? am repetat eu ca un ecou. În carenă, a zis Paul, împreună cu alți prizonieri. Unul dintre ei a supraviețuit și câțiva ani mai târziu s-a întâlnit cu un cunoscut de-al părinților lui Daniel. Le-a spus că l-au ținut în viața câteva luni, deși cu greu a rezistat. Paul, am spus eu până la urmă. Da, a zis el, iar eu am auzit țăcănitul unei brichete, apoi cum trăgea în piept fumul de țigară. A avut vreun copil? Un copil? a întrebat Paul. Nu. O fiică, am întrebat eu, cu o femeie din Israel cu care a fost cu puțin timp înainte de a dispărea? N-am auzit niciodată să fi avut vreo fiică, a spus Paul. Chiar m-aș mira. A avut o iubită în Santiago, de-aia se tot ducea acolo, deși n-ar fi trebuit. Numele ei era Ines, cred. Era din Chile, asta știu. E ciudat, a spus Paul, eu n-am cunoscut-o, dar acum mi-am amintit brusc că am visat-o la un moment dat.

Pe când Paul vorbea, mi-am dat seama cu un soi de uimire că, dacă n-ar fi fost logica bizară a viselor lui, nu l-aș fi cunoscut niciodată pe Daniel Varsky, și că în toți acești ani altcineva ar fi scris la biroul lui. După ce am încheiat convorbirea, n-am putut să adorm sau poate că n-

am vrut să adorm, de teamă că o să sting lumina și o să mă întâlnesc cu ce mi-ar fi adus întunericul. Pentru a nu mă mai gândi la Daniel Varsky sau – și mai rău – la propria-mi viață și la întrebarea care mă chinuia de îndată ce-mi lăsam gândurile în voia lor, m-am concentrat asupra lui Adam. Mi-am imaginat în detaliu trupul lui și lucrurile pe care i le-aș fi făcut sau pe care mi le-ar fi făcut el mie, deși în fanteziile astea eu îmi atribuiam un alt corp, cel pe care îl avusesem înainte ca al meu să-și piardă conturul și forma, luând-o pe o altă direcție decât mine, cea care exista înăuntrul lui. În zorii zilei am făcut un duș, iar la șapte fix, când se deschidea restaurantul, eu eram deja acolo. Chipul lui Rafi s-a întunecat când m-a văzut și el s-a retras la bar, apucându-se să șteargă paharele și lăsându-l pe celălalt chelner să se ocupe de mine. Am tras de cafeaua mea și, descoperind că-mi revenise pofta de mâncare, m-am dus de trei ori la bufet. Dar el a continuat să-mi evite privirea. Doar când am plecat a fugit după mine în hol. Domnișoară! a strigat el. M-am întors spre el. Și-a frământat o mână cu cealaltă și a aruncat o privire peste umăr ca să se asigure că eram singuri. Te rog, a mormăit el. Te implor. Nu te combina cu el. Nu știu ce spune, dar e un mincinos. Mincinos și hoț. Se folosește de dumneata ca să-și bată joc de mine. Am simțit un acces de furie și probabil că s-a văzut pe fața mea, pentru că el s-a grăbit să-mi explice. Vrea să-mi întoarcă fiica împotriva mea. I-am interzis să se vadă cu el, dar el vrea… a început să spună Rafi, dar, în acel moment, directorul pensiunii și-a făcut apariția în cealaltă parte a holului și a luat-o spre noi, iar chelnerul și-a înclinat capul și a plecat în grabă.

De atunci încolo am încercat să-l seduc pe Adam. El, chelnerul acela, era doar o muscă bâzâind în jurul unei dorințe asupra căreia nu mai aveam niciun control, pe care nici nu voiam s-o controlez, domnule judecător, pentru că era singurul lucru viu care mai rămăsese în mine și pentru că, atâta vreme cât mă rodea pe dinăuntru, nu eram nevoită să mă confrunt cu perspectiva vieții mele, care îmi acaparase brusc atenția, într-un mod atât de îngrozitor. Ba chiar simțeam o oarecare plăcere amuzată că fusese nevoie ca un bărbat, care avea mai puțin de jumătate din vârsta mea și cu care nu aveam nimic în comun, să stârnească o asemenea pasiune în mine. M-am întors la mine în cameră și am așteptat. Aș fi putut să aștept toată ziua și toată noaptea, nici nu-mi păsa. Puțin înainte de apusul soarelui, telefonul a sunat și am răspuns instantaneu. Mi-a spus că vine să mă ia într-o oră. Poate știa că-l așteptasem, dar mie nu-mi păsa aproape deloc. Am așteptat în continuare. O oră și jumătate mai târziu a sosit și m-a dus până la o casă de pe o alee aflată undeva prin Bezalel. Un colier de lumini colorate fusese agățat în smochin, iar oamenii mâncau în jurul mesei de sub el. S-au făcut prezentările, s-au adus scaune pliante din casă, s-a făcut loc la o masă deja prea mică pentru câți erau în jurul ei. O fată

îmbrăcată cu o rochie roșie subțire și cu cizme înalte s-a răsucit spre mine. Scrieți despre el? a întrebat ea, nevenindu-i să creadă. I-am aruncat o privire lui Adam, care ședea de cealaltă parte a mesei și bea dintr-o sticlă de bere, și am simțit dorință și, de asemenea, o căldură specială, pentru că venisem împreună cu el și pentru că eu aveam să fiu femeia cu care va pleca. I-am zâmbit fetei și mi-am pus în farfurie măsline și brânză sărată. Acei oameni păreau în regulă, copiii aceia, oameni care nu ar fi tolerat un mincinos și un hoț în preajma lor. Rafi nu fusese corect cu el. A fost adus desertul, apoi ceaiul și, până la urmă, Adam mi-a făcut semn că trebuie să plecăm. Ne-am luat rămas-bun de la ceilalți și am ieșit de acolo împreună cu un băiat care avea părul lung, blond și creț, și ochelari delicați. S-a strecurat într-o Mazda veche, argintie, a coborât geamul și ne-a făcut semn să mergem după el. Dar când am ajuns la apartamentul lui, biroul cu pricina nu era acolo, așa că am așteptat pe când băiatul creț și Adam și-au pasat unul altuia o țigară cu hașiș, în bucătăria minusculă și murdară, sub un calendar de anul trecut cu poza muntelui Fuji. Au vorbit despre ceva într-un ivrit precipitat, apoi băiatul a plecat și s-a întors agitând un set de chei pus pe un breloc cu Steaua lui David, pe care i l-a aruncat lui Adam. Apoi ne-a condus până afară, alungând cu mâna un nor de fum de hașiș de pe hol, iar noi am mers cu mașina în cel de-al treilea loc, un grup de blocuri înalte, cu vedere spre Sacher Park și cu pereți din piatră de culoare deschisă, la fel ca toate celelalte clădiri din oraș. Am urcat la etajul cincisprezece, înghesuindu-ne unul într-altul în micul lift cu oglinzi. Coridorul era întunecat, iar eu, pe când el bâjbâia după întrerupătorul electric, am simțit un junghi de dorință și am fost cât pe-aci să întind o mână pentru a-l trage înspre mine. Dar luminile fluorescente au zumzăit și au pâlpâit aprinzându-se la țanc, iar Adam, cu cheile legănându-se pe micul breloc metalic cu Steaua lui David, a descuiat ușa apartamentului 15B.

Și înăuntru era întuneric, dar eu îmi pierdusem curajul, așa că am așteptat cu brațele încrucișate peste talie până când luminile s-au aprins din nou, iar noi ne-am trezit într-un apartament burdușit cu mobilă din lemn masiv, de culoare închisă, care nu se potrivea deloc cu lumina orbitoare din deșert: vitrine din lemn de mahon cu sticlă pictată, scaune în stil gotic, cu spătar înalt, din lemn sculptat, tapițate. Obloanele din metal erau trase peste ferestre, de parcă locatarul apartamentului ar fi plecat fără să știe când se va întoarce. Nu mai exista aproape niciun spațiu gol pe pereți, atât de plini erau cu fructe și flori pictate cu vopsea în strat gros pe pânză, scene pastorale atât de sumbre, încât păreau să fi fost afumate deasupra unui foc, și cu gravuri în care apăreau mici cerșetori cocoșați sau copii. Amestecate dubios printre ele erau și rame ieftine din plastic, cu fotografii mari și panoramice din Ierusalim, de parcă locuitorii nu ar fi știut că

adevăratul Ierusalim se afla de cealaltă parte a obloanelor sau de parcă ar fi promis să respingă realitatea din spatele ferestrelor și în schimb ar fi ales să tânjească în continuare după tărâmul sfânt promis, așa cum se întâmplase când trăiseră în acea zonă evreiască a Siberiei de unde veniseră, fiindcă ajunseseră aici prea târziu și nu știau să se adapteze la această nouă latitudine a existenței. Pe când studiam fotografiile decolorate ale copiilor, care populau bufetul – copii zâmbitori, bebeluși cu obrajii rozalii și băieți stângaci la bar-mitzvah, care acum probabil aveau la rândul lor copii –, Adam a dispărut pe un coridor cu mochetă pe jos. După câteva minute, m-a chemat. Am mers după sunetul vocii lui până într-o mică încăpere, ale cărei rafturi erau pline cu cărți ieftine, peste care se depusese un strat gros de praf, vizibil chiar și sub lumina lămpii.

Ăsta e, a spus Adam, fluturându-și mâna. Era un birou din lemn gălbui, al cărui pupitru fusese dat la o parte, iar sub el se zărea un model elaborat, al cărui luciu, protejat în tot acest timp de pătura uniformizantă a prafului, era supărător, de parcă persoana care stătuse la el se ridicase în picioare și plecase doar cu câteva clipe în urmă. Ei, a făcut el, îți place? Mi-am trecut degetul peste modelul sculptat în lemn, care era atât de neted, încât părea făcut dintr-o singură bucată, și nu din sutele de copaci diferiți de care fusese probabil nevoie pentru a crea acea geometrie apocaliptică din cuburi și sfere, spirale care se întindeau în toate părțile sau se terminau, spații care se prăbușeau în ele însele, iar apoi se dilatau pentru a dezvălui brusc o undă de infinit, ascunzând o semnificație pe care creatorul lor o acoperise sub un strat de păsări, lei și șerpi. Haide, a insistat el, așază-te la el. M-am simțit stânjenită și am vrut să protestez, spunând că n-aș fi putut să scriu la un asemenea birou, tot așa cum n-aș fi putut să scriu o listă de cumpărături cu stiloul care îi aparținuse lui Kafka, dar n-am vrut să-l dezamăgesc și m-am cufundat în scaunul pe care-l trăsese pentru mine. Cui îi aparține? am întrebat eu. Nimănui, a spus el. Dar sunt sigură că oamenii care locuiesc aici… Nu mai stau aici. Unde sunt? Morți. Și-atunci de ce totul e încă aici? Aici suntem în Yerushalayim, a zâmbit el cu un aer de superioritate, poate o să se întoarcă. M-a copleșit o senzație de claustrofobie și am vrut să ies de acolo, dar, când m-am ridicat în picioare și am plecat de lângă birou, lui Adam i-a căzut fața. Ce, nu-ți place? Ba da, am spus eu, îmi place foarte mult. Și atunci? a întrebat el. Probabil costă enorm, am zis eu. Ție o să-ți ceară un preț mai bun, a replicat el cu un rânjet și cu o undă de agerime, dar și de oboseală, în privire. Cine? Gad. Cine-i Cad? Cel pe care l-ai cunoscut adineauri. Dar ce legătură are cu ei? E nepotul, a spus el. De ce vrea să vândă doar biroul? Adam a ridicat din umeri și a închis cu iuțeală pupitrul. De unde să știu? a ridicat el din umeri. Probabil că n-are timp să le vândă pe toate.

Adam a dat o raită prin apartament, deschizând sertarele bufetului și răsucind cheița într-un dulap din sticlă, pentru a studia o mică colecție de obiecte evreiești. S-a dus la baie și s-a ușurat cu un șuvoi lung, pe care l-am auzit prin ușa întredeschisă. Apoi am plecat din apartament și ne-am întors în beznă. Dar, în timp ce coboram cu liftul, am discutat tot despre birou și, deși conversația a continuat într-un bar cu lumină difuză și a deviat spre alte subiecte, tot la birou se întorcea mereu, iar eu am început să simt fiorul acelui lucru neexprimat încă, pe care eu credeam că îl negociez și pentru care biroul, cu semnificațiile lui ascunse, era doar un substitut.

N-aș vrea să vă agasez, povestindu-vă despre zilele și nopțile care au urmat, domnule judecător, deși pe mine n-aș vrea să mă cruț: Suntem într-un restaurant italienesc scump, iar Adam, îmbrăcat cu aceeași cămașă și aceiași blugi pe care îi purta de patru zile, îmi ciocnește paharul de vin cu sticla lui de bere și mă întreabă cu un zâmbet conspirativ dacă m-am gândit deja la o poveste în care el să fie personajul principal. Când împărțim un tiramisu cu două linguriță, iar eu îl las pe el să-l mănânce aproape pe tot, el revine, aidoma unui flașnetar cu un repertoriu limitat, la chestiunea biroului. După ce a evaluat situația, crede că-l poate face pe Gad să scadă puțin prețul, deși nu trebuie să uităm că e o mobilă veche, unicat, opera unui maestru, care pe piață ar valora mult mai mult. Eu intru în jocul său, pretinzând că priceperea lui în vânzări mă face să ezit, în timp ce îi caut piciorul pe sub masă. Atâta vreme cât mă pot convinge pe mine însămi că e bine ce zic, cel puțin până când îmi aduc aminte brusc, cu o senzație de greață, că nu știu dacă o să mai scriu vreodată.

Suntem în cafeneaua din Ticho House, despre care Adam a auzit de la unul dintre prietenii lui că e un loc unde se duc scriitorii, și ne luăm masa de prânz. Eu port o rochie cu falduri înflorate și am o poșetă-sac din piele întoarsă, vișinie cu brocart auriu, pe care le-am cumpărat cu o zi înainte, după ce le-am văzut în vitrina unui magazin. Trecuse multă vreme de când nu-mi mai cumpărasem ceva nou și mi se pare încântător și ciudat să port lucrurile astea noi, de parcă atât de simplu ar fi să încep să-mi schimb viața. Bretelele îmi tot alunecă de pe umăr, iar eu le las așa. Adam se joacă cu telefonul lui, se ridică în picioare să sune pe cineva, se întoarce și toarnă în paharul meu ce mai rămăsese din apa minerală. Cineva, undeva, îl învățase rudimentele galanteriei, iar el le preluase și le remodelase într-un cod propriu ciudat. Când ne plimbăm, el merge grăbit în fața mea. Dar când ajungem la o ușă, el o deschide și așteaptă până când îl ajung din urmă și intru pe ea. Deseori mergem fără să vorbim. Dar nu să vorbesc cu el mă interesează pe mine.

Suntem într-un bar de pe Heleni Ha'Malka. Apar și câțiva prieteni

de-ai lui Adam, aceiași care, când i-am cunoscut, ședeau în jurul mesei de sub smochin, fata cu rochia subțire roșie (acum e galbenă) și prietena ei cu bretonul închis la culoare. Mă salută, sărutându-mă pe obraz, de parcă aș fi una de-a lor. Trupa urcă țanțoș pe scenă, tobele încep să bubuie, iar la primele acorduri de chitară mulțimea împrăștiată aplaudă, cineva fluieră din spatele barului și, deși nu mă simt ca făcând parte dintre ei, ci, din toate punctele de vedere, doar o străină, mă cuprinde recunoștința fiindcă sunt atât de ușor acceptată. Simt nevoia s-o iau de mână pe fata în rochie galbenă și să-i șoptesc la ureche, dar nu găsesc cuvintele potrivite. Muzica se aude mai tare și mai discordant, solistul urlă cu vocea lui nelucrată și, deși nu vreau să par altfel decât ceilalți, nu mă pot împiedica să-mi spun în sinea mea că merge prea departe, exagerează puțin, așa că mă duc la bar să-mi cumpăr o băutură. Când mă întorc, fata cu breton închis la culoare vine lângă mine. Îmi strigă ceva, dar muzica îi acoperă vocea firavă. Ce? țip și eu la ea, încercând să-i citesc cuvintele de pe buze, iar ea repetă, izbucnind în râs, ceva despre Adam, dar eu tot nu pot să înțeleg, așa că a treia oară ea se întinde până lângă urechea mea și țipă: E îndrăgostit de verișoara lui, apoi se întoarce la locul ei, înăbușindu-și un zâmbet și încearcă să-și dea seama dacă am auzit ce-a spus. Eu studiez mulțimea, iar când îl regăsesc pe Adam, care se dă în spectacol, ridicându-și bricheta pe când solistul cântă în surdină, mă întorc și îi zâmbesc și eu fetei, apoi îi comunic din privire că, dacă are impresia că știe toată povestea, se înșală. Plec de lângă ea. Termin băutura aia, apoi îmi iau alta. Cântărețul începe iarăși să urle prea tare, dar acum muzica mă înconjoară și devine mai cristalină, iar când Adam vine din spate, mă înșfacă brusc de mână și mă trage afară, atunci eu știu că nu mai am mult de așteptat. Ne urcăm pe motocicleta lui – acum nu mai am nicio problemă să mă urc în spatele lui și să mă lipesc de el – și nu simt nevoia să-l întreb unde mergem, căci aș merge oriunde cu el.

Stăm iarăși în holul slab luminat, care duce la apartamentul lui Gad. Urcăm pe scară, iar Adam cântă fals, urcând câte două trepte deodată. Eu gâfâi. Înăuntru totul e neschimbat, doar că Gad nu e acasă. Adam caută ceva prin sertare și pe rafturi, pe când eu aprind stația și apăs butonul de pornire, atât de sigură sunt că știu ce caută și ce urmează să se întâmple. CD-ul prinde viață, muzica plutește din boxe. Poate că încep să mă unduiesc sau să dansez. Oprește-o, spune el, venind în spatele meu, iar eu, înainte să-i simt trupul, îl miros ca un animal. De ce? îl întreb, întorcându-mă și zâmbindu-i seducător. De-aia, zice el, iar eu mă îmi spun în sinea mea: Mai bine. Mă întind spre el și-i iau fața în mâini. Cu un geamăt, îmi lipsesc corpul de al lui, căutând cu pântecele meu ceva tare, îmi întredeschid buzele și le pun pe ale lui, limba îmi pătrunde înăuntru și-i gustă căldura gurii.

Muream de foame, domnule judecător, voiam totul deodată.

Totul nu durează decât o clipă. Apoi mă împinge de lângă el. Pleacă de lângă mine, mârâie el. Nu înțeleg și mă întind iarăși spre el. Îmi împinge fața cu palma și mă îmbrâncește cu o asemenea forță, încât cad pe canapea. Se șterge la gură cu dosul palmei, cu mâna în care acum văd că ține cheile apartamentului burdușit cu mobila oamenilor morți. În amorțeala mea, încep să înțeleg că totuși nu sunt morți. Ți-ai pierdut mințile? șuieră el, cu ochii scăpărându-i de ostilitate și de un alt sentiment familiar, pe care inițial nu-l pot identifica. Ai putea să-mi fii mamă, scrâșnește el din dinți, și atunci îmi dau seama că e dezgust.

Eu stau prăbușită pe canapea, surprinsă și umilită. El se întoarce să plece, dar se oprește la ușă. Poșeta vișinie din piele întoarsă se află în hol, unde am lăsat-o când am intrat în apartament. O ia. În mâinile lui devine ceea ce ar fi trebuit să fie tot timpul și pentru mine: un obiect absurd și jalnic. Cu ochii pironiți asupra mea, el își bagă mâna până la cot în poșetă, cotrobăind prin ea. Când nu găsește ceea ce caută, o întoarce cu fundul în sus, iar conținutul ei se împrăștie pe jos. Cu iuțeală se apleacă și îmi înhață portofelul. Apoi azvârle poșeta pe jos, îi trage un șut ca s-o dea la o parte din drumul lui, și, aruncându-mi o ultimă privire încărcată de dispreț, iese din apartament, trântind ușa după el. Rujul meu continuă să se rostogolească pe podea până când se lovește de perete.

Restul nu mai contează, domnule judecător. Vreau să spun doar că am simțit în mine un cutremur devastator, care a năruit acoperișul. În fond, ce era el? Nimic mai mult decât o iluzie, pe care o invocasem pentru a-mi da răspunsul pe care nu mi-l puteam da singură, deși întotdeauna îl știusem. Când, în sfârșit, m-am ridicat în picioare și, cu mâinile tremurându-mi, mi-am umplut un pahar cu apă de la robinetul din bucătărie, ochii mi-au căzut pe un mic bol, în care se găseau câteva monede și cheile mașinii lui Gad. N-am ezitat. Le-am luat, am trecut pe lângă lucrurile împrăștiate din poșeta mea și am ieșit din apartament. Mașina era parcată de cealaltă parte a străzii. Am descuiat-o și m-am strecurat pe scaunul șoferului. În oglinda retrovizoare am văzut că fața îmi era umflată de plâns, părul mi se încâlcise și se vedeau firele albe din el. Acum sunt bătrână, mi-am spus în sinea mea. Azi am devenit o femeie bătrână, iar apoi aproape că am izbucnit în râs, un râs glacial, care se potrivea cu frigul din mine.

Am ieșit cu mașina pe stradă, săltând peste bordură. Am luat-o pe o șosea, apoi pe alta. Când am ajuns la o intersecție familiară, am luat-o spre Ein Kerem. M-am gândit la bătrânul care locuia pe strada Ha'Oren. Nu mi-a dat prin cap să mă duc la el, dar am condus într-acolo. În curând m-am rătăcit. Farurile măturau trunchiurile

copacilor, șoseaua ducea spre Pădurea Ierusalimului și cobora într-o parte, luând-o printr-un defileu. N-ar fi fost nevoie decât de o smucitură a volanului pentru a mă arunca cu mașina în hăul întunecat de dedesubt. Încordându-mi degetele, mi-am imaginat farurile săltând în beznă, roțile rotindu-se în aer, în tăcere. Dar eu n-am în mine acel lucru care poate face pe cineva să se autodistrugă. Am continuat să conduc. Dintr-un motiv sau altul, m-am gândit la bunica mea, pe care mă duceam s-o văd pe West End Avenue, înainte ca ea să moară. M-am gândit la copilăria mea, la mama și la tatăl meu, care acum sunt morți, dar al căror copil nu pot înceta să fiu mai mult decât aș putea să scap din dimensiunile grețos de familiare ale minții mele. Acum am cincizeci de ani, domnule judecător. Știu că nimic nu se va schimba pentru mine. Că în curând, poate că nu mâine, și nici săptămâna viitoare, dar destul de curând, zidurile din jurul meu și acoperișul de deasupra mea se vor ridica din nou, exact la fel ca înainte, iar răspunsul la întrebarea care le-a dărâmat o să fie vârât într-un sertar și încuiat acolo, departe de mine. Că o s-o duc în continuare la fel ca înainte, cu sau fără birou. Înțelegeți, domnule judecător? Vă puteți da seama că e prea târziu pentru mine? Ce altceva să fiu? Cine aș putea fi?

Acum o secundă ați deschis ochii. Ochii de un cenușiu închis, foarte ageri, care m-au prins și m-au țintuit, preț de o clipă, cu privirea lor. Apoi i-ați închis și ați adormit iar. Poate ați sesizat că am ajuns la final, că povestea care a zburat șuierând spre dumneavoastră încă de la început e pe cale să ia curba pe șosea și să se izbească în sfârșit de dumneavoastră. Da, am vrut să plâng și să strâng din dinți, domnule judecător, să vă implor să mă iertați, dar din mine a ieșit o poveste. Voiam să fiu judecată pentru ce am făcut cu viața mea, dar acum voi fi judecată pentru cum am descris-o. Poate că, în fond, așa e corect. Dacă ați putea vorbi, poate ați spune că așa e întotdeauna. Doar în fața lui Dumnezeu stăm fără nicio poveste. Dar eu nu sunt credincioasă, domnule judecător.

Infirmiera va veni în curând să vă administreze încă o doză de morfină, să vă atingă pe obraz cu gingășia cuiva care și-a dedicat viața îngrijirii celorlalți. Ea a spus că mâine o să vă trezească, iar acum e aproape mâine. Mi-a șters sângele de pe mâini. A luat o perie din poșeta ei și mi-a trecut-o prin păr, așa cum făcea mama. M-am întins spre ea și i-am ținut mâna să nu se mai miște. Eu sunt cea care – am început eu să spun, dar m-am oprit.

Dumneavoastră rămăseserăți încremenit în fața farurilor mele, atât de țeapăn, încât am crezut, în fracțiunea de secundă care mi-a rămas pentru a mă gândi, că pe mine mă așteptați. Apoi scrâșnetul frânelor, trosnetul corpului. Mașina a derapat și s-a oprit. M-am izbit cu capul de volan. Ce am făcut? Șoseaua era pustie. Cât timp am așteptat până

când am auzit geamătul îngrozitor de durere și am înțeles că sunteți în viață? Până când v-am găsit inert pe pajiște și v-am luat capul în mâini? Până când au sosit sunetul sirenei, petele roșii ale luminilor, răsăritul cenușiu prin geamul în care v-am văzut pentru prima oară chipul? Ce am făcut? Ce am făcut?

Mișunau în jurul dumneavoastră. V-au adus din nou la viață, de parcă ar fi ridicat o haină care căzuse din cuier.

Vorbește cu el, a zis ea, fixând electrozii care se desprinseseră de pe pieptul dumneavoastră. Îi face bine să vă audă. Bine? Ea a spus: Vă face bine să vorbiți. Despre ce? Despre orice. Cât timp? am întrebat eu, deși știam că o să stau lângă dumneavoastră câtă vreme îmi permiteau ei, până când venea soția sau iubita dumneavoastră reală. Tatăl lui e pe drum, a spus ea și a tras perdeaua în jurul nostru. O mie și una de nopți, m-am gândit eu. Mai mult.

Iazurile

Lotte m-a recunoscut până în ultima clipă. Eu eram cel care deseori avea impresia că nu-și mai aducea aminte cum fusese ea. Propozițiile ei începeau fără probleme, dar se destrămau repede și se afundau în uitare. Nici nu mă înțelegea. Uneori lăsa impresia că înțelege, dar, chiar dacă nimeream o anumită combinație de cuvinte care stârnea o undă de semnificație în mintea ei, în clipa următoare redevenea confuză. A murit repede, fără dureri. Pe 25 noiembrie sărbătoream ziua ei de naștere. Am cumpărat un tort de la o patiserie care îi plăcea ei, din Golders Green, și împreună, noi doi, am suflat pentru a stinge lumânările. Pentru prima oară în săptămâni întregi, un val de fericire i-a traversat obrajii. În noaptea următoare a făcut febră foarte mare și a început să respire greu. Sănătatea i se înrăutățise și deja era foarte slăbită. În ultimii ani ai vieții ei îmbătrânise mult. Am sunat doctorul, care a venit acasă s-o vadă. Starea i s-a înrăutățit, iar câteva ore mai târziu am dus-o la spital. A făcut imediat o pneumonie care a doborât-o. În ultimele ore ale vieții, ne-a implorat s-o lăsăm să moară. Doctorii au făcut tot ce-au fost în stare pentru a o salva, dar, când n-au mai avut ce să-i facă, ne-au lăsat în pace. M-am suit în patul îngust, lângă ea, și am mângâiat-o pe păr. I-am mulțumit pentru viața pe care a împărțit-o cu mine. I-am spus că n-ar fi putut exista doi oameni mai fericiți ca noi. I-am povestit încă o dată cum a fost când am văzut-o prima oară. Curând după aceea și-a pierdut cunoștința și s-a prăpădit.

Vreo patruzeci de oameni au venit în cimitirul Highgate în după-amiaza, când am îngropat-o. Cu multă vreme în urmă hotărâserăm să fim îngropați amândoi acolo, unde ne plimbaserăm de atâtea ori printre plantele care invadaseră potecile, citind numele de pe pietrele funerare. În acea dimineață am fost emoționat și tulburat. Doar când rabinul a început să spună Kaddishul, mi-am dat seama că o partea a mea crezuse că o să vină și fiul ei. Altfel de ce aș fi publicat acel mic anunț în ziar? Cu siguranță că Lotte n-ar fi fost de acord. Pentru ea viața personală era exact așa. Cu ochii încețoșați de lacrimi, am căutat cu privirea printre copaci o siluetă. Fără pălărie. Poate fără palton. Schițată în grabă, așa cum fac uneori pictorii când se pictează pe ei înșiși, ascunși undeva într-un colț întunecat al pânzei sau amestecați în mulțime.

La trei sau patru luni după moartea lui Lotte am început iarăși să călătoresc, așa cum nu mai făcusem de când se îmbolnăvise ea. Mai mult în Anglia sau în Țara Galilor, și întotdeauna cu trenul. Îmi plăcea să mă duc în locurile unde puteam să merg pe jos dintr-un sat în altul, să dorm în fiecare noapte în altă parte. Mergând în felul ăsta, doar cu un rucsac mic la mine, aveam o senzație de libertate pe care n-o mai trăisem de mulți ani. Libertate și liniște. Prima oară am plecat în

excursie în Lake District. Peste o lună m-am dus în Devon. Din satul Tavistock am luat-o prin Dartmoor, fără să știu pe unde merg, până când am văzut hornurile închisorii care se înălțau în depărtare. Peste încă vreo două luni am luat trenul spre Salisbury pentru a ajunge la Stonehenge. Am stat împreună cu ceilalți turiști sub monstruosul văzduh cenușiu, imaginându-mi bărbații și femeile din neolitic, ale căror vieți erau curmate atât de frecvent în urma unei lovituri brutale în craniu. Pe jos erau niște gunoaie, ambalaje lucioase din staniol și așa mai departe. M-am dus să le iau de acolo, iar când m-am ridicat, pietrele mi s-au părut mai mari și mai înspăimântătoare ca înainte. M-am apucat să și pictez, un hobby pe care îl avusesem în tinerețe, dar la care renunțasem când mi-am dat seama că n-am talent. Dar talentul, oricât de mult l-am idealiza pentru cât ne promite în tinerețe, pare până la urmă irelevant: acum nu mi se mai putea promite nimic, și nici nu-mi mai doream asta. Am cumpărat un mic șevalet pliant și l-am luat cu mine în călătoriile mele, montându-l ori de câte mă impresiona vreun peisaj. Uneori oamenii se opreau să se uite la ce pictam și atunci înjghebam o conversație, iar eu mi-am dat seama că nu era nevoie să le spun acestor oameni adevărul despre mine. Le spuneam că sunt un medic de pe lângă Huli sau un aviator care a pilotat un Spitfire în Bătălia Angliei, și, pe când rosteam cuvintele, chiar puteam zări modelul câmpiilor de dedesubt, întinzându-se în toate direcțiile, aidoma unui cod cifrat. Nu era nimic sinistru în asta, n-aveam nimic de ascuns, ci doar o anumită plăcere în a nu mai fi eu și a deveni temporar o altă persoană, iar pe urmă și un alt gen de plăcere, să văd spatele necunoscutului cum se micșorează, pe măsură ce se îndepărta, și să intru iarăși în propria-mi piele. Simțeam ceva asemănător în nopțile când mă trezeam în vreo pensiune și uitam preț de o clipă unde mă aflam. Până când ochii mi se obișnuiau suficient cu întunericul și reușeam să văd contururile mobilei sau până când îmi venea în minte vreun detaliu din ziua precedentă, rămâneam suspendat în necunoscut, necunoscut care, încă slab legat de conștiință, alunecă atât de ușor în neștiut. Doar o fracțiune de secundă, o fracțiune de existență pură, hidoasă, eliberată de orice reper, de groază extrem de amuzantă, strivită aproape instantaneu de o realitate despre care începusem să cred în acele momente că te orbește, o pălărie trasă peste ochii cuiva, și pe care, deși știam că fără ea viața ar fi aproape imposibil de dus, o respingeam, în ciuda faptului că fusese mărinimoasă cu mine.

Într-o asemenea noapte, trezindu-mă înainte să-mi pot da seama unde mă aflam, a sunat o alarmă. Mai bine zis alarma m-a trezit din somn, deși probabil că a trecut puțin timp de când am deschis ochii până când a ajuns la mine zgomotul asurzitor. Am sărit din pat și am dărâmat cu mâna lampa de pe noptieră. Am auzit cum se sparge becul

și mi-am adus aminte că eram în Brecon Beacons Național Park din Țara Galilor. Am simțit un miros înțepător de fum pe când bâjbâiam după întrerupător și îmi puneam hainele pe mine. Duhoarea de ars din hol era copleșitoare, și am auzit țipete din străfundurile clădirii. Într-un fel sau altul am reușit să găsesc scara. Pe când coboram, i-am văzut pe ceilalți, mai mult sau mai puțin îmbrăcați. Era o femeie care ținea în brațe un copil desculț, un copil care era complet nemișcat și tăcut, aidoma ochiului unei furtuni. Afară se adunase un mic grup pe pajiștea din fața clădirii, unii privind în sus, cu o expresie de fascinație pe chipurile luminate de foc, alții aplecați și tușind. Doar când am ajuns lângă ei m-am întors să mă uit. Flăcările devoraseră deja acoperișul și se răspândiseră până la ferestrele de la ultimul etaj. Clădirea probabil că avea mai mult de o sută de ani, o imitație de stil Tudor, cu grinzi imense din lemn, făcute din catargele vechilor vapoare ale negustorilor, așa cum scria în broșura de prezentare a hotelului. S-au aprins la fel de repede ca o cherestea uscată. Copilul impasibil privea în tăcere, rezemându-și capul pe umărul mamei lui. Paznicul de noapte a venit cu o listă a clienților și a început să facă prezența. Mama copilului a răspuns la numele de Auerbach. M-am întrebat dacă era nemțoaică, poate chiar evreică. Era singură, nu exista niciun soț sau tată lângă ea, și preț de o clipă, pe când focul se dezlănțuia, iar pompierii soseau în mașinile lor, pe când lucrurile mele, șevaletul, tablourile și hainele pe care le luasem cu mine se preschimbau în cenușă, mi-am imaginat cum îmi pun o mână pe umărul femeii și o duc, împreună cu copilul ei, departe de clădirea cuprinsă de flăcări. Mi-am imaginat expresia de recunoștință de pe chipul ei întors spre mine și expresia placidă, de acceptare, a copilului, amândoi știind că buzunarul meu era plin de firimituri și că de acum încolo, dintr-o pădure în alta, o să-i îndrum, o să-i protejez și o să am grijă de ei, de parcă mi-ar fi fost rude. Dar fantezia asta eroică mi-a fost întreruptă de un murmur surescitat, care a cuprins întreg grupul: unul dintre clienți lipsea. Paznicul a mai făcut o dată prezența, strigând fiecare nume cu o voce stridentă, iar de data aceasta toată lumea a amuțit, impresionată de gravitatea situației și de norocul lor că izbutiseră să scape. Când paznicul a ajuns la numele Rush, nimeni n-a răspuns. Doamna Emma Rush, a strigat el din nou, dar a fost întâmpinat de tăcere.

A mai trecut încă o oră până când focul a fost stins, iar trupul i-a fost descoperit, adus pe alee și acoperit cu o prelată neagră. Sărise de la ultimul etaj și își rupsese gâtul. Doar unul dintre clienți își aducea aminte de ea și a descris-o ca fiind de vârstă mijlocie, având mereu la ea un binoclu pe care-l folosea probabil pentru a se uita la păsări prin văile, defileurile și pădurile din Brecon Beacons. O ambulanță a plecat înspre morgă, iar cealaltă, cu cei care fuseseră afectați de fum, spre

spital. Noi, ceilalți, ne-am dus la diferite hanuri din orașele vecine, la marginea rezervației. Doamna Auerbach și copilul ei au fost trimiși la Brecon, iar eu la Abergavenny, în direcție opusă. Ultima imagine cu ei a fost una cu părul încâlcit al copilului, pe când dispărea în mașină. În ziua următoare a apărut un articol despre incendiu în ziarul local, în care scria că focul pornise de la sistemul electric, iar femeia decedată fusese profesoară la o școală primară din Slough.

La câteva săptămâni după moartea lui Lotte, vechiul meu prieten, Richard Gottlieb, a venit să vadă cum mă descurc. Era avocat și, cu mulți ani în urmă, ne convinsese pe mine și pe Lotte să ne facem testamentele – niciunul din noi n-aveam simț practic în privința asta. Soția lui murise cu câțiva ani în urmă și între timp cunoscuse pe cineva, o văduvă cu opt ani mai tânără decât el, care se îngrijise și arăta bine. O forță a vieții, spunea el despre ea, amestecând laptele în ceai, iar eu știam ce voia să zică și anume că e groaznic să mori singur, să îmbătrânești și să bâjbâi după propriile-ți pastile, să aluneci în cada de baie și să-ți fracturezi craniul, și că ar trebui să mă gândesc la viitorul meu, la care eu am replicat că mă bate gândul să călătoresc puțin când vremea se mai încălzește. Cum vrei, a lăsat el baltă subiectul, pe care oricum îl dezbătusem atât de puțin. Înainte de a pleca și-a pus o mână pe umărul meu. Poate acum te gândești și tu să-ți refaci testamentul, Arthur, a spus el. Bine, am zis eu, bineînțeles, dar deocamdată n-am nici cea mai mică intenție să fac așa ceva. Cu douăzeci de ani în urmă, când ne scrisesem testamentele, Lotte și cu mine ne lăsaserăm totul moștenire unul celuilalt. În cazul în care muream amândoi deodată, împărțisem lucrurile mai multor organizații de caritate, nepoților și nepoatelor (ai mei, bineînțeles; Lotte n-avea familie). Drepturile de autor pentru cărțile lui Lotte, o sumă mică de altfel, le-am lăsat prietenului nostru drag, Joseph Kern, un fost student de-al meu, care promisese să fie executor testamentar.

Dar în trenul cu care mă întorceam din Țara Galilor, cu hainele încă mirosind a fum și cenușă, cu fotografia profesoarei moarte din Slough fixându-mă din ziarul împăturit în poală, am simțit că parcă ușa din fier a morții se deschisese și, prin ea, preț de o clipă, am zărit-o pe Lotte. *Și singură-n ea însăși era,* așa cum spune poezia. *Ca fructul de dulceață și-ntuneric era și ea de vasta-i moarte plină, atât de nouă-ncât nu pricepea*[22]. Și, văzând-o așa, ceva s-a rupt înăuntrul meu, o mică supapă care nu mai putea suporta o asemenea presiune, și am izbucnit în plâns. M-am gândit la ce-mi spusese Gottlieb. Poate că venise momentul când trebuia să-l refac.

În noaptea aceea, acasă, mi-am preparat la cină ouă ochiuri și le-am mâncat ascultând știrile. În acea zi, generalul Pinochet fusese arestat la London Bridge Hospital, unde era în convalescență după o operație la spate. Mai multor chilieni care trăiau în exil, victime ale

torturii, li s-au luat interviuri. În fundal se auzeau zgomotele unei petreceri. Băiatul, Daniel Varsky, mi-a venit în minte preț de câteva clipe, foarte viu, așa cum stătuse în seara aceea în fața ușii noastre. Am pornit televizorul pentru a vedea reportajul, și, de asemenea, presupun, să văd dacă difuzează ceva despre incendiu sau despre femeia din Slough, dar bineînțeles că n-au dat nimic. Imagini ale lui Pinochet în uniformă militară, salutând armata, fluturând o mână din balconul palatului La Moneda, erau intercalate printre filmulețe neclare în care un bătrân îmbrăcat într-o cămașă galben-aprins stătea întins pe bancheta din spate a unei mașini de-a Scotland Yardului.

Un motan bătrân și sălbatic venea uneori în grădină și învățase să-mi ceară mâncare. Noaptea țipa aidoma unui nou-născut. I-am pus afară un castron cu lapte, ca să-l anunț că m-am întors. Dar în noaptea aceea n-a venit, iar a doua zi de dimineață o muscă moartă plutea cu burta în sus în castron. La ora nouă, am scos vechea noastră agendă de telefon, cu paginile acoperite de scrisul lui Lotte, și am găsit numărul de telefon al lui Gottlieb. A răspuns pe un ton vesel. I-am povestit despre călătoria mea la Brecon Beacons, dar nu și despre incendiu. N-am vrut să tulbur tăcerea care îl înconjura, probabil, sau să-l trădez transformându-l într-o povestire. Am întrebat dacă pot veni la el ca să vorbim între patru ochi, el și-a exprimat entuziasmul, și-a strigat soția și, după o pauză în care i-am auzit vorbind pe înfundate, m-a invitat în după-amiaza aceea la ceai.

Mi-am petrecut dimineața citind din Ovidiu. Acum îl citeam altfel, cu mai multă sârguință, știind că probabil văd cărțile pe care le iubesc pentru ultima oară. Puțin după ora trei am luat-o pe Heath spre Well Walk, unde locuia Gottlieb. Avea ferestrele decorate cu figurine din hârtie decupate de nepoții lui. Când a deschis ușa, avea obrajii rozalii, iar în casă mirosea a plante uscate, ca pliculețele pe care le pun femeile în sertarul cu lenjerie. Frumos din partea ta că ai venit, Arthur, a spus el, bătându-mă ușurel pe spate și conducându-mă într-o cameră însorită de lângă bucătărie, unde masa era deja pusă pentru ceai. Lucie a venit să mă salute și am discutat despre o piesă de teatru pe care o văzuse la Barbican cu o seară în urmă. Apoi s-a scuzat, spunând că trebuie să plece în vizită la o prietenă, și ne-a lăsat singuri. Când ușa s-a închis în urma ei, Gottlieb și-a scos ochelarii dintr-un mic toc din piele și i-a pus pe nas, ochelari care-i măreau ochii atât de mult, încât păreau să fie ai unui tarsier. Ca să mă vadă mai bine, nu m-am putut eu împiedica să cred, sau să vadă în mine.

O să te surprindă ce-o să-ți spun, am început eu. Și pe mine m-a surprins când am descoperit, cu câteva luni înainte ca Lotte să moară. De atunci n-am reușit să mă obișnuiesc cu gândul că femeia alături de care am trăit aproape cincizeci de ani ar fi fost în stare să ascundă față de mine un lucru atât de important, un secret despre care sunt convins

că a rămas la fel de important în mintea ei și i-a bântuit viața interioară în toți acești ani. E adevărat, i-am spus lui Gottlieb, că rareori Lotte vorbea despre părinții ei uciși în lagăr sau despre copilăria ei, când a fost exilată în Nürnberg. Faptul că avea o predispoziție, chiar un talent, pentru tăcere probabil ar fi trebuit să fie un indiciu pentru mine că nu era exclusă posibilitatea ca în viața ei să fi existat alte capitole pe care nu voia să mi le dezvăluie, cufundate adânc înăuntrul ei, aidoma unei epave. Dar, vezi tu, știam despre destinul părinților ei și despre despărțirea de lumea lor. Izbutise să-mi comunice părțile astea de coșmar din trecutul ei la un moment dat, la începutul relației noastre, sub forma unui joc de umbre, fără a insista niciodată asupra lor și fără a le dezvălui prea mult, și în același timp reușise să-mi explice clar că erau subiecte pe care nu trebuia să mă aștept vreodată să le abordeze și nici eu nu trebuia să fac vreo încercare de a le aduce în discuție. Că sănătatea ei mentală, capacitatea ei de a-și continua viața, și a ei, dar și a noastră, viața clădită împreună depindeau de priceperea ei și de acordul meu solemn de a ține la distanță acele amintiri de coșmar, de a le lăsa să doarmă, aidoma lupilor în bârlog, și de a nu face nimic ce le-ar fi putut tulbura somnul. Știam foarte bine că se ducea în vizită la lupii ăștia în visele ei, că se întindea lângă ei, ba chiar că scria despre ei, deși de multe ori luau o altă formă. Am fost un partener complice, deși nu pe picior de egalitate, în tăcerile ei. Și, de fapt, nu erau ceea ce s-ar putea numi secrete. Ar mai trebui să spun că, în ciuda faptului că-i acceptasem condițiile și că îmi doream s-o protejez, în ciuda încercărilor mele perpetue de a o înțelege și de a o consola cu tandrețe și a vinovăției că eu avusesem o viață liniștită, la adăpost de asemenea chinuri și suferință, n-am fost întotdeauna ușă de biserică. Recunosc că au fost momente, cu care nu mă laud deloc, când am ajuns să-mi închipui că îmi ascundea diferite lucruri pentru a mă înșela intenționat. Dar bănuielile mele erau firave și meschine, bănuielile unui bărbat căruia îi e teamă că puterile lui (sper că pot vorbi sincer cu tine despre lucruri din astea, i-am zis lui Gottlieb, că ai idee ce încerc să spun), puterile lui sexuale, despre care se presupune că durează decenii întregi, se micșoraseră din perspectiva soției lui, că ea, pe care el încă o consideră frumoasă, care încă mai stârnește în el dorința, nu mai este excitată de trupul lui rablagit și cu mușchii lăsați pe care îl vede sub pătură, un bărbat care, pentru a complica problema, luase propriu-i exemplu de dorință față de femei necunoscute sau, fără doar și poate, față de studentele lui ori față de nevestele prietenilor săi, drept o dovadă incontestabilă a dorinței pe care soția sa o simte față de alți bărbați. Vezi tu, când venea vorba de Lotte, îi puneam la îndoială loialitatea, deși mi-ar plăcea să spun în apărarea mea că asta nu se întâmpla prea des și că nu-i întotdeauna ușor să respecți dreptul

la tăcere al soției tale, așa cum încercam eu să fac, să-ți înăbuși nevoia de aprobare, de a-ți sugruma întrebările înainte ca ele să apară și să scape din gura ta. Un bărbat ar trebui să fie mai mult decât uman ca să nu se întrebe uneori dacă nu cumva soția lui nu strecurase ilicit între acele tăceri mai profunde, cele cu care ați fost de acord amândoi cu multă vreme în urmă, alte tăceri mai nesincere – ai putea să le numești omisiuni sau chiar minciuni, pentru a masca o trădare.

Aici Gottlieb a clipit, iar în tihna acelei după-amiezi însorite i-am auzit genele, mărite de multe ori de sticlă, cum îi ating ușor lentilele ochelarilor. Altfel, camera, casa, ziua însăși păreau că se goliseră de orice sunet în afara vocii mele.

Presupun că la baza stânjenelii mele mai era și un alt lucru, am continuat eu, un lucru din viața lui Lotte dinainte ca eu s-o cunosc. Pentru că făcea parte din trecutul ei, n-aveam dreptul s-o întreb despre el, deși uneori mă simțeam frustrat de reticențele ei și detestam cererea ei mută de a fi lăsată în pace, căci, din câte știam, n-avea nicio legătură cu pierderea pe care o suferise. Bineînțeles, știam că mai avusese și alți iubiți înainte de mine. În fond, avea douăzeci și opt de ani când am cunoscut-o și de ani de zile era singură pe lume, fără familie. Era o femeie ciudată în multe privințe, genul de femeie cu care puțini bărbați de vârsta ei s-ar fi combinat, dar, dacă m-aș lua după propriile-mi sentimente, atunci aș înclina să cred că asta îi atrăgea și mai mult. Nu știu câți iubiți avusese, dar presupun că destui. Probabil că nu vorbea despre ei nu doar ca să-și păstreze trecutul numai pentru ea, ci și ca să nu-mi stârnească gelozia.

Cu toate acestea, eram gelos. Gelos, în general, pe toți – pe cum și unde o atinseseră și pe ce le-ar fi putut povesti despre ea, sau pe râsul ei la spusele altcuiva – dar simțeam o gelozie chinuitoare față de cineva anume. Nu știam despre el decât că probabil însemnase cel mai mult pentru ea, căci numai lui i se permisese să lase ceva în urma lui. Trebuie să înțelegi că în viața lui Lotte, o viață pe care și-o restrânsese într-atât încât să ocupe cel mai mic loc cu putință, nu exista aproape nicio urmă a trecutului ei. Nicio fotografie, niciun suvenir, nicio moștenire. Nici măcar vreo scrisoare sau, mai bine zis, niciuna pe care s-o fi văzut eu. Cele câteva lucruri printre care trăia erau complet funcționale și n-aveau nicio valoare sentimentală pentru ea. Avea mare grijă ca lucrurile să rămână așa. Era o regulă pe care o respecta pe atunci. Singura excepție era biroul.

Birou e un cuvânt prea simplu pentru a-l descrie. Denotă un obiect funcțional sau casnic, care inspiră o familiaritate obiectivă, un obiect practic și altruist, întotdeauna dispus să-și pună cârca la bătaie pentru a fi folosit de proprietarul lui, și care, când nu e utilizat, își ocupă spațiul cu umilință. Ei bine, i-am zis eu lui Gottlieb, poți să-ți scoți imediat din minte imaginea asta. Biroul ăsta era cu totul altceva: un

obiect enorm și intimidant, care îi cotropea pe cei ce stăteau în aceeași cameră cu el, prefăcându-se că e lipsit de viață, dar, aidoma unei plante carnivore, gata mereu să se năpustească asupra lor și să-i digere într-unul dintre nenumăratele lui sertărașe îngrozitoare. Poate ai impresia că exagerez. Nu te condamn. Ar fi trebuit să vezi biroul cu ochii tăi ca să înțelegi că ceea ce-ți spun e adevărat. Ocupa aproape jumătate din camera în care ea locuia cu chirie. Prima oară când m-a lăsat să rămân la ea peste noapte, în pătuțul ăla jalnic care stătea chircit în umbra biroului, m-am trezit scăldat de o transpirație rece. Se profila amenințător deasupra noastră, o siluetă întunecată și diformă. Odată am visat că am deschis unul dintre sertare și că am găsit în el o mumie putrezită.

Nu spunea despre el decât că fusese un cadou. Nu era nevoie, sau poate aș zice mai degrabă că ei nu i se părea că e nevoie sau că se abținea să-mi spună cine i-l dăruise. Habar n-aveam ce se întâmplase cu acel bărbat. Ori dacă îi frânsese inima – sau ea lui –, dacă plecase pentru totdeauna din viața ei ori dacă se mai putea întoarce, dacă era viu sau mort. Eram convins că-l iubise mai mult decât m-ar fi putut iubi vreodată pe mine și că vreun obstacol imposibil se pusese în calea iubirii lor. Gândul mă sfârteca pe dinăuntru. Obișnuiam să-mi închipui că-l întâlnesc pe stradă. Uneori îmi imaginam că șchiopătează sau că are gulerul murdar, doar ca să mă lase în pace și să pot adormi la loc. Faptul că-i dăruise acel birou mi se părea o faptă crudă a unui geniu – un mod de a pune stăpânire pe Lotte, de a se insinua în lumea intangibilă a imaginației ei, pentru a o poseda, așa încât, ori de câte ori se așeza să scrie, avea onoarea de a se afla în prezența lui. Uneori mă rostogoleam în întuneric pentru a ajunge față în față cu Lotte, care dormea: Ori eu, ori el, îmi imaginam eu că spun. În timpul acelor nopți lungi și friguroase, petrecute la ea în cameră, în mintea mea nu exista nicio diferență între el și birou. Dar niciodată n-am avut curajul s-o spun. În schimb, îmi strecuram o mână sub cămașa ei de noapte și începeam să-i mângâi coapsele calde.

Până la urmă n-am ajuns nicăieri, i-am spus eu lui Gottlieb, sau aproape nicăieri. Pe măsură ce lunile treceau, eu deveneam din ce în ce mai sigur pe sentimentele lui Lotte față de mine. Am cerut-o în căsătorie, iar ea a acceptat. El, oricine ar fi fost, era o parte din trecutul ei, și, ca restul trecutului ei, se cufundase în străfundurile ei întunecate și inaccesibile. Am învățat să avem încredere unul în celălalt. Iar în cea mai mare parte a celor cincizeci de ani, bănuielile pe care eu le nutream uneori, ideea ridicolă că Lotte m-ar fi putut înșela cu un alt bărbat, s-au dovedit a fi neîntemeiate. Nu cred că Lotte era în stare să facă ceva care să amenințe în vreun fel căminul pe care atât de atent îl construiserăm împreună. Probabil știa că n-ar fi putut supraviețui în altă viață, una cu specificații necunoscute. Nici

măcar nu credeam că ar fi fost capabilă să mă rănească. Până la urmă bănuielile mele se dizolvau singure, fără a fi nevoie de o confruntare, iar în mintea mea lucrurile se întorceau pe făgașul lor.

Doar în ultimele luni ale vieții lui Lotte, i-am spus eu lui Gottlieb, am descoperit că, în toți acești ani, ascunsese față de mine un secret uriaș. S-a întâmplat din greșeală și, de atunci încoace, de multe ori gândurile mi-au zburat la cât de puțin a lipsit să-și ducă secretul cu ea în mormânt. Și totuși n-a făcut-o și, deși mintea i se deteriora, nu mă pot abține să cred că, la sfârșit, ea a ales să mi-l dezvăluie. A selectat un tip de confesiune care i se potrivea, care avea sens pentru mintea ei acum confuză. Cu cât mă gândeam mai mult la asta, cu atât mai puțin mi se părea o acțiune disperată și cu atât mai mult apoteoza unei logici indirecte. A ajuns singură în fața unui judecător. Dumnezeu știe cum. Erau momente când abia izbutea să găsească toaleta. Și totuși, încă mai avea clipe de luciditate, când mintea ei brusc se readuna, iar atunci eram aidoma unui marinar pe ocean, care vede pe neașteptate luminile orașului său natal strălucind la orizont și o pornește disperat spre mal, doar pentru a le vedea cum se sting iarăși o clipă mai târziu, trezindu-se din nou în bezna infinită. Probabil într-un moment din ăsta, i-am zis eu lui Gottlieb, care ședea încremenit pe scaunul lui, Lotte s-a ridicat de pe canapea, unde se uita la televizor, și, în timp ce infirmiera vorbea la telefon în altă cameră, a plecat în grabă de acasă. Poate vreun reflex mai vechi i-a amintit să-și ia poșeta din cuierul aflat în holul de la intrare. E aproape sigur că a luat autobuzul. Ar fi trebuit să schimbe linia, un lucru prea complicat ca să se gândească singură la el, așa încât sunt nevoit să-mi imaginez că s-a lăsat pe mâinile șoferului și l-a rugat să-i spună pe unde s-o ia, așa cum făceam în copilărie. Încă îmi aduc aminte cum mama m-a pus într-un autobuz din Finchley pe când aveam patru ani, și l-a rugat pe șofer să mă îndrume până în Tottenham Court Road, unde mă aștepta mătușa mea. Îmi amintesc cum mă minunam, mergând cu autobuzul pe străzile ude, imaginea cefei musculoase a șoferului, fiorul de bucurie și mândrie pe care îl simțeam la gândul că mergeam singur cu autobuzul, amestecat cu groaza că, la capătul acelor rotiri aparent aleatorii ale giganticului volan negru al șoferului, mătușa mea, cu obrajii ei rumeni și pălăria caraghioasă cu bor roșu, n-o să-și facă apariția. Poate că și Lotte simțea același lucru. Sau poate, hotărâtă cum trebuie să fi fost, nu a simțit niciun pic de frică și, atunci când șoferul i-a făcut semn să coboare în stație și i-a spus ce autobuz să ia de acolo, ea i-a adresat unul dintre zâmbetele acelea largi, pe care le păstra pentru necunoscuți, ca și cum ar fi știut că în ochii lor putea să pară o femeie normală.

Pe când îi povesteam lui Gottlieb ce se întâmplase între Lotte și judecătoare, și pe urmă, pe când îi vorbeam despre certificatul din

spital și despre șuvița de păr pe care o găsisem printre actele ei, am simțit o ușurare, o descărcare uriașă, știind că, de acum încolo, n-o să mai port singur responsabilitatea secretului ei. I-am zis că vreau să-i găsesc fiul. Gottlieb și-a îndreptat umerii și a oftat lung. Acum eu eram acela care așteptam să văd ce se va întâmpla, știind că mă lăsasem pe mâinile lui și că aveam să fac doar ce-mi spunea el. Și-a scos ochelarii, iar ochii i s-au micșorat, recăpătându-și agerimea privirii de avocat. S-a ridicat de la masă, a ieșit din cameră, iar o clipă mai târziu s-a întors cu un blocnotes, apoi și-a scos stiloul pe care îl ținea întotdeauna în buzunar. M-a rugat să-i repet informațiile de pe certificatul din spital. De asemenea, a mai vrut să știe data exactă a venirii lui Lotte la Londra cu acel Kindertransport și adresele unde locuise înainte de a mă cunoaște. I-am spus ce știam, iar el și-a notat totul.

După ce a terminat de scris, a pus pe masă blocnotesul. Dar biroul? a întrebat el. Ce s-a întâmplat cu biroul? Într-o seară, în iarna anului 1970, am zis eu, un tânăr poet din Chile a sunat la ușa noastră. Era un admirator al cărților lui Lotte și voia s-o cunoască. Vreme de câteva săptămâni a făcut parte din viața ei. Pe vremea aceea n-am înțeles de ce o afectase atât pe ea – în mod normal o persoană introvertită și retrasă – și ce anume din el o făcuse să-i dăruiască atât de mult. M-a cuprins gelozia. Într-o zi m-am întors dintr-o călătorie și am descoperit că-i dăruise biroul. Pe vremea aceea am fost uluit. Biroul de care se agățase și la care refuzase să renunțe, pe care îl târâse după ea încă de când o cunoscusem. Doar mult mai târziu am ajuns să înțeleg că tânărul, Daniel Varsky, era de aceeași vârstă cu fiul pe care îl dăduse spre adopție. Cât de mult îi amintise de propriu-i copil și cum ar fi fost dacă ar fi rămas lângă ea! Cât de emoționante probabil că fuseseră acele zile petrecute alături de Daniel, într-un fel pe care nici măcar el nu l-ar fi putut înțelege! Probabil că și Daniel se întrebase ce vedea ea la el și de ce îi dăruise atât de mult. Toți anii în care ea cedase în fața acelei mobile hidoase, pe care i-o dăruise iubitul ei, cu care acesta o ținuse legată de el – de el și, mai târziu, de secretul întunecat al copilului pe care-l dăduse spre adopție. În toți anii aceia îl suportase, așa cum își suportase și vinovăția. Cât de corect i se păruse, în lirica enigmatică a asocierilor din mintea ei, să-l dăruiască până la urmă acestui băiat care-i amintea de propriu-i fiu!

M-am răsucit pentru a mă uita pe fereastră, obosit după ce vorbisem atât de mult. Gottlieb s-a foit pe scaun. Sunt făcute din altă stofa decât noi, a spus el încetișor, iar eu am crezut că vorbea despre femeile sau despre soțiile noastre și am încuviințat din cap, deși aș fi vrut să spun că Lotte era făcută din complet altceva. Dă-mi un răgaz de câteva săptămâni. Să văd ce pot afla.

În toamna aceea gerul a venit târziu. La o săptămână după ce am plantat bulbii de primăvară, mi-am făcut bagajele, am încuiat casa și am luat trenul spre Liverpool. Lui Gottlieb îi luase mai puțin de o lună pentru a găsi numele și adresa cuplului care-l adoptase pe copilul lui Lotte. Într-o seară a trecut pe la mine pentru a-mi da o hârtie cu toate informațiile. Nu l-am întrebat cum făcuse rost de ele. Avea metoda lui – profesia îl ajuta să cunoască oameni de toate felurile și, întrucât el se dădea peste cap pentru alții, erau destui care-i rămăseseră îndatorați, iar el nu se sfia să le ceară servicii când avea nevoie. Poate și eu intru în categoria asta. Ești sigur că vrei să faci asta, Arthur? m-a întrebat el, dându-și la o parte o șuviță de păr de pe frunte. Stăteam în hol, lângă colecția de pălării noi de pai atârnate pe perete, aidoma unor costume dintr-o altă viață, mai dramatică. Motorul mașinii lui încă mai mergea în gol afară. Da, am zis.

Dar vreme de câteva săptămâni n-am făcut nimic. O parte din mine rămăsese cu convingerea că orice urmă a copilului dispăruse, așa încât nu mă pregătisem cum trebuie să aflu numele părinților lui, cei lângă care își petrecuse toată viața. Elsie și John Fiske. John, care probabil folosea numele Jack, m-am gândit eu, stând în genunchi și descurcând clopoțeii câteva zile mai târziu, și mi-am imaginat un bărbat voinic, aplecat peste barul din cârciumă, având o tuse cronică și stingându-și țigara. Separând rădăcinile încâlcite cu mâinile, mi-am închipuit-o și pe Elsie, care arunca resturile de mâncare dintr-o farfurie direct în coșul de gunoi, îmbrăcată cu un halat și cu părul pus pe bigudiuri, strălucind sub lumina slabă a răsăritului de soare din Liverpool. Doar pe băiat nu mi l-am putut imagina, un băiat cu ochii lui Lotte sau cu expresiile ei. Copilul ei! am reflectat eu, punându-mi rucsacul în spațiul pentru bagaje de deasupra locului meu, dar, pe când trenul pleca din Euston Station, mi-am imaginat derulându-se, la ferestrele unui tren care trecea pe lângă mine, fețele celor de la care Lotte își luase rămas-bun în viața ei – mama și tatăl ei, frați și surori, colegi de școală, optzeci și șase de copii fără adăpost, cu destinul necunoscut. Oare putea fi condamnată pentru că se confruntase cu un refuz venit din străfundurile ființei ei – refuzul de a învăța un copil să meargă doar pentru a-l urmări cu privirea cum pleacă de lângă ea? Într-un mod care până atunci nu-mi trecuse prin cap, faptul că-și pierduse memoria, iar apoi, în final, chiar mințile au căpătat un sens grotesc: un mod al ei de-a mă părăsi fără niciun efort, îndepărtându-se câte puțin în fiecare oră a fiecărei zile, totul pentru a evita o despărțire zguduitoare, definitivă.

Așa a început pentru mine o călătorie lungă și complicată, pe care nu știam că o fac. Deși poate că o parte din mine își dădea de fapt seama, căci atunci când am încuiat ușa casei, m-a cuprins un sentiment de melancolie, pe care nu-l mai simțisem decât atunci când

plecam într-o călătorie lungă, o senzație surdă de nesiguranță și regret, iar când am întors capul și am văzut ferestrele întunecate ale casei noastre, m-am gândit că n-ar fi fost imposibil, având în vedere vârsta mea și tot ceea ce aș fi putut să pățesc, să n-o mai văd niciodată. Mi-am imaginat grădina neîngrijită, crescută iarăși sălbatic, așa cum fusese când o văzusem prima oară. Era un gând melodramatic, și din acest motiv mi l-am alungat, dar mi-a revenit de mai multe ori pe drum. În valiză, pe lângă lucrurile obișnuite, precum haine și cărți, aveam șuvița de păr, certificatul din spital și un volum din *Ferestre sparte,* pe care voiam să i-l dăruiesc fiului lui Lotte. Pe coperta din spate era o fotografie a ei, și tocmai datorită acestei poze alesesem cartea aceea. În ea arăta ca o mamă, atât de tânără, cu chipul blând și rotund, fără să i se zărească încă craniul pe sub piele, așa cum se întâmplase după patruzeci de ani, iar eu mă gândisem că fiul ei ar fi preferat să vadă această versiune a lui Lotte, dacă-și dorea s-o vadă. Dar, ori de câte ori cotrobăiam prin valiză, îi vedeam ochii răniți cum mă privesc, iar uneori mi se părea că mă ceartă, alteori că-mi pune o întrebare sau că încearcă să-mi anunțe o moarte, până când într-un final n-am mai putut să suport și am încercat s-o pun pe fundul bagajului, iar când n-am reușit (se tot ridica de acolo) am împins cartea la fund și am îngropat-o sub alte lucruri.

Trenul a ajuns la Liverpool la trei fără ceva după-amiaza. Urmăream cu privirea un stol de gâște care zburau pe cerul de un cenușiu metalic, iar apoi am intrat într-un tunel și am ieșit sub cupola din sticlă a gării Lime Street. Adresa familiei Fiske, pe care mi-o dăduse Gottlieb, era în Anfield. Plănuisem să trec prin fața casei înainte de a-mi căuta o pensiune prin apropiere, unde să rămân peste noapte, și să nu sun la ușa lor decât a doua zi. Dar, mergând pe peron, am simțit o durere groaznică în picioare, de parcă aș fi venit pe jos de la Londra, și nu m-aș fi relaxat de fapt două ore și jumătate în tren. M-am oprit să-mi mut valiza de pe un umăr pe celălalt și, fără a-mi ridica privirea, am simțit cerul cenușiu apăsându-mă prin acoperișul de sticlă de deasupra, iar când literele de pe panoul de afișaj de deasupra peronului au început să vibreze și să ticăie, orele și destinațiile destrămându-se și lăsându-ne pe noi, cei care abia sosiserăm, în confuzie, un acces de greață și de claustrofobie m-a copleșit și am fost nevoit să mă lupt cu impulsul de a mă duce direct la ghișeul unde se vindeau bilete și să-mi cumpăr unul pentru următorul tren spre Londra. Literele au început iarăși să țăcăne, și preț de o clipă mi-a trecut prin cap că literele care se dădeau peste cap formau nume de oameni. Deși despre ce oameni era vorba n-aș fi putut spune. Probabil că am stat pe loc o vreme, căci un bărbat care lucra la compania feroviară, îmbrăcat într-o uniformă cu nasturi aurii, a venit la mine și m-a întrebat dacă mă simt bine. Sunt momente când bunătatea

necunoscuților înrăutățește lucrurile, căci atunci îți poți da seama cât de mare nevoie ai de bunătate și că singura ei sursă posibilă este un necunoscut. Dar am izbutit să nu-mi plâng de milă, i-am mulțumit și mi-am văzut de drum, încurajat de norocul meu, că nu mă forța nimeni să port o pălărie ca a lui, o cutie îndrăzneață, cu vizor lucios, care făcea ca străduințele cotidiene din fața oglinzii pentru a obține o imagine cât mai plină de demnitate să pară mult mai dificile. Satisfacția mea a durat doar până în fața ghișeului de informații, deși, când m-am alăturat șirului de călători care puneau la grea încercare răbdarea fetei care arăta de parcă și-ar fi închis ochii într-un loc, ca să-i deschidă, în micul chioșc rotund, dând despre Liverpool informații despre care nu știuse niciodată că le are.

Aproape că se întunecase când am ajuns la hotel. Pe pereții minusculei recepții supraîncălzite era un tapet cu model înflorat, buchete de flori din mătase fuseseră puse în spate pe măsuțe înghesuite, iar pe perete atârna, deși mai erau câteva săptămâni până la Crăciun, o ghirlandă mare din plastic, decorul dându-mi senzația că intrasem într-un muzeu dedicat vieții florilor de mult dispărute ca specie. Criza de claustrofobie care mă copleșise în gară m-a cuprins din nou, iar când recepționera m-a rugat să completez formularul de cazare, m-a bătut gândul să născocesc ceva, de parcă un nume sau o profesie falsă mi-ar fi putut aduce ușurarea de a mă afla într-o altă dimensiune, neexplorată încă. Camera mea avea vedere spre un zid din cărămidă și acolo tema florală se continua și se elabora, așa încât, în primele minute după ce am intrat, stând în pragul ușii, n-am crezut că aș fi putut dormi acolo. Dacă n-ar fi fost durerea crâncenă din picioarele și tălpile mele, care mă făcea să mă simt ca strâns într-o menghină, sunt aproape convins că m-aș fi întors pe călcâie și aș fi plecat de acolo. Doar extenuarea m-a făcut să intru și să mă prăbușesc pe un scaun, pe tapițeria încărcată cu trandafiri luxurianți, deși mai mult de o oră n-am putut să închid ușa în urma mea, de teamă să nu rămân singur cu abundența de viață artificială sufocantă. Pe când pereții păreau să mă împresoare, nu m-am putut abține să nu mă întreb, nu reflectând pe larg, ci în stenograma fragmentată a gândurilor pe care ți le adresezi ție însuți: Ce drept am eu să caut acolo unde ea n-a vrut? Atunci o senzație s-a ridicat în mine, aidoma unui val de greață, senzația, pe care am încercat, dar n-am putut s-o înăbuș, că nu tăceam de fapt decât să-i dezvălui vinovăția. Să i-o dezvălui împotriva dorinței ei, pentru a o pedepsi. Pentru ce, ai putea să mă întrebi, s-o pedepsesc pe biata femeie? Iar răspunsul care-mi vine în minte, adică doar o parte a răspunsului, este că voiam s-o pedepsesc pentru stoicismul ei intolerabil, care nu m-a lăsat niciodată să simt că ar avea nevoie de mine în acel mod profund în care o persoană are nevoie de cealaltă, o nevoie căreia deseori i se spune

dragoste. Bineînțeles că avea nevoie de mine – să fac ordine, să-mi aduc aminte ce să cumpăr, să plătesc facturile, să-i țin companie, să-i ofer plăcere și, la sfârșit, s-o spăl, s-o șterg, s-o îmbrac, s-o duc la spital și în final s-o îngrop. Dar nu mi-a fost niciodată clar dacă de *mine* avea nevoie să fac toate lucrurile acestea și nu de alt bărbat, la fel de îndrăgostit de ea, la fel de disponibil. Probabil se poate spune că niciodată nu i-am pretins să-și afirme iubirea, dar niciodată n-am crezut cu adevărat că am acest drept. Sau poate m-am temut că, în sinceritatea care o caracteriza, fără a tolera nici cea mai mică minciună, ea n-ar izbuti să-și afirme iubirea, că s-ar fi bâlbâit și apoi ar fi tăcut, iar pe urmă aș fi fost nevoit să mă ridic și să plec pentru totdeauna sau să las lucrurile să meargă ca și până atunci, doar că acum aș fi știut că eram doar o posibilitate dintre multe altele posibile. Nu c-aș fi crezut că pe mine mă iubește mai puțin decât ar fi iubit pe altcineva (deși uneori mi-era teamă că așa stăteau lucrurile). Nu, eu mă refer acum, ori mai bine zis încerc s-o fac, la altceva, la senzația că independența ei – dovada pe care o lua mereu cu ea că ar fi putut să reziste de una singură oricărei tragedii, că de fapt singurătatea extremă pe care o construise în jurul ei, ghemuindu-se, închizându-se în ea însăși, preschimbând un țipăt mut în balastul operelor ei personale, era tocmai ce o făcea să reziste – o împiedica să aibă nevoie de mine, așa cum eu aveam nevoie de ea. Indiferent cât de sumbre și de tragice ar fi fost poveștile ei, strădania de a le crea nu însemna decât o formă de speranță, o negare a morții sau a urletelor vieții care o înfruntă. Iar eu n-aveam ce să caut acolo. Fie că eram la parter, fie că nu, ea ar fi continuat să facă ce făcuse mereu la biroul ei, singură, și munca îi permitea să supraviețuiască, nu faptul că aveam grijă de ea sau că-i țineam companie. Toată viața noastră am insistat că Lotte era cea dependentă de mine. Ea, care avea nevoie de protecție, era fragilă și necesita îngrijiri permanente. Dar, de fapt, eu eram cel care avea nevoie să simtă că cineva are nevoie de el.

Cu greu am izbutit să mă târăsc până în barul hotelului pentru a-mi comanda un gin tonic care să mă ajute să mă calmez. Mai erau doar două cliente, două bătrâne, cred că surori, poate chiar gemene, periculos de plăpânde, cu mâinile deformate în jurul paharelor. La zece minute după ce am ajuns acolo, una din ele s-a ridicat în picioare și a plecat atât de încet, încât părea că joacă o pantomimă, lăsând-o pe cealaltă singură, și până la urmă și cea de-a doua a plecat din bar la fel de încet, aidoma unei versiuni nebunești a familiei Von Trapp ieșind pe melodia *So Long, Farewell,* și, pe când trecea pe lângă mine, a întors capul și mi-a adresat un rânjet înfricoșător. I-am zâmbit, importanța manierelor pentru cineva, spunea mereu mama, e invers proporțională cu predispoziția acelei persoane de a le folosi sau, cu alte cuvinte, uneori politețea e singurul lucru care te împiedică să

înnebunești.

Când m-am întors în camera 29, o oră mai târziu, chiar și aerul părea să se fi umplut de o duhoare floral grețoasă. Am scos din valiză numărul pe care mi-l dăduse Gottlieb. L-am format și o femeie mi-a răspuns la telefon. Aș putea să vorbesc cu doamna Elsie Fiske? am întrebat eu. La telefon. Zău? aproape că am spus, căci o mare parte din mine încă mai credea în posibilitatea ca munca de detectiv a lui Gottlieb să ducă într-o fundătură așa încât eu să mă întorc la Londra, la grădina și cărțile mele și la compania motanului ranchiunos, după încercarea mea nereușită de a-l găsi pe copilul lui Lotte. Alo? a făcut ea. Îmi pare rău, am zis, e vorba despre un lucru cam jenant. N-aș vrea să vă iau pe nepregătite, dar mi-aș dori să discut cu dumneavoastră despre o chestiune personală. Cine sunteți? Numele meu este Arthur Bender. Soția mea… Chiar mă simt foarte stânjenit, iertați-mă, vă asigur că nu vreau să vă supăr în niciun fel, dar soția mea a murit de curând și am aflat că a avut un copil de care eu n-am știut. Un băiat pe care l-a dat spre adopție în iunie 1948. A urmat o tăcere apăsătoare de cealaltă parte a firului. Mi-am dres glasul. Numele ei e Lotte Berg – am început eu să spun, dar ea m-a întrerupt. Ce vreți mai exact, domnule Bender? Nu știu ce m-a făcut să vorbesc atât de sincer, poate că ceva din tonul vocii ei, limpezimea sau inteligența pe care mi s-a părut că detectez în vocea ei, dar am zis: Dacă aș putea să vă răspund sincer la întrebare, doamnă Fiske, probabil că v-aș ține la telefon toată noaptea. Foarte pe șleau, am venit la Liverpool și mă întrebam dacă nu v-ar deranja prea mult să ne întâlnim și poate, dacă credeți că e în regulă, să vă cunosc fiul. A urmat încă o pauză, o pauză care a părut că se lungește mult, pe când vegetația se bifurca și creștea pe pereți. A murit, a spus ea pur și simplu. E mort de douăzeci și șapte de ani.

A urmat o noapte lungă. Căldura din cameră era insuportabilă, iar din când în când, mă ridicam să deschid fereastra, însă abia atunci îmi aduceam aminte că nu se putea deschide. Am aruncat toate păturile pe covor și am stat întins cu mâinile și picioarele depărtate pe saltea, inhalând căldura emanată de calorifer, o căldură care mi-a infectat visele, aidoma unei febre tropicale. Am avut vise de nedescris, imagini hidoase de carne crudă, umedă și inflamată, care atârna prinsă de cuiburi negre, și pungi albe care supurau încet picături incolore ce cădeau cu zgomot pe podea, imagini ale coșmarurilor din copilărie, care îmi reveniseră până la urmă în minte, chiar și mai înfricoșătoare acum decât atunci, căci am înțeles în acea stare pseudohalucinatorie că erau legate de moartea mea. Trebuie să facem diferența, îmi repetam tot timpul în sinea mea, sau mai bine zis nu eu, ci o voce fără corp, pe care am considerat-o ca fiind a mea. Dar a fost și un vis desprins din acea derulare de imagini hidoase, un vis simplu cu Lotte pe plajă, trăgând linii lungi cu degetul ei slab de la picior în nisip, pe

când eu o priveam, stând sprijinit pe coate, cu trupul unui bărbat mult mai tânăr și despre care aveam impresia, ca și cum un nor de ploaie s-ar fi ivit la capătul acelei zile însorite, că nu-mi aparținea mie. Când m-am trezit din somn, absența ei mi s-a părut ca un căluș. M-am ridicat pentru a bea apă, înecându-mă, la robinetul din baie, iar când am încercat să urinez, am reușit doar o picătură și am simțit o usturime, de parcă aș fi încercat să scot din mine nisip, și brusc, din senin, în felul acela cum înțelegem atât de des veștile despre noi înșine, m-a fulgerat gândul că fusese un lucru ridicol să-mi dedic viața studiului poeților așa-numiți romantici. Pe urmă am tras apa. Am făcut un duș, m-am îmbrăcat și am predat camera de hotel. Când recepționera m-a întrebat dacă m-am simțit bine, am zâmbit și am spus că da.

O lungă plimbare dis-de-dimineață, din care nu-mi amintesc prea multe. Doar că am ajuns la acea casă puțin înainte de ora nouă, deși Elsie Fiske mă rugase să vin la zece. Toată viața mea am ajuns mai devreme și m-am trezit că stau stânjenit într-un colț, lângă o ușă sau în vreo cameră pustie, însă, cu cât mă apropiam mai mult de moarte, cu atât mai devreme ajungeam undeva și cu atât mai mulțumit eram să aștept, poate pentru a avea falsa senzație că am mai mult timp decât îmi trebuie. Era o casă cu etaj, identică cu celelalte de pe stradă, doar numărul de lângă ușă le diferența unele de altele – aceleași perdele anoste din dantelă, aceeași balustradă din fier. Burnița, iar eu am mers de colo-colo pe stradă, ca să mă-ncălzesc. Ceva din imaginea perdelelor de dantelă a stârnit în mine o vinovăție bolnavă. Băiatul era mort, iar povestea pe care o rugasem pe doamna Fiske să mi-o spună avea să se sfârșească prost. În toți acești ani, Lotte nu-mi spusese nimic despre copilul ei. Însă el o bântuise, deși nu i se permisese să facă parte din viața noastră. Din fericirea noastră, aș putea să zic, căci mereu ne-a aparținut doar nouă. Aidoma unui voinic dintr-un circ care duce în cârcă o greutate enormă, ea suportase singură tăcerea. Tăcerea ei era o operă de artă. Iar acum aveam s-o distrug.

La ora zece fix, am sunat la ușă. Morții își iau secretele cu ei sau, mai bine zis, așa se spune. Dar de fapt nu-i adevărat, nu-i așa? Secretele morților seamănă cu virusurile și găsesc o cale de a rămâne în viață într-o altă gazdă. Nu, eram vinovat doar de elaborarea inevitabilului.

Am avut impresia că perdelele s-au mișcat, dar a trecut un timp până când cineva a venit la ușă. Până la urmă am auzit pași, iar zăvorul s-a deschis. Femeia care stătea în pragul ușii avea părul foarte lung și cărunt, păr care probabil îi acoperea tot spatele când îl lăsa liber, dar pe care acum și-l împletise și și-l încolăcise în vârful capului, de parcă ar fi fost o actriță care tocmai coborâse de pe o scenă unde se

juca Cehov. Avea o ținută foarte dreaptă și ochi mici și cenușii.

M-a condus în camera de zi. Imediat mi-am dat seama că soțul ei murise și că locuia singură. Poate că o persoană care locuiește singură are un simț special al umbrelor, nuanțelor și sunetelor specifice acelei vieți. Mi-a făcut semn să mă așez pe o canapea cu ciucuri, decorată cu o mulțime de perne croșetate, toate având model, din câte-mi dădeam eu seama, diverse rase de câini și pisici. M-am așezat printre ele. Una sau două au alunecat la mine în poală și și-au făcut acolo culcuș. M-am apucat să mângâi pe cap un cățel negru din pluș. Doamna Fiske pusese pe masă un ceainic cu ceai și o farfurie cu biscuiți digestivi, însă multă vreme n-a făcut nicio mișcare ca să toarne din el, iar când a făcut-o, ceaiul era prea tare. Nu-mi amintesc cum a început conversația. Îmi aduc aminte doar că m-am împrietenit cu acel cățel din pluș, un soi de cocker spaniol, iar după aceea, doamna Fiske și cu mine ne-am lăsat absorbiți de conversație, o conversație pe care amândoi o așteptaserăm multă vreme, deși niciunul din noi nu știuse. Erau puține lucruri (sau, mai bine zis, așa mi se părea, șezând în camera aia care, mi-am dat repede seama, era plină cu forme canine și feline de toate felurile, nu doar pernele, ci și figurine care umpleau rafturile sau tablourile de pe pereți) despre care nu am fi putut discuta, deși am fi putut să evităm unele subiecte, și totuși între noi nu exista intimitate și, fără îndoială, nici căldură, ci un fel de disperare. Ne-am adresat unul altuia doar cu „domnul Bender” și „doamna Fiske”.

Am discutat despre soți și soții, despre moartea soțului ei cu unsprezece ani în urmă, soț care se prăpădise în urma unui atac de cord pe când cânta *N-o să fii niciodată singur* pe terenul de fotbal dintr-un stadion, despre pălăriile, eșarfele și pantofii morților peste care mereu dădeam prin casă, despre capacitatea de concentrare din ce în ce mai mică, despre scrisorile returnate prin poștă, despre călătoriile cu trenul, despre vizitele la morminte, despre toate felurile în care viața poate părăsi trupul uman, cel puțin acum am impresia că am discutat despre toate lucrurile astea, deși recunosc că e posibil să fi vorbit și despre cât de greu e să cultivi levănțică într-un climat umed, și că toate aceste lucruri au fost doar un pretext înțeles ca atare de doamna Fiske și de mine. Dar nu cred, nu cred că am vorbit deloc despre levănțică sau grădini. Ceaiul amar s-a răcit, deși era acoperit cu un milieu. Câteva șuvițe din părul cărunt al doamnei Fiske i s-au desprins din coafură.

Trebuie să înțelegi, a spus ea în cele din urmă. Eu aveam treizeci de ani când l-am cunoscut pe John, iar cu câteva săptămâni mai devreme îmi văzusem chipul reflectat în vitrina unui magazin, înainte de a avea timp să-mi fardez fața, iar după aceea, în autobuz, în drum spre casă, am fost nevoită să accept anumite lucruri. N-a fost o revelație, a zis

ea, a fost mai degrabă vorba despre faptul că lucrurile ajunseseră într-un anumit punct, iar imaginea pe care am văzut-o în vitrină a fost ultima picătură. Nu mult timp după aceea, eram acasă la sora mea, iar soțul ei a venit cu un prieten, coleg de serviciu cu el. John și cu mine ne-am trezit că încercăm să trecem unul pe lângă celălalt pe holul îngust care ducea în bucătărie, să trecem unul pe lângă celălalt fără să ne atingem, iar el m-a întrebat, puțin cam stânjenit, dacă vreau să ne mai vedem. În prima seară când am ieșit cu el, am fost neplăcut surprinsă de faptul că i se vedeau plombele când râdea și de bezna din gâtul lui. Avea obiceiul să-și dea capul pe spate și să-și deschidă gura când râdea și mi-a luat ceva vreme ca să mă obișnuiesc cu asta. Eram ceea ce s-ar numi o femeie serioasă, a spus doamna Fiske, uitându-se în spatele meu pe fereastră, serioasă și timidă, și, în ciuda râsului său melodios, m-am simțit înspăimântată de ceea ce mi s-a părut că văd în gâtul lui. Dar până la urmă am reușit să ne înțelegem unul cu celălalt și ne-am căsătorit cinci luni mai târziu, în fața unui mic grup de rude și prieteni, dintre care mulți au fost surprinși de faptul că se aflau acolo, căci ajunseseră să creadă că o să rămân fată bătrână, sau poate că deja eram așa în ochii lor. I-am spus pe șleau lui John că voiam să am imediat un copil. Am încercat, dar n-a fost prea ușor. Când până la urmă am rămas însărcinată – mi se pare ciudat să spun asta – am avut senzația că mareea vine și apoi se retrage din mine, iar când mareea înainta, copilul era în siguranță în mine, iar când se retrăgea, îl trăgea din mine pe copil, de parcă văzuse ceva strălucitor, lucios în altă parte, și, oricât de mult am încercat să-l țin lângă mine, n-am izbutit. Tentația celuilalt lucru, a unei vieți strălucitoare, a fost prea puternică. Iar după aceea, într-o noapte, pe când dormeam în pat, am simțit cum mareea se retrage pentru totdeauna, iar când m-am trezit curgea sânge din mine. Am mai încercat și după aceea să facem un copil, dar în sinea mea nu mă mai credeam în stare să duc o sarcină. Au fost niște momente dureroase pentru mine, iar dacă de obicei râd foarte puțin, pe atunci n-am mai râs deloc, deși îmi amintesc că râsul lui John a rămas același. Nu că n-ar fi fost trist, dar avea o fire veselă, putea ca într-un moment de cumpănă să vadă lucrurile dintr-o altă perspectivă sau să audă o glumă la radio și asta îi era de ajuns. Iar când râdea, își dădea capul pe spate, iar bezna din gâtul lui mi se părea și mai prevestitoare de rele, simțeam un fior pe șira spinării. Nu vreau să las o impresie greșită. Era foarte suportiv și făcea tot ce-i stătea în putință ca să mă înveselească. Într-un fel pe care nu-l pot explica, a spus doamna Fiske, bezna pe care-o vedeam acolo n-avea aproape nicio legătură cu John, ci doar cu mine, iar gâtul lui era întâmplător locul unde apăruse. Am început să-mi întorc capul când râdea ca să nu-l mai văd, apoi, într-o zi, am auzit cum râsul i se stinge ca o lumină, iar când m-am uitat la el, i-am văzut gura închisă și o

expresie de rușine pe chip. Atunci m-am simțit oribil, plină de cruzime, zău, ridicolă și egoistă, iar puțin după aceea am avut grijă ca lucrurile să se schimbe între noi. Încetul cu încetul a apărut o tandrețe care nu existase până atunci. Am început să învăț cum să-mi controlez anumite sentimente, cum să nu cedez în fața primei emoții care apărea în mine și îmi amintesc cum pe atunci mă gândeam că o asemenea disciplină era cheia sănătății mintale. Peste vreo șase luni ne-am hotărât să adoptăm un copil.

Doamna Fiske s-a aplecat și a amestecat în ceașcă ce mai rămăsese din ceaiul ei, de parcă ar fi vrut să-l bea ori de parcă cuvintele necesare pentru a-și continua povestirea zăceau printre fărâmele frunzelor de ceai de pe fundul cești din porțelan. Dar apoi mi s-a părut că se răzgândește, și-a pus ceașca pe farfurioară și s-a rezemat iarăși de spătarul scaunului.

Nu am reușit imediat, a zis ea. A trebuit să completăm nenumărate formulare, o întreagă tevatură. Într-o zi, o femeie îmbrăcată într-un costum galben a venit la noi acasă. Îmi amintesc că mă uitam la costumul ei și mă gândeam că era ca o frântură a unei raze de soare, iar ea un mesager trimis dintr-o regiune cu o altă climă, unde copiii duc o viață prosperă și fericită, și că ea sosise la noi acasă pentru a străluci și pentru a vedea cum arată și cât de multă lumină și fericire se pot reflecta pe pereții noștri incolori. Mi-am petrecut câteva zile înainte de venirea ei în genunchi, frecând podeaua. Ba chiar am făcut o prăjitură în dimineața când a venit, ca în casă să fie un miros dulce. M-am îmbrăcat cu o rochie albastră din mătase și l-am pus pe John să poarte o jachetă cu model pepit, pe care nu și-ar fi ales-o niciodată singur, fiindcă am crezut că-i dă un aer de optimism. Dar, pe când ședeam în bucătărie și o așteptam emoționați, am observat că mânecile erau prea scurte și că jacheta, sau felul în care John stătea cocoșat în jacheta aia ridicolă, de fapt îi dădea un aer de disperare. Dar era prea târziu să-și schimbe hainele, căci s-a auzit soneria, iar noi am văzut-o în pragul ușii, cu geanta ei scumpă din piele, care conținea dosarul nostru, sub braț, paznicul galben-aprins al tărâmului unghiuțelor și al dinților de lapte. S-a așezat la masă, iar eu am pus o felie de prăjitură în fața ei, de care nici nu s-a atins. A scos niște hârtii și ni le-a dat să le semnăm, apoi și-a început interviul. John, pe care autoritățile îl intimidau cu ușurință, a început să se bâlbâie. Stânjenită și lipsită de încredere în mine, speriată de puterea pe care ea o avea asupra noastră, m-am zăpăcit când i-am răspuns la întrebări și m-am făcut de râs. Pe când se uita prin casă, cu un zâmbet fals și crispat pe buze, am văzut-o că dârdâie și mi-am dat seama că în casă era frig. Mi-am dat seama că n-o să ne dea niciun copil.

După aceea am intrat în ceea ce s-ar putea numi o depresie, deși pe atunci nu mi-am dat seama. Când am ieșit din ea, peste mai multe

luni, deja mă obișnuisem cu ideea că n-o să am copii. Apoi, într-o zi, pe când eram în vizită la sora mea, care se mutase la Londra, citeam ziarul și ochii mi-au căzut întâmplător pe un mic anunț din partea de jos a paginii. Aș fi putut să nu-l văd, căci erau doar câteva cuvinte scrise cu caractere foarte mici. Dar l-am văzut: *Bebeluș de trei săptămâni de adoptat cât mai repede.* Dedesubt era o adresă. Fără nicio ezitare, am luat o foaie de hârtie și am compus o scrisoare. Ceva a pus stăpânire pe mine. Stiloul îmi alerga pe pagină, încercând să țină pasul cu cuvintele care curgeau din mine. Am scris tot ceea ce nu putusem să-i spun doamnei în galben, care venise de la agenția de adopție, și pe când literele zburau din vârful stiloului meu, mi-am dar seama că anunțul mi se adresase mie personal. Băiatul era doar al meu. Am pus scrisoarea la poștă și nu i-am spus nimic despre ea lui John. N-am vrut să-l mai pun să treacă încă o dată prin ce mai trecuse deja: să fie alături de mine într-o depresie cruntă și apoi să mă vadă cum iarăși îmi fac speranțe deșarte ar fi fost pentru el prea greu de dus. Dar eu știam că nu e doar o speranță deșartă. După cum mă așteptam, de îndată ce am ajuns acasă la Liverpool, câteva zile mai târziu, mă aștepta o scrisoare. Era semnată doar cu inițialele ei: L.B. N-am știut cum o cheamă până când nu m-ați sunat aseară. M-a rugat să ne întâlnim peste cinci zile, la ora patru, pe data de 18 iulie, lângă ghișeul de bilete din gara West Finchley. Am așteptat ca John să plece la serviciu la ora opt, apoi am plecat în grabă într-acolo. Urma să-mi cunosc copilul, domnule Bender. Cel pe care-l așteptasem atât de mult. Vă puteți imagina ce simțeam când am urcat în tren? Abia puteam să stau pe scaun. Știam că o să-i pun numele Edward, la fel ca al bunicului meu, pe care-l iubisem. Bineînțeles că deja i se pusese alt nume, dar mie nu mi-a trecut prin cap s-o întreb care era, și nici ea nu mi-a spus. Am vorbit foarte puțin. Nu prea puteam să vorbesc, nici ea nu era în stare. Sau poate că ar fi vorbit, dar n-a vrut. Da, cred că așa a fost. Era ciudat de calmă – doar mâinile mele tremurau. Abia mai târziu, în primele zile, când casa se umpluse de parfumul bebelușului, m-am gândit la celălalt nume ascunzându-se în spatele numelui pe care i-l dădusem, aidoma unei umbre. Dar în timp am uitat de el sau, mai bine zis, dacă n-am uitat de tot, rareori m-am mai gândit la el, doar în anumite momente ciudate, când auzeam un nume strigat pe stradă, într-un magazin sau în autobuz, mă opream și mă întrebam dacă nu cumva era al lui.

Când am ajuns la Londra, am luat metroul până în West Finchley. Era o zi caldă și însorită, iar ea era singură înăuntru, lângă ghișeul de bilete. Și-a ațintit privirea asupra mea, dar n-a făcut niciun pas spre mine. Am simțit că privește înăuntrul meu, pe sub piele. Un calm ciudat, asta m-a frapat la ea. Preț de o clipă mi s-a părut imposibil ca ea să fie mama, părea doar un înlocuitor trimis să se ocupe de

misiunea asta amară. Dar când a dat la o parte păturica, iar eu m-am dus lângă ea și am văzut chipul bebelușului, mi-am dat seama că nu putea fi decât al ei. Când până la urmă a vorbit, avea un accent puternic. Nu știam de unde era, poate din Germania sau Austria, dar am înțeles că era refugiată de război. Bebelușul dormea, cu pumnișorii lui strânși de o parte și de alta a feței. Stăteam acolo, în gara pustie. Nu-i place când căciulița îi cade pe frunte, a spus ea. Astea au fost primele cuvinte pe care mi le-a adresat. Câteva clipe mai târziu, clipe foarte lungi, ea a zis: Dacă îl pui pe umăr după ce mănâncă, plânge mai puțin. Și apoi: Mâinile i se răcesc ușor. De parcă mi-ar fi oferit instrucțiuni despre cum să conduc o mașină năbădăioasă și nu mi l-ar fi dat, de fapt, pe bebelușul ei. Și totuși mai târziu, după câteva săptămâni de stat alături de el, am început să văd altfel lucrurile. Am înțeles că acele câteva lucruri erau descoperirile prețioase ale cuiva care își studiase propriul copil, încercând să-i înțeleagă misterul.

Ne-am așezat una lângă alta pe banca tare, a spus doamna Fiske. Pentru ultima oară a mângâiat ușurel mogâldeața din brațele ei și apoi mi-a dat-o. I-am simțit căldura corpului prin păturică. S-a foit puțin, dar nu s-a trezit din somn. Am crezut că o să mai spună ceva, dar n-a făcut-o. Era o geantă pe jos, iar ea a împins-o spre mine cu piciorul. Apoi s-a uitat pe fereastră și probabil a văzut pe peron ceva ce a tulburat-o, căci s-a ridicat brusc în picioare. Eu am rămas pe bancă, pentru că mi se înmuiaseră picioarele și îmi era teamă să nu scap bebelușul din brațe. Pur și simplu a plecat. Doar când a ajuns la ușă s-a oprit și s-a uitat spre noi. Am strâns bebelușul la piept. L-am simțit cum scâncește puțin, apoi am început să-l legăn, iar el s-a relaxat și chiar a gângurit un pic. Vezi?! am vrut să strig după ea. Dar când mi-am ridicat privirea, ea dispăruse.

Am stat acolo fără să mă mișc. Legănam bebelușul și îi cântam încetișor. Mi-am aplecat capul ca să-i feresc ochii de lumină, iar când mi-am apăsat buzele de fruntea lui, un nor de căldură a părut că vine dinspre el, i-am simțit dulceața pielii și, în același timp, un miros urât venind din spatele urechilor. Și-a smucit fata spre mine și și-a deschis gura. Ochii i se măriseră șocați, iar brațele i-au țâșnit în sus, de parcă ar fi vrut să se agațe de ceva ca să nu cadă. A început să plângă. M-am înroșit brusc la față și am început să transpir. L-am legănat, dar el a început să plângă și mai tare. Mi-am ridicat privirea, iar acolo, uitându-se la mine prin geam, era un tânăr îmbrăcat cu un palton bizar, sărăcăcios, cu un guler de blană încâlcită. Avea ochi negri strălucitori. Un fior mi-a traversat șira spinării pe când se uita la noi, la bebeluș și la mine. Ne privea cu o foame de lup, iar eu mi-am dat seama că nu putea să fie decât tatăl copilului. Momentul a părut că se prelungește, se subțiază, pe când un dor nemistuit sau un regret îngrozitor mocneau în el. Apoi un tren a sosit în gară, iar bărbatul s-a

urcat singur în el și atunci a fost ultima oară când l-am văzut. Când v-am auzit aseară la telefon, domnule Bender, am fost sigură că sunteți el. Doar după ce ați sunat la ușă mi-am dat seama că nu puteți fi acel tânăr.

În acel moment m-am ridicat în picioare și am rugat-o pe doamna Liske să-mi spună unde e toaleta. Cockerul negru a sărit pe podea și a început să țopăie cam sinistru. M-a cuprins amețeala și m-am simțit în pragul leșinului. Am închis ușa și m-am așezat pe capacul closetului. În cadă era un suport din lemn, pe care erau puse la uscat două perechi de dresuri, cu labele cafenii zbârcite, din care încă mai picura apă, iar deasupra căzii era o fereastră acoperită de abur. Mi-am imaginat că evadez pe ea și fug pe stradă. Mi-am pus capul între genunchi ca să-mi treacă amețeala. Patruzeci și opt de ani mi-am împărțit viața cu o femeie care fusese capabilă să-și dea, fără nicio strângere de inimă, copilul unei necunoscute. O femeie care a dat un anunț la ziar în care își oferea bebelușul – *propriul său bebeluș* – de parcă ar fi scos o mobilă la vânzare. Am așteptat ca vestea să-și arunce asupra mea sumbra-i lumină, am așteptat să înțeleg, ca ușa să se deschidă, am așteptat să ajung la adevărul care se acumulase acolo de-o viață. Dar n-am avut nicio revelație.

Vă simțiți bine? a întrebat doamna Fiske, iar vocea ei mi s-a părut că vine din depărtare. Nu știu ce am răspuns, dar peste câteva minute m-a condus pe scară la etaj, într-o cameră mică, cu un pat îngust, unde m-am întins fără să protestez. Mi-a adus un pahar cu apă, iar când s-a aplecat să-l pună pe noptieră, imaginea gâtului ei mi-a amintit de propria-mi mamă. Pot să vă întreb ceva? am vorbit eu. N-a zis nimic. Cum a murit? A oftat și și-a trosnit mâinile. A fost un accident îngrozitor, a spus ea. Apoi m-a lăsat singur, închizând cu grijă ușa după ea, și doar după ce pașii ei s-au auzit din ce în ce mai încet pe trepte, iar camera a început să se învârtească alene, aproape relaxant, mi-am dat seama că stăteam întins în camera care-i aparținuse lui, copilului lui Lotte.

Am închis ochii. Imediat cum îmi trece, m-am gândit eu, o să-i mulțumesc doamnei Fiske, o să-mi iau rămas-bun și o să mă întorc acasă cu primul tren care pleacă spre Londra. Dar chiar și când mă gândeam la asta, mi-am dat seama că n-o să se întâmple așa. Iarăși am avut senzația că o să treacă multă vreme până când o să văd casa din Highgate, dacă o s-o mai văd vreodată. Venea frigul, iar motanul ar fi fost nevoit să caute mâncare în altă parte. Iazurile aveau să înghețe. Oare ce zăcea acolo, pe fundul moale și mâlos, ce-o făcuse pe Lotte să revină la el în fiecare zi? în fiecare dimineață se ducea, așa cum coborâse și Persefona, să atingă încă odată acea negreală, să dispară în abisul întunecat. În fața ochilor mei! Iar eu n-am înțeles niciodată. Îți

poți da seama cum era? De parcă o mică fantă se deschidea zi de zi și doar Lotte se strecura pe acolo. Un clipocit și apoi o liniște care părea să dureze o eternitate. Un soi de panică mă cuprindea. Și, exact când căpătăm convingerea că se lovise cu capul de un bolovan sau că-și rupsese gâtul, suprafața apei se tulbura, iar ea își făcea apariția, cu buzele vinețiii, clipind pentru a-și scoate apa din ochi. Ceva se reînnoise. Pe drumul de întoarcere vorbeam puțin unul cu celălalt. Nu exista decât susurul frunzelor și crenguțelor strivite sub tălpile noastre, aidoma sticlei sfărâmate. Nu m-am mai dus acolo de când a murit ea.

Probabil că m-am trezit după mai multe ore. Afară se lăsa amurgul. Am zăcut nemișcat, uitându-mă la dreptunghiul mut de cer. M-am întors cu fața la perete. Și pe când o făceam, mi-a venit în minte imaginea lui Lotte stând în grădină. Nu aveam idee când se petrecuse asta și, de fapt, nici nu sunt sigur dacă se întâmplase în realitate. Stătea în picioare lângă zidul din spate, fără să știe că o privesc printr-o fereastră de la etaj. Un mic foc mocnește la picioarele ei, iar ea râcâie în el cu un băț sau poate cu vătrai, aplecându-se deasupra lui, foarte concentrată, având umerii înveliți cu un șal galben. Din când în când mai pune câteva foi pe foc sau poate că scutură o carte, ale cărei pagini cad plutind în foc. Fumul se ridică, aidoma unei spirale violet. N-aș putea spune ce ardea acolo sau de ce o priveam în tăcere și, cu cât încerc mai mult să-mi aduc aminte, cu atât mai ștearsă devine imaginea și cu atât mai agitat mă simt.

Pantofii mei erau puși unul lângă celălalt sub un scaun, deși nu-mi aminteam să mă fi descălțat. Mi i-am pus, am netezit cuvertura din dantelă de pe pat, apoi am coborât la parter. Când am intrat în bucătărie, doamna Fiske stătea lângă aragaz cu spatele la mine. Era acea perioadă din zi, înainte de lăsarea serii, când nimănui nu-i trece prin cap să aprindă lumina. Amesteca într-o cratiță aburindă. Mi-am tras un scaun lângă masa din bucătărie, iar ea s-a răsucit spre mine, cu fața roșie de la căldură. Domnule Bender, a spus ea. Te rog, spune-mi Arthur, am zis eu și imediat am regretat, întrucât știam că distanța necunoscută dintre noi îi permisese să de pe raft, a pus supă în el cu polonicul și și-a șters mâinile pe șorțul de bucătărie. A pus castronul în fața mea și s-a așezat pe un scaun de cealaltă parte a mesei, exact așa cum făcea mama. Nu mi-era foame, dar n-aveam de ales, trebuia să mănânc.

După o lungă tăcere, doamna Fiske a început iarăși să vorbească. Întotdeauna m-am gândit că o să ia legătura cu mine. Bineînțeles că știa unde locuim. La început mă îngrozea gândul că o să primesc un telefon sau o scrisoare ori că o să apară pur și simplu la ușă și o să-mi spună că a făcut o greșeală și că-l voia înapoi pe Teddy. Când îl legănam ca să-l adorm noaptea sau când stăteam nemișcată în

întuneric, ca să nu scârțâie podeaua și să-l trezească, obișnuiam să încerc s-o înduplec în gând. Îl abandonase! Iar eu îl luasem la mine. Îl iubeam de parcă ar fi fost al meu! Și totuși, un sentiment de vinovăție mă apăsa. Obișnuia să plângă atât de mult, strâmbându-se, cu gura deschisă. Vezi tu, nu se putea liniști. Doctorul spunea că avea colici, dar eu nu credeam asta. Credeam că plânge după ea. Uneori, de frustrare, îl zgâlțâiam și țipam la el să se oprească. Preț de o clipă se uita la mine și amuțea, poate de uimire sau poate de frică. În ochii lui întunecați zăream scânteia dură a încăpățânării. Apoi începea să țipe și mai tare ca înainte. Uneori trânteam ușa și îl lăsam să plângă. Ședeam aici, unde stau acum, cu mâinile pe urechi, până când mă speriam că vecinii ar putea să-l audă și să creadă că-l neglijez.

Dar n-am primit niciun telefon și nicio scrisoare, a spus doamna Fiske. Iar peste trei sau patru luni, Teddy a început să plângă mai puțin. Împreună, el și cu mine am descoperit tot felul de lucruri, mici ritualuri și cântece care-l linișteau. Un soi de înțelegere, chiar dacă firavă, a început să se înjghebe între noi. A învățat să-mi zâmbească, un zâmbet strâmb cu gura deschisă, dar care mă umplea de încântare. Am început să capăt încredere. Pentru prima oară de când îl adusesem acasă, am început să-l scot afară în cărucior. Ne plimbam prin parc, iar el dormea la umbră, pe când eu ședeam pe bancă, aproape la fel ca oricare altă mamă. Nu chiar la fel, căci într-o părticică ascunsă a fiecărei zile – deseori în pragul serii sau după ce îl adormeam și îmi pregăteam baia, dar uneori pe neașteptate, exact în clipa când buzele mele îi atingeau obrazul – mă cuprindea senzația că sunt o impostoare. Se strecura în jurul gâtului meu, de parcă ar fi fost două mânuțe reci, și, cât ai bate din palme, distrugea orice alt lucru. La început mă umplea de disperare, a zis doamna Fiske. Mă detestam pentru că mă purtam de parcă aș fi fost mama lui adevărată, și, în acele momente teribile de luciditate, simțeam că niciodată n-aș fi putut să fiu așa ceva. Pe când îl hrăneam, îi făceam baie ori îi citeam, întotdeauna exista o parte din mine care se afla în alt loc, călătorea pe ploaie cu tramvaiul în alt oraș, se plimba pe o promenadă încețoșată de la malul unui lac de munte, un lac atât de mare, încât un strigăt s-ar fi pierdut înainte să ajungă pe celălalt mal. Sora mea nu avea copii, iar eu nu cunoșteam alte mame de copii mici. Pe cele pe care le cunoșteam n-aș fi îndrăznit niciodată să le întreb dacă simțeau același lucru. Credeam că este eșecul meu, un eșec care avea de-a face cu faptul că nu-l concepusem eu pe Teddy și care ajungea să fie o discrepanță în miezul ființei mele. Și totuși, ce puteam face ca să nu mă mai disprețuiesc? Nimeni n-a venit după el. Mă avea doar pe mine. Am făcut un efort uriaș, l-am răsfățat cu toată atenția de care am fost în stare pentru a mă revanșa. Teddy a crescut și a devenit un copil mulțumit, deși erau momente când vedeam în ochii lui, sau mai bine

zis credeam că văd acolo, o expresie fugară a unei disperări nemistuite, deși după aceea nu eram niciodată sigură dacă nu era doar concentrare care, dintr-un motiv sau altul, ți se pare tristețe când o vezi pe chipul unui copil.

Însă deja nu-mi mai era teamă că o să vină și o să-l vrea înapoi, a zis doamna Fiske. Îl consideram al meu, chiar dacă nu eram perfectă, chiar dacă nu-i acordam uneori atenția pe care mi-o cerea din ce în ce mai îndârjit, chiar dacă uneori îmi pierdeam răbdarea în timpul micilor jocuri pe care voia să le repete mereu, chiar dacă uneori punea stăpânire pe mine o plictiseală paralizantă după ce îl îmbrăcam, iar ziua se întindea în fața noastră, asemenea unei parcări nesfârșite. Știam că, în ciuda acestor lucruri, el mă iubea, iar când se țâra la mine în poală și își găsea locul unde se simțea cel mai confortabil, aveam senzația că nu există doi oameni care să se înțeleagă mai bine decât noi doi și că de fapt asta înseamnă să fii mamă. Doamna Fiske s-a ridicat în picioare ca să ia castronul din fața mea, l-a pus în chiuvetă și s-a uitat pe fereastră la mica grădină din spatele casei. Părea să fie într-un soi de transă, iar eu n-am spus nimic, de teamă să nu i-o spulber. A umplut ceainicul, l-a pus pe aragaz și s-a întors la masă. Am văzut cât de obosită părea. M-a privit fix în ochi. Ce ați vrut să aflați venind aici, domnule Bender?

Surprins, n-am răspuns imediat.

Fiindcă dacă ați venit ca să înțelegeți ceva despre soția dumneavoastră, eu nu vă pot ajuta, a spus.

A urmat o tăcere lungă. Iar apoi doamna Fiske a spus: N-am mai auzit nimic despre ea. Nu mi-a scris niciodată. Uneori mă gândeam la ea. Mă uitam cum doarme bebelușul ei și mă întrebam cum de a putut să facă una ca asta. Doar mai târziu am ajuns să înțeleg că a fi mamă înseamnă să fii o iluzie. Indiferent cât de vigilentă ar fi, până la urmă o mamă nu-și poate proteja copilul – nici de durere sau groază, ori de coșmarul violenței, de trenurile sigilate, care merg cu mare viteză într-o direcție greșită, și nici de depravarea străinilor, capcane, abisuri, focuri, mașini în ploaie, de șansă.

Odată cu trecerea timpului m-am gândit din ce în ce mai puțin la ea. Dar când el a murit, mi-a revenit în minte. Avea douăzeci și trei de ani când s-a întâmplat. M-am gândit că e singura din lume care își poate da seama cât de crâncenă e suferința mea. Dar după aceea mi-am dat seama că mă înșelasem, a spus doamna Fiske. Nu putea să știe. Nu știa absolut nimic despre fiul meu.

Nu știu cum am reușit să ajung la gară. Mi-era greu să gândesc limpede. Am luat trenul spre Londra. În fiecare gară prin care treceam, o vedeam pe Lotte pe peron. Ceea ce făcuse cu sânge rece mă umplea de groază, o groază sporită și de faptul că trăisem alături de

ea atâta timp, fără să am nici cea mai mică idee despre ce era în stare să facă. Tot ceea ce îmi spusese ea vreodată acum îmi apărea în altă lumină.

În seara aceea m-am întors la Highgate și am văzut că fereastra din față a casei fusese spartă. Dinspre spărtura aia mare, o magnifică împletitură gingașă de crăpături se răsfira pe geam. Era o priveliște încântătoare, și un sentiment de venerație s-a pogorât asupra mea. Înăuntru pe podea, zăcând printre cioburi, am găsit un bolovan de mărimea unui pumn. În camera de zi era frig. Ceea ce m-a zguduit a fost deosebita neclintire a priveliștii care urmează de obicei după o scenă violentă. Până la urmă am văzut un păianjen care se mișca foarte încet pe perete, iar vraja s-a spulberat. M-am dus să iau mătura. După ce am făcut curat, am lipit o folie de plastic peste spărtură. Am luat bolovanul și l-am pus pe masa din camera de zi. În ziua următoare, când a venit geamgiul, a clătinat din cap și a spus ceva despre copiii neastâmpărați, huliganii, era al treilea geam pe care-l spărseseră în acea săptămână, iar eu brusc am simțit un junghi și mi-am dat seama că mi-aș fi dorit ca acel bolovan să-mi fi fost adresat mie, să fi fost fapta unui om care voise să arunce o piatră în fereastra *mea* și doar a mea, nu într-una la întâmplare. Iar după ce această mică durere mi-a trecut, am început să-l antipatizez pe geamgiu, cu vocea lui stridentă și voioasă. Doar după ce a plecat am înțeles cât de singur mă simțeam. Parcă încăperile casei m-ar fi ținut captiv și m-ar fi certat pentru că le abandonasem. Vezi? păreau ele să întrebe. Vezi ce se întâmplă? Dar eu nu înțelegeam. Aveam impresia că înțeleg din ce în ce mai puțin. Mi-era greu să-mi amintesc – sau, mai bine zis nu să-mi amintesc, ci să *cred*— că era adevărat ce știam că făcusem Lotte și cu mine în acele camere, cum ne petrecusem timpul acolo, unde și cum obișnuiam să stăm. M-am așezat în vechiul meu fotoliu și am încercat să mi-o imaginez pe Lotte în fața mea, unde avea obiceiul să șadă. Dar totul părea ridicol. Folia din plastic se unduia peste spărtura din fereastră, iar sticla crăpată spectaculos părea suspendată în aer. Un pas mai apăsat sau o rafală de vânt, mi se părea mie, și totul avea să se prăbușească, sfărâmându-se într-o mie de cioburi. În ziua următoare, când geamgiul s-a întors, eu mi-am cerut scuze și am ieșit în grădină. Când m-am întors, fereastra era iarăși la locul ei, iar geamgiul zâmbea, mândru de opera lui.

Atunci am înțeles ceva ce în străfundurile mele știusem de fapt dintotdeauna: că niciodată n-aș fi putut s-o pedepsesc mai mult decât se pedepsise ea singură. Și că în fond eu eram cel care nu recunoscusem față de mine însumi cât de multe știam. Iubirea este întotdeauna o confesiune, a scris Camus. Dar tot așa este și când închizi o ușă în liniște. Un țipăt în noapte. Când cazi pe scară. O tuse în hol. Toată viața mea am încercat să mă pun în pielea ei. Să-mi

imaginez ce pierduse. Am încercat fără succes. Doar că poate – cum să spun – poate că *am vrut* să nu izbutesc. Pentru că asta mă ajuta să rezist. Dragostea mea pentru Lotte era un eșec al imaginației.

Într-o seară am auzit soneria de la intrare. Nu așteptam pe nimeni. Nu mai am pe nimeni și nimic de așteptat. Am pus cartea jos, marcând cu grijă pagina cu un semn de carte. Lotte își pusese întotdeauna cărțile deschise, cu copertele în sus, iar la începutul relație noastre obișnuiam să-i spun că auzeam un țipăt ascuțit când cotorul i se rupea. Era o glumă, dar, mai târziu, când ieșea din cameră sau adormea, eu luam volumul și strecuram un semn de carte între pagini, până când, într-o zi, ea a luat-o, a smuls semnul de carte din ea și l-a azvârlit pe podea. Să nu mai faci asta niciodată, a spus ea. Iar eu am înțeles că mai exista un loc doar al ei, care mie îmi era interzis și avea să rămână mereu așa. De atunci încolo n-am mai întrebat-o nimic despre ce citea. Așteptam până când îmi spunea ea ceva – o propoziție care o impresionase, un paragraf reușit, un personaj bine conturat. Uneori îmi vorbea despre asta, alteori nu. Dar eu n-o întrebam nimic.

Am făcut câțiva pași pe hol spre ușa de la intrare. Huligani, m-am gândit eu, amintindu-mi cuvântul folosit de geamgiu. Dar prin vizor am văzut că era un bărbat de vârsta mea, îmbrăcat într-un costum. Am întrebat cine e. Și-a dres vocea de cealaltă parte a ușii. Domnul Bender? a întrebat el.

Era un bărbat scund, îmbrăcat simplu și elegant. Singura podoabă era un baston cu mâner de argint. Părea improbabil că venise să mă bată sau să fure de la mine. Da? am făcut eu, stând în pragul ușii. Numele meu este Weisz, a zis el. Iertați-mă că nu v-am sunat înainte. Dar nu mi-a dat niciun motiv. Aș vrea să vorbesc ceva cu dumneavoastră, domnule Bender. Dacă nu vă deranjez prea mult – s-a uitat în spatele meu, în casă – aș putea să intru? L-am întrebat ce îl interesa. Un birou, a zis el.

Mi s-au înmuiat genunchii. Eram paralizat, convins că nu putea fi decât el: cel pe care-l iubise, în a cărui umbră încercam să-mi înjgheb și eu o viață lângă ea.

Ca într-un vis l-am condus până în camera de zi. Se mișca fără nicio ezitare, de parcă ar fi știut pe unde s-o ia. O răceală m-a cuprins. De ce nu-mi trecuse prin cap că probabil mai fusese aici? S-a dus direct la fotoliul lui Lotte și a rămas în picioare, așteptând. I-am făcut semn să se așeze, pe când picioarele începeau să se năruie sub mine. Ne-am așezat față în față. Eu în fotoliul meu, el într-al ei. Așa cum fusese întotdeauna, m-am gândit eu acum.

V-am deranjat, a zis el, îmi pare rău. Și totuși vorbea cu o fermitate care-i contrazicea cuvintele, cu o încredere în sine care aproape că mă intimida. Avea accent evreiesc, dar diminuat, m-am gândit eu, de

vocale și accente din altă parte a lumii. Părea să se apropie de șaptezeci de ani, poate că îi împlinise deja, iar atunci ar fi fost cu câțiva ani mai tânăr decât Lotte. Apoi mi-a picat fisa. Cum de nu ghicisem până acum? Unul dintre copiii din *Kindertransport* lăsați în grija ei! Un băiat de paisprezece, poate cincisprezece ani. Cel mult șaisprezece. La început probabil că acei câțiva ani au contat mai mult. Dar, odată cu trecerea timpului, din ce în ce mai puțin. Când el avea optsprezece ani, ea avea douăzeci și unu sau douăzeci și doi. Între ei exista o legătură indestructibilă, un limbaj doar de ei știut, o lume dispărută, condensată în silabe tăioase, pe care oricare din ei nu era nevoie decât să le rostească pentru ca al doilea să înțeleagă pe deplin ce voia să spună. Sau fără niciun limbaj – o tăcere care înlocuia tot ce nu putea fi exprimat prin viu grai.

Înfățișarea lui era impecabilă: niciun fir de păr care să nu fie la locul lui sau vreo scamă pe costumul său închis la culoare. Chiar și tălpile pantofilor lui păreau intacte, de parcă n-ar fi atins niciodată pământul. Vă rețin doar câteva minute, a spus el. Apoi promit că vă las în pace.

În pace! aproape că am răcnit eu. Tu, cel care m-ai torturat de atâția ani! Dușmanul meu, cel care a ocupat un cotlon al femeii pe care o iubeam, un cotlon din ea, aidoma unei găuri negre care, printr-o vrăjitorie pe care n-am înțeles-o niciodată, conținea cele mai profunde manuscrise ale ei.

Îmi e greu să-mi descriu meseria, a început el să spună. Nu am obiceiul să vorbesc despre mine însumi. În profesia mea, mereu i-am ascultat pe alții. Oamenii vin la mine. La început nu spun prea multe, dar, încetul cu încetul, iese la iveală și adevărul. Se uită pe fereastră sau în pământ, uneori într-un punct al camerei din spatele meu. Nu mă privesc în ochi. Pentru că, dacă și-ar aminti că mă aflu lângă ei, probabil că n-ar mai fi în stare să rostească niciun cuvânt. Apoi încep să vorbească, iar eu călătoresc împreună cu ei în copilăriile lor, înainte de război. Din cuvintele lor văd cum cade lumina pe dușumea. Felul în care și-a aliniat soldățeii sub poala draperiilor. Cum a aranjat ceșcuțele de ceai de jucărie. Sunt acolo cu el, sub masă, a continuat Weisz. Văd picioarele mamei lui cum se mișcă prin bucătărie și firimiturile pe care mătura menajerei le-a lăsat acolo. Copilăriile lor, domnule Bender, căci doar cei care erau pe atunci copii vin acum la mine. Ceilalți au murit. Când mi-am pornit afacerea, a zis el, majoritatea erau iubiți. Sau soți care își pierduseră soțiile, soții care își pierduseră soții. Chiar și părinți. Deși foarte puțini – cei mai mulți n-ar fi putut suporta să apeleze la serviciile mele. Cei care veneau nu prea spuneau nimic, doar descriau patul unui copilaș sau dulăpiorul unde-și ținea jucăriile. Asemenea unui doctor, eu ascultam fără a rosti niciun cuvânt. Dar exista o singură diferență: când terminau de vorbit, eu le

ofeream o soluție. E adevărat, nu pot să-i readuc la viață pe cei morți. Dar pot să le aduc înapoi scaunul pe care au stat odată, patul în care au dormit.

I-am studiat trăsăturile. Nu, m-am gândit eu acum. M-am înșelat. N-ar fi putut să fie el. Nu știu cum mi-am dat seama, dar, privindu-i chipul, am știut. Și, spre mirarea mea, am simțit gustul amar al dezamăgirii. Am fi putut să ne spunem atât de multe unul altuia.

Toți sunt uluiți, a continuat Weisz, când până la urmă le arăt obiectul la care au visat jumătate din viață, pe care l-au învestit cu greutatea dorului lor. E ca un șoc fizic pentru ei. Își construiseră amintirile în jurul unui vid, iar acum ceea ce le lipsise își face apariția în fața lor. Nu le vine să creadă, de parcă aș scoate la lumină aurul și argintul furat când romanii au distrus Templul, acum două mii de ani. Obiectele sacre furate de Titus, care au dispărut într-un mod misterios, astfel încât pierderea catastrofică să fie deplină, așa încât să nu mai rămână nicio dovadă care să-i oprească pe evrei să preschimbe un loc într-un dor pe care îl pot lua cu el oriunde s-ar duce, de-a pururi.

Am tăcut o vreme amândoi. Fereastra, a zis el până la urmă, privind în spatele meu. Cum s-a spart? Am fost uluit. Cum de v-ați dat seama? am întrebat eu. Preț de o clipă m-am întrebat dacă nu cumva îmi scăpase ceva sinistru la el. Geamul e nou, a spus el, iar glafurile sunt puse de curând. Cineva a aruncat cu o piatră, i-am zis eu. Trăsăturile lui aspre s-au înmuiat într-o expresie meditativă, de parcă vorbele mele ar fi trezit în el o amintire. Momentul a trecut, iar el a început din nou să vorbească:

Dar biroul – vedeți dumneavoastră – nu-i o mobilă obișnuită. Recunosc că uneori nu izbuteam să găsesc exact masa, comoda sau scaunul pe care le căutau clienții mei. Ajungeam mereu într-un punct mort căutându-le. Sau nici măcar nu puteam să încep de undeva. Obiectele se mai și strică. Patul de care cineva își amintește că ar fi fost un loc unde își simțea sufletul copleșit este pentru altcineva un simplu pat. Iar când se strică sau nu mai e la modă, ori nu-i mai este util, îl aruncă. Dar, înainte de a muri, cel al cărui suflet fusese copleșit simte nevoia să se mai întindă o dată în acel pat. Vine la mine. Are o anumită expresie pe față, iar eu îl înțeleg. Așa încât, chiar dacă nu mai există, eu îl găsesc. Înțelegeți ce spun? Fac rost de el. Nu contează de unde, dacă e nevoie. Iar dacă lemnul nu e exact așa cum își amintește el sau dacă picioarele sunt prea subțiri ori prea groase, el nu observă asta decât vreme de o secundă, o secundă de uimire și îndoială, iar apoi memoria îi este invadată de realitatea patului care se află în fața lui. Pentru că el are mai mare nevoie ca tocmai acela să fie patul unde ea a stat cândva întinsă lângă el odată decât să știe adevărul. Înțelegeți? Iar, în cazul în care când m-ați întreba pe mine, domnule Bender, dacă mă simt vinovat, dacă am senzația că-l înșel, răspunsul

meu este nu. Pentru că în clipa când omul întinde mâna și atinge lemnul, pentru el nu mai există niciun alt pat pe lume.

Weisz și-a ridicat mâna, s-a frecat pe frunte și și-a masat tâmplele. Acum mi-am dat seama cât de obosit era, în ciuda agerimii pătrunzătoare a ochilor lui.

Însă cel care caută acest birou nu e ca ceilalți, a spus el. N-are capacitatea de a uita puțin. Memoria lui nu poate fi invadată. Pe măsură ce trece vremea, memoria lui devine din ce în ce mai bună. Poate să studieze firele de lână ale unui covor pe care a stat în copilărie. Poate să deschidă sertarele unui birou pe care nu l-a mai văzut din 1944 și să vadă ce conțin, unul câte unul. Memoria este pentru el mult mai reală, mult mai precisă decât viața pe care o duce și care devine din ce în ce mai confuză.

Nu vă puteți imagina cum mă urmărește, domnule Bender. Cum mă sună întruna. Cum mă chinuiește. Pentru el am călătorit dintr-un oraș într-altul, am făcut investigații, am sunat, am bătut la uși, am scotocit în cele mai improbabile locuri. Dar n-am descoperit nimic. Biroul – enorm, diferit de altele – s-a evaporat pur și simplu, la fel ca multe alte lucruri. Nu vrea să accepte asta. Primeam de la el câte un telefon la câteva luni. Apoi o dată pe an, mereu în aceeași zi. Și întotdeauna îmi pune aceeași întrebare: Ei? Ceva nou? Iar eu întotdeauna trebuie să-i dau același răspuns: Nimic. Apoi a fost un an când nu m-a mai sunat. Iar eu am crezut, cu un sentiment de ușurare, că poate a murit. Dar am primit prin poștă o scrisoare de la el, așternută pe hârtie în data când mă suna de obicei. Un soi de aniversare. Și atunci am înțeles că nu putea să moară până când nu găseam biroul. Că ar fi vrut să moară, dar nu putea. Mi s-a făcut frică. Mi-am dorit să o rup cu el. Ce drept avea el să pună în cârca mea o asemenea povară? Responsabilitatea vieții lui dacă nu-l găseam și a morții lui dacă izbuteam?

Și totuși nu l-am putut uita, a zis Weisz, coborându-și vocea. Așa că am început iarăși să-l caut. Iar apoi, într-o zi, de curând, am primit un indiciu. Aidoma unei mici bule de aer, care se ridică de pe fundul oceanului, unde cineva respiră la mii de kilometri adâncime. L-am urmat și m-a dus la alt indiciu. Apoi la altul. Brusc căutarea se învigorase. Luni de zile m-am ocupat de asta. Și până la urmă am ajuns aici, la dumneavoastră.

Weisz m-a privit, așteptând. M-am foit sub povara veștii pe care eram nevoit să i-o dau: că biroul care ne-a obsedat pe amândoi dispăruse demult. Domnule Bender, a început să spună. I-a aparținut soției mele, am zis eu, doar că n-am reușit să vorbesc decât în șoaptă. Dar nu mai e aici. Nu mai e aici de douăzeci și opt de ani.

Gura i s-a strâmbat și obrajii au părut să-i tremure preț de o clipă, apoi a încremenit într-o expresie dureros de impasibilă. Am tăcut

amândoi o vreme. Din depărtare au răsunat clopotele bisericii.

Ea locuia singură când am cunoscut-o, am zis eu cu o voce moale. Biroul o domina și ocupa jumătate din cameră. El a încuviințat din cap, cu ochii lui închiși la culoare, sticloși și scăpărători, de parcă și el îl vedea cum se înalță în fața lui. Încet, de parcă aș fi avut un creion negru pentru schițe, m-am apucat să-i zugrăvesc o imagine a biroului și a camerei care forma împărăția lui. Și, pe când vorbeam, s-a întâmplat ceva. Am simțit cum un anumit lucru plutea la limita îndepărtată a puterii mele de a înțelege, un lucru pe care prezența lui Weisz îl adusese mai aproape de mine, un lucru pe care îl simțeam, dar pe care încă nu puteam să-l percep. Consuma tot aerul, am șoptit eu, străduindu-mă să înțeleg acel lucru care-mi scăpa. Trăiam în umbra lui. De parcă mi-o împrumutase mie din întunericul lui, am spus eu, locul de care întotdeauna aparținuse ea. De parcă – și atunci ceva a izbucnit în flăcări înăuntrul meu, iar când s-a cufundat la loc în beznă, am simțit răcoare bruscă a limpezimii. De parcă însăși moartea ar fi locuit în acea cămăruță alături de noi, amenințând să ne strivească, am șoptit eu. Moartea care invada toate cotloanele și ne lăsa un spațiu atât de mic.

Mi-a luat multă vreme să-i spun toată povestea. Expresia vie și îndurerată din ochii lui și modul în care asculta, de parcă ar fi memorat fiecare cuvânt, m-au îndemnat să continui, până când, în cele din urmă, am ajuns la povestea lui Daniel Varsky, cel care a sunat la ușa noastră într-o seară, cel care mi-a torturat imaginația, iar apoi a dispărut la fel de brusc cum apăruse, luând cu el biroul insuportabil și înfiorător. După ce am terminat, am tăcut amândoi o vreme. Apoi mi-am amintit ceva. O secundă, am spus eu și m-am dus în cealaltă cameră, unde am deschis sertarul biroului meu și am scos micul jurnal negru, pe care-l păstrasem aproape treizeci de ani, plin de scrisul mărunt al tânărului poet din Chile. Când m-am întors în camera de zi, Weisz se uita cu o privire goală la fereastra pe care o înlocuise geamgiul. După o clipă s-a răsucit înspre mine. Domnule Bender, ați auzit de rabinul din secolul întâi, Yochanan ben Zakkai? Am auzit numele, am spus eu. De ce? Tatăl meu studia istoria evreilor, a spus Weisz. A scris multe cărți pe care le-am citit mulți ani mai târziu, după ce el a murit. Am recunoscut în ele poveștile pe care mi le spunea. Una dintre favoritele lui era despre ben Zakkai, care era deja bătrân când romanii au asediat Ierusalimul. Sătul de grupurile de bătăuși din oraș, și-a înscenat propria-i moarte, a spus Weisz. Cărăușii de cadavre l-au scos pentru ultima oară pe poarta orașului și l-au dus în cortul generalului roman. În schimbul profeției sale despre victoria romanilor, i s-a permis să se ducă la Yavne și să înființeze o școală. Mai târziu, în acel orășel, a primit vestea că Ierusalimul a ars din temelii. Templul fusese distrus. Supraviețuitorii au fost trimiși în exil.

Plin de suferință, s-a gândit: Ce e un evreu fără Ierusalim? Cum poți să fii evreu dacă n-ai un popor? Cum poți face o jertfă lui Dumnezeu, dacă nu știi unde să-l găsești? îmbrăcat cu hainele zdrențuite de doliu, ben Zakkai s-a întors la școala lui. A anunțat că sfatul păzitorilor poruncilor, care arsese în Ierusalim, va fi reînființat aici, în somnorosul oraș Yavne. Și că, în loc să facă jertfe, de acum încolo evreii se vor ruga la Dumnezeu. Și-a pus elevii să adune peste o mie de ani de legi nescrise.

Zi și noapte savanții s-au contrazis pe tema poruncilor, iar aceste discuții în contradictoriu au devenit Talmudul, a continuat Weisz. Au fost atât de absorbiți de muncă, încât uneori uitau întrebarea profesorului lor: Ce e un evreu Eră Ierusalim? Doar mai târziu, după ce ben Zakkai a murit, răspunsul a apărut treptat, așa cum o pictură murală enormă începe să capete sens doar atunci când te îndepărtezi de ea câțiva pași: Preschimbă Ierusalimul într-o idee. Preschimbă Templul într-o carte, o carte la fel de vastă, de sacră și de complexă ca orașul în sine. Fă-i pe oameni să-și accepte pierderile și fă în așa fel încât totul să oglindească contururile absente. Mai târziu această școală a devenit cunoscută sub numele de Marea casă, după cuvintele din Cartea Regilor[23]: *El a ars casa Domnului, casa împăratului și toate casele din Ierusalim. A dat foc tuturor marilor case.*

Două mii de ani au trecut de atunci, obișnuia tatăl meu să-mi spună, iar acum toate sufletele evreilor sunt zidite în casa care a ars în focul acela, atât de mare, încât noi toți nu putem să ne închipuim decât un fragment minuscul: un model de pe un perete, un nod din lemnul unei uși, o amintire despre cum cădea lumina. Însă, dacă toate amintirile evreilor ar fi puse laolaltă, toate fragmentele sacre adunate iarăși într-un întreg, Casa s-ar construi încă o dată, a zis Weisz, sau, mai bine zis, o amintire atât de fidelă a casei, încât în esență ar fi însuși originalul. Poate că asta vor să spună când vorbesc despre Mesia: o alăturare desăvârșită a părților infinite din amintirile evreilor. În Viața de Apoi, noi toți am stărui laolaltă în memoria amintirilor noastre. Dar asta nu se va întâmpla cu noi, obișnuia să zică tatăl meu. Nu cu mine și nici cu tine. Noi, cu toții, trăim ca să ne păstrăm fragmentul, într-o stare de regret și dor etern pentru un loc despre care știm că a existat, pentru că ne amintim o gaură a cheii, o placă de ceramică, felul în care se bătătorise pragul sub o ușă deschisă.

I-am dat lui Weisz jurnalul. Poate că asta o să vă ajute, am spus eu. El l-a ținut în palmă preț de o clipă, de parcă i-ar fi măsurat greutatea. Apoi l-a pus în buzunar. L-am condus până la ușă. Poate pot face și eu ceva pentru dumneavoastră, a spus el. Dar nu mi-a dat nicio carte de vizită și nici vreo dată de contact. Ne-am strâns mâinile, iar el s-a întors ca să plece. Dar atunci m-a izbit un gând și, neputând să mă

stăpânesc, am strigat după el: El v-a trimis la mine? Cine? a întrebat Weisz. Cel care i-a dat biroul lui Lotte. Așa m-ați găsit? Da, a spus el. Am început să tușesc. Am pronunțat cuvintele de parcă aș fi croncănit. Și încă mai… dar n-am putut să rostesc cuvintele.

Weisz mi-a studiat chipul. Și-a pus bastonul sub braț, și-a vârât o mână în buzunarul de la piept, de unde a scos un pix și un mic blocnotes cu coperte din piele. A scris ceva, a împăturit foaia de hârtie și mi-a dat-o. Pe urmă s-a întors să plece, dar a făcut doar un pas, iar apoi s-a răsucit pentru a se uita la ferestrele biroului de la mansardă. L-am găsit ușor, a spus el încet, când mi-am dat seama unde să-l caut.

Farurile unei mașini închise la culoare, care era parcată în fața casei vecinului meu, s-au aprins, luminând ceața. La revedere, domnule Bender, a spus el. L-am urmărit cu privirea cum se îndepărta pe alee și apoi se strecura pe bancheta din spate a mașinii. Țineam între degete hârtia împăturită cu numele și adresa bărbatului pe care Lotte îl iubise odată. Am privit în sus, la crengile negre și ude ale copacilor, la ale căror vârfuri se uitase ea, șezând la birou. Oare ce văzuse la ele? Ce ar fi putut vedea în caroiajul de semne negre, care se profila pe cer, ce reminiscențe, amintiri sau culori pe care eu nu le-aș fi putut zări niciodată? Sau poate că refuzam să le văd.

Am pus foaia de hârtie în buzunar, am intrat în casă și am închis ușor ușa în urma mea. Era frig, așa că mi-am luat puloverul din cuier. Am pus câțiva bușteni pe foc, am mototolit o pagină de ziar și m-am așezat pe vine pentru a sufla în foc până când s-a aprins. Am pus ceainicul la fiert, am turnat puțin lapte în castronul motanului și l-am lăsat în grădină, sub copca de lumină care se revărsa din bucătărie. Cu grijă, am pus hârtia împăturită pe masă, în fața mea.

În altă parte, el aprindea lumina. Punea ceainicul la fiert. Răsfoia o carte. Sau dădea drumul la radio.

Cât de multe ne-am fi putut spune, el și cu mine. Noi, complicii tăcerii ei. El, care nu îndrăznise niciodată s-o spulbere, iar eu, cel care îmi plecam capul în fața barierelor, a pereților care se înălțau, a zonelor interzise, cel care se întorsese cu spatele și nu pusese nicio întrebare. Cel care în fiecare dimineață stătuse deoparte și o urmărise cu privirea cum dispare în adâncurile reci și negre, prefăcându-se că nu știe să înoate. Cel care a făcut legământul ignoranței și a înăbușit tot ceea ce mocnea înăuntru, pentru ca lucrurile să meargă în continuare ca și până atunci. Ca inundația să nu năvălească în casă și pereții să se năruiască. Ca noi să nu fim cotropiți, distruși sau copleșiți de cele ce sălășluiau în tăcerile în preajma cărora ne construisem cu atâta delicatețe și ingeniozitate o viață.

Am rămas așezat acolo multe ore în acea noapte. Focul s-a stins. Prețul plătit pentru diferitelor versiuni ale persoanelor noastre pe care le sufocăm în beznă. Până la urmă, aproape de miezul nopții, am luat

foaia de hârtie împăturită de pe masă. Fără nicio ezitare, am aruncat-o în foc. A șuierat și flăcările au cuprins-o, preț de o clipă i-a insuflat o nouă viață focului și, într-o clipită, a fost devorată.

Weisz

O ghicitoare: în Budapesta o piatră este aruncată într-o noapte de iarnă a anului 1944. Zboară prin aer spre fereastra luminată a unei case, unde un tată compune o scrisoare la biroul lui, o mamă citește, iar un băiat visează cu ochii deschiși la o întrecere pe patine de pe Dunărea înghețată. Geamul se face țăndări, băiatul își acoperă capul, mama țipă. În acel moment, viața lor de până atunci încetează să mai existe. *Unde cade piatra?*

Când am plecat din Ungaria, în 1949, aveam douăzeci și unu de ani. Eram slab, un om parțial șters din memorie, căruia îi era teamă să stea nemișcat. Pe piața neagră am schimbat un inel de aur, pe care îl găsisem la un soldat mort, pe două lădițe cu cârnați, iar cele două lădițe, pe douăzeci de sticluțe cu medicamente, iar cele douăzeci de sticluțe, pe o sută cincizeci de perechi de dresuri din mătase. Pe acestea le-am trimis într-un container cu vaporul, alături de celelalte obiecte de lux din care aveam să-mi câștig traiul în noua mea viață, cea care mă aștepta în portul Haifa, așa cum umbra așteaptă sub un bolovan în miezul zilei. În container, împăturite printre alte lucruri, se găseau și cinci cămăși din mătase croite pentru corpul meu și care mi se potriveau ca o mănușă, cu inițialele mele brodate pe buzunarul de la piept. Eu am ajuns în Haifa, dar containerul nu. Turcul din vamă, care stătea la poalele muntelui Cârmei, pretindea că nu știe nimic despre el. În spatele meu, vapoarele se legănau pe valurile mării. O aschie de umbră a alunecat de sub un bolovan, până a ajuns lângă laba uriașă a piciorului drept al turcului. O femeie într-o rochie subțire se aplecase pentru a săruta pământul pârjolit de soare, plângând. Poate că-și găsise umbra sub o altă piatră. Am văzut cum strălucește ceva în nisip și am luat de acolo o jumătate de liră. O jumătate poate să devină una întreagă, apoi două și pe urmă patru. Șase luni mai târziu am sunat la ușa unui bărbat. Bărbatul își invitase la el vărul, iar vărul, prietenul meu, mă adusese împreună cu el. Când bărbatul a deschis ușa, purta o cămașă din mătase, iar deasupra buzunarului de la piept erau brodate inițialele mele. Tânăra lui soție a adus o tavă cu cafea și halva. Când bărbatul s-a întins să-mi aprindă țigara, mătasea mânecii lui m-a atins pe mână, iar atunci am fost ca doi oameni care se lipesc de o parte și de cealaltă a aceluiași geam.

Tatăl meu a fost istoric. Scria la un birou enorm, cu multe sertare, iar eu, când eram foarte mic, credeam că în acele sertare fuseseră puși la păstrare două mii de ani, așa cum Magda, menajera, punea în cămară zahărul și faina. Doar un singur sertar era încuiat, iar când am împlinit patru ani, tata mi-a dat o mică cheie din alamă. Nu puteam să

dorm noaptea, gândindu-mă la ce să pun în sertar. Responsabilitatea era copleșitoare pentru mine. Îmi treceam mereu în revistă cele mai valoroase obiecte ale mele, dar brusc toate mi se păreau superficiale și complet lipsite de importanță. Până la urmă am încuiat sertarul gol și nu i-am spus niciodată asta tatălui meu.

Înainte ca soția mea să se îndrăgostească de mine, s-a îndrăgostit de casa aceea. Într-o zi m-a dus în grădina mănăstirii Surorilor Sionului. Ne-am luat ceaiul sub balcon, ea și-a prins părul cu o eșarfa roșie, profilul ei conturându-se pe fundalul chiparoșilor străvechi. Era singura femeie pe care o cunoscusem și care nu voia să învie morții. Mi-am scos batista albă din buzunar și am întins-o pe masă. Mă predau, am șoptit eu. Dar încă mai aveam un accent puternic. Îți aduci aminte ce? a întrebat ea. După aceea ne-am întors în sat și pe drum ne-am oprit în fața unei case mari din piatră, cu obloane verzi. Acolo, mi-a arătat ea, sub dudul ăla o să se joace într-o zi copiii noștri. Ea doar flirta cu mine, dar, când m-am întors pentru a privi spre ce îmi arăta ea, am zărit o strălfulgerare de lumină în umbra de sub crengile bătrânului copac și am simțit durere.

Afacerea mea s-a dezvoltat, cea pe care am pornit-o cu o comodă din lemn de nuc sculptat, pe care o cumpărasem pe bani puțini de la turcul din vamă. Mai târziu mi-a vândut o masă extensibilă, un ceas din porțelan, o tapițerie flamandă. Mi-am descoperit anumite talente. Am devenit expert. Din ruinele istoriei am scos un scaun, o masă, o comodă. Mi-am construit o reputație, dar n-am uitat strălfulgerarea de lumină de sub dud. Într-o zi m-am dus înapoi la casă, am ciocănit la ușă și i-am oferit bărbatului care locuia acolo o sumă pe care n-a putut s-o refuze. M-a invitat înăuntru. Ne-am strâns mâinile în bucătărie. Când am venit aici, a zis el, podeaua era plină de cojile de fistic pe care arabul le mâncase înainte de a fugi de aici împreună cu soția și cu copiii lui. La etaj am găsit păpușa fetiței, a spus el, cu păr natural, pe care ea îl împletise cu dragoste în cozi. O vreme am păstrat-o, dar, într-o zi, ochii ei din sticlă au început să mă privească ciudat.

După aceea bărbatul m-a lăsat să mă plimb prin casa care va deveni casa noastră, a ei și a mea. Ne-am plimbat prin toate camerele, căutând una anume. N-am găsit-o. Însă pe urmă, după ce am deschis o ușă, am descoperit-o.

Când m-am întors în casa unde am crescut în Budapesta, războiul se terminase. Acolo era mizerie. Oglinzile erau sparte, covoarele pline de pete de vin, pe perete cineva desenase cu cărbune un bărbat care sodomiza un măgar. Și totuși nu mă simțisem niciodată mai acasă decât în acest loc devastat. Pe podeaua dulapului ei răvășit am găsit trei șuvițe din părul mamei mele.

Mi-am adus soția în casa pe care o iubise înainte de a mă iubi pe mine. E a noastră, am spus eu. Ne-am plimbat pe coridoare. O casă construită în așa fel încât oamenii să se poată rătăci în ea. Niciunul din noi n-a pomenit de răceala ei. Vreau să te rog ceva, am zis eu. Ce? a făcut ea absentă și emoționată. Dă-mi voie să am o cameră, am spus eu. Ce? a făcut ea din nou, cu o voce mai firavă. O cameră care să fie doar a mea, în care tu să nu intri niciodată. S-a uitat pe fereastră. Tăcerea s-a deșirat între noi.

Când eram mic voiam să fiu în două locuri deodată. Devenise o obsesie a mea, vorbeam tot timpul despre asta. Mama râdea, dar tata, care ducea cu el două mii de ani pe oriunde s-ar fi dus, așa cum alții ar duce un ceas de buzunar, avea altă părere. În dorința mea de copil vedea simptomul unei boli ereditare. Șezând lângă patul meu și doborât de o tuse de care nu putea să scape, îmi citea poeziile lui Judah Halevi24. Odată cu trecerea timpului ceea ce la început nu fusese decât o fantezie s-a transformat într-o convingere profundă: când stau întins în pat, simt cum celălalt eu al meu se plimbă pe o stradă pustie dintr-un oraș străin, ia o barcă în zorii zilei, merge cu o mașină neagră stând pe bancheta din spate.

Soția mea a murit, iar eu am plecat din Israel. Un om poate însemna mult mai multe locuri, nu numai două. Mi-am luat copiii cu mine în multe orașe. Au învățat să aștipească în mașini și în trenuri, să adoarmă într-un loc și să se trezească într-altul. I-am învățat că, indiferent ce ar vedea pe geam, stilul arhitectural, culoarea cerului în amurg, distanța dintre cele două părți ale noastre rămâne identică. Mereu i-am pus să doarmă în aceeași cameră, i-am învățat să nu se teamă când se trezesc în totul nopții fără să știe unde se află. Câtă vreme Yoav strigă, iar Leah îi răspunde, sau dacă Leah strigă și Yoav îi răspunde, pot să adoarmă din nou, fără a avea nevoie să știe unde se află. O legătură specială s-a format între ei, singura mea fiică și singurul meu fiu. Pe când dormeau, eu mutam mobila. I-am învățat să nu aibă încredere decât în ei. I-am învățat să nu le fie frică dacă adorm cu scaunul într-un anumit loc din cameră și se trezesc cu el în altă parte. I-am învățat că nu contează unde pui o masă, lângă ce perete așezi un pat, atâta timp cât întotdeauna păstrezi valizele pe raftul de sus al dulapului. I-am învățat să spună: Mâine plecăm de aici, așa cum tata, istoricul, m-a învățat că absența lucrurilor este mult mai utilă decât prezența lor. Deși cu mulți ani mai târziu, la jumătate de secol după moartea lui, stăteam în picioare pe marginea unui baraj de lângă malul mării, uitându-mă la curenții marini, și mă întrebam: Utilă la ce?

Cu ani în urmă, când mi-am pornit afacerea, am primit un telefon de la un bătrân. Voia să mă angajeze și a menționat numele unei

cunoștințe comune care mă recomandase. Mi-a spus că nu mai putea să călătorească. Într-adevăr, el părăsea camera în care locuia la marginea deșertului. Întâmplător, urma să trec prin apropierea orașului unde trăia, așa încât i-am spus că o să mă duc să-l văd. Ședeam și beam cafea. Camera avea o fereastră, iar pe podeaua de sub ea era o pată întunecată de forma unei semiluni, apărută după anii în care uitase să închidă geamul când ploua. Bărbatul a văzut că mă uit la pată. Nu întotdeauna am trăit așa, a spus el. Obișnuiam să duc o altă viață, prin alte țări. Am cunoscut mulți oameni și am descoperit că fiecare dintre ei are un alt mod de a face față realității. Poate cineva simte nevoia să se împace cu o podea pătată de ploaie, dintr-o cameră a unei case de la marginea deșertului, a zis el. Dar pentru altul, însăși contradicția este o formă de acceptare. Am încuviințat din cap și mi-am băut cafeaua. Însă n-am înțeles decât că regretul era o pată pe podea, de la stropii de ploaie care cădeau într-un oraș unde el nu mai fusese de mulți ani.

Tatăl meu a murit acum cincizeci de ani, într-un marș al morții al Reichului. Acum eu stau în camera lui în Ierusalim, un oraș pe care el doar și l-a imaginat. Biroul lui este încuiat într-un depozit din New York, iar fiica mea are cheia. Recunosc că n-am prevăzut toate astea. I-am subestimat curajul și voința. Agerimea. Credea că mi se împotrivește. În ochii ei am văzut o asprime pe care n-o mai văzusem până atunci. Era îngrozită, dar se hotărâse deja. Mi-a luat ceva vreme, dar destul de repede mi-am dat seama că soluția ei era de bun simț. Nici eu n-aș fi putut născoci un sfârșit mai bun. Ea găsise o soluție pentru mine, deși nu era aceea pe care ne-o doriserăm noi.

Restul a fost simplu. Am zburat cu avionul la New York. De la aeroport am luat taxiul până la adresa unde o trimisesem pe fiica mea să recupereze biroul. Am vorbit cu administratorul. Era român, știam cum să mă înțeleg cu el. I-am dat cincizeci de dolari ca să-și amintească numele companiei care transporta mobilă și care luase biroul. N-a reușit. I-am dat o sută de dolari și tot n-a izbutit. Pentru două sute de dolari memoria i-a revenit cu o uimitoare limpezime, a găsit chiar și numărul de telefon. Am sunat din biroul lui mic și murdar de la subsol, în care hainele sale de stradă erau atârnate de o țeavă. Mi l-au dat pe manager la telefon. Bineînțeles că îmi aduc aminte. Doamna a spus că e un birou, am trimis doi oameni care și-au rupt spatele cărându-l. Managerul mi-a dat numele și adresa lui. Apoi mi-a dat adresa depozitului unde oamenii lui duseseră biroul. Românul mi-a chemat un alt taxi. Chiriașa căreia îi aparținea biroul, a zis el, a plecat într-o excursie. Știu, am zis eu. Cum ați aflat? A venit să mă vadă, am spus eu, și atunci șoferul a demarat, lăsându-l pe românul uluit în mijlocul drumului.

Depozitul era lângă râu. Simțeam mirosul nămolului, iar pe cerul murdar și cenușiu pescărușii pluteau în derivă, duși de vânt. În biroul din spatele clădirii am dat peste o femeie care își vopsea unghiile. Când m-a văzut, a înșurubat capacul sticluței cu ojă. M-am așezat pe scaunul din cealaltă parte a biroului ei. Ea și-a îndreptat spatele și a dat radioul mai încet. Unul dintre depozitele de aici este închiriat sub numele Leah Weisz, am spus eu. Singurul obiect din el este un birou. Va dau o mie de dolari dacă îmi permiteți să stau la el o oră.

Fiica mea n-o să aibă copii. Știu asta de multă vreme. Singurul lucru pe care-l lasă să plece din ea sunt notele. Totul a început pe vremea când era copil: *plingplongplingplong*. Niciun alt lucru nu venea de la Leah. Dar Yoav – în Yoav există o întrebare fără răspuns și știu că va fi o femeie lângă el, poate că multe femei, în care se va slobozi pentru a găsi răspunsul. Într-o zi se va naște un copil. Un copil care provine din uniunea unei femei cu o enigmă. Într-o noapte, pe când bebelușul doarme în camera lui, mama sa va simți o prezență afară, lângă fereastră. La început va crede că e doar o reflectare a ei, trasă la față, în halatul ei pătat cu lapte. Dar o clipă mai târziu o va simți din nou și, brusc speriată, va stinge lumina și va fugi în camera bebelușului. Ușa de sticlă a dormitorului va fi deschisă. În vârful mormanului de hăinuțe albe ale bebelușului, mama va găsi un plic cu numele lui pe el, scris cu litere mici și ordonate. În plic va fi o cheie și adresa unui depozit din New York. Iar afară, în grădina întunecată, iarba udă se va ridica iarăși alene, ștergând urmele pașilor fiicei mele.

Am deschis ușa. În cameră era frig și nu exista nicio fereastră. Preț de o clipă am fost pe punctul de a crede că o să-mi găsesc acolo tatăl aplecat deasupra biroului, cu stiloul alergând pe pagină. Dar biroul uriaș era singur, mut și plin de mister. Trei sau patru sertare erau deschise, toate goale. Însă cel pe care îl încuiasem în copilărie, acum, peste șaizeci și șase de ani, încă mai era încuiat. Am întins mâna și mi-am plimbat degetele pe suprafața lui închisă la culoare. Erau câteva zgârieturi, dar altfel cei care scriseseră la el nu lăsaseră nicio urmă. Știam bine ce se întâmplă în astfel de momente. Cât de des o văzusem la alții, și totuși acum am fost aproape m-a luat prin surprindere dezamăgirea; apoi sentimentul de ușurare că în sfârșit ceva se scufundă pentru totdeauna.

Notes

[←1]

Poet și scriitor american (1914-1955). Pe 19 iulie 1955, mașina lui a fost găsită pe un pod, cu cheile în contact. Nu se știe dacă poetul s-a sinucis sau a plecat în Mexic.

[←2]

Reprezentant al mișcării dadaiste, născut în 1887. In 1914 a luat un vapor din New York spre Argentina, vapor care se presupune că s-ar fi scufundat.

[←3]

Până în anul 1973, minele de cupru deținute de străini în Chile au fost progresiv naționalizate, inclusiv de guvernul președintelui Salvador Allende, fapt ce a dus la un boicot mondial care a izolat Chile de economia mondială.

[←4]

Mișcarea Revoluționară de Stânga, fondată în 1965, acum partid politic care se opune terorismului. Pe vremea aceea însă, era o mișcare recunoscută pentru lupta de gherilă împotriva armatei chiliene.

[←5]

Ronald Brooks Kitaj (1932-2007), artist american, care și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în Marea Britanie.

[←6]

Desert căutat sau furat de copii în timpul unei sărbători evreiești.

[←7]

Judecător în Marea Britanie, cu toga vișinie, care are funcția imediată sub Curtea Supremă de Justiție și peste judecătorii districtuali.

[←8]

Cartier bogat din Ierusalim.

[←9]

Comunitate agrară la vest de Ierusalim.

[←10]

Cântecul de dragoste al lui J. Alfred Prufrock, trad. de M. Ivănescu, în T.S. Eliot, *Opere poetice, 1909-1962,* Humanitas Fiction, 2011, p. 49. (N. red.)

[←11]

Pictor de origine rusă (1899-1974) care în 1912 a emigrat, împreună cu familia, în SUA.

[←12]

Poet și eseist rus (1940-1996).

[←13]

Yehuda Amichai (1924-2000) este considerat cel mai mare poet israelian.

[←14]

Scriitor și dramaturg austriac (1931-1989).

[←15]

Istoric evreu polonez (1900-1944), care a scris despre deportarea evreilor în lagărul din Varșovia.

[←16]

În engl., în orig., *to put under academic probation:* în Marea Britanie există o primă treaptă într-o carieră universitară didactică, o angajare de probă sub supravegherea unui profesor.

[←17]

Women's International Zionist Organization organizație caritabilă fondată în 1920, în Anglia, cu scopul de a-i ajuta pe evrei.

[←18]

Lider al evreilor care a condus o răscoală împotriva romanilor în Palestina și care a murit în anul 135.

[←19]

General israelian (1915-1981).

[←20]

În Biblie, zeu al fenicienilor.

[←21]

Fiul lui Avraam, al cărui sacrificiu a fost oprit în ultimul moment prin intervenție divină.

[←22]

Fragment din *Orfeu. Euridice. Hermes,* poem de Rainer Maria Rilke în *Versuri*, trad. de Al. Philippide, Editura pentru Literatură Universală, București, 1966, p. 182. (N. red.)

[←23]

Ieremia 52:13.

[←24]

Filozof și poet spaniol evreu (1075-1141).